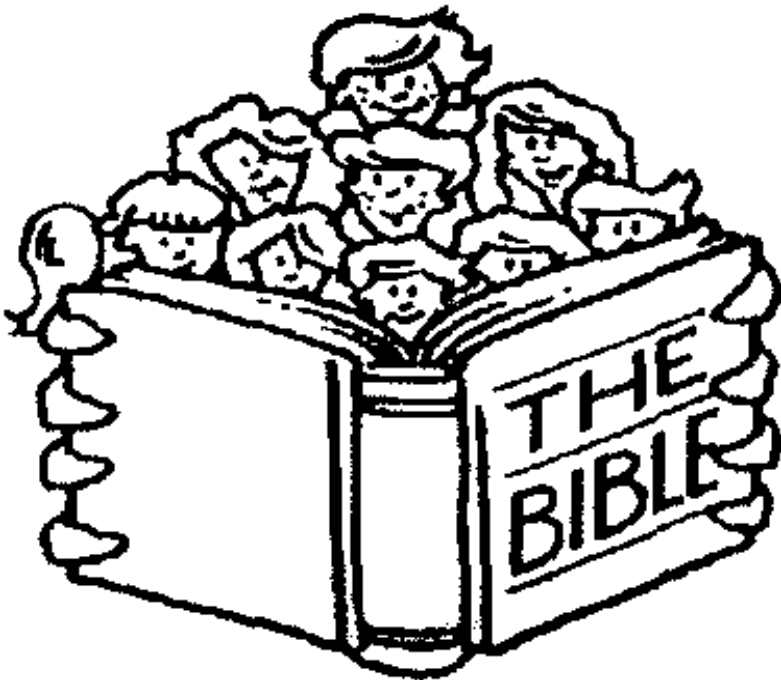

Biblia Iliyoainishwa

Steve Flatt
Utangulizi

Biblia iliyoainishwa inatoa marejezo ya haraka kwa kila kitabu katika Biblia. Kama kitabu cha marejeleo, kinatoa maelezo machache ya usuli juu ya mwandishi na madhumuni ya kitabu, muhtasari mfupi, na mada kuu. Pia kuna maelezo ya chini yanayorejelea masomo mengine mbalimbali ya Njia ya Biblia Mtandaoni iwapo ungetaka kujifunza kwa kina zaidi.

Katika funzo lako la kibinafsi la Biblia, unahimizwa kusoma moja kwa moja kutoka katika Biblia yako, labda kutoka zaidi ya toleo moja, badala ya kukubali maoni kutoka kwa kasisi, mhubiri, mchungaji, rabi, au mwandishi fulani, kutia ndani waandishi wa BibleWay.

Masomo ya Biblia ya Muhtasari yalichukuliwa kutoka A Look at The Book mfululizo wa masomo ya Biblia na Steve Flatt, isipokuwa Manabii Wadogo ambayo yalitolewa kutoka kwa The Minor Prophets na Al Maxey.

BibleWay Publishing inatoa ruhusa ya kutengeneza tena kwa malengo yasiyo ya kibiashara na bila mabadiliko Tutembelee kwa <http://www.thebiblewaymtandaoni.com>

TAZAMA KWANZA KITABU

Utangulizi:Baadhi ya mambo ya msingi nyuma ya utafiti:

Misheni -Dhamira ni kuchunguza Biblia nzima na kuanzisha msingi wa maisha ya kujifunza.

Motisha -Motisha ni kutusaidia kuelewa vyema maagano, mwendelezo na ukuzaji wa tabia ya maandiko.

Mbinu -Mbinu hiyo itazingatia Biblia moja kwa moja. Katika somo letu Biblia ni ya msingi na maelezo haya ni ya pili.

I. Mambo ya Msingi Kuhusu Biblia:¹

A. Biblia ni mkusanyo wa vitabu 66 vilivyoandikwa na watu 40 katika kipindi cha miaka 1600.

1. Sehemu zake awali ziliandikwa katika lugha tatu, Kiebrania, Kigiriki na Kiaramu.
2. Mungu alitumia watu wa tabaka zote za maisha - wavuvi, wachungaji, washairi, manabii, wafalme, waganga, n.k. - kama waandishi wake.
3. Inaungana na umoja wa ajabu kuunda ujumbe mmoja mkuu.

B. Biblia imegawanywa katika Agano la Kale na Agano Jipya.

1. Agano la Kale:
 - a. Mungu anafunua mwanzo - uumbaji, dhambi ya mwanadamu na mwanadamu (uasi). (Mwanzo 1-3:19)
 - b. Inashiriki agano la Mungu la kuwakomboa na kuwabariki wanadamu wote. (Mwanzo 3:15; 12:1-3)
 - c. Inalenga hasa matumizi ya Mungu ya Wayahudi kama jamii ya watu aliowachagua kuleta ukombozi kupitia Kristo. (Kutoka 19:4-6; 34:27)
 - d. Ina Sheria ya Musa, Agano na Wayahudi, ambayo inatimizwa kwa kuja kwa Kristo, dhambi yake ya upatanisho msalabani na ufufuo wake. (Mathayo 5:17; Warumi 7:4-6; Wagalatia 3:23-25; na Waebrania 9:15-17)
 - e. Bado ni muhimu kwa somo letu. (Warumi 15:4; 2 Wakorintho 10:11)
 - f. Ina vitabu 39 vinavyoweza kugawanywa au kuwekwa katika makundi yafuatayo:
[1] Sheria (vitabu 5): Mwanzo-Kumbukumbu la Torati

- [2] Historia (vitabu 12): Yoshua - Esta
- [3] Ushairi (vitabu 5): Ayubu-Wimbo wa Sulemani
- [4] Manabii Wakuu (vitabu 5): Isaya-Daniel
- [5] Manabii Wadogo (vitabu 12): Hosea-Malaki

2. Agano Jipya pia linajulikana kama Agano Jipya

- a. Je, Agano Jipya limetolewa kupitia Kristo? (Yeremia 31:31-35; 1 Wakorintho 11:25; Waebrania 9:15)
- b. Je, ufunuo na mapenzi ya Mungu ni kwa watu wote? (Marko 16:15-16; Wagalatia 3:27; Waefeso 2:11-22)
- c. Hutoa kile tunachojua kuhusu Yesu Kristo, mpango Wake wa wokovu wetu, na mapenzi Yake kwa maisha yetu. (Angalia II. C. hapa chini)
- d. Ina vitabu 27 vinavyoweza kugawanywa au kupangwa kwa njia ifuatayo:
 - [1] Injili (vitabu 4): Mathayo - Yohana
 - [2] Historia ya Kanisa (kitabu 1): Mdo
 - [3] Nyaraka za Pauline (vitabu 13): Warumi - Filemoni
 - [4] Nyaraka za Jumla (vitabu 8): Waebrania - Yuda
 - [5] Unabii (kitabu 1): Ufunuo

II. Mambo Muhimu Kuhusu Biblia:

- A. Biblia ni "pumzi ya Mungu" au "imeongozwa na roho." "Kila andiko, lenye pumzi ya Mungu, lafaa kwa mafundisho, na kwa kuwaonya watu makosa yao, na kwa kuwaongoza, na kwa kuwaadibisha katika haki; ili mtu wa Mungu awe kamili, amekamilishwa apate kutenda kila tendo jema." (2 Timotheo 3:16-17)
- 1. Dai hili la uvuvio linapatikana katika maandiko yote. (2 Petro 1:21; 2 Samweli 23:1-3; Yeremia 1:9; Mika 3:8; Matendo 1:16; 2 Wakorintho 14:37, n.k.)
 - 2. Msukumo unahusisha kutokosea na kutokuwa na makosa
 - 3. Njia ambayo Mungu aliongoza waandishi wa kibinadamu ilikuwa tofauti:
 - a. Matamshi ya maneno (Kutoka 20 na Ufunuo 2-3)
 - b. Maono (Matendo 10:9-16)
 - c. Kuelekeza utafiti au utafiti wa mtu binafsi. (Luka 1:1-4)
 - d. Kwa njia zisizojulikana (1 Wakorintho 11:23)
- B. Biblia inawakilisha mapenzi kamili, yaliyofunuliwa na yenye lengo la Mungu.
- 1. Katika historia, Mungu alifichua zaidi na zaidi mapenzi Yake. (Yeremia 31:31-34; Waebrania 1:1-2; Yohana 16:12-13; Matendo 2:4;

2 Wakorintho 13:8-10)

2. Yesu aliwaahidi mitume kwamba Roho wa Mungu angewaongoza “katika kweli yote” (yaani, ukweli wote uliofunuliwa - Yoh. 13:16) katika maisha yao.
3. Karibu na mwisho wa mpangilio wa utoaji wa maandiko, mitume aliwaambia waumini wajihadhari na ufunuo wa uongo. “Lakini hata ikiwa sisi au malaika kutoka mbinguni atawahubiri injili tofauti na ile tuliyowahubiria, na awe na hatia milele! Kama tulivyokwisha sema, na sasa nasema tena: Mtu ye yote akiwahubiri ninyi injili tofauti na ile mliyoikubali, na awe na hatia ya milele. (Wagalatia 1:8-9)

C. Biblia ni jinsi tulivyomjua Kristo na wokovu anaotoa.

1. Kuna marejeo kadhaa ya kihistoria ya kilimwengu kwa Yesu.²Hata hivyo, Biblia ndiyo chanzo pekee kinachotupa simulizi lililopuliziwa la akili na kazi ya Kristo. (Filemoni 3:8-10; 1 Petro 2:21)
2. Imani ya mtu katika Kristo inatokana na kile anachojifunza kupitia maandiko.
(Warumi 1:16-17; 10:17)

D. Neno la Mungu huweka mwelekeo na njia ya maisha ya mtu.

(Zaburi 119:105; 2 Petro 1:19; Mithali 3:5-6)

E. Biblia inaweza kueleweka na mtu wa kawaida.

1. Biblia iliandikwa katika lugha za kawaida za wakati huo kwa matarajio kwamba ingesomwa na kusikiwa na watu wote.
2. Waumini wanahimizwa kutafuta na kujilisha neno. (1 Petro 2:2)
3. Paulo alitaka barua zake isomwe kwa hadhira kubwa. (cf. 1 Wathesalonike 5:27; Wakolosai 4:16)
4. Ikiwa wewe na mimi hatuwezi kuelewa Neno la Mungu, linaleta shida ya nguvu au tabia na Mungu.

MWANZO

Utangulizi: Kitabu cha Mwanzo ni epic, drama kwa kiwango kikubwa. Tunaona uumbaji mzuri wa Mungu ukichafuliwa hatua kwa hatua kutokana na dhambi ya mwanadamu. Hata hivyo, tunaona pia jinsi mpango wa milele wa Mungu wa kuokoa na kurejesha mwanadamu aliyeanguka unaanza kufunuliwa.

Jina:

1. Mwanzo maana yake ni asili au mwanzo
2. Maneno manne ya kwanza ya Mwanzo ni "Hapo mwanzo Mungu."

Mwandishi: Mwandishi ni Musa.

1. Agano Jipya linamchukulia kama mwandishi wa Pentateuki. (Mathayo 19:8; Yohana 5:46-47; Matendo 3:22; Warumi 10:5)
2. Maelezo ya kifo chake lazima yameongezwa na mwandishi wa baadaye. (Kumbukumbu la Torati 34)

Kusudina ujumbe mkuu:

1. Kitabu cha Mwanzo kinaitwa kwa usahihi “kitabu cha mwanzo,” kwa maana kinasimulia:
 - a. Asili ya ulimwengu. (1:1-25)
 - b. Asili ya mwanaume na mwanamke, ndoa na nyumba. (1:26-2)
 - c. Asili ya dhambi na mauti. (3:1-7)
 - d. Asili ya ahadi ya Mungu ya kuwakomboa wanadamu. (3:8-24)
 - e. Asili ya sadaka. (4:1-15)
 - f. Asili ya ustaarabu. (4:16-9:29)
 - g. Asili ya lugha na mataifa mbalimbali. (10-11)
 - h. Asili ya taifa la Waebrania kama watu waliochaguliwa maalum ambao kupitia kwao Masihi angekuja ulimwenguni. (15-20)
2. Mwanzo huweka jukwaa la hadithi kuu ya Ukombozi.

I. Muhtasari wa Kitabu(Mwanzo inashughulikia kipindi cha kihistoria tangu uumbaji hadi kushuka kwa watu wa Kiebrania kuingia Misri katika siku za Yusufu.)

- A. Uumbaji wa ulimwengu na mwanzo wa wanadamu. (1:11-11:32)
1. Mwanzo huanza kwa kuumbwa kwa ulimwengu kama makao ya mwanadamu. (1:1-2:3)
 2. Umakini hugeuka haraka kwenye nafasi ya mwanadamu katika uumbaji. (2:4-25)
 3. Dhambi inaingia ulimwenguni na tunajifunza matokeo ya anguko. (3:1-4:26)
 4. Dhambi ilipoongezeka. Mungu alisafisha dunia kutoka kwa dhambi kwa Gharika. (6:1-9:29)
 5. Noa na familia yake walikuwa njia ya kuokoka kwa jamii ya wanadamu na kuifanya dunia kuwa na watu tena. (10:1-11:32)

B. Maisha ya Ibrahimu. (12:1-25:18)

1. Mungu alimwita Abram na kufanya agano naye na uzao wake. (12:1-

14:24)

2. Agano lilithibitishwa na tohara kama ishara yake. (15:1-17:27)
3. Dhambi iliendelea, kama inavyoonekana katika matukio ya Sodoma. (18:1-19:28)
4. Hata Ibrahimu mwenyewe alimfanyia Abimeleki mambo ya aibu. (20:1-18)
5. Baada ya miaka mingi ya kusubiri Mungu atimize ahadi yake, Isaka alizaliwa kwa Ibrahimu na Sara. (21:1-34)
6. Imani ya Abrahamu ilijaribiwa vikali Mungu alipomwambia amtote Isaka kuwa dhabihu. (22:1-19)
7. Isaka anamwoa Rebeka, na tunasoma masimulizi mengine kuhusu Ibrahimu. (22:20-25:18)

C. Maisha ya Isaka na familia yake. (25:19-26, 35)

1. Esau na Yakobo wanazaliwa na Isaka (25:19-28), na mkubwa anauza haki yake ya mzaliwa wa kwanza kwa mdogo. (25:29-43)
2. Kama baba yake alivyofanya hapo awali, Isaka alimdanganya Abimeleki II. (26:1-16)
3. Isaka anakabili migogoro, na ndoa za Esau hazipendezi wazazi wake. (26:17-35)

D. Maisha ya Yakobo. (27:1-28:22)

1. Yakobo alimdanganya baba yake na kuiba baraka za kaka yake, na kupelekea kukimbilia uhamishoni ambako alikutana na Bwana na kufanywa upya agano la Mungu na Ibrahimu. (27:1-28:22)
2. Akiwa uhamishoni, Yakobo alioa Lea na Raheli na kuanzisha familia kubwa iliyotokea katika taifa la Israeli. (29:1-36:43)

E. Maisha ya Yusufu. (37:2-50:26)

1. Ujana wa Yusufu (37:1-26) na uzoefu wa Yuda na Tamari. (38:1-30)
2. Yusufu anauzwa utumwani na Mungu alimweka katika nafasi ambazo zilimwezesha hatimaye kuokoa Misri na familia yake kutokana na njaa. (39:1-41:57)
3. Baada ya miaka mingi bila kuiona familia yake, Yusufu anaungana nao tena. (42:1-50:26)
4. Mwanzo inafungwa na Waisraeli wakifanikiwa huko Misri.

II. Mandhari Muhimu za Kitabu

A. Uumbaji: mwanzo wa vitu vyote

1. Mwanzo 1-2 inasimulia hadithi: Mungu alizungumza kwa urahisi na kuwa

ulimwengu kwa siku sita, na mwisho wa kila siku Mungu alitangaza kazi yake kuwa nzuri.

2. Uumbaji unatangaza utukufu na Ukuu wa Mungu. (Zaburi 19:1; Warumi 1:20)
3. Mungu alimpa mwanadamu jukumu la kutumia uumbaji kwa hekima. (1:28:2:15)
4. Tuna wajibu wa ajabu jinsi gani wa kutunza dunia
5. Je, tunaweza kuamini Mwanzo 1-11 kuwa simulizi sahihi la mwanzo wa mambo?
 - a. Wasomi wa kiliberali wanazitaja sura hizi kuwa "Hadithi ya Kiebrania."
 - b. Lakini Maandiko yanachukulia Mwanzo 1-11 kama ya kihistoria. (Kutoka 20:11; Warumi 5:12-14)

B. Upekee wa Wanadamu.

1. Siku ya 6 Mungu aliumba wanyama na Adamu.
 2. Lakini mwanadamu alikuwa tofauti na wanyama wengine; alikuwa tofauti.
 - a. Mwanadamu pekee ndiye aliyeumbwa kwa sura au mfano wa Mungu.³(1:26-27)
 - b. Mungu alitoa uhai kwa viumbe vyote, lakini kwa mwanadamu pekee alimpa roho ya milele (nyakati fulani inaitwa nafsi).
 3. Mwanadamu aliumbwa kwa ajili ya Mungu, anaweza kujibu, na pia kuweza kumkataa muumba wake.
- #### C. Kwa sababu wanadamu wameumbwa kwa mfano wa Mungu, kila mmoja alikuwa na heshima na thamani kubwa.
1. Mungu alikataza kuua kwa sababu mwanadamu alikuwa na thamani. (9:6)
 2. Kwa kuwa wanadamu wameumbwa kwa mfano wa Mungu, hatupaswi kuwalaani na kuwashushia hadhi wanadamu wengine. (Yakobo 3:9)

D. Mwanzo wa ndoa na nyumba.

1. Kwa muda usiojulikana Adamu aliishi bustanini bila kuwa na mtu mwingine. (2:18; 21-25)
2. Ushirika umeonyeshwa katika Maandiko yote kama hitaji kuu la mwanadamu.
3. Mungu alichagua kukidhi hitaji la Adamu la urafiki si kwa kuumba nakala ya Adamu, bali kwa kuumba kinyume cha Adamu, na pia kikamilisho chake.
4. Mpango wa Mungu wa ndoa ulikuwa ni kwa mwanamume na mwanamke kuwaacha baba na mama, kuunganishwa wao kwa wao, na kuwa mwili mmoja.

- E. Dhambi iliingia ulimwenguni, na anguko la mwanadamu likatokea.
Mwanzo 3 inasimulia hadithi hii ya kusikitisha.
1. Shetani, kupitia nyoka, aliweka shaka akilini mwa Hawa. (3:1-5)
 2. Kwa sababu Adamu na Hawa walichagua kutomtii Mungu, makao yao makamilifu yalivunjwa na uhusiano wao usio na kikomo pamoja na Mungu ukavunjwa.
 - a. Dhambi ni kukataa nia ya Mungu kwa maisha yetu.
 - b. Adamu na Hawa waliruhusu kitu kingine isipokuwa Mungu kiwe kitovu cha maisha yao.
 3. Dhambi ilimshusha mwanadamu hadhi na kuvuruga uhusiano wake na:
 - a. Wanadamu wengine.
 - b. Ulimwengu wake, pamoja na asili.
 - c. Sisi wenyewe - sasa tunapata shaka, hofu, kufadhaika, wasiwasi, unyogovu, ugonjwa na kifo.
 - d. Mungu - dhambi hututenganisha na kututenganisha na Mungu.
 4. Tangu wakati wa anguko, madhara ya kifo ya dhambi ni mada kuu katika Maandiko.
 - a. Kimsingi, dhambi ni tatizo la moyo. (Mwanzo 6:5; Yereimia 17:9)
 - b. Tangu Adamu na Hawa, wanadamu wamejaribu kuepuka hatia yao ya dhambi na matokeo yanayoletwa na dhambi.

F. Mwanzo wa wokovu.⁴

1. Dhambi ya mwanadamu kamwe haikubadili ukweli kwamba Mungu anawapenda wanadamu ambao aliwaumba kwa mfano wake mwenyewe.
2. Hata hivyo, adhabu ya uasi dhidi ya Mungu ni kifo.
3. Lakini hata katika adhabu ya Mungu, neema yake ni dhahiri.
4. Mungu aliwatia adabu Adamu na Hawa ili wapate fahamu zao ili watubu na kuokolewa na kuwaonyesha wengine uzito wa dhambi. Mungu anatuadhibu bado kwa sababu anatupenda. (Kumbukumbu la Torati 8:5; Mithali 3:11-12)
5. Ahadi ya kwanza ya wokovu ni Mwanzo 3:15.
6. Kuanzia na Ibrahimu, Mungu alichagua taifa la watu ambao kupitia kwao angefanya wokovu upatikane kwa ulimwengu wote.
 - a. Mungu alitaka Israeli wawe wamisionari wake wa kwanza kwa wanadamu wote.
 - b. Niilikuwa kupitia Israeli kwamba Mwokozi angekuja. Mungu alimtuma Mwanawe mwenyewe kufanya kile ambacho Israeli peke yake hawakuweza kufanya.
7. Mungu anataka kutufanya upya na kuturudisha kwa mfano wake

mwenyewe.

(Wakolosai 3:10; Waefeso 4:24)

8. Kama Israeli, Mungu anataka tuwe wachukuaji wa mwaliko wa neema wa Mungu - kuwa mabalozi wa kifalme wa wokovu kupitia Yesu Kristo.
9. "Kwa maana kama katika Adamu wote wanakufa, vivyo hivyo katika Kristo wote watahuishwa." (1 Wakorintho 15:22)

KUTOKA

Utangulizi:Kitabu cha Kutoka pengine ndicho kitabu muhimu zaidi cha Agano la Kale kwa Mkristo kujua na kuelewa kama msingi wa Agano Jipya. Inarekodi mwanzo wa maisha ya taifa la Israeli na agano ambalo Mungu alifanya na Waisraeli kupitia Musa pale Sinai. Agano hili halikuchukua nafasi au kutimiza Agano alilofanya na Ibrahimu.

Jina-Neno kutoka linamaanisha kwenda nje - kuondoka.

Mwandishi- Kitabu kiliandikwa na Musa. (Kutoka 17:14; 24:4-8; Hesabu 33:1-2; Kumbukumbu la Torati 31:9, 22, 24)

1. Alikuwa mtu mkuu wa kitabu na shahidi aliyejionea matukio yake ya msingi.
2. Kwa hakika aliiandika katika kipindi cha miaka 40 ya kutangatanga.

Kusudi-Kusudi la kitabu hicho ni kushiriki na msomaji yaliyotukia kati ya agano la awali ambalo Mungu alifanya na Abrahamu na kusitawi kwa taifa la agano ambalo kupitia hilo Masihi aliyeahidiwa angekuja. Agano na Waisraeli kupitia Musa lingetimizwa kusudi lake litakapokamilika yaani kuja kwa Masihi.

I. Usuli wa kitabu

A. Kitabu kinaanzia Misri ambapo mara ya mwisho tuliacha familia ya Yakobo. (cf. Mwanzo 50:12-14)

1. Miaka mia mbili sabini na mitano imepita tangu Yusufu afe.
2. Tarehe inayowezekana ya msafara huo ni karibu 1450 KK.
 - a. 1 Wafalme 6:1 inasema Sulemani alianza kujenga Hekalu miaka 480 baada ya Israeli kuondoka Misri.
 - b. Ujenzi wa Hekalu ulianza karibu 967 KK.
 - c. Kuongeza miaka 480 hadi 967, tunapata tarehe ya 1447 BC kwa msafara.

B. Uongozi mpya sasa ulitawala Misri.

1. Yusufu alikuwa ameinuka kwenye mamlaka chini ya utawala wa Hyksos wa Misri.
2. Hyksos, kama Waebrania, walikuwa na asili ya Kisemiti.
3. Walitawala Misri kuanzia takriban 2160 hadi 1580 KK.
4. Mnamo 1580 KK akina Hyksos walifukuzwa na Wamisri asilia.
 - a. Farao mpya “hakumjua” Yusufu kwa maana ya kwamba hakuthamini kipindi hicho cha historia ya taifa lake.
 - b. Pia alihofu kwamba idadi kubwa ya Waebrania (ambayo sasa ni jumla ya milioni 2 hadi 3) ingeshirikiana na mvamizi mwingine wa kigeni.
 - c. Mpango wa ukandamizaji mkali unatekelezwa kwa Waebrania. (1:11-22)
 - [1.] Inaanza na kazi ya utumwa. (1:11-14)
 - [2.] Mpango huo unazidi kuwachinja watoto. (1:15-22)

II. Ujumbe Mkuu wa kitabu

A. Ujumbe mkuu wa Kutoka ni ukombozi.

B. Inaonyesha waziwazi uaminifu wa Mungu katika kutunza na kuendeleza agano lililofanywa na Ibrahimu.

C. Kitabu hiki pia kinafichua utawala wa Mungu juu ya wanadamu na mataifa ili kuleta mwisho Wake anaoutaka.

D. Kukombolewa kwa watu wa Mungu kutoka katika utumwa wa Misri ni kielelezo cha ukombozi wa Yesu Kristo wa watu wa Mungu kutoka katika utumwa wa dhambi.

III. Muhtasari wa kitabu

A. Hadithi ya ukombozi - Kutoka 1-12:

1. Kitabu kinaanza na hadithi ya kuzaliwa kwa Musa na kupitishwa na binti wa kifalme wa Misri. (2:1-10)
2. Sasa Musa mwenye umri wa miaka 40 anakasirishwa na tukio alilofanya anashuhudia Mmisri akimpiga mtumwa Mwebrania. Anamuua Mmisri na kukimbilia Midiani. (2:11-15)
3. Kwa miaka 40 iliyofuata, Musa atumikia akiwa mchungaji wa kundi la Yethro baba-mkwe wake. (2:16-25)
4. Mungu anamwita Musa kutoka kwenye kichaka kinachowaka moto ili arudi Misri kuwakomboa Waebrania kutoka utumwani. (3:1-4:31)
5. Baada ya matakwa ya kwanza ya Musa ya uhuru, Farao huongeza mzigo

wa Waisraeli. (5:1-6:13)

6. Kisha Mungu anatuma mfululizo wa mapigo kumi ya kutisha dhidi ya nchi. (7:14-12:36)
7. Watu wanaanza kutoka kwao. (12:37-51)

B. Safari ya Sinai - Kutoka 13-19:

1. Baada ya kutoka Misri, Farao anakasirika na kutuma magari yake ya vita kuwaangamiza Waisraeli. (14:1-13)
2. Mungu anagawanya maji ya Bahari ya Shamu, kuruhusu Waisraeli kuvuka. Magari ya Farao yanapojaribu kufuata, maji yanaanguka juu yao. (14:14-31)
3. Musa na dada yake Miriamu wanamwambia Bwana sifa kwa ajili ya ukombozi wake. (15:1-21)
4. Kusafiri kutoka Bahari ya Shamu hadi Jangwa la Sini (Kutoka 15:22-16:1), watu walianza kunung'unika kwa kukosa chakula na maji. (16:2-3)
5. Mungu alijibu manung'uniko yao kwa kuwapa:
 - a. Mana. (16:4-36)
 - b. Maji huko Rephidim. (17:1-7)
6. Mungu pia alitoa ushindi mkubwa juu ya Waamaleki. (17:8-16)
7. Yethro (baba-mkwe wa Musa), ajiunga na Waisraeli na kumshauri Musa kuwapanga watu na kusimamia hukumu. (18:1-27)
8. Wanafika Sinai na kujitayarisha kupokea sheria. (19:1-25)

C. Pale Sinai - Kutoka 20-40

1. Amri Kumi zimetolewa. (20:1-17)
2. Msururu wa sheria za kiraia hutolewa. (20:18-23:19)
3. Agano limethibitishwa. (24:1-18)
4. Maagizo ya ujenzi na vyombo vya hema yanatolewa. (25:1-27:21)
5. Maagizo ya mavazi ya kikuhani, huduma ya Hema, na utunzaji wa Sabato yametolewa. (28:1-31:18)
6. Musa akiwa mlimani, watu wanatengeneza na kuabudu ndama wa dhahabu. (32:1-33:23) Baada ya kuharibiwa kwa ndama wa dhahabu agano pamoja na Mungu lafanywa upya. (34:1-35)
7. Maelezo ya ujenzi wa Maskani na vyombo vyake yamefafanuliwa. (35:3-40:33)

IV. Mandhari Muhimu za Kitabu

A. Ukombozi

1. Maneno manne ambayo wengi wetu tunayahusisha na msafara huo ni,

"Waache watu wangu waende zao!"

2. Ukombozi ulitimizwa kwa namna ambayo ni Mungu pekee angeweza kupokea utukufu. (Kutoka 3:14)

B. Pasaka

1. Pasaka ilikuwa na asili yake na pigo la 10 - kifo cha wazaliwa wa kwanza.
2. Mungu alitoa mpango ambao wazaliwa wa kwanza wa Waisraeli "walipitishwa" na kulindwa. (Kutoka 12)
3. Pasaka na Sikukuu ya Mikate Isiyotiwa Chachu ziliadhimishwa pamoja tangu wakati huo na kuendelea ili kukumbuka kutoka. (cf. Kutoka 23:15)
4. Picha ya Pasaka ni kiini cha dhana ya upatanisho wa Kristo. (Yohana 1:29; 1 Wakorintho 5:7)

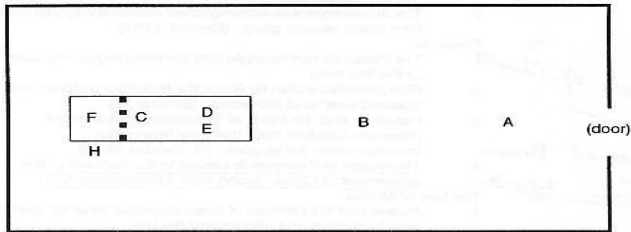
C. Sheria ya Musa

1. Musa na wana wa Israeli walikaa Sinai kwa zaidi ya mwaka mmoja ili kupokea na kuelewa sheria.
2. Sheria ya Musa iliwakilisha hatua kuu inayofuata katika kuendeleza agano lililofanywa na Ibrahimu. (Mwanzo 15)
3. Amri Kumi (au Dekalojia) ziliwakilisha wajibu na wajibu wa kimsingi wa watu kwa Mungu na wanadamu wenzao. (Kutoka 20:17; taz. Kumbukumbu la Torati 6:5; Mathayo 22:37-40)
4. Kanuni za msingi zinazoweka msingi wa Sheria (kwa mfano, heshima kwa Mungu, ibada, uaminifu katika ndoa, utakatifu wa maisha ya mwanadamu, n.k.) ni sehemu ya asili ya milele ya Mungu na ni muhimu kabisa. Hata hivyo, sheria yenyewe (km dhabihu za wanyama, ibada ya Sabato, vikwazo vya chakula) imetimiza kusudi lake (na kubadilishwa na) ujio wa Yesu Kristo.
5. Sheria inaitwa baadaye:
 - a. Laana (Wagalatia 3:10-13)
 - b. Gereza (Wagalatia 3:23)
 - c. Ambayo hutuongoza kwa Kristo. (Wagalatia 3:24)
 - d. Kielelezo au aina. (Waebrania 10:1)
 - e. Mkulima au mwalimu. (Wagalatia 4:2)

D. Maskani

1. Ilikuwa ni ishara ya uwepo wa Mungu na uongozi kati ya watu.
2. Ilikuwa pia kitovu cha ibada ya Waisraeli.
3. Maelezo ya ujenzi wake yalitolewa pale Sinai. (Kutoka 25-40)

Diagram of the Tabernacle

A - Brazen Altar
B - Laver
C - Altar of Incense
D - Table of Bread
E - Candlestick
F - Ark of the Covenant
G - The Holy Place
H - The Holy of Holies

WALAWI

Utangulizi:Kwa msomaji wa kawaida Mambo ya Walawi ni kitabu kigumu kupitia maelezo yanayoonekana kutokuwa na mwisho kuhusu sheria, sheria, siku za karamu, sherehe, na dhabihu inaweza kuwa zaidi ya kuchosha kidogo. Hata hivyo, kitabu hicho kina habari muhimu ya msingi kwa ajili ya uthamini wa kweli kwa kazi ya kuokoa ya Yesu.

Jina-“Mambo ya Walawi” yapata jina lake kutokana na kazi ya kabila la kikuhani la Lawi. Inamaanisha kihalisi kuwahusu Walawi.

Mwandishi-Kitabu kiliandikwa na Musa. Yaelekea aliandika karibu mwaka mmoja baada ya kutoka.

1. Mara kadhaa maneno "Bwana alinena na Musa" yanaonekana katika kitabu cha kitabu. (Mambo ya Walawi 1:1; 4:1; 5:14; 6:1, nk.)
2. Agano Jipya linahusisha kitabu na Musa. (Mathayo 8:4; Luka 2:22; Waebrania 8:5)

Kusudi-Madhumuni ya kitabu ni mbili:

1. Kufundisha taifa la Israeli njia ya kwenda kwa Mungu.
2. Kuwafundisha jinsi ya kutembea na Mungu.

I. Usuli wa kitabu

- A. Yaliyomo katika kitabu cha Mambo ya Walawi yawezekana yalitolewa kwa Musa katika mwaka ambao Israeli walikuwa wamepiga kambi Sinai.
- B. Si masimulizi ya kihistoria; ni maelezo marefu ya aina za dhabihu, amri za kuishi vizuri, na sheria za kuadhimisha sikukuu, sikukuu na siku takatifu.

II. Ujumbe mkuu wa kitabu

A. Ujumbe mkuu wa Mambo ya Walawi ni utakatifu.

1. Mambo ya Walawi wakati mwingine hujulikana kama kanuni ya utakatifu.
2. Ujumbe umefupishwa vyema zaidi katika Mambo ya Walawi 11:45
“Mimi ndimi BWANA niliyekupandisha kutoka Misri, ili niwe Mungu wenu; basi iweni watakatifu kwa kuwa mimi ni mtakatifu.

B. Watu wangukuwa watakatifu (wametengwa au kuwekwa wakfu) na:

1. Kufuata sheria ya Mungu.
2. Kutoa dhabihu ili kulipia dhambi.
3. Kuadhibu dhambi ndani ya jumuiya yao.

III. Muhtasari wa kitabu

A. Sheria zinazohusu dhabihu - Mambo ya Walawi 1-7:

1. Sadaka ya kuteketezwa. (1:1-17)
2. Sadaka ya nafaka. (2:1-16)
3. Sadaka ya amani. (3:1-17)
4. Sadaka ya dhambi. (4:1-5:13)
5. Sadaka ya hatia. (5:14-6:7)
6. Maagizo maalum kwa makuhani wanaosimamia. (6:8-7:38)

B. Wajibu na wajibu wa makuhani. - Mambo ya Walawi 8-10.

C. Kutembea kwa Israeli na Mungu - Mambo ya Walawi 11-27:

1. Kanuni za usafi. (11-15)
2. Siku ya Upatanisho. (16)
3. Kanuni za tabia ya kibinafsi. (17-20)
4. Kanuni za tabia za makuhani. (21-22)
5. Kanuni za sikukuu na siku takatifu. (23-25)
 - a. Sabato. (23:1-4)
 - b. Pasaka. (23:5)
 - c. Wiki ya Mikate Isiyotiwa Chachu. (23:6-8)
 - d. Pentekoste (au Sikukuu ya Mavuno). (23:15-21)
 - e. Sikukuu ya Baragumu. (23:23-25)

- f. Siku ya Upatanisho. (23:26-32)
- g. Sikukuu ya Vibanda. (23:33-44)
- h. Mwaka wa Sabato na Mwaka wa Yubile. (24:1-25:55)

D. Ahadi na maonyo kwa watu wa Mungu - Mambo ya Walawi 26-27.

IV. Mandhari Muhimu za kitabu

A. Dhana ya dhabihu

1. Zoezi la kutoa dhabihu linarudi nyuma kabisa kwenye Mwanzo 4:4 na linaenea katika maandiko yote,
2. Mambo ya Walawi 17:11 ni mstari muhimu wa kuelewa dhana ya dhabihu.

“Kwa maana uhai wa kiumbe uko katika hiyo damu, nami nimewapa ninyi hiyo damu, ili kufanya upatanisho kwa ajili yenu wenyewe juu ya madhabahu; ni damu ifanyayo upatanisho kwa ajili ya uhai wa mtu.”

 - a. Upatanisho unamaanisha malipo ya mtu mwingine au mbadala.
 - b. Sadaka iliashiria malipo au mbadala.
3. Aina tano za dhabihu zimeainishwa katika Mambo ya Walawi:
 - a. Sadaka ya kuteketezwa(1:1-17) - Dhabihu iliyozoeleka zaidi, mnyama asiye na dosari angeteketezwa kwa moto kama ishara ya ujitoaji kamili wa mtu kwa Bwana.
 - b. Sadaka ya nafaka(2:1-16) - Sadaka ya unga au nafaka ilitolewa ili kuonyesha shukrani kwa Mungu. Kwa ujumla ilitolewa kuhusiana na dhabihu ya damu.
 - c. Sadaka ya amani(3:1-17) - Sadaka hii ya hiari iliwapa Waisraeli fursa ya kueleza hamu yao ya kuwa na ushirika na Bwana. Mwabudu huyo alipokea sehemu ya mnyama aliyetolewa dhabihu ili kufurahia mlo wa sherehe.
 - d. Sadaka ya dhambi(4:1-5.13) - Sadaka hii ilitolewa kwa ajili ya makosa mengi dhidi ya sheria. Mizoga mingi ya mnyama huyo ilichomwa nje ya kambi.
 - e. Sadaka ya hatia(5:14-6:7) - Ikiwa mtu alikiuka sheria kwa kuchukua kitu ambacho ni mali ya Bwana (kwa mfano - zaka) au mwanadamu (km - mali), alitakiwa kuleta kondoo dume asiye na dosari kama dhabihu. Sadaka hii ilitimizwa kwa urejeshaji ufaao.
4. Dhabihu tatu za kwanza kati ya hizi (sadaka ya kuteketezwa, sadaka ya unga, na sadaka za amani) zilikuwa za hiari. Mbili za mwisho (sadaka ya dhambi na toleo la hatia) zilihatajika chini ya hali fulani.
5. Mfumo mzima wa dhabihu uliashiria mwisho na utimilifu dhabihu ya Yesu.

B. Ukuhani - Mambo ya Walawi 8-10:

1. Maskani ilipokamilika, Haruni na wanawe walitengwa na Musa kuwa makuhani. (8:1-36)
2. Makuhani wote walipaswa kutoka kabila la Lawi.
 - a. Wazao wa moja kwa moja wa Haruni pekee ndio wangeweza kutumika wakiwa makuhani: Walawi wengine walisaidia katika kazi zinazohusiana.
 - b. Zaka maalum iliwasaidia.
 - c. Jukumu lao lilikuwa kutoa dhabihu na kufundisha sheria kwa watu. (cf. Kumbukumbu la Torati 33:8-10)
3. Makuhani walitumika kama wapatanishi kati ya watu na Mungu. Walikuwa "mfano" wa kazi ya uombezi ya Kristo. (Waebrania 9:1-15)
4. Hadithi ya Nadabu na Abihu (10:1-8) inaonyesha heshima na utii ambao Mungu anatafuta katika ibada.

C. Sherehe na Sikukuu za Israeli (Mambo ya Walawi 23):

1. Sabato -Kila siku ya saba (Sabato) ilikuwa siku takatifu ya mapumziko na ibada. Ilikuwa pia wakati wa kusanyiko kwa watu. (23:1-3)
2. Pasaka -Sikukuu kuu zaidi kati ya sherehe zote, Pasaka iliwakumbusha Waisraeli ukombozi wa Mungu. (23:5)
3. **Mikate Isiyotiwa Chachu** -Ikiadhimishwa juma lililofuata Pasaka, sikukuu ya mikate isiyotiwa chachu ilirefusha mwadhimisho wa Pasaka. (23:6-8)
4. Pentekoste (au Sikukuu ya Mavuno) -Iliadhimishwa siku 50 baada ya Pasaka, Pentekoste ilikuwa sikukuu ya shukrani. Iliendana na mavuno. (23:15-21)
5. **Baragumu** -Likizo hii iliashiria mwanzo wa mwaka mpya wa Kiebrania. (23:23-25)
6. Siku ya Upatanisho -Hii ilikuwa ni siku moja kila mwaka ambapo kuhani mkuu aliingia katika Patakatifu pa Patakatifu kutoa dhabihu kwa ajili ya dhambi za watu wote. Tofauti na sikukuu nyingine, huu ulikuwa wakati wa kufunga na kuomboleza. (23:26-32)
7. Sikukuu ya Vibanda -Ili kuadhimisha miaka 40 ya kutanga-tanga jangwani, Waisraeli wangeishi katika mahema kwa juma moja. (23:33-44)
8. Siku Takatifu za Waebrania zilikuwa ishara ya mambo ya ajabu ya asili ya Mungu:
 - a. Sabato - Mungu kama Muumbaji.
 - b. Pasaka - Mungu kama Mwokozi.
 - c. Pentekoste - Mungu kama mtoaji.

d. Siku ya Upatanisho - Mungu kama Mtakatifu na Mwenye Neema.

NAMBA

Utangulizi: Hesabu inasimulia kisa cha sababu na muda wa miaka 40 Israeli walitangatanga jangwani. Hasa zaidi, inazingatia matukio yaliyotokea mwanzoni na mwisho wa kipindi hicho. Biblia karibu haisemi juu ya miaka 38 iliyopita. Hesabu ni maelezo ya wazi ya mpango, nguvu, adhabu, subira na majaliwa ya Mungu kwa watu wake wa agano.

Jina-Hesabu huja kwenye Biblia zetu za Kiingereza kutoka kwa Septuagint.

1. Cheo hicho kinaonyesha sensa mbili ambazo Mungu alichukua kwa watu wake.
(Hesabu 1:26)
2. Jina la Kiebrania la kitabu ni “Jangwani.”

Mwandishi- Musa aliandika Hesabu chini ya uvuvio wa Patakatifu Roho.

1. Maelezo ya kina, hasa yanayohusu hali za uongozi, yanaelekeza kwa Musa kama mwandishi aliyeshuhudia kwa macho.
2. Hesabu 33:2 inatambia, "Kwa amri ya Bwana Musa aliandika hatua katika safari yao."

Kusudi-Hesabu iliandikwa kurekodi historia ya Israeli tangu kuondoka kwao Sinai hadi kufika kwao Moabu upande wa mashariki wa Mto Yordani.

1. Katika mchakato huo, inafichua kutokuamini na kutokuwa waaminifu kwa watu.
2. Kisha inaeleza adhabu za Mungu kwa kukosa imani.
3. Hatimaye inawasilisha majaliwa na ulinzi wa Mungu katika kulishika agano lake.

I. Usuli wa kitabu

- A. Hesabu iliwezekana kukamilika mwishoni mwa miaka 40 ya kutangatanga - karibu 1406 KK.
- B. Inafurahisha kuona hitaji la shirika kwani milioni 2-3 wangehamasishwa.
1. Hesabu sura ya 2 inaeleza kwa undani mpangilio wa kambi.
 2. Mpangilio wa kambi ulionekana kama hii:

(10:1-10) vilielezwa.

B. Kutoka Sinai hadi Kadesh-Barnea (Hesabu 10-12):

1. Safari ya kuelekea Kanaani inaanza. (10:11-36)
2. Watu wanalalamika kwa kukosa nyama. (11:1-9)
 - a. Musa anatafuta na kupokea msaada kutoka kwa Mungu. (11:10-30)
 - b. Mungu anatuma kware kambini ili kuwalisha watu. (11:31-35)
3. Haruni na Miriamu walimwasi Musa. (12:1-16)

C. Kuzunguka-zunguka Jangwani (Hesabu 13-19):

1. Baada ya wapelelezi 10 kati ya 12 kurudisha ripoti ya kutisha ya Kanaani, watu wanapinga mpango wa Mungu. (13:1-14:19)
2. Mungu anawaadhibu watu kwa miaka 40 ya kutangatanga. (14:20f)
3. Sheria za ziada zinatolewa. (15:1-41)
4. Kora, Mlawi, na viongozi 250 katika Israeli walipinga mamlaka ya Musa waziwazi na kuharibiwa na Mungu. (16:1-50)
5. Mungu alithibitisha kwamba ukuhani ungepatikana kupitia ukoo wa Haruni pekee. (17:1-3)
6. Maelezo ya ziada yanatolewa kuhusu utoaji kutoka kwa makuhani. (18:1-32)

D. Kutoka Kadesh-Barnea hadi Moabu (Hesabu 20-36):

1. Musa anatenda dhambi na hataruhusiwa kuingia katika Nchi ya Ahadi. (20:1-13)
2. Miriamu na Haruni wanakufa. (20:1-28)
3. Israeli washinda Sihoni, Mfalme wa Waamori (21:21-25), na Ogu, Mfalme wa Bashani (21:23-35), na kupata udhibiti wa sehemu kubwa ya upande wa mashariki wa Yordani.
4. Kwa kuwaogopa Waisraeli, Mfalme Balaki, Mfalme wa Moabu, aliajiri nabii aitwaye Balaamu kutamka laana juu ya Israeli. Badala yake, Mungu anamtumia kuwabariki Israeli. (23:1-24:25)
5. Walipiga kambi karibu na Moabu, Waisraeli walianza kuwachukua makahaba Wamoabu na kumwabudu Baali. (25:1-5)
6. Kama adhabu, Mungu alituma pigo ambalo liliangamiza Waisraeli 24,000. (Hesabu 25:6-18)
7. Sensa ya pili inafanyika. (26:1-51)
8. Kabla ya kuingia Kanaani, maagizo yalitolewa kwa Waisraeli.
 - a. Yoshua alichaguliwa kuwa kiongozi mpya. (27:18-23)
 - b. Makabila ya Reubeni, Gadi, na nusu ya kabila la Manase yalipata kibali cha kukaa upande wa mashariki wa Yordani.
 - c. Musa alitaja "miji ya makimbilio" sita. (35:1-34)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu

A. Sensa

1. Ilichukuliwa miezi 13 baada ya kutoka, ilijumuisha wanaume wenye umri wa miaka 20 na zaidi (1:2-3, 45), isipokuwa kabila la Lawi. (1:47-54).
2. Sensa ilifikia 603,550. (Hesabu 1:46; 2:32)
 - a. Idadi hiyo inaonyesha taifa la watu milioni 2 hadi 3.
 - b. Je, watu 75 (kama vile Mwanzo 46:26-27) wangeweza kuongezeka hadi zaidi ya milioni 2 katika kipindi cha miaka 430?
 - c. Wakosoaji wanadhihaki uwezekano wa idadi hiyo kubwa.
3. Hesabu rahisi zinaonyesha kuwa inawezekana.
4. Zaidi ya hesabu hizo, jumla ya idadi ya watu ilikuwa utimizo wa ahadi za Mungu. (cf. Mwanzo 13:14-17; Kutoka 1:7-12)

B. Kutokuwa na imani.

1. Mungu aliwatoa watu wake wa agano kutoka utumwani kwa ahadi ya nchi ya ahadi.
2. Aliomba tu imani katika uwezo wake wa kutunza ahadi yake na kuwa mtoaaji wao.
3. Siku tatu katika safari yao kutoka Sinai (10:33-36) matatizo yanaanza:
 - a. Kulalamika huko Tabera. (11:1-3)
 - b. Kulalamika juu ya ukosefu wa nyama. (11:4-35)
 - c. Wivu na upinzani kwa Musa na Haruni na Miriamu. (12)
4. Vipindi hivi vilibadilika-badilika kwa kulinganisha na mgogoro wa kutoamini huko Kadeshi. (13:1-14:45)
 - a. Waisraeli walipokuwa karibu kuingia katika Nchi ya Ahadi, watu walitaka kutuma wapelelezi katika nchi hiyo. (Kumbukumbu la Torati 1:22)
 - b. Kumi kati ya wale wapelelezi kumi na wawili walileta ripoti mbaya. (13:26-29, 31-33)
 - c. Watu waliungana na wale wapelelezi wasio na imani na walitaka kurudi Mistri. (14:4-10)
 - d. Kwa msaada wa maombezi ya Musa, Mungu aliepusha taifa hilo kutokana na kutoweka mara moja (14:10-20) lakini akawahukumu watanga-tanga jangwani kwa miaka 40. (14:21-35)
 - e. Baada ya usiku wa maombolezo ya uchungu, watu walibadilisha mawazo yao na kujaribu kuteka Kanaani, lakini wakashindwa. (14:39-45)
5. Waebrania 3:19 inatoa muhtasari wa tatizo la Waisraeli. "Basi tunaona ya kuwa hawakuweza kuingia kwa sababu ya kutokuamini kwao."
6. Kiini cha maisha ya mwamini ni imani (rej. 2 Wakorintho 5:7)

C. Kutokushukuru na Kulalamika

1. Wakichochea wa ukosefu wa imani, Waisraeli walikuwa watu wasioridhika na kulalamika.
2. Angalia kwenye ukurasa ufuatao orodha ya malalamiko.
3. Israeli ililipa gharama kubwa kwa ajili ya roho yake ya kutokuwa na shukrani na tunaonywa kutofanya vivyo hivyo. (cf. 1 Wakorintho 10:10)

D. Vivuli vya kazi ya Kristo.

1. Kuinuliwa kwa nyoka wa shaba (Hesabu 21:8-9) ilikuwa mfano wa kusulubiwa kwa Yesu. (taz. Yohana 3:14-15)
2. Yesu alifananiha “mkate kutoka mbinguni” (mana) na yeye mwenyewe. (taz. Yohana 6:32-40)
3. Ombi la Musa kwa Mungu kutowafutilia mbali watu kwa ajili ya dhambi zao (Hesabu 14:13-19) ni mfano wa wokovu, kazi ya maombezi ya Kristo. (Warumi 5:6-8)
4. Paulo anatuambia kwamba Kristo alikuwa na bidii katika kukidhi mahitaji jangwani. (1 Wakorintho 10:3-4)

SCRIPTURE	ISRAEL'S COMPLAINT	MOSES' RESPONSE	GOD'S RESPONSE
Exodus 14:11	Grumbled at the sight of Pharaoh's army	Encouraged Israel to trust God	Delivered Israel
Exodus 15:24	Grumbled about the bitter water	Cried out to God	"Healed" the water
Exodus 16:2	Grumbled about the lack of food	Rebuked Israel	Supplied manna
Exodus 17:2	Grumbled about the lack of water	Prayed to the Lord	Water from the rock
Numbers 11:1	Grumbled about God's provision of food	Anger and prayer	Judgment
Numbers 14:2	Grumbled about Moses' leadership. Can't possess Canaan	Pled with Israel, prayed to the Lord	Judgment
Numbers 16:2	Grumbled about Moses' leadership	Rebuked and prayed	Judgment
Numbers 16:41	Grumbled about Moses	Prayed	Judgment
Numbers 20:2	Grumbled about Moses and a lack of water	Rebuked Israel	Supplied water
Numbers 21:4	Grumbled about Moses and the manna	No response	Judgment

KUMBUKUMBU LA TORATI

Utangulizi:Kitabu cha Kumbukumbu la Torati kinatandikiza tangazo tatu la kuaganguo alizopewa na Musa mwishoni mwa kazi yake. Anwani zilikuwa za mfuatano, ya kwanza inahusu yaliyopita, ya pili inahusu sasa, na ya tatu inahusu siku zijazo.

Jina-Kumbukumbu la Torati ina maana ya pili ya sheria nomos.

1. Jina linakuja kwetu kupitia Septuagint.
2. Cheo kilichaguliwa kwa sababu Kumbukumbu la Torati linatoa a urejesho wa sheria iliyopatikana hapo awali katika Pentateuch.

Mwandishi-Musa ndiye wakala wa kibinadamu ambaye kupitia kwake Roho wa Mungu angetoa uvuvio na ufunuo.

1. Kitabu kinatoa dai hilo. (Kumbukumbu la Torati 31:9-26)
2. Yesu alihusisha kazi na Musa. (taz. Mathayo 19:7; Marko 7:10; Luka 10:28)
3. Simulizi la kifo cha Musa (Kumbukumbu la Torati 34:1-12) hakika lilikuwa limeongezwa na mwandishi mwingine -- inawezekana Joshua.

Kusudi -Kusudi kuu la kitabu hiki ni kuwakumbusha Israeli juu ya uhusiano wao maalum na Mungu.

1. Musa aliwakumbusha watu kwamba cheo chao chenye mapendeleo kama watu wa agano kilikuja na daraka la kumtumikia Mungu kwa uaminifu.
2. Katika jumbe zake tatu zilizoandikwa katika Kumbukumbu la Torati, Musa aliwasihi watu kutii amri.
3. Sheria inatolewa mara ya pili kwa sababu kizazi kilichopokea amri pale Sinai kilikuwa kimekufa.

I. Usuli wa kitabu

- A. Kumbukumbu la Torati liliandikwa katika mwaka wa 120 wa Musa (rej. 34:7), kama vile miaka 40 ya kutangatanga jangwani ilipokwisha, na Israeli inakaribia kuingia Kanaani.
- B. Tarehe ya 1405-1410 KK inawezekana.
- C. Imeandikwa wakati Waisraeli wako kwenye kambi yao ya mwisho kwenye tambarare za Moabu.

II. Ujumbe Mkuu wa kitabu:Ujumbe wa muhtasari wa kitabu cha Kumbukumbu la Torati ni upendo, uaminifu na utii.

- A. “Na sasa, Ee Israeli, BWANA, Mungu wako, anataka nini kwako, ila kumcha BWANA, Mungu wako, na kwenda katika njia zake zote, na kumpenda, na kumtumikia BWANA, Mungu wako, kwa moyo wako wote, na kwa roho yako yote, na kuzishika amri za BWANA, na sheria zake, ninazokuamuru leo kwa faida yako mwenyewe? (Kumbukumbu la Torati 10:12-13)
- B. Dhana hizi za upendo na utii huchanganyikana kutengeneza jibu ambalo Mungu anataka kutoka kwa watu wake katika kizazi chochote.
"Mkinipenda, mtatii ninayowaamuru." Yohana 14:15
- C. Wakati ujao wenye mafanikio wa Israeli katika Kanaani unategemea utii wao. (Kumbukumbu la Torati 6:3; 8:17-18; 11:8)

III. Muhtasari wa kitabu

- A. Musa Anakagua Zamani za Israeli (Kumbukumbu la Torati 1-4)
1. Aliwakumbusha watu juu ya dhambi iliyopelekea miaka 40 ya kutangatanga jangwani. (1:5-46)
 2. Anasimulia matukio makubwa ya kutangatanga huko kwa miaka 40. (2:1-3:29)
 3. Musa anawasihi kumtii Bwana. (4:1-14)
 4. Anawaambia wajiepushe na masanamu. (4:15-31)
 5. Anamalizia hotuba hii kwa kutenga "miji ya makimbilio" mitatu mashariki mwa Yordani. (4:41-43)
- B. Hotuba ya 2 ya Musa - Mapitio ya Sheria kwa Kizazi Kipya (Kumbukumbu la Torati 5-26):
1. Musa anakariri Dekalojia (5:1-21) na jinsi alivyoipokea hapo awali kwenye Mlima Sinai. (5:22-33)
 2. Anasisitiza kufundisha amri kwa watoto na vizazi vinavyofuata. (6:1-25)
 3. Alitoa maagizo kuhusu kuteka na kuikalia nchi mpya. (7:1-26)
 4. Musa anawasihi Waisraeli kumpenda, kuheshimu, na kutii Bwana. (8-11)
 5. Maagizo ya ibada sahihi yanatolewa. (12-14)
 6. Maagizo yanatolewa kuhusu:
 - a. Vizuizi vya lishe. (14:1-21)
 - b. Zaka. (14:22-29)
 - c. Kufuta madeni. (15:1-11)
 - d. Kuwaweka huru watumishi. (15:12-18)
 - e. Wanyama kwa ajili ya dhabihu. (15:19-23)

- f. Siku takatifu. (16:1-17)
- g. Waamuzi. (16:18-20)
- h. Kujiepusha na ibada ya sanamu. (16:21-17:7)
- i. Mahakama za sheria. (17:8-13)
- j. Masharti kwa mfalme. (17:14-20)
- k. Mapato kwa makuhani na Walawi. (18:1-8)
- l. Adhabu kwa mazoea ya kuchukiza. (18:9-22)
- m. Miji ya makimbilio. (19:1-14)
- n. Mashahidi. (19:15-21)
- o. Kwenda vitani. (20)
- uk. Sheria mbalimbali za kibinafsi na adhabu. (21-25)
- q. Malimbuko na zaka. (26:1-15)

C. Hotuba ya 3 ya Musa - Kuishi katika Nchi ya Ahadi. (27-30):

- 1. Wanapoingia katika nchi, Musa anawataka wasimamisha madhabahu kwenye Mlima Ebali, na Walawi watatoa kumbukumbu huko. (27)
- 2. Baraka zimeahidiwa kwa utii. (28:1-14)
- 3. Laana zitaambatana na uasi. (28:16-68)
- 4. Masharti ya agano na uchaguzi wa maisha au kifo. (29:1-30:20)

D. Huduma ya Mwisho ya Musa. (Kumbukumbu la Torati 31-34)

- 1. Yoshua anateuliwa kuchukua nafasi ya Musa. (31:1-8)
- 2. Musa anatabiri uasi wa Israeli. (31:14-29)
- 3. Musa anatoa wimbo wa kinabii kwa watu. (31:30-32:43)
- 4. Mungu anamwita Musa kwenye Mlima Nebo. (32:48-52)
- 5. Kabla ya kifo chake, Musa anabariki makabila ya Israeli. (33:1-29)
- 6. Kifo cha Musa kimeandikwa. (34)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu

A. Upendo na Utii.

- 1. Tayari imetambuliwa kama ujumbe/ujumbe mkuu wa kitabu, ni muhimu sana kwetu kuona jinsi ule wa kwanza unavyokuza ule wa mwisho.
- 2. “Sikia, Ee Israeli, Bwana, Mungu wetu, BWANA ndiye mmoja. Mpende BWANA Mungu wako kwa moyo wako wote na kwa roho yako yote na kwa nguvu zako zote. Amri hizi ninazowapa leo ziwe juu ya mioyo yenu. (6:4-6)
- 3. Tofauti na wengine walivyopendekeza, Agano la Kale si kanuni tasa, isiyo na upendo, bali ni agano ambalo msingi wake ni upendo wa Mungu na kuutarajia kama malipo.

4. Kwa upande wake, Agano Jipya - linalotambuliwa kama agano la neema na upendo - linatarajia na kuamuru utii. (Yakobo 1:22; Mathayo 7:21)

B. Mafunzo ya Kiroho ya Watoto Wetu.

1. Kumbukumbu la Torati 6 inasisitiza mafunzo ya kiroho ya watoto wa Kiebrania.
2. Kumbukumbu la Torati 6:6-7 ni kifungu muhimu. “Zivutie kwa watoto wako. Zungumzeni juu yake unapoketi nyumbani na unapotembea njiani, unapolala na unapoamka. Zifungeni kama alama kwenye mikono yenu na zifunge kwenye vipaji vya nyuso zenu.”
3. Hadithi za ukombozi wa Mungu zilipaswa kupitishwa. (6:20-25)
4. Utambuzi wa daima wa maandalizi ya Mungu unapaswa kuenea katika nyumba zetu. (6:10-12)
5. Kwa kufuata mfano wa Kumbukumbu la Torati 6, wazazi lazima:
 - a. Zungumza kwa uhuru na mara kwa mara katika nyumba zetu kuhusu mambo ya kiroho.
 - b. Fundisha na kielelezo cha amri na kanuni za Mungu.
 - c. Fanya nyumba zetu kuwa vituo vya ibada.

C. Israeli kama “watu wateule” wa Mungu (Kumbukumbu la Torati 7:6 na kuendelea):

1. Kumbukumbu la Torati ni mahali ambapo Waisraeli wanatambulishwa kwanza kuwa watu waliochaguliwa. (7:6)
2. Hawakuchaguliwa kwa sababu ya ukubwa, ukuu, au sifa zao wenyewe. (7:7)
3. Walichaguliwa kwa sababu ya:
 - a. upendo wa Mungu. (7:8)
 - b. Uaminifu wa Mungu kwa agano lake alilofanya kwa Ibrahimu. (7:8)
4. Waisraeli walionekana kutoelewa kwamba kuchaguliwa kwao kungetokeza wajibu (7:11-12) badala ya kiburi.
5. Kutimiza kusudi lao kama lilivyofafanuliwa katika agano kwa Ibrahimu (kumleta Masihi); Israeli si watu waliochaguliwa tena. Kanisa ni "watu waliochaguliwa" wa Mungu leo - wale walioitwa kwenye haki kupitia Mwana wa Mungu, Kristo. (cf. Warumi 2:28-29; Wagalatia 3:29; Waefeso 1:4)

D. Kifo cha Musa (Kumbukumbu la Torati 34)

1. Kwa kawaida kutazamwa kwa huzuni, kifo na kuzikwa kwa Musa vilikuwa matukio mawili ya ajabu sana katika historia yote.
2. Mungu mwenyewe alimwonyesha Musa Nchi ya Ahadi kwamba hataingia

kamwe.

3. Kisha Mungu akampeleka nyumbani kwa Nchi halisi ya Ahadi. Kipekee, Mungu aliuchukua mwili wa Musa na kuuzika.
 - a. Hakuna anayejua eneo la maziko.
 - b. Yuda anatoa mabadiliko ya kuvutia kuhusu kuzikwa kwa Musa. “Lakini hata Mikaeli, malaika mkuu, alipokuwa akihojiana na Ibilisi juu ya mwili wa Musa, hakuthubutu kuleta mashitaka ya kashfa juu yake, bali alisema, Bwana na akukemee!” (Yuda mst.9).

YOSHUA

Utangulizi:Baada ya kumaliza Pentateuki, kitabu cha Yoshua kinaanza kile ambacho wasomi wanakiita “Vitabu vya Historia ya Kiebrania”. Chini ya uongozi mpya wa Yoshua, Israeli watavuka Yordani na hatimaye kudai nchi ya ahadi.

Jina-Jina "Yoshua" linaonyesha sura kuu ya kitabu.

Mwandishi-Ingawa hakuna mwandishi aliyetajwa ndani ya kitabu, mapokeo ya Kiyahudi yanampa Yoshua kitabu, yeye mwenyewe.

1. Ni wazi kwamba Yoshua aliandika baadhi ya mambo yanayopatikana katika kitabu hicho. (taz. Yoshua 18:9;24:26)
2. Mwandishi hakika alikuwa shahidi aliyejijonea matukio hayo, kwa maana maelezo yaliyotolewa yanaonyesha ujuzi sahihi wa matukio fulani. (cf. Yoshua 3:14-17; 4:19-20; 5:1-12)
3. Kwa kuwa kifo cha Yoshua kimeandikwa (Yoshua 24:29f) pamoja na habari fulani kutokea baadaye kuliko wakati wake (Yoshua 15:13-17), kuna uwezekano kwamba matukio haya yaliongezwa na mwandishi wa baadaye.

Kusudi- Kusudi la Yoshua ni kuandika ushindi wa nchi ya Kanaani na Waisraeli. Kwa kufanya hivyo, inarekodi pia uaminifu wa Mungu kwa agano Lake.

I. Usuli wa kitabu

A. Mwanaume Yoshua:

1. Alikuwa wa kabila la Efraimu na alikuwa mwana wa Nuni. (Hesabu 13:8)
2. Alikuwa kiongozi mkuu wa kijeshi.
 - a. Legend anapendekeza kwamba alipata mafunzo ya kijeshi akiwa Misri.
 - b. Musa alimweka juu ya jeshi la Israeli katika vita kuu katika njia ya Sinai.

(Kutoka 17:8-16)

- c. Alikuwa mmoja wa wale wapelelezi 12 waliotumwa Kanaani kupeleleza Nchi ya Ahadi. (Hesabu 13)
- [1] Yoshua na Kalebu pekee ndio walioleta ripoti yenye msingi wa imani. (Hesabu 13:25-14:10)
- [2] Kwa sababu ya imani hiyo, hawa wawili walikuwa wanaume pekee walio juu ya umri wa miaka 20 wakati wa kutoka walioishi kuingia Kanaani. (Kumbukumbu la Torati 1:34-40)
- d. Alikuwa ametumikia akiwa msaidizi wa pekee wa Musa katika kipindi cha kutanga-tanga. (Kutoka 24:13; 32:17; 33:11)
3. Yoshua alikuwa kiongozi mkuu wa kiroho.
- a. Alifanya uongozi wa kiroho nyumbani kwake. “Lakini mkiona kuwa kumtumikia BWANA ni jambo lisilopendeza, basi chagueni hivi leo mtakayemtumikia; kwamba ni miungu ambayo baba zenu waliitumikia ng’ambo ya Mto, au kwamba ni miungu ya Waamori ambao mnakaa katika nchi yao. Lakini mimi na nyumba yangu tutamtumikia BWANA.” (24:15)
- b. Alikuwa na uvutano mkubwa sana wa kiroho kwa watu wake. “Waisraeli walitumikia BWANA katika maisha ya Yoshua na wazee walioishi baada yake na ambao walikuwa wamejionea mambo yote ambayo Yehova alikuwa amewafanyia Israeli.” (24:31)
4. Jina Yoshua linamaanisha, “Yehova ni wokovu.”
- a. Katika Kigiriki, jina lake ni "Yesu."
- b. Kama unavyoweza kutarajia kutoka kwa jina na majukumu yake, yeye ni mfano wa Kristo.

B. Kitabu hiki kinashughulikia kipindi cha miaka 25-30 kati ya kifo cha Musa na kifo cha Yoshua.

C. Walipokuwa wakiingia Kanaani, Mungu alikuwa ameweka "sera zao za kigeni".

1. Israeli wangeweza kuingia katika mikataba yenye vikwazo na mataifa yaliyoishi nje ya mipaka ya kifuniko cha nchi waliyopewa na agano. (Kumbukumbu la Torati 20:10-15)
- 2.Hata hivyo, mataifa yaliyo ndani ya mipaka hiyo yangeharibiwa kabisa. (Kumbukumbu la Torati 7:1-2; 20:16-20)

II. Ujumbe mkuu wa kitabu

A. Ujumbe mkuu wa kitabu ni Ushindi kwa njia ya imani

B. Katika Yoshua 12, majina ya wafalme 31 na falme zilizotekwa na Waisraeli yameorodheshwa.

1. Kwa kushangaza, sura ya 13 inaanza na mstari huu - "Hata Yoshua alipokuwa mzee na mwenye miaka mingi, Bwana akamwambia, Wewe umekuwa mzee sana, na bado kuna maeneo makubwa sana ya nchi ya kutwaliwa."
2. Yoshua 13:2-7 inaeleza eneo ambalo bado linapaswa kutekwa.

C. Ushindi huu ulitimizwa kwa imani katika Mungu mwaminifu. "Hakuna hata moja ya ahadi njema za Bwana kwa nyumba ya Israeli iliyotimia; kila mtu alitimia." (Yoshua 21:45)

III. Muhtasari wa kitabu

A. Kuingia kwa Kanaani (1:1-5:12):

1. Mungu anamsihi Yoshua kuwa "hodari na jasiri" katika jukumu lake kama kiongozi mpya. (1:1-9)
2. Yoshua anajibu kwa imani. (1:10-18)
3. Katika maandalizi ya kuingia kwao, wapelelezi wawili wanatumwa kuchunguza nchi.
 - a. Rahabu, kahaba aliyeishi Yeriko, aliwaficha wapelelezi, (2:1-7).
 - b. Kwa msaada na imani yake, waliahidi kwamba angeokolewa wakati Waisraeli wangeingia katika nchi. (2:8-24)
4. Kwa amri ya Mungu, watu walivuka Yordani kwenye nchi kavu na kuingia Kanaani. (3:1-17)
5. Ukumbusho wa mawe kumi na mawili ulisimamishwa huko Gilgali. (4:1-24)
6. Walipokuwa wamepiga kambi Gilgali, mambo mawili yalifanywa kabla ya kuhama zaidi:
 - a. Wanaume wote waliozaliwa wakati wa kutangatanga walitahiriwa. (5:2-9)
 - b. Pasaka iliadhimishwa. (5:10-12)

B. Kutekwa kwa Kanaani ya kati. (5:13-8:35)

1. Karibu na Yeriko, Yoshua anahakikishiwa uwepo wa Bwana na uongozi. (5:13-15)
2. Israeli walishinda jiji kuu la Yeriko, lenye kuta kwa utii kuitikia kwa imani amri ya Mungu. (6:1-27)
3. Israeli walishindwa katika vita vyake vilivyofuata dhidi ya Ai dogo. (7:1-

5)

- a. Kushindwa huko kulihusishwa na dhambi ya Akani ambayo ilifichuliwa na kuadhibiwa. (7:6-26)
 - b. Ai basi ameshindwa. (8:1-29)
4. Madhabahu yajengwa kwenye Mlima Ebali, na sheria inasomwa kwa watu. (8:30-35)

C. Kutekwa kwa Kanaani ya kusini. (9:1-12:24)

- 1, Kwa kuwaogopa Israeli, Wagibeoni wanawahadaa na kuwaamini wao "watu wa nje" na kuingia katika mkataba. (9:1-27)
2. Jiji baada ya jiji linaanguka mbele ya Waisraeli. (10:1-43)

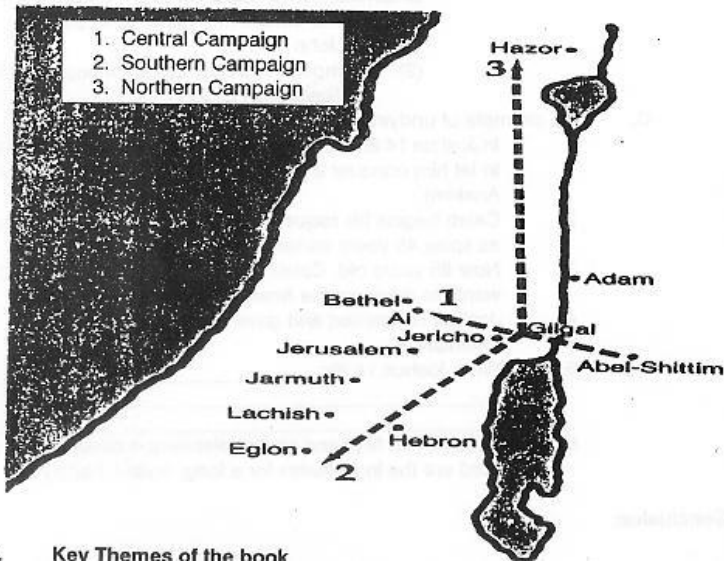
D. Kutekwa kwa Kanaani ya kaskazini. (11:1-12:24)

1. Katika jaribio la kuwafukuza Israeli, mabaki ya kusini yajiunga na majeshi ya kaskazini, na Israeli ilikabiliana na adui yake muovu zaidi. (11:1-9)
2. Israeli wateka sehemu iliyobaki ya Kanaani ya kaskazini. (11:10-23)
3. Muhtasari umetolewa wa ushindi katika pande zote mbili za Yordani. (12:1-24)

E. Kugawanya na kuweka ardhi. (13-24)

1. Mungu anaamuru kupatikana kwa ardhi ya ziada. (13:1-7)
2. Sehemu ndefu ya maandiko inaeleza kuhusu ugawaji wa ardhi kwa makabila mbalimbali. (13:8-21:45)
3. Makabila ya mashariki (Reubeni, Gadi, na nusu ya kabila la Manase) wanarudi nyumbani. (22:1-34)

F Hotuba za Yoshua za kuaga (Yoshua 23:1-24:28) na kifo (24:29-33).

IV. Key Themes of the book

IV. Mandhari Muhimu za Kitabu

A. Imani ya Ushindi - Yoshua 6:

1. Israeli walipojitayarisha kuingia Kanaani, walikabili ngome nyingi zaidi mji wa ulimwengu wa kale - Yeriko.
2. Mungu aliamuru mpango wa ajabu wa ushindi. (Yoshua 6:2)
3. Ushindi uliopatikana kwa sababu ya:
 - a. nguvu za Mungu. (Yoshua 6:2)
 - b. imani ya Israeli.
 - c. Jibu la imani ya utii.

B. Vifungu viwili vya "tatizo".

1. Wengi wana maswali ya kimaadili kuhusu kutokomezwa kabisa Wakanaani. (Yoshua 11:20) ,
 - a. Historia na uakiolojia hufunua kwamba Wakanaani walikuwa watu wasio na maadili, waasherati, na waabudu sanamu. (taz. Kumbukumbu la Torati 18:9-14)
 - b. Bila shaka, Mungu alitaka uvutano huo ukomeshwe kabisa kwa ajili ya kulinda Israeli.
 - c. Tunapuza dharau ya Mungu kwa dhambi. Mungu mtakatifu ana haki na wajibu wa kulipiza kisasi juu ya ibada ya sanamu na uasherati. (cf. Yohana 2:14-16; 2 Wathesalonike 1:7-9; Ufunuo 21:8)
2. Je, hadithi ya Rahabu (Yoshua 2:1-7) inahalalisha uongo chini ya hali

fulani?

- a. Rahabu alidanganya ili kuwalinda wapelelezi wawili waliotumwa kupeleleza Yeriko.
- b. Baadhi ya wanamaadili wamedai kuwa uwongo wake ulikuwa sahihi na kuhesabiwa haki.
- c. Kwa kweli, Rahabu aliokolewa licha ya uwongo wake (na licha ya ukahaba wake), na hakuna mahali ambapo maandiko yanamsifu kwa hayo.
- d. Kama sisi, aliokolewa kwa neema kwa njia ya imani.
- e. Biblia inashutumu uwongo chini ya hali yoyote. (cf. Mambo ya Walawi 19:11; Waefeso 4:25)
[1] Ibilisi ndiye "baba wa uongo wote." (Yohana 8:44)
[2] Waongo wasio na toba wanakabiliwa na hatima ya kutisha. (Ufunuo 21:27)

C. Mfano wa imani na bidii isiyokufa - (Yoshua 14)

1. Katika Yoshua 14:6f, Kalebu anamwomba rafiki yake wa zamani Yoshua amruhusu kushinda mlima ulioimarishwa na Waanaki (au Anaki).
2. Kalebu anaanza ombi lake kwa kusimulia uaminifu wao wakiwa wapelelezi miaka 45 mapema.
3. Sasa akiwa na umri wa miaka 85, Kalebu anadai nguvu isiyoweza kufa na anataka kuwafukuza Waanaki. (14:12)
4. Yoshua akakubali, akampa Kalebu Hebroni kuwa urithi wake.
5. "Lakini mimi nilimfuata BWANA, Mungu wangu, kwa moyo wote. (14:8)
6. Imani inayofanana na Kalebu na "kujitoa kwake kwa moyo wote" kwa Bwana ni viungo vya maisha marefu, yenye matunda na yenye furaha.

WAAMUZI NA RUTH

Utangulizi:

Vitabu hivi viwili vinastahili kuchunguzwa pamoja kwa sababu ni vya kipindi kile kile cha historia, na pia kwa sababu Ruthu anachukuliwa kuwa nyongeza ya Waamuzi katika orodha fulani za Kiebrania za vitabu vitakatifu. Waamuzi wanasimulia hadithi ya kuhuzunisha ya machafuko ya kijamii, kutomtii Mungu, uonevu, ukombozi, na uasi; Ruthu anasimulia hadithi nzuri ya kujitolea, upendo, na uaminifu katikati ya hali yote.

Jina-Jina Waamuzi limetokana na aina ya uongozi ambao Mungu aliuweka katika kipindi hiki cha miaka 200 hivi.

1. Waamuzi kimsingi walikuwa viongozi wa kijeshi walioongoza Israeli

- kutupilia mbali nira ya mkandamizaji kisha wakawa viongozi wa kiraia.
2. Ruthu anaitwa kwa ajili ya mwanamke Mmoabu ambaye ndiye kiini cha kitabu takwimu.

Mwandishi-Hakuna ushahidi wa wazi ni nani aliyeandika vitabu hivi, ingawa baadhi ya wasomi wamedhanika kwamba ama Samweli au mmoja wa wake wanafunzi waliandika.

Kusudi

1. Kusudi la Waamuzi si kuwatukuza mababu wa Israeli bali ni kutukuza neema ya Mungu wa Israeli.
2. Kusudi la Ruthu ni kutuwezesha kuona upeo wa mbali wa Neema ya Mungu aliyewakaribisha hata watu wa mataifa walioongoka katika ufalme wake.

I. Usuli wa vitabu vya Waamuzi na Ruthu

- A. Waamuzi huenda waliandikwa katika siku za mwanzo za Waisraeli utawala wa kifalme (Waamuzi 17:6; 18:1; 19:1; 21:25), pengine karibu mwaka 1000 KK. Inasimulia hadithi ya kipindi karibu 1385-1050 KK.
- B. Ruthu pengine iliandikwa karibu wakati ule ule, hakika si kabla ya kuzaliwa kwa Daudi.
- C. Yoshua alipokufa, Israeli walikuwa Kanaani na kuhusu mchakato wa kuimiliki kikamilifu.
 1. Makabila ambayo hayajashindwa katika nchi na kwenye mipaka ya Kanaani yalikuwa bado yatashughulikiwa. (Waamuzi 1:1-4)
 2. Israeli hawakumtii Mungu kama alivyowaamuru kuwaangamiza kabisa Wakanaani (Waamuzi 1:19-33).
- D. Mungu aliadhibu kutotii na kushindwa kwao, akiwatumia wengine kuwadhulumu yao.
- E. Kitabu kinawasilisha mizunguko saba ya:
 1. Ukengeufu.
 2. Adhabu.
 3. Toba.
 4. Ukombozi.

F. Kulikuwa na Waamuzi 14:

1. Waamuzi Wakuu Wanane: Othnieli, Ehudi, Debora, Gideoni, Yeftha, Samsoni na wengine wawili ambao hawaonekani katika kitabu cha Waamuzi: Eli na Samweli.
2. Waamuzi Wadogo sita: Shamgari, Tola, Yairi, Ibzani, Eloni na Abdoni.

G. Ruthu inaelekea aliwekwa katika mojawapo ya vipindi vya awali vya waamuzi.

II. Ujumbe mkuu wa vitabu vya Waamuzi na Ruthu

A. Israeli walishindwa katika wito wao wa kumfuata Mungu kama kiongozi wao pekee.

1. Kauli kuu ya Waamuzi na muhtasari wa kitabu kizima ni Waamuzi 21:25, "Siku zile Israeli hawakuwa na mfalme kila mtu alifanya kama alivyoona inafaa."
2. Kushindwa mara kwa mara kwa Israeli kushika agano kulitayarisha njia kwa ajili ya kuanzishwa kwa ufalme mkuu.

B. Ujumbe unaodokezwa ni: Watu wateule wa Mungu wanahitaji mfalme Mwadilifu.

C. Kitabu cha Ruthu ni muhimu kwa nafasi maalum katika ukoo wa Mfalme Daudi na Yesu.

III. Muhtasari wa vitabu vya Waamuzi na Ruthu

A. Ushindi wa nusu wa Israeli wa Kanaani. (Waamuzi 1:1-2:5)

B. Kazi ya Waamuzi. (Waamuzi 2:6-16:31).

C. Nyongeza mbili za kitabu.

1. Maandishi ya Mika wa Efraimu na Mlawi waliowekwa wakfu kama kuhani. (Waamuzi 17:1-18:31)
2. Uhalifu katika Gibea katika Benyamini unahusiana. (Waamuzi 19:1-21:24)
3. Vyote viwili vinatumika kuonyesha machafuko, uasi-sheria, na mkanganyiko wa watu katika kipindi hicho. (Waamuzi 21:25)

D. Hadithi ya Ruthu (Ruthu 1:1-4:22)

Familia ya Waebrania ilihamia Moabu, na msiba ukamwacha mama yake na wakwe zake wawili Wamoabu peke yao. Naomi alipoamua kurudi nyumbani

Bethlehemu, Ruthu aliazimia kubaki naye. Ruthu alikutana na mwanamume fulani huko Kanaani anayeitwa Boazi, akamwoa, na akawa sehemu ya ukoo wa kimasiya wa Yesu.

IV. Mada kuu za vitabu vya Waamuzi na Ruthu

A. Dhambi inaongoza kwenye utumwa na kifo.

1. Bila kiwango cha kuwaongoza, watu binafsi huanguka dhambini.
2. Adhabu kali ya Mungu ilikusudiwa kuwafanya Waisraeli wamrudie yeye.
3. Hisia za Mungu kuhusu dhambi hazijabadilika.

B. Huruma na neema kuu za Mungu hazina kipimo. (Waamuzi 2:18-19; 10:10-16)

1. Kama tungekuwa katika nafasi ya Mungu, tusingekuwa wenye kusamehe.
2. Mungu anaonyesha upendo wake kwetu wakati hatustahili. (Warumi 5:8)

C. Nguvu za Mungu huwa nyuma ya ushindi wa watu wake.

1. Israeli siku zote walikuwa wachache, wenye uwezo na ujuzi.
2. Mara saba tunasoma, "Roho wa Bwana akaja juu yake."

D. Ni lazima tufundishe kila kizazi

1. Waamuzi 2:7-10 inaonyesha kwamba ndani ya kizazi kimoja baada ya Yoshua, Israeli walikuwa wamemsahau Mungu.
2. Hatuwezi kudhani watoto wetu watamjua Mungu tusipowafundisha.

E. Ni lazima tuwe na imani na tumaini kwa Mungu.

1. Katika kila mwamuzi tunaona dosari, baadhi yao udhaifu mkubwa na kushindwa.
2. Lakini ndani yao pia tunaona ubora wa imani na uaminifu ambao tunauhitaji sana.

F. Upendo wa Mungu wa ukombozi unaenea kwa watu wote. Yeye ndiye Mwokozi wa "fursa sawa" za asili.

1. Wakati fulani tunakuwa na mtazamo potofu wa Mungu kama anayependa na kuokoa jamii moja tu nyakati za kale.
2. Ruthu ni kielelezo kimoja tu kwa kuwa upatikanaji wa neema ya Mungu ulikuwa wazi kwa watu wote, Wamataifa na pia Wayahudi.
3. Boazi, mume wa Ruthu, alikuwa mwana wa Rahabu, kutoka Yeriko. (Mt. 1:5)
4. Haya yote yanatazamia wigo wa ulimwenguni pote wa kazi ya Yesu Masihi.

MIMI SAMWELI

Utangulizi:I Samweli inawasilisha enzi mpya katika historia na utawala wa Israeli. Kitabu kinaanza kwa kutueleza juu ya waamuzi wawili wa mwisho wa Israeli (Eli na Samweli) na kufunga kwa kutuambia juu ya upako wa wafalme wawili wa kwanza (Sauli na Daudi).

Jina -Kitabu hiki kimepewa jina la mhusika wake mkuu wa kwanza na mwandishi wa sehemu - Samweli.

1. Vitabu vya I na II Samweli hapo awali vilikuwa ni kitabu kimoja.
2. Ziligawanywa katika Septuagint (takriban 270 KK) kwa sababu zote mbili hazingeweza kutoshea kwenye gombo moja.

Mwandishi-Uandishi hauna uhakika.

1. Talmud ya Kiyahudi inadai kwamba Samweli aliandika sehemu ya kwanza ya kitabu (1 Samweli 1-24) na kwamba Nathani ndiye aliyetunga sehemu iliyobaki (rej. I Mambo ya Nyakati 29:29).
2. Tunajua kwamba Samweli aliandika mambo fulani. (1 Samweli 10:25; 1 Mambo ya Nyakati 29:29)
3. Inawezekana kwamba nabii wa baadaye akitumia kumbukumbu za Samweli, vyanzo vingine na mwongozo wa Roho Mtakatifu ulitoa kitabu kati ya 975 na 930 KK.

Kusudi-Kusudi la I Samweli ni kutuandikia mpito mkuu katika maisha ya kitaifa ya Israeli, kama taifa lilipoacha theokrasi na kuingia katika ufalme. Samweli alikuwa mhusika mkuu ambaye Mungu alimtumia katika mabadiliko hayo.

I. Usuli wa kitabu

A. Wakati wa waamuzi ulikuwa kipindi cha machafuko katika historia ya Israeli.

1. Kulikuwa na mzunguko unaorudiwa wa uasi, ukandamizaji, na ukombozi.
2. Baada ya miaka 330 hivi, Israeli walidai mfalme.
 - a. Kwa kweli wazo la ufalme lilizingatiwa kwa uzito nyakati tofauti wakati wa utawala wa majaji. (taz. Waamuzi 8:22; 9:6)
 - b. Wazo hilo lilisitawi Samweli alipozeeka sana na wazee wa Israeli waliona kuwa ulikuwa wakati wa kuwa na mfalme. (1 Samweli 8:1-5)

B. Kinyume na wanavyofikiri wengi, wazo la mfalme lilikuwa ndani ya

mawanda ya mpango wa Mungu. (Taz. Kumbukumbu la Torati 17:14-20)

C. Mungu alipinga kuanzishwa kwa utawala wa kifalme katika I Samweli 8 kwa sababu mbili:

1. Mahitaji yalikuwa mapema.
2. Msukumo na mtazamo uliopelekea kuanzishwa kwake haukuwa sahihi.

II. Ujumbe Mkuu wa kitabu.

A. Mtazamo wa Mungu.

1. “Lakini BWANA akamwambia Samweli, Usimtaazame uso wake, wala kimo chake, maana mimi nimemkataa. BWANA haangalii vitu ambavyo mwanadamu hutazama. Mwanadamu huitazama sura ya nje, bali BWANA huutazama moyo.” (1 Samweli 16:7)
2. Matukio mengi sana ya I Samweli yalitokea kwa sababu ya mtazamo wa kidunia:
 - a. Tamaa ya kuwa na mfalme. (8:1-5)
 - b. Chaguo kwa mfalme wa kwanza. (9:1-2)
 - c. Chaguo la Sauli la kumwacha Agagi na wanyama Waamaleki. (15:1-33)
 - d. Maoni ya awali ya Samweli kuhusu Eliabu, mwana wa Yese. (16:6-7)
 - e. Hofu ya Waisraeli dhidi ya Goliathi. (17)

B. Kiti cha Enzi cha Daudi.

1. “Kiti cha enzi cha Daudi” kinakuwa si tu alama mahususi ya maisha ya taifa la Israeli, bali ufunguo wa kuanzishwa kwa kanisa. (Matendo 2:25-31; 3:24)
2. Tutachunguza motifu hii kwa undani zaidi tunaposoma II Samweli.

III. Muhtasari wa kitabu

A. Samweli: Mwamuzi na Nabii (1-7)

1. Kitabu kinaanza na hadithi ya kusimua ya kuzaliwa kwa Samweli. (1:1-2, 10)
2. Samweli alilelewa katika nyumba na wana waasi wa Eli. (2:11-26)
 - a. Katika mazingira hayo yasiyofaa, Samweli alidumisha utimilifu wake. (2:26)
 - b. Nabii asiyetajwa jina alitabiri kuharibiwa kwa nyumba ya Eli. (2:27-36)
3. Ilionekana wazi kwamba Mungu angemtumia Samweli kama nabii na kiongozi wake. (3:1-4:1)
4. Wakati Wafilisti walipowashinda Israeli na kuliteka Sanduku la Agano,

Eli alikufa, na Samweli akawa kiongozi wa Mungu. (4:1-22)

5. Baada ya misiba mingi, Wafilisti walirudisha sanduku kwa Israeli. (5:1-7:2)
6. Samweli aliongoza taifa kurudi kwa Bwana na katika nyakati za kijeshi ushindi. (7:3-17)

B. Sauli - Mfalme wa kwanza wa Israeli (8:1-12:25).

1. Watu walimpigia kelele mfalme. (8:1-22)
2. Sauli alichaguliwa na kutiwa mafuta na Samweli. (9:1-10, 14-17)
3. Siku zake za mapema zilifanikiwa (11:1-15; 13:1 -14:52), na aliagizwa kupigana na Waamaleki. (15:1-3)
4. Kutotii kwa Sauli kwenye kampeni hii kulipelekea kukataliwa kwake na Mungu. (15:4-35)

C. Upako wa Daudi na Kushuka kwa Sauli. (16-31)

1. Mungu alimwamuru Samweli kumtia mafuta Daudi kama mfalme anayefuata wa Israeli. (16:1-23)
2. Daudi anakuja kwenye eneo la kitaifa kwa kumshinda jitu Goliathi. (17:1-58)
3. Sehemu kubwa ya kitabu kilichosalia inashiriki nasi wivu unaokua wa Sauli na kutaka kumwangamiza Daudi. (18:1-30:31)
4. Kitabu kinafunga kwa simulizi la kusikitisha la kujiua kwa Sauli. (31:1-13)

IV. Mandhari Muhimu za Kitabu

A. Wana waasi wa watu wawili wacha Mungu.

1. Wana wa Eli walikuwa waovu kupita kiasi, wikipotosha ukuhani na kufanya uasherati. (2:12-25)
 - a. Maandiko yanaweka sehemu ya jukumu la uasi wao kwenye mabega ya Eli. (3:13)
 - b. Waliuawa na Wafilisti. (4:10-18)
2. Samweli, mwanamume mcha Mungu aliyelelewa katika nyumba moja na wana wa Eli, aliona uchungu wa uovu wa wanawe mwenyewe. Ingawa hajapewa jukumu la moja kwa moja la dhambi zao, kile tunachoambiwa kinazua maswali:
 - a. Je, alikuwa na shughuli nyingi sana hivi kwamba angeweza kuwa baba aliyehitaji kuwa? (7:15-17)
 - b. Je, alijaribu kuwalazimisha "kufuata nyayo zake?" (cf. 8:1)
3. Hali hizi mbili hutoa somo kubwa na onyo kwa wazazi wa kizazi chochote.

B. Daudi, mtu anayeupendeza moyo wa Mungu mwenyewe.

1. Alikuwa mtu wa imani. (17)
2. Alikuwa mshika agano. (18:1-3; 20:16-17; 20:42; 2 Samweli 1:26; 9:1-13)
3. Aliheshimu mamlaka ya Mungu. (24:7; 26:9-11)
4. Alimsifu Mungu kwa furaha. (2 Samweli 6:1-76; Zaburi)

C. Kuangamia kwa Sauli.

1. Sauli alikuwa na mwanzo mzuri. (11:1-15)
2. Muda si muda alichukua mambo kwa mikono yake mwenyewe. (13:6-14)
3. Kutotii kwake kuliongezeka zaidi alipomwacha Agagi, Mfalme wa Waamaleki, na mifugo yao. (15:1-9)
 - a. Samweli alimkabili Sauli kuhusu kutotii kwake. (15:10-23)
 - b. Sauli alitetea kutotii kwake. (15:13, 15, 20-21)
 - c. “Je! BWANA huzipenda sadaka za kuteketezwa na dhabihu kama vile kuitii sauti ya BWANA? Kutii ni bora kuliko dhabihu, na kusikiliza ni bora kuliko mafuta ya kondoo dume. (15:22)
4. Imani ya Sauli ilianza kupungua. (17)
5. Anakuwa na wivu wa kichaa juu ya mafanikio ya wengine (1 Samweli 18:8-11), hata kujaribu kuua. (1 Samweli 18:11; 19:1, 15)
6. Sauli anajishughulisha na kujilinda hadi kuua watu wasio na hatia. (1 Samweli 22:6-19)
7. Hata aligeukia uchawi. (1 Samweli 28:1-25)
8. Hatimaye, kwa kushindwa kabisa na kufedheheshwa, Sauli anajiuua. (1 Samweli 31:1-13)

II SAMWELI

Utangulizi:Mimi Samweli ninapokaribia mwisho, Sauli na wanawe wanakufa kwenye Mlima Gilboa. Katika II Samweli mhusika mkuu ni Daudi, na mstari wa hadithi unahusu ujio wake kwenye kiti cha enzi na ushujaa wake kama mfalme.

Jina-Kitabu (hapo awali kilijumuishwa na I Samweli) kinabeba jina la Samweli, mwamuzi wa mwisho wa Israeli. Samweli ndiye Mungu alimtia mafuta Sauli na Daudi.

Mwandishi-Uandishi hauna uhakika.

1. Talmud ya Kiyahudi inadau kwamba Samweli aliandika sehemu ya kwanza ya kitabu (1 Samweli 1-24) na kwamba Nathani ndiye

aliyetunga sehemu iliyobaki.

(cf. 1 Mambo ya Nyakati 29:29)

2. Tunajua kwamba Samweli aliandika mambo fulani. (1 Samweli 10:25; 1 Mambo ya Nyakati 29:29)
3. Inawezekana kwamba nabii wa baadaye akitumia kumbukumbu za Samweli, vyanzo vingine na maelekezo ya Roho Mtakatifu alitoa kitabu hicho kati ya 975 na 930 KK.

Kusudi -Kusudi la 2 Samweli ni kuandika utawala wa Daudi, mfalme mkuu wa Israeli, na kuanzisha nafasi yake katika agano lililofanywa na Ibrahimu.

I. Usuli wa kitabu.

- A. II Samweli inashughulikia kipindi kati ya kifo cha Sauli (karibu 1010 KK) hadi mkesho wa kifo cha Daudi (karibu 970 KK).
- B. Kumbuka kwamba Sauli alikuwa amemwinda Daudi kwa takriban miaka kumi kabla ya kifo cha Sauli.
 1. Kitabu kinapoanza, Daudi anatiwa mafuta kuwa mfalme juu ya kabila la Yuda. (2 Samweli 2:1-7)
 2. Hata hivyo, vita vikatokea kati ya nyumba za Sauli na Daudi; na ingekuwa miaka 7 na nusu kabla ya yeye kuwa mfalme juu ya Israeli wote.
- C. Tarehe zifuatazo zinaweza kusaidia katika kuweka shughuli za I na II Samweli katika historia.
 1. Utawala wa Sauli 1050 hadi 1010 KK
 2. Utawala wa Daudi 1010 hadi 970 KK
 3. Utawala wa Sulemani 970 hadi 930 KK
 4. Mgawanyiko wa Ufalme 930 KK

II. Jumbe kuu katika Kitabu:

- A. Tabia ya Daudi
 1. Tunaonyeshwa mafanikio ya Daudi. (km 5:1-7; 6:12-19; 8:1-14)
 2. Kitabu pia kinafichua dhambi za Daudi na udhaifu wake binafsi. (km 11:1-27; 13:1-39; 24:1-10)
 3. Tofauti na Sauli, Daudi sikuzote aliitikia dhambi yake kwa moyo wa toba. (km 12:13; 24:10)
- B. Nyumba ya Daudi (7:4-16)
 1. Tutachunguza ujumbe huu chini ya "Mandhari Muhimu" ya kitabu.
 2. "Nyumba yako na ufalme wako vitadumu milele mbele yangu; kiti chako

cha enzi kitafanywa imara milele.” (7:16)

III. Muhtasari wa Kitabu

- A. Maombolezo ya Daudi kwa Sauli na Yonathani. (2 Samweli 1)
1. Mwamaleki alikuja kwa Daudi akidai kumuua Sauli. (1:1-13)
 2. Daudi mara moja akaamuru auawe. (14-16)
 3. Daudi anaomboleza kwa ajili ya Sauli na Yonathani. (1:17-27)
- B. Daudi alimtia mafuta mfalme juu ya Yuda ikifuatiwa na miaka ya vita vya wenyewe kwa wenyewe. (2-4)
1. Daudi anatawazwa kuwa mfalme juu ya kabila lake mwenyewe. (2:1-7)
 2. Ishboshethi, mwana wa Sauli, alitawazwa kuwa mfalme katika eneo la kaskazini na Abneri, mkuu wa jeshi la Sauli. (2:8-11)
 3. Falme hizo mbili zilipigana kwa miaka saba. (2:12-4:12)
 - a. Wakati huo Abneri aliuawa. (3:30)
 - b. Kisha Ishboshethi aliuawa. (4:5-6)
- C. Utawala wa Daudi juu ya Israeli yote. (2 Samweli 5-24)
1. Miaka ya mapema yenye mafanikio. (5-10)
 - a. Viongozi wa kabila la kaskazini walitambua kwamba halikuwa jambo la hekima kuwa watu waliogawanyika, na Israeli na Yuda waliungana tena. (5:1-5)
 - b. Daudi aliteka Yerusalemu. (5:6-16)
 - c. Aliongoza kushindwa kwa Wafilisti (5:17-25) na kuleta sanduku Yerusalemu. (6:1-23)
 - d. Ingawa Mungu hagemruhusu Daudi kujenga hekalu. Alifanya agano naye kuhusu mfalme wa kimasiya ambaye angekuja kupitia “nyumba” yake. (7:1-29)
 - e. Ushindi zaidi wa Daudi umerekodiwa. (8:1 -10:19)
 2. Dhambi ya Daudi na Bathsheba. (11:1-12:31)
 - a. Akiwa nyumbani akiwa na wakati mikononi mwake, Daudi alitenda dhambi pamoja na Bathsheba (11:1-13) na kupanga mauaji ya mumewe. (11:14-17)
 - b. Nabii Nathani alimwambia mfalme mfano ili kuonyesha dhambi yake (12:1-6) na kutabiri matokeo ambayo angekabili. (12:7-14)
 - c. Matokeo ya kwanza ya Nathani yaliyotabiriwa-kifo cha mtoto aliyezaliwa na Daudi na Bathsheba kilitokea. (12:15-31)
 3. Utawala wa Daudi wenye matatizo baadaye. (2 Samweli 13:1-24:25)
 - a. Kama Nathani alivyotabiri, "upanga haukuondoka nyumbani kwa Daudi".
 - b. Baada ya kumbaka dada yake (2 Samweli 13:1-22), Amnoni aliuawa na

- kaka yake Absalomu. (13:23-39)
- c. Baada ya kukimbia, Absalomu anarudi Yerusalemu. (14:1-33)
 - d. Anaongoza uasi dhidi ya baba yake (15:1-12), na Daudi alazimika kukimbia. (15:13-17:29)
 - e. Daudi anapopata nguvu tena, Absalomu anauawa na Yoabu. (18:1-33)
 - f. Daudi alirudi Yerusalemu na kurejeshewa mamlaka. 19:1-20:26)
 - g. Kitabu kinahitimisha kwa matukio na kauli mbalimbali kutoka Miaka ya mwisho ya Daudi. (21:1-24:25)
 - [1] Wagibeoni wanalipizwa kisasi. (21:1-14)
 - [2] Anapigana na Wafilisti tena. (21:15-22)
 - [3] Daudi alitoa wimbo wa sifa. (22:1-51)
 - [4] Mashujaa wa Daudi wanaitwa. (23:8-39)
 - [5] Daudi anahesabu watu wa vita. (24:1-17)
 - [6] Yeye humjengea Bwana madhabahu. (24:18-25)

IV. Mada kuu za Kitabu

A. Nyumba ya Daudi (2 Samweli 7:4-16):

1. Kuna mchezo juu ya neno "nyumba."
 - a. Daudi anataka kumjengea Mungu "nyumba" (yaani - hekalu).
 - b. Ingawa Mungu alikataa mpango wake, aliahidi kumjengea Daudi "nyumba" (yaani - ufalme).
2. Baadhi ya sehemu za ahadi zilitimizwa kupitia Sulemani.
 - a. Angejenga Hekalu ambalo Daudi aliota kulijenga. (7:13)
 - b. Sulemani pia angejua adhabu ya dhambi. (7:14)
3. Hata hivyo, hatimaye unabii huo unatimizwa kupitia Kristo. (Luka 1:31 - 33, 68-70; Matendo 2:29-31; 15:12-18)
 - a. Huu ni unabii muhimu sana wa kimasihi katika Agano la Kale.

“Usiku ule neno la BWANA likamjia Nathani, kusema, Enenda, ukamwambie mtumishi wangu Daudi, akisema, BWANA asema hivi, Je! wewe ndiwe utakayenijengea nyumba ya kukaa? Sijakaa katika nyumba tangu siku ile nilipowatoa wana wa Israeli kutoka Misri hata leo; nimekuwa nikisafiri kutoka mahali hadi mahali na hema kama maskani yangu; kila mahali nilipowaamuru wachungaji wao wa Israeli, kila nilipowaamuru wachungaji wao wote wa Israeli, kila mahali nilipowaamuru watu wote wa Israeli. Israeli, Mbona hamkunijengea nyumba ya mierezi?

“Sasa basi, mwambie mtumishi wangu Daudi, kwamba, ‘Hili ndilo BWANA Mwenye Nguvu Zote asema hivi: Nilikuchukua kutoka malisho na kutoka katika kuchunga kondoo ili uwe

mtawala wa watu wangu Israeli. Nimekuwa pamoja nawe popote ulipokwenda, nami nimewakatilia mbali adui zako wote kutoka mbele yako. Sasa nitalikuza jina lako, kama vile majina ya watu wakuu wa dunia. Nami nitawaandalia mahali watu wangu wa Israeli wasiwe na mahali pa kukaa, wasipate kuwapandisha watu wangu Israeli mahali pa kukaa na kuwasumbua. Watu waovu hawatawadhulumu tena, kama walivyofanya hapo awali na walivyofanya tangu wakati nilipowaweka viongozi juu ya watu wangu Israeli, pia nitakupa raha kutoka kwa adui zako wote.

"BWANA akuambia ya kwamba Bwana mwenyewe atakujengea nyumba; siku zako zitakapotimia, nawe utakapopumzika pamoja na baba zako, nitamwinua mzao wako baada yako, atakayetoka katika tumbo lako mwenyewe, nami nitaufanya imara ufalme wake; yeye ndiye atakayejenga nyumba kwa jina langu, na kiti cha enzi cha ufalme wake nitakifanya imara milele; nami nitakuwa baba yake, naye atakapomwadhibu mtoto wangu, naye atamtenda mabaya. lakini upendo wangu hautaondolewa kwake, kama nilivyouondoa kutoka kwa Sauli, ambaye nilimwondoa mbele yako, na ufalme wako utathibitishwa milele. (7:4-16)

b. Iliunda msingi wa "tumaini la kimasih" la Israeli.

c. “ ‘Nenda ukamwambie mtumishi wangu Daudi. Bwana asema hivi, Je! wewe ndiye utakayenjengea nyumba ya kukaa? sijakaa ndani ya nyumba tangu siku ile nilipowatoa Waisraeli kutoka Misri hadi leo. Nimekuwa nikihama kutoka mahali hadi mahali na hema kama makao yangu. Popote nilipokwenda pamoja na Waisraeli wote, je! niliwahi kumwambia kiongozi wao yeyote niliyemwamuru kuwachunga watu wangu Israeli? Mbona hukunijengea nyumba ya mierezi?’” (2 Samweli 7:5-7)

4. Neno la Kiebrania "masihi" (Kigiriki - Christos) linamaanisha "mtiwa mafuta."

B. Dhambi ya Daudi na Bathsheba (2 Samweli 11:1 -12:31):

1. Biblia ni mwaminifu kabisa kuhusu wahusika na mashujaa wake.
2. Wakati alipaswa kuwa mahali pengine (11:1), Daudi alimtamani Bathsheba na kufanya uasherati naye. (11:4)
3. Dhambi hiyo iliongoza kwenye chaguzi kadhaa mbaya, tabia ya dhambi, na matokeo mabaya.
 - a. Bathsheba aligundua ujauzito wake na akatuma ujumbe kwa Daudi.

(11:5)

- b. David alijaribu kuficha. (11:6-11)
- c. Hilo liliposhindikana, alipanga njama ya kumuua Uria, mume wa Bathsheba. (11:12-17)
- d. Nabii Nathani alimkabili Daudi kuhusu dhambi yake (12:1-9) na kutabiri matokeo ya dhambi hiyo. (12:10-14)
 - [1]Upanga hautaondoka nyumbani mwake kamwe. (12:10)
 - [2] Kutoka kwa nyumba yake mwenyewe, msiba ungeletwa juu ya Daudi. (12:11; taz. 16:11, 21-22)
 - [3] Baadhi ya wake za Daudi wangechukuliwa kutoka kwake na kupewa mtu wa karibu naye. (12:11; taz. 16:22)
 - [4] Mtoto aliyezaliwa na Bathsheba angekufa. (12:14, 18-19)
4. Tofauti kuu kati ya moyo wa Daudi na moyo wa Sauli zilikuwa nia ya Daudi kwa unyenyekevu na kutubu kabisa. (12:13; Zaburi 51)
5. Masomo kwetu ni mengi:
 - a. Hakuna mtu asiye na majaribu. (1 Wakorintho 10:12)
 - b. Dhambi moja mara nyingi inaongoza kwa nyingine, kisha nyingine, nk.
 - c. Madhara ya dhambi mara nyingi ni zaidi ya mawazo. (taz. Hosea 8:7)
 - d. Msamaha wa Mungu daima unapatikana na bure.
 - e. Hata hivyo, mtu aliyesamehewa bado atakabiliwa na matokeo yoyote kwa ajili ya dhambi hiyo.

C. Hadithi ya Mefiboshethi.

1. Miaka mingi kabla ya Daudi kuwa mfalme; akafanya agano na Yonathani. (1 Samweli 18:1-4; 20:16)
2. Yonathani alimwomba Daudi hasa kupanua agano kwa uzao wake. (1 Samweli 20:42)
3. Yapata miaka 20 baadaye, Daudi aanza kuuliza kuhusu wazao wowote wa nyumba ya Sauli. (2 Samweli 9:1)
 - a. Siba, mmoja wa watumishi wa Sauli, akamwambia Mefiboshethi, mwana wa mfalme, Mefiboshethi.
 - b. Aliangushwa na nesi alipokuwa na umri wa miaka mitano, alikuwa mlemavu wa miguu yote miwili. (2 Samweli 4:4)
 - c. Sasa alikuwa akiishi kwa kujitenga huko Lo Debar. (2 Samweli 9:4)
4. Daudi akatuma mtu aitwe, na Mefiboshethi mwenye hofu akainama mbele ya mfalme. (2 Samweli 9:8)
5. Mengi kwa mshangao wake. Mfalme Daudi akampa Mefiboshethi ardhi yote na mali zote zilizokuwa za familia ya Sauli na akamwalika kula kwenye meza ya mfalme. (2 Samweli 9:10)

6. Kile ambacho Daudi alimfanyia Mefiboshethi ni mfano wa kile ambacho Yesu Kristo ametufanyia.

WAFALME WA MIMI NA WA PILI

Utangulizi: Vitabu hivi viwili vinawahusu wafalme wote wa Israeli na Yuda isipokuwa wale wawili wa kwanza. Manabii wakuu pia wanatambulishwa, baadhi yao wametajwa na wengine hawakutajwa. Nyenzo nyingi zitalinganishwa katika I & II Mambo ya Nyakati.

Jina

1. Hapo awali vitabu hivi viwili vilihesabiwa kuwa kimoja.
2. Kwa vile wanashughulika na tawala za wafalme, wanaitwa ipasavyo.

Mwandishi- Uandishi haujulikani, lakini wasomi wengi wanaamini kuwa iliandikwa na Yeremia na mmoja au zaidi ya watu wa wakati wake.

Kusudi

1. Vitabu vyote viwili vinaonyesha kwamba ustawi wa taifa hatimaye ulitegemea uaminifu wa watu kwa Mungu.
2. Kuonyesha jinsi kila mfalme alijibu kwa Mungu, ama kutimiza au kukataa agano la Mungu.

I. Usuli wa Kitabu

A. Czama za historia ya Israeli zimefunikwa na Wafalme wa I & II.

1. Wanasonga kutoka mwisho wa utawala wa Daudi (970 KK) kupitia enzi ya dhahabu ya Sulemani, mpasuko kati ya Israeli na Yuda (wakati wa kifo cha Sulemani takriban 930 KK) hadi kuanguka kwa Samaria kwa Waashuri (722 KK) na uharibifu wa Yerusalemu (587 KK).
2. Akaunti inaanza na kampuni moja, Uingereza chini ya mfalme hodari.
 - a. Hata hivyo, katika kifo cha Sulemani (yapata 930 KK) taifa liligawanyika katika falme mbili.
 - [1] Ufalme wa Kaskazini ulijulikana kama Israeli. Wakati fulani liliitwa kwa jina la kabila lake kuu, Efraimu.
 - (a) Israeli walikuwa na nasaba tisa na wafalme 20.
 - (b) Israeli hawakuwa na mfalme hata mmoja mwadilifu.
 - [2] Ufalme wa Kusini, unaojulikana kama Yuda, ulikuwa na makabila mawili:
Yuda na Benyamini.
 - (a) Yuda ilikuwa na nasaba moja tu (ya Daudi) na wafalme 20.

(b) Wafalme wanane wa Yuda walitambuliwa kwa viwango tofauti-tofauti vya uadilifu.

3. Akaunti inaisha kwa kuanguka kabisa na uhamisho wa watu wengi hadi Babeli.

B. Mamlaka kuu za kimataifa zilizokuwapo katika kipindi hiki cha kihistoria zilikuwa Ashuru, Babeli, Misri, na Foinike.

C. Kitabu hiki kinaweza kuandikwa kwa usahihi wa kuridhisha, wakati fulani kati ya 562 na 536 KK.

D. Wafalme wa Yuda na Israeli.

1. Vitabu vimeundwa ili kuruhusu kusimuliwa kwa hadithi za mataifa mawili katika nyakati za kisasa.

2. Manabii pia wanafanya kazi yao katika kipindi hiki.

3. Katika orodha zifuatazo, wafalme na tarehe zao za utawala zimetolewa. Baadhi ya tarehe zinapishana kwa sababu ya mashirika-shirikishi.

Wafalme wanane wema wanaonyeshwa kwa kuweka majina yao katika herufi kubwa zote. Tarehe zilizogawiwa kwa kiasi kikubwa zinatokana na zile zilizotolewa na ER Theile katika vitabu vyake viwili, *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings* na *A Chronology of the Hebrew Kings'*, hizi ni makadirio ya karibu na ni, bila shaka, BC.

Uingereza

Sauli 1050 -1010

Daudi 1010 - 970

Sulemani 970 - 930

Yuda	Israeli
-------------	----------------

<u>Mfalme</u>	Tarehe za utawala	<u>Mfalme</u>	Tarehe za utawala
Rehoboamu	930-913	Yeroboamu I	930-909
Abiya	913-910	Nadabu	909-908
ASA	910-869	Baasha	908-886
YEHOSAFATI	872-848	Ela	886-885
Yehoram	853-841	Zimri	885
Ahazia	841	Tibni	885-880
Athalia	841-835	Omri	885-874
JOASH	835-796	Ahabu	874-853

AMAZIAH	796-767	Ahazia	853-852
AZARIAH (UZZIAH)	792-740	Yehoram (Joram)	852-841
JOTHAM	750-732	Yehu	841-814
Ahazi	735-715	Yehoahazi	814-798
HEZEKIA	715-686	Yehoashi	798-782
Manase	697-642	Yeroboamu II	793-753
Amoni	642-640	Zekaria	753
YOSIA	640-609	Shalumu	752
Yehoahazi	609	Menahemu	752-742
Yehoyakimu	609-598	Peka	752-732
Yehoyakini	598-597	Pekahiah	742-740
Sedekia	597-586	Hoshea	731-721

(Yerusalemu iliyoharibiwa 586) (Anguko la Samaria 721)
(Yehoyakini aliachiliwa huru 562)

II. Ujumbe Mkuu wa Kitabu

A. Vitabu vinajaribu kuonyesha kwamba hatima ya Israeli ilitegemea utunzaji wao wa agano la Bwana pamoja nao.

B. Utawala wa kila mfalme hautathminiwi kulingana na umuhimu wake wa kisiasa au kihistoria bali kulingana na maisha yake ya kiroho.

III. Muhtasari wa Kitabu

A. Utawala wa miaka 40 wa Mfalme Sulemani. (1 Wafalme 1-11)

1. Sulemani alitawala kwa sababu mamlaka na hekima yake ilitoka kwa Mungu. (1)
2. Sulemani alijenga hekalu. (5-6)
3. Sulemani alifanya mambo mawili ambayo hatimaye yalipelekea kupinduliwa kwa ufalme wake:
 - a. Alifanya ushirikiano na ulimwengu. (3:1-2)
 - b. Aliruhusu kuchanganywa kwa ibada ya sanamu na kumwabudu Mungu. (3:3)
4. Moyo wa Sulemani ulimwacha Mungu. (11:1-6)

B. Miaka 80 ya kwanza ya falme zilizogawanyika. (1 Wafalme 12-22)

1. Baada ya kifo cha Sulemani taifa liligawanyika.
 - a. Mwana wa Sulemani, Rehoboamu, kwa upumbavu alichocha uasi kati

ya raia wake baada ya kuchukua mahali pa baba yake.

b. Taifa liligawanyika, Yeroboamu akawa mfalme wa Ufalme wa Kaskazini, na Rehoboamu akawa mfalme wa ufalme wa Kusini.

[1] Ufalme wa kaskazini, "Israeli" ulikuwa na makabila 10.

(a) Ilikuwa na ardhi karibu mara tatu zaidi na watu mara mbili zaidi.

(b) Mji mkuu wake ulikuwa Samaria.

[2] Ufalme wa kusini, unaojulikana kama "Yuda" ulikuwa na makabila 2: Yuda na Benyamini.

(a) Mji mkuu wake ulikuwa Yerusalemu.

(b) Pia lilikuwa na Hekalu la Sulemani.

2. Mfalme Yeroboamu aliwaongoza Israeli katika ibada ya ndama wa dhahabu. (12)

3. Misri ilivamia na kumshinda mfalme Rehoboamu wa Yuda. (14)

4. Mungu alimtuma Eliya ili kuonyesha kwamba dhambi ya kimakusudi inaleta matokeo mabaya sana. (17-22)

C. Miaka iliyobaki ya Ufalme wa Kaskazini. (2 Wafalme 1-17)

1. Eliya alikufa na kupitisha vazi lake kwa Elisha. (18-25)

2. Wafalme wa Israeli na Yuda.

3. Israeli walihamishwa hadi Ashuru. (17)

a. Ufalme wa Kaskazini ulikoma kuwapo kama taifa.

b. Maelezo ya asili ya Wasamaria yanatolewa. (17:24-41)

D. Miaka iliyobaki ya Ufalme wa Kusini. (2 Wafalme 18-25)

1. Israeli ilipoanguka kwa Ashuru, Yuda ilikuwa ikitawaliwa na mfalme mwema Hezekia.

a. Chini yake, Mungu alikomboa Yuda kutoka kwa wavamizi wa Ashuru chini ya Senakeribu.

b. Isaya aliishi wakati wa Hezekia na alihusika katika matukio kadhaa ya maisha yake.

2. Hezekia alifuatwa na mwanawe mwovu, Manase, ambaye ibada ya sanamu na uovu wake vilishawishi taifa zima.

3. Manase alifuatwa kwa muda mfupi na mwanawe, Amoni, ambaye aliendelea kuzidisha uovu.

4. Kisha akaja mfalme wa mwisho mwadilifu wa Yuda, Yosia, ambaye aliongoza uamsho wa kidini katika nchi.

5. Hata hivyo, mwaka 606 KK, Nebukadneza, mfalme wa Babeli alianza kutawala Yuda.

6. Mwaka 597 KK Wababeli waliuteka Yerusalemu na kumchukua mfalme Yehoyakini mpaka Babeli.

- a. Wakati huo Danieli, marafiki zake watatu, na Wayahudi wengine wengi walipelekwa Babiloni wakiwa mateka.
- b. Nebukadneza aliiacha Yuda chini ya utawala wa Sedekia.
- c. Lakini mwaka uliofuata utawala wa Sedekia ulipokwisha, Yerusalemu iliharibiwa, na Hekalu likavunjwa na kubomolewa.

IV. Mada kuu za Kitabu

A. Mungu anakaa kati ya watu wake. Hii ilifananishwa na uwepo wake Hekaluni.

B. Neno la Mungu hukabili dhambi zetu. (1 Wafalme 16:30-33; 18:17-18; 19:1-2:21:20)

1. Manabii wa Mungu kwa ujasiri waliwapa changamoto wafalme na watu wa kawaida kufuata njia sahihi za Bwana. (1 Wafalme 18:17-18) Ujumbe wao ulikuwa "Bwana asema hivi."
2. Msamaha huja wakati kuna toba.
3. Kupuuza neno la Mungu husababisha anguko.
4. Mungu ni mvumilivu, lakini subira yake mwishowe inaisha na hukumu yake inatolewa.

C. Ubwana unadai uaminifu kamili. (1 Wafalme 18:36-40; Mathayo 10:32-39)

D. Hata mtu mmoja anaweza kuwa na ushawishi mkubwa kwa uovu au wema.

1. Mfano wa mtu ambaye ushawishi wake ulikuwa mbaya ni Yezebeli
2. Mfano wa mtu ambaye ushawishi wake ulikuwa mzuri ni Yosia.

I - II NYAKATI

Utangulizi: Unaposoma I & II Mambo ya Nyakati, kuna uwezekano ulikumbana na deja vu. Zaidi ya nusu ya nyenzo katika Mambo ya Nyakati ni nakala ya habari inayopatikana katika Samweli na Wafalme. Kwa nini data hii inarudiwa? Mambo ya Nyakati hutoa mtazamo tofauti na Samweli au Wafalme (ona sehemu ya "Ujumbe Mkuu"). Iliandikwa ili kukamilisha zile nyingine mbili.

Jina- Mambo ya Nyakati

1. Katika Biblia ya Kiebrania, kitabu kiliitwa "Maneno ya Siku" au "Matukio ya Kipindi."
2. Septuagint ilirejelea kitabu kama "Cha Mambo Yaliyoachwa".

3. Jina "Mambo ya Nyakati" lilikuja kwenye Biblia zetu za Kiingereza kutoka kwa jina mabadiliko yaliyofanywa na mwanahistoria wa karne ya 4 Jerome.

Mwandishi-Mapokeo yanasema kwamba Ezra aliandika vitabu hivi.

1. Hakika alistahili kufanya hivyo. (Ezra 7:10-11)
2. Talmud inaunga mkono hadithi hii.
3. Ingawa hakuna uhakika, uandishi wa Ezra ni jambo linalowezekana.
4. Mwandishi wa Mambo ya Nyakati alikusanya vitabu hivi kutoka katika vyanzo kumi tofauti. (1 Mambo ya Nyakati 9:1; 2 Mambo ya Nyakati 12:15)

Kusudi-I & II Mambo ya Nyakati yaliandikwa ili kuimarisha mabaki ya taifa lililopitia utumwa wa Babeli.

1. Wale mabaki walihitaji kukumbushwa kwamba Bwana alikuwa bado pamoja nao kwa sababu walikuwa watu wa agano.
2. Kitabu pia kilitoa maonyo dhidi ya ukengeufu na/au kuabudu sanamu siku zijazo.

I. Usuli wa kitabu.

A. Katika Biblia ya kale ya Kiebrania, I & II Mambo ya Nyakati, pamoja na Ezra, inawezekana yalikuwa kitabu kimoja.

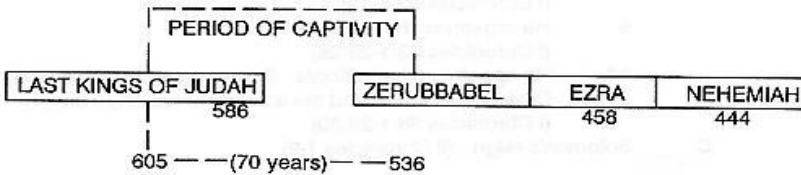
B. Utumwa wa Babeli.

1. Utumwa wa Yuda ulidumu rasmi kuanzia 605-536 KK (kipindi cha miaka 70).
2. Sababu ya uhamisho wa miaka 70 inasimuliwa katika 2 Mambo ya Nyakati 36:21.

C. Kurudi.

1. Mwaka 536 KK Koreshi alitangaza kwamba Wayahudi wote wangeweza kurudi katika nchi yao. (2 Mambo ya Nyakati 36:22-23)
2. Ezra alirudi Yerusalemu katika mwaka wa saba wa Mfalme Artashasta wa Kwanza aliyetawala Uajemi kuanzia 465 hadi 423 KK)
3. Hekalu lilikuwa limejengwa upya kati ya 520 na 515 KK, lakini watu hawakujali kiroho.
4. Chini ya uongozi wa Nehemia (karibu 445 KK) kulikuwa na hali ya kiroho iliyofaa kuandika kitabu kama Mambo ya Nyakati;

D. Chatu ifuatayo husaidia na mstari wa saa:

II. Ujumbe Mkuu wa kitabu.

- A. Ujumbe mkuu wa kitabu/vitabu ulikuwa kuwakumbusha watu juu ya uhusiano wao wa agano na Mungu na kuwatia moyo kutenda ipasavyo.
1. Wahamishwa walikuwa wamerudi nyumbani kutoka Babeli.
 2. Ingawa Hekalu lilikuwa limejengwa upya, lilikuwa limepuuzwa na watu.
 3. Uamsho katika nchi haungeweza na haungeweza kutokea mpaka ibada ifaayo irejeshwe huko.
- B. Mambo ya Nyakati, basi, ni historia ya taifa kutoka kwa mtazamo wa kikuhani.
1. Kinyume chake, vitabu vya Samweli na Wafalme vilitoa historia kutoka kwa mtazamo wa kisiasa.
 2. Chati ifuatayo inatoa ulinganisho wa manufaa kati ya vitabu:

SAMWELI-WAFALME	<u>NYAKATI</u>
-Imetazamwa Kaskazini na Kusini -Msisitizo juu ya kiti cha enzi -Historia ya kiraia/kisiasa -Msisitizo kwa nabii - Vita maarufu -Kushtakiwa kwa mataifa 2	-Imetazamwa Kusini pekee -Msisitizo juu ya Hekalu - Historia takatifu -Msisitizo kwa kuhani -Vita havionekani sana -Mabaki kutiwa moyo

III. Muhtasari wa kitabu.

- A. Nasaba. (1 Mambo ya Nyakati 1-9)
1. Kutoka kwa Adamu hadi Nuhu. (1 Mambo ya Nyakati 1:1-4)
 2. Kutoka kwa wana wa Nuhu hadi kwa Yakobo na Esau. (1 Mambo ya Nyakati 1:5-54)
 3. Kutoka Yuda hadi wazao wa Daudi. (1 Mambo ya Nyakati 2:1-4; 23)
 4. Ukoo wa wana wengine wa Yakobo unatolewa, kwa uangalifu wa pekee kwa Lawi.
 5. Orodha ya wale walioishi tena Yerusalemu baada ya uhamisho wa Babiloni yatolewa. (1 Mambo ya Nyakati 9:1-44)

B. Utawala wa Daudi. (1 Mambo ya Nyakati 10-29)

1. Hatua ya utawala wa Daudi imewekwa na maelezo ya kifo cha Mfalme Sauli. (10:1-14)
2. Daudi afanywa mfalme juu ya Israeli yote na kuteka Yerusalemu. (11:1-9)
3. Watumishi waaminifu wa Daudi wanaitwa. (11:10-12:40)
4. Daudi analirudisha Sanduku la Agano Yerusalemu. (13:1 -16:43)
5. Daudi hataruhusiwa kujenga Hekalu (17:1-2), lakini Mungu anafanya agano maalum pamoja naye. (17:3-27)
6. Daudi anaimarisha majeshi ya Israeli. (18:1-20:8)
7. Anafanya sensa isiyoidhinishwa. (21:1-30)
8. Daudi anafanya maandalizi kwa ajili ya ujenzi wa Hekalu. (22:1-19)
9. Anapanga makuhani na Walawi. (23:1-26:28)
10. Anateua viongozi wengine. (26:29-27:34)
11. Maneno ya mwisho ya Daudi na masimulizi ya kifo chake yametolewa. (28:1-29:30)

C. Utawala wa Sulemani. (2 Mambo ya Nyakati 1-9)

1. Sulemani awekwa kuwa mfalme juu ya Israeli na anapokea maono huko Gibeoni. (1:1-17)
2. Chini ya uongozi wake, Hekalu linajengwa. (2:1-5:1)
3. Sanduku la Agano linaletwa Hekaluni. (5:2-14)
 - a. Sanduku limewekwa wakfu kwa Bwana. (6:1-42)
 - b. Hekalu limewekwa wakfu kwa Bwana. (7:1-10)
4. Ushindi mkuu na mafanikio ya Sulemani yameandikwa. (8:1-9:31)

D. Wafalme wa Yuda. (2 Mambo ya Nyakati 10-36)

1. Baada ya ufalme kugawanyika chini ya Rehoboamu (mwana wa Sulemani), ufalme wa kaskazini unapuuzwa, na historia ya wafalme wa Yuda inatolewa.
 - a. Rehoboamu. (10:1-12:16)
 - b. Abiya. (13:1-22)
 - c. Asa. (14:1-16:14)
 - d. Yehoshafati. (17:1-20:37)
 - e. Yehoram. (21:1-20)
 - f. Ahazia. (22:1-9)
 - g. Athalia. (22:10-12)
 - h. Joashi. (23:1-24:27)
 - i. Amazia. (25:1-28)

- j. Azaria. (26:1-23)
 - k. Yothamu. (27:1-9)
 - l. Ahazi. (28:1-27)
 - m. Hezekia. (29:1-32:33)
 - n. Manase. (33:1-20)
 - o. Amoni. (33:21-25)
 - uk. Yosia. (34:1-35:27)
 - q. Yehoahazi. (36:1-4)
 - r. Yehoyakimu, (36:5-8)
 - s. Yehoyakini. (36:9-10)
 - t. Sedekia. (36:11-21)
2. Nafasi kubwa na uangalifu unatolewa kwa wafalme wema (yaani-Asa, Yehoshafati, Hezekia, na Yosia) huku uangalizi mdogo ukitolewa kwa wale walio na sifa mbaya.

IV. Mandhari Muhimu za kitabu

- A. Sifa za kawaida za viongozi wazuri wa kiroho.
1. Walimtafuta Bwana.
 - a. Asa. (2 Mambo ya Nyakati 14:11)
 - b. Yehoshafati. (2 Mambo ya Nyakati 17:4,6a; 18:6)
 - c. Hezekia. (2 Mambo ya Nyakati 30:6-9)
 - d. Yosia. (2 Mambo ya Nyakati 34:3)
 2. Waliacha mazoea machafu na ya kuchukiza.
 - a. Asa. (2 Mambo ya Nyakati 14:3-5)
 - b. Yehoshafati. (2 Mambo ya Nyakati 17:6b)
 - c. Hezekia. (2 Mambo ya Nyakati 29:6-10)
 - d. Yosia. (2 Mambo ya Nyakati 34:4-7)
 3. Walitamani kuabudu katika roho na kweli.
 - a. Asa. (2 Mambo ya Nyakati 15:11-12)
 - b. Yehoshafati. (2 Mambo ya Nyakati 20:18-21)
 - c. Hezekia. (2 Mambo ya Nyakati 29:3-5, 15-36)
 - d. Yosia. (2 Mambo ya Nyakati 34:8-35:19)
 4. Waliwaongoza watu kushiriki katika maombi na kujifunza Neno.
 - a. Asa. (2 Mambo ya Nyakati 14:4)
 - b. Yehoshafati. (2 Mambo ya Nyakati 20:5-12)
 - c. Yosia. (2 Mambo ya Nyakati 34:29-31)
 5. Walipotishwa na wapinzani, walimtegemea Bwana.
 - a. Asa. (2 Mambo ya Nyakati 14:11-12)
 - b. Yehoshafati. (2 Mambo ya Nyakati 20:5-12)
 - c. Hezekia. (2 Mambo ya Nyakati 32:20-23)

- d. Yosia. (2 Mambo ya Nyakati 34:19-21)
- 6. Kila mmoja alikuwa na "Achilles heel."
 - a. Asa. (2 Mambo ya Nyakati 16:7-10)
 - b. Yehoshafati. (2 Mambo ya Nyakati 20:35-37)
 - c. Hezekia. (2 Mambo ya Nyakati 32:24-25)
 - d. Yosia. (2 Mambo ya Nyakati 35:20-25)

B. Jukumu la ibada.

1. Neno kuabudu linatujia kutokana na dhana ya "thamani ya meli" (yaani Mungu wetu anastahili sifa na kuabudiwa.)
2. Inapaswa kuonekana katika yote tunayofanya. (Warumi 12:2; Wakolosai 3:17)
3. Hata hivyo, kuna nyakati za ibada ya pamoja ambapo watu wa Mungu hukusanyika kwa madhumuni ya kumtukuza Mungu na kujenga imani ya kila mmoja wao. (Waebrania 10:25)
4. Wakati ubora au ukawaida wa muda huo wa kusanyiko unapopuuzwa, kutojali kiroho daima ni matokeo.

C. Wayahudi na Wasamaria.

1. Wanafunzi wengi wa Biblia wanajua uadui uliokuwepo kati ya Wayahudi na Wasamaria, (rej. Yoh. 4:9).
2. Asili ya Wasamaria inaweza kufuatiliwa hadi kipindi ambapo Mambo ya Nyakati yalitungwa.
3. Ashuru iliiteka Samaria mwaka 721 KK chini ya Sargon. (cf. 2 Wafalme 17:24-40)
 - a. Aliwahamisha maelfu ya Waisraeli na kuijaza tena nchi hiyo na watu wa mataifa mengine.
 - b. Ndoa kati ya Wayahudi waliobaki na Wasio Wayahudi walioingizwa nchini ilitokeza mchanganyiko wa rangi, kitamaduni, na kidini.
 - c. Wayahudi waliporudi kutoka Babeli, kulikuwa na uhusiano mbaya kati ya makundi hayo mawili. (taz. Ezra 4:1-3)
 - d. Hatimaye Wasamaria walijenga hekalu lao wenyewe kwenye Mlima Gerizimu.
4. Kama Wayahudi, Wasamaria walijiona kuwa warithi wa kweli wa Ibrahimu.

EZRA NA NEHEMIA

Utangulizi: Vitabu vya Ezra na Nehemia vinatoa chanzo chetu kikuu cha habari kuhusu miaka 100 iliyofuata utumwa wa Babeli. Yanatuambia juu ya Wayahudi

waliojaa Palestina, kujengwa upya kwa hekalu, na kujengwa upya kwa ukuta wa Yerusalemu.

Jina-Kila kitabu kimepewa jina la mhusika wake mkuu.

1. Wakati mmoja vitabu viwili vilichukuliwa kuwa kimoja na kuitwa Ezra.
2. Kuna ushahidi zaidi kwamba zote mbili ziliwahi kuwa sehemu ya Mambo ya Nyakati.

Mwandishi- Vitabu viliandikwa kwa majina yao.

1. Katika vitabu vyote viwili wahusika wa kati huzungumza mara kwa mara katika nafsi ya kwanza. (cf. Ezra 8:15f; Nehemia 1:1f)
2. Waandishi wote wawili walitumia vyanzo mbalimbali katika kuandika vitabu vyao. (Ezra 1:2-4; 4:8f; 6:3f)

Kusudi

1. Kitabu cha Ezra kiliandikwa ili kuandika uaminifu wa Mungu katika kuwaweka upya Wayahudi katika nchi.
2. Kitabu cha Nehemia kiliandikwa ili kuonyesha kazi ya Mungu kupitia kwa kiongozi aliyejitolea - Nehemia.

I. Usuli wa vitabu.

A. Utumwa wa Babeli.

1. Babeli ilishinda Yuda na kuwachukua mateka wa kwanza kutoka katika nchi mwaka 606 KK. (taz. Danieli 1:1-7)
2. Mnamo 597 KK na 586, uhamishaji mwingine mkubwa ulifanyika.
3. Nabii Yeremia alitabiri kwamba utumwa ungedumu miaka 70. (Yeremia 25:12)

B. Kurudi.

1. Mnamo 539 KK, Babeli ilianguka kwa Dario, Mmedi, na utawala wa Uajemi ulianza. (taz. Danieli 5:30)
2. Ezra 1:1-4 inazungumza juu ya "Koreshi, Mfalme wa Uajemi" ambaye alitoa tangazo la kuruhusu Wayahudi kurudi nyumbani na kujenga upya Hekalu lao.
 - a. Koreshi huyu inaonekana alikuwa Koreshi wa Pili, Koreshi Mkuu, ambaye alitawala Milki ya Waajemi ya Achaemenid kutoka 539 hadi 530 KK.
 - b. Nabii Isaya alitabiri jukumu hususa la Koreshi katika kujenga upya hekalu miaka 150 hadi 200 kabla halijatukia.
3. Kama vile Waisraeli walivyoingia Babeli katika hatua tatu (606, 597, na 586 KK); kurudi kwao kulikuwa katika hatua tatu.

- a. Zerubabeli aliongoza kundi la kwanza nyumbani mwaka 536 KK.
(Kumbuka: Hekalu lilijengwa upya na kuwekwa wakfu mwaka wa 515 KK, wakati wa Esta.)
- b. Ezra aliongoza kundi la pili la mateka nyumbani mwaka 458 KK na uamsho mkubwa ukatokea.
- c. Nehemia aliongoza kundi la mwisho la wahamishwa nyumbani mwaka 445 KK na kujenga upya ukuta wa Yerusalemu.

C. Marejesho ya Yuda. Chati ifuatayo inatoa mpangilio wa wahusika wakuu na matukio ya urejesho wa Yuda:

MFALME WA	TAREH E	WAHUSIKA WA	MAANDIKO	TUKIO
Koreshi	539-530	Zerubabeli, Yoshua, Hagai, Zekaria	Ezra 1-4	Kwanza kurudi Hekalu ilianza kisha kusimamishwa
Cambyses	530-521	—————	—————	Hakuna kazi kwenye
Dario 1	521-486	Hagai, Zekaria	Ezra 4-6	Kazi ya hekalu imekamilika
Xerxes - Ahasuero	486-465	Ester, Mordekai	Esta 1-10	Hadithi ya uhifadhi wa
Artashasta	465-423	Ezra, Nehemia, Malaki	Ezra 7-10 Nehemia	Kurudi kwa pili chini ya Ezra Kurudi kwa
MWISHO	MZEE	AGANO	HISTORIA	Wizara ya Malaki

D. Kipindi kinachoshughulikiwa na vitabu hivi viwili kinaanzia 536 KK (mwanzo wa utawala wa Koreshi) hadi 433 KK (utawala wa pili wa Nehemia).

- E. Ni katika kipindi hiki ambapo neno "Myahudi" lilibadilisha "Kiebrania" au "Misraeli" kama neno la kawaida kwa uzao wa Ibrahimu, Isaka, na Yakobo.
1. Ufalme wa kaskazini ulitoweka baada ya utumwa wa Ashuru.
 2. Taifa lililosalia lilijumuishwa hasa na nyumba ya Yuda.

3. Neno Myahudi awali lilimaanisha "mmoja kutoka Yuda".

II. Ujumbe mkuu wa kitabu. Ujumbe mkuu wa vitabu hivyo viwili ni kwamba Mungu anarejesha, anajenga upya na kuhuisha kupitia viongozi waliojitolea.⁵

A. Ezra alikuwa Kuhani na mwandishi. (Ezra 7:10)

1. Kitabu cha Ezra kinalenga katika kurejeshwa kwa Hekalu na kulisimamisha tena kama kitovu cha utamaduni wa Yuda.
2. Ezra 7:27-28 inatoa muhtasari wa kitabu. "Na ahimidiwe Yehova, Mungu wa baba zetu, ambaye ameweka jambo hili katika moyo wa mfalme ili kuleta heshima kwa nyumba ya Yehova iliyoko Yerusalemu kwa njia hii na ambaye amenionyesha upendeleo wake mzuri mbele ya mfalme na washauri wake na maofisa wote wa mfalme wenye nguvu. Kwa kuwa mkono wa BWANA, Mungu wangu, ulikuwa juu yangu, nilijipa moyo, nikawakusanya wakuu wa Israeli ili wapande pamoja nami."

B. Nehemia alikuwa mnyweshaji wa Artashasta wa Kwanza wa Uajemi.

1. Akiwa uhamishoni alihuzunika juu ya ukiwa wa ukuta wa Yerusalemu, akatamani kuujenga upya.
2. Kwa ruhusa ya Artashasta, Nehemia alirudi Yerusalemu miaka kumi na tatu baada ya Ezra.
3. Kujitolea kwa Nehemia kwa sababu ni vyema kufupishwa katika 6:3a. "Ninafanya mradi mkubwa na siwezi kwenda chini. Kwa nini kazi ikome huku nikiiacha na kushuka kwako?"

III. Muhtasari wa vitabu.

A. Kurudi chini ya Zerubabeli. (Ezra 1-6)

1. Baada ya kuitaka Babeli, Mfalme Koreshi alitoa amri kuwaruhusu Wayahudi kurudi katika nchi yao na kujenga upya Hekalu lao. (Ezra)
2. Sensa ya kina ya Zerubabeli 50,000 angeongoza nyuma imetolewa. (Ezra 2)
3. Madhabahu na Hekalu vinajengwa upya. (Ezra 3:1-13)
4. Upinzani wa jengo ulitokea. (Ezra 4:1-24)
5. Kwa changamoto na kuhamasishwa na nabii Hagai na Zekaria, watu walianza tena kazi ya kujenga Hekalu. (Ezra 5:1-17)
6. Mfalme Dario alitoa amri ya kujengwa upya kwa Hekalu. (Ezra 6:1-12)
7. Baada ya miaka minne ya kazi ngumu, Hekalu lilikamilika na kuwekwa wakfu. (Ezra 6:13-18)
8. Pasaka ilifanyika. (Ezra 6:19-22)

B. Kurudi chini ya Ezra. (Ezra 7-10)

1. Takriban miaka 80 baada ya kurudi kwa mara ya kwanza chini ya Zerubabeli, Ezra mwandishi alirudi na watu wapatao 1700. (Ezra 7:1-10)
 - a. Mfalme Artashasta alitoa amri ya kuandamana nao. (Ezra 7:13-27)
 - b. Orodha ya wakuu wa familia imetolewa. (Ezra 8:1-14)
2. Alipofika, Ezra alifadhaika alipoona kwamba kuoana na watu wa nchi hiyo kumehatarisha ujitoaji wao wa kiroho. (Ezra 9:1-4)
 - a. Alitoa maombi kwa ajili ya watu. (Ezra 9:5-15)
 - b. Watu walitubu na kuungama dhambi zao. (Ezra 10:1-17)
 - c. Orodha ya waliooa wake za kigeni ilitolewa. (Ezra 10:18-44)

C. Kurudi chini ya Nehemia. (Nehemia 1-13)

1. Takriban mwaka 445 KK neno lilimjia Nehemia kuhusu uchakavu wa ukuta wa Yerusalemu. (Nehemia 1:1-11)
2. Kwa ruhusa kutoka kwa Artashasta, alirudi kwenye jiji takatifu akiwa amezimia kuujenga upya ukuta. (Nehemia 2:1-20)
3. Iliyopangwa vizuri na ya utaratibu, kazi ilianza. (Nehemia 3:1-32)
4. Shida ilianza.
 - a. Majirani wasio na urafiki waliwasumbua. (Nehemia 4:1-23)
 - b. Kuna kilio kutoka kwa Wayahudi. (Nehemia 5:1-19)
 - c. Kuna hata njama dhidi ya maisha ya Nehemia. (6:1-14)
5. Chini ya uongozi wa Nehemia, ukuta unakamilika chini ya miezi miwili. (Nehemia 6:15 - 7:1-4)
6. Wahamishwa wanaorudi wametajwa na kuhesabiwa. (7:5-73)
7. Ezra alisoma na kueleza Sheria ya Musa. (Nehemia 8:1-18)
8. Watu waliungama dhambi zao na kujiweka wakfu upya kwa Bwana. (Nehemia 9:1 -10:39)
9. Kura zapigwa, na sehemu ya kumi ya watu yachaguliwa kuishi Yerusalemu. (Nehemia 11:1-36)
10. Orodha ya makuhani na Walawi imetolewa. (Nehemia 12:1-26)
11. Ukuta ni wakfu kwa Bwana. (Nehemia 12:27-47)
12. Nehemia aliporudi kwa Artashasta, ushawishi wake mwingi uliondoka pia. (Nehemia 13:1-6)
13. Aliporudi Yerusalemu, Nehemia alishughulika na wakosaji kwa bidii. (Nehemia 13:7-11, 23-25)
14. Watu walihimizwa kuunga mkono makuhani (Nehemia 13:10-14) na kutii sheria za Sabato. (13:10-14)

IV. Dhamira za Kitabu

A. Kutostahimili maelewano.

1. Aliporudi Yerusalemu, Ezra alifadhaika kwamba Waebraania walikuwa wameoana na watu wa Kanaani na kushiriki katika mazoea ya kuabudu sanamu. (Ezra 9:1-4)
2. Nehemia alikumbana na tatizo lile lile baadaye. (Nehemia 13:23-27)
3. Viongozi wote wawili walizungumza na kutenda kwa uthabiti. (Ezra 10:10-12; Nehemia 13:25-26)
4. Mungu wetu hana huruma kabisa na muungano wetu na chochote kinachotupeleka mbali naye.

B. Kumfanyia Mungu jambo kubwa.

1. Mchakato huanza na kutambua hitaji. (Nehemia 1:3)
2. Utambuzi wa haja hufuatwa na maombi mengi. (Nehemia 1:4-11; 2:4b)
3. Watumishi wa Mungu wanaajiriwa, na kazi inakabidhiwa. (Nehemia 3:1-32)
4. Matatizo yatatokea. (Nehemia 5:1-7a)
5. Upinzani utakuja. (Nehemia 2:19, 4:7-8:6:1-14)
 - a. Piganeni nayo kwa maombi na tahadhari ya busara. (Nehemia 4:9)
 - b. Mtegeme Mungu ili kuzuia upinzani. (Nehemia 4:14)
6. Weka umakini wako. (Nehemia 4:6; 6:15)
7. Msifu Mungu. (Nehemia 8:2-6)

C. Athari ya utumwa.

1. Taasisi tatu muhimu zilitoka utumwani:
 - a. Sinagogi - mahali pa ibada ya ndani.
 - b. Mwandishi - mwanafunzi/mwalimu wa sheria.
 - c. Diaspora - wale Wayahudi ambao walikaa waliotawanyika kati ya mataifa.
2. Utumwa na kurudi kuliongoza kwenye Dini ya Kiyahudi ya kiorthodox.

ESTHER

Utangulizi: Kitabu cha Esta kinasimulia hadithi ya njama ya kuangamiza taifa zima la Kiyahudi katika siku za mfalme wa Uajemi Ahasuero (Xerxes), na jinsi ilivyozuiwa.

Jina: Kitabu hicho kimepewa jina la msichana yatima wa Kiyahudi ambaye alikuja kuwa Malkia wa Uajemi. Esta ni neno la Kiajemi lenye maana ya nyota.

Mwandishi: Hakuna mwandishi aliyetajwa kwenye kitabu. Mapokeo ya

Kiyahudi

kinasema kwamba Mordekai, mjomba wa Esta, ndiye mmoja wa wahusika wakuu wa kitabu hicho. Wasomi wengine wanaamini iliandikwa na waandishi wasiojulikana waliomfuata Ezra.

Kusudi

1. Kuonyesha majaliwa ya Mungu yanayotawala.
2. Kuonyesha kwamba Mungu aliheshimu uchaguzi wake wa Israeli kama watu wake wa agano.
3. Kutoa kielezi kinachoweza kutokea katika maisha ya mtu wakati Mungu ndiye mkurugenzi.

I. Usuli wa kitabu.

- A. Koreshi alipowaruhusu Wayahudi waliokuwa uhamishoni kurudi katika nchi yao, wengi wao walikaa katika maeneo yao mapya.
1. Mordekai, Esta, na maelfu ya wengine walibaki katika eneo hilo ya Waajemi nje ya Palestina.
 2. Kitabu hiki kinaonyesha uwepo wa Mungu pamoja na watu hao pia pamoja na waliorudi Yuda.
- B. Tuna habari nyingi kuhusu utawala wa Mfalme Ahasuero kutoka vyanzo visivyo vya kibiblia.
1. Anajulikana zaidi katika historia kwa jina lake la Kigiriki, Xerxes Mfalme wa Uajemi kuanzia 486 hadi 465 KK.
 2. Katika pengo kati ya tatu yake (Esta 1:3) na saba (Esta 2:16) kwa miaka mingi, alivamia Ugiriki kwa msiba.
- C. Tarehe - Lazima iwe iliandikwa na Myahudi aliyeishi Uajemi kati ya 450-400 KK.
1. Akiolojia imeonyesha kwamba mwandishi alikuwa na ujuzi wa moja kwa moja wa jamii ya Kiajemi na usanifu wakati wa Enzi ya Uajemi.
 2. Xerxes alitawala Ufalme wa Uajemi kuanzia 486-465 KK na kwa kawaida anatambulika kama Ahasuero.
 3. Biblia ya Kiingereza inaiweka baada ya Ezra na Nehemia kwa sababu inashiriki historia ya Kiajemi pamoja nao.
- D. Mambo yasiyo ya kawaida kuhusu kitabu.
1. Ni kitabu pekee cha Maandiko ambacho hakitaji jina la Mungu.
 2. Ni kitabu pekee cha Agano la Kale ambacho hakijapatikana kati ya Hati-kunjo za Bahari ya Chumvi za Qumran.

3. Ilikuwa kitabu cha mwisho kukubaliwa katika Maandiko ya Kiyahudi.

E. II Mambo ya Nyakati 36:20-23 inatoa msingi wa kitabu cha Esta.

II. Ujumbe kuu wa kitabu

A. Kitabu kinaeleza asili ya Sikukuu ya Kiyahudi ya Purimu (Februari/Machi).

B. Dhamira kubwa ya kitabu hiki ni utoaji wa Mwenyezi Mungu

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Sikukuu ya Ahasuero na talaka ya Vashti. (1:1-22)

B. Chaguo la Esta kama Malkia. (2:1-23)

C. Njama ya Hamani ya kumwangamiza Mordekai na Wayahudi. (3:1-15)

D. Ushawishi wa Mordekai kwa Esta kuingilia kati. (4:1-17)

E. Ombi la Esta lililofanikiwa kwa Mfalme. (5:1-7; 10)

F. Anguko la Hamani na ukombozi wa Wayahudi. (8:1-9; 16)

G. Sikukuu ya Purimu. (9:17-32)

H. Hitimisho: Umashuhuri wa Mordekai Myahudi. (10:1-3)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. Majaribu, hata yawe makali kiasi gani, hayawezi kuharibu imani ya mtu wa kweli

muumini.

1. Kushuka kutoka kwa majaribio ni kawaida.

2. Majaribu yanakusudiwa kuimarisha imani yetu. (1 Petro 4:12; Yakobo 1:2-4).

B. Mungu ana mpango na maisha yako kama alivyokuwa na Esta.

1. Ni nani ajuaye ila ya kwamba Mungu amekuita kwa wakati kama huu?

a. Anaweza kutaka kukutumia kwa njia fulani nzuri.

b. Uwezekano mkubwa zaidi anataka kukutumia katika matukio ya asili ya maisha yako.

c. Mungu anaangalia utii wetu kwa mapenzi yake bila kujali mazingira.

d. Mungu hawezi kututumia kutimiza mpango wake kwetu isipokuwa tuwe tayari kutii wito Wake.

2. Hili linafungamana na fundisho la utoaji wa Mungu.

C. Kiburi na kisasi husababisha kifo. (Mithali 11:2; 16:18; 29:23).

D. Mipango ya mwanadamu haiwezi kamwe kutengua kusudi la Mungu:

1. Mpango mwerevu wa Hamani ulionekana kufanikiwa.
 - a. Sheria ya Wamedi na Waajemi ilikuwa haiwezi kutenduliwa.
 - b. Lakini Hamani alipuza jambo moja - Mungu Mwenyezi.
 2. Usimwache Mwenyezi Mungu.
- E. Mtu mmoja aliyejitolea kwa Mungu ana nguvu na ushawishi mkubwa.
F. Wajibu wetu ni kutii. Matokeo ni juu ya Mungu.
G. Ubaguzi wa rangi ni mbaya kabisa.

Hitimisho:

- A. Kama Esta anavyoonyesha kwa uwazi, historia yote kwa kweli ni Hadithi Yake, na watu wote lazima wajione kama viumbe wanaowajibika kwa Mungu Mtakatifu.
- B. Chati ya muhtasari wa matukio makuu ya Wana wa Israeli imeonyeshwa kwenye ukurasa ufuatao.
- C. Tunapoendelea kwenye vitabu vya ushairi na unabii vya Kale Agano, tutajaribu kuziweka ndani ya mfumo huu wa kihistoria.
- D. Esta anaonyesha kwa uwazi sana, historia yote ni Historia [Hadithi-Yake],na watu wote lazima wajione kuwa viumbe wanaowajibika kwa Mungu Mtakatifu.

A CHRONOLOGY OF THE OLD TESTAMENT

Biblical Events

World History

Call of Abraham	2100 BC	Hyksos comes to power in Egypt
Birth of Joseph	1915 BC	
Jacob's family moves to Egypt	1876 BC	
Death of Joseph	1805 BC	
	1580 BC	Hyksos expelled from Egypt
Birth of Moses	1530 BC	
	1504 BC	Thutmose III (Pharaoh of Oppression)
	1450 BC	Amenhotep II (Pharaoh of the Exodus)
The exodus; Ten Commandments	1447 BC	
Moses' death; entry of Canaan under Joshua	1407 BC	
Death of Joshua; period of the judges begins	1385 BC	
	1361 BC	Tutankhamen ("King Tut") becomes Pharaoh
		(Cycles of apostasy, oppression and deliverance during time of Israel's judges)
Saul becomes king	1050 BC	
Saul's death; David becomes king of Israel	1010 BC	
David's death; Solomon comes to the throne	970 BC	
Solomon begins the temple	967 BC	
Solomon's death; division of the kingdom	930 BC	
Northern Kingdom falls to Assyria	721 BC	
	701 BC	Sennacherib's invasion of Judah
	612 BC	Destruction of Nineveh
First deportation of captives from Judah	606 BC	
Second deportation	597 BC	
Third deportation; Solomon's temple destroyed	586 BC	
Jehoiachin freed in Babylon	562 BC	
	539 BC	Babylon falls; Persian period begins
Cyrus allows first captives to leave under Zerubbabel	536 BC	
Work begins on second temple	535 BC	
Temple completed	515 BC	
	486 BC	Ahasuerus becomes King of Persia
Esther becomes Ahasuerus' queen	480 BC	
	465 BC	Artaxerxes I becomes King
Ezra leads captives home	458 BC	
Nehemiah leads captives home	445 BC	
Nehemiah visits Artaxerxes	433 BC	

KAZI

Utangulizi: Msomaji wa kawaida hangetambua vitabu hivi vitano vya mashairi (Ayubu - Wimbo wa Sulemani) kuwa hivyo kwa sababu ushairi wa Kiebrania si wa sauti na macho kama ushairi wetu wa Kiingereza. Wao ni wa mawazo. Ingawa si ya kawaida kwetu, ushairi katika lugha au utamaduni wowote una

nguvu na athari maalum kwa moyo nyeti.

Kitabu cha Ayubu, pamoja na Mithali na Mhubiri, pia kinajulikana kama "fasihi ya hekima". Kutafakari kwa sauti, fasihi ya hekima inahusika na maswali ya kina ya maisha (kwa mfano - kuwepo, kusudi, furaha, nk). Ayubu anashughulikia maswali katika maisha ya vitendo, mojawapo likiwa ni swali kuu na la kutatanisha zaidi katika maisha ya mwanadamu – tatizo la mateso.⁶

Jina -Kitabu hiki kimepewa jina la mhusika wake mkuu.

Mwandishi-Mwandishi hajulikani.

Kusudi-Kusudi la kitabu ni kushughulikia shida ya mateso ya watu wema.

1. "Tatizo" liko katika mantiki ifuatayo:
 - a. Mungu wetu ni mwema usio na kikomo, mwenye upendo, na mwenye nguvu.
 - b. Kwa nini wale walioumbwa kwa mfano wake wanateseka?
2. Kitabu hakitoi maelezo kamili ya kiakili, bali ushauri wa kiroho.

I. Usuli wa kitabu.

A. Ayubu alikuwa mhusika wa kihistoria. (taz. Ezekieli 14:14, 20; Yakobo 5:11)

B. Yaelekea aliishi katika siku za wazee wa ukoo. (yaani - baada ya siku za gharika na kabla ya wakati wa Musa)

1. Urefu wa maisha yake unaunga mkono maoni hayo. (42:16)
2. Ayubu anaonekana akifanya kazi kama kuhani kwa familia yake, jukumu la kawaida katika siku za wazee. (1:5)
3. Sheria ya Musa na/au mafunuo kutoka kwa manabii hayarejelewi kamwe katika mijadala yote ya kitheolojia ya Ayubu na marafiki zake.
4. Msururu wa matukio yaliyoainishwa katika kitabu yanawezekana yalitokea karibu 2000 KK.

C. Uandishi wa kitabu katika hali yake ya sasa yaelekea haukutokea hadi karibu na wakati wa Sulemani (yapata 950 KK) wakati hamu ya fasihi ya hekima ilikuwa katika kilele.

II. Ujumbe mkuu wa kitabu.

A. Kama ilivyoelezwa katika sehemu ya "Kusudi", kitabu kinahusika na tatizo la mateso ya binadamu.

1. Pengine ni swali gumu zaidi linalowakabili waumini.
2. Mke wa Ayubu na “marafiki” waliweka mtazamo finyu usio na kina kwamba mateso ya mtu daima ni matokeo ya moja kwa moja ya dhambi yake.
 - a. Dhana hii si ya kina tu bali si ya kibiblia. (cf. Yohana 9:1f)
 - b. Pia, haitoi msaada au kitulizo kwa anayeteseka.

B. Jibu linalotolewa na kitabu cha Ayubu ni la vitendo badala ya la kinadharia.

1. Haishughulikii sana "Kwa nini" ya mateso, lakini zaidi na "Jinsi" ya kukabiliana nayo.
2. Msingi mkuu uliowekwa ni kutumainia ukuu kamili wa Mungu. (Ayubu 38:1-42:6)
3. Ujumbe huu huu unatangazwa katika vifungu kadhaa vya Agano Jipya. (taz. Warumi 8:28; 2 Wakorintho 12:9-10)

III Muhtasari wa kitabu.

A. Dibaji. (Ayubu 1:1-2:13)

1. Ayubu anatambulishwa kama mtu mnyofu na mwadilifu (1:8) na pia mtu wa mali nyingi. (1:13)
2. Shetani anahoji uaminifu wa imani ya Ayubu (1:6-11) na anaruhusiwa na Mungu kumjaribu. (1:13-2:8)
 - a. Ayubu alipoteza ng’ombe na watumishi wake. (1:13-16)
 - b. Alipoteza ngamia wake wote. (1:17)
 - c. Watoto wake kumi wote walikufa dhoruba ilipoporomoka nyumba walimokuwa wakifanyia karamu. (1:18-21)
 - d. Hata afya ya Ayubu ilichukuliwa kutoka kwake. (2:1-8)
3. Marafiki wa Ayubu wanakuja kumuhurumia. (2:11-13)

B. Majadiliano ya hali ya Ayubu. (Ayubu 3:1-40)

1. Baada ya Ayubu kuomboleza hali yake (3:1-26) mazungumzo matatu yatolewa.
 - a. Kila duru ina Ayubu, Elifazi, Bildadi na Sofari wakijadili sababu ya kuteseka kwa Ayubu.
 - b. Mzunguko wa kwanza (4:1-14:22) duru ya pili (15:1-21:34), na duru ya tatu (22:1 - 31:40) ya hotuba ni ya kishairi.
2. Hitimisho la jumla lililofikiwa katika hotuba za marafiki ni kwamba msukosuko huo wa ajabu lazima unatokana na dhambi kuu katika maisha ya Ayubu.

C. Hotuba za Elihu. (Ayubu 32:1-37:24)

1. Elihu ni kijana ambaye amekuwa akisikiliza hotuba hizi na amekatishwa tamaa na kile anachosikia. (32:1-5)
2. Anatoa hotuba zake nne. (Ayubu 32:6 - 33:33; 34:1-37; 35:1-16; 36:1 - 37:24)
 - a. Katika haya anakaribia ukweli kuliko wengine.
 - b. Alimkemea Ayubu kwa kujihesabia haki mbele za Mungu.
 - c. Aliwakemea marafiki watatu kwa kuongea mengi lakini kusema kidogo.
 - d. Elihu alionyesha kwamba kuteseka kunaweza kutumika kwa mafundisho sawa na adhabu.

D. Jibu la Mungu kwa Ayubu. (Ayubu 38:1-42:6)

1. Katika hotuba mbili za fahari Mungu alimpa Ayubu changamoto kueleza maajabu ya uumbaji wake.
2. Ayubu alijifunza haraka kwamba hawezi kamwe kuelewa sehemu ndogo ya kile ambacho Mungu alijua, na alijibu kwa unyenyekevu na kujisalimisha.
3. Mungu hakumweleza Ayubu kwa nini aliteseka; bali Yeye kwa urahisi alitaka Ayubu amtumaini na kusujudu mbele zake.

E. Epilogue. (Ayubu 42:7-17)

1. Mungu anawakemea marafiki wa Ayubu. (42:7-10)
2. Afya ya Ayubu inarudishwa, mali yake inarudishwa mara mbili, na amebarikiwa na watoto kumi. (42:11-17)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. Tatizo la mateso.

1. Mungu muweza yote, mwema na upendo wote anawezaje kuruhusu uovu, maumivu, na kuteseka katika ulimwengu huu?
2. Ingawa kitabu hicho hakitoi maelezo kamili, kinagusa baadhi ya sababu za kuwapo kwake ulimwenguni.
 - a. Mateso hujaribu tabia. (Ayubu 1:6-12; taz. Yakobo 1:2-4)
 - b. Mateso yanaweza kutokana na dhambi ya mtu mwenyewe. (Ayubu 4:7-9; taz. Yohana 5:14)
 - c. Mateso husafisha kitu chake. (Ayubu 23:10; taz. Malaki 3:2-3)
 - d. Baadhi ya mateso yanaweza kuwa matokeo ya kuadibu kwa Mungu. (Ayubu 33:19-30; Waebrania 12:4-11)
3. Kila moja ya haya ni halali katika hali fulani.
 - a. Hakuna hata moja ya haya ambayo ni maelezo ya ulimwengu kwa mateso.
 - b. Kitabu cha Ayubu kinaweka wazi kwamba ni zaidi ya ufahamu wa

kibinadamu daima kubainisha sababu ya kuteseka. (Ayubu 38:1 na kuendelea)

c. Ni muhimu hasa kutoona mateso yote kuwa adhabu kutoka kwa Mungu. (cf. Yohana 9:11)

B. “Uvumilivu” wa Ayubu.

1. Usemi “uvumilivu wa Ayubu” umetujia kutoka katika tafsiri ya KJV ya Yakobo 5:11.
2. Ukisoma kitabu cha Ayubu, umemwona kuwa si mvumilivu (kama tunavyofafanua neno hili kawaida).
 - a. Ayubu alilalama na kulalamika kuhusu hali yake. (3:1-26; 6:1-13)
 - b. Alikemea mtazamo usio na huruma, usio na kina wa wale walio karibu naye. (6:14-30)
 - c. Ayubu hata alilalamika kuhusu Mungu kwa Mungu. (30:20-23)
3. Neno asilia linalotafsiriwa "Uvumilivu" katika KJV limetafsiriwa vyema zaidi "uthabiti" (RSV), "uvumilivu" (NIV) na "kusimama imara" (NEB).
4. Ayubu ni mfano wa mtu thabiti ambaye kwa ujasiri anashikamana na Mungu hata kama haelewi. “Katika hayo yote Ayubu hakutenda dhambi kwa kumshitaki Mungu kwa ubaya.” (1:22)

C. Ukuu wa Mungu.

1. Pengine sehemu yenye msukumo zaidi ya kitabu ni hotuba ya Mungu yenye utukufu kwa Ayubu. (Ayubu 38-41)
2. Yenye nguvu na ya kishairi, inatukumbusha ukuu wa ajabu, ukuu, na ukuu wa Mungu.

ZABURI

Utangulizi:Baadhi ya maandiko yanayopendwa zaidi kati ya maandiko yote yanaweza kupatikana katika Zaburi. Zikionyesha hisia mbalimbali za wanadamu, Zaburi zimewasaidia watu kupata njia ya kujionea maishani kwa karne nyingi. Hutumika kama maonyesho ya hisia za kibinadamu katika huzuni au furaha, katika huzuni au shangwe, katika giza au mwanga.

Jina-Zaburi

1. Neno "zaburi" maana yake halisi ni sifa.
2. Jina la Kiebrania la mkusanyiko huu ni "Nyimbo za Sifa."

Waandishi-Kulingana na maandishi ya utangulizi yaliyotolewa kwa zaburi mbalimbali, uandishi wa zaburi kadhaa unaweza kufuatiliwa.

1. Sabini na tatu zinajulikana kuwa zilitungwa na Daudi.
2. Sulemani aliandika mawili. (72; 127)
3. Hemani aliandika moja. (88)
4. Ethan alitunga nyingine. (89)
5. Moja iliandikwa na Musa. (90)
6. Asafu, mmoja wa wanamuziki wa Daudi, aliandika kumi na wawili. (50, 73-83)
7. Zaburi kumi zilitungwa na "wana wa Kora." (42-49; 84; 85; 87)
8. Wengine hawajulikani.

Kusudi-Zaburi zilikusanywa na kuhifadhiwa hasa ili kuunda kitabu cha nyimbo au wimbo wa sifa na ibada.

1. Kitabu hiki kimeundwa na mashairi yaliyoundwa kwa ajili ya uimbaji.
2. Ilikuwa kutumika kama wimbo wa ibada ya hekalu na sinagogi.
3. Zaburi zilitumiwa na kanisa la kwanza (rej. Waefeso 5:19) na ndizo chanzo cha maneno yaliyotumiwa katika baadhi ya nyimbo tunazoimba leo.
4. Zaidi ya kuzitumia kama nyimbo, Zaburi zimetoa tafakari ya ibada, faraja, kitia-moyo, na usadikisho kwa watu wa Mungu kwa karne nyingi.

I. Usuli wa kitabu.

A. Kwa utambulisho wa waandishi fulani tunajua zaburi ziliandikwa zaidi ya miaka elfu moja. (1500-500 KK)

1. Ni wazi kwamba nyingi zilitungwa wakati wa utawala wa kifalme ulioundwa. (1 Samweli-1 Wafalme)

2. Nyingi nyingi ziliandikwa katika kipindi cha miaka mia moja kuanzia 1030-930 KK.
- B. Kitabu kimegawanywa katika vikundi vitano tofauti.
1. Zaburi 1-41.
 2. Zaburi 41-72.
 3. Zaburi 73-89.
 4. Zaburi 90-106.
 5. Zaburi 107-150.
- C. Hatujui ni nani aliyekusanya na kupanga zaburi katika mpangilio wake wa sasa.
- D. Maandishi ya awali (au vichwa) vya zaburi kadhaa sio tu kwamba yanaonyesha uandishi, lakini mambo mengine kadhaa yaliongezwa na watafsiri wa King James.
1. Hali zinazozunguka utungaji wao. (34; 51; 102)
 2. Kazi iliyokusudiwa au matumizi ya zaburi. (4; 30; 92)
 3. Wimbo au kiimbo cha kuandamana na zaburi. (45; 56; 57; 69; 75)
- E. Vidokezo vya muziki (km, "sela"; "gittith"; "maskit") vya maana isiyo hakika pia vimetolewa.
- F. Sifa muhimu zaidi ya kifasihi ya Zaburi ni usambamba
1. Ushairi wa Kiebrania husawazisha fikira badala ya sauti.
 2. Kwa kutumia usambamba, mshairi hutoa tamko kwenye mstari mmoja na kuisambatisha na kauli inayosaidia katika mstari unaofuata.
 3. Baadhi ya aina za msingi za usambamba zinazopatikana katika Zaburi ni pamoja na:
 - a. Usambamba unaofanana - Katika hali hii, wazo lililotajwa katika mistari ya kwanza limeimarishwa na mstari wa pili. (km 10:1; 18:2; 19:1; 114)
 - b. Usambamba wa syntetisk - Katika fomu hii sambamba, mistari ya pili inakamilisha mawazo ya kwanza. (km, 8:2; 12-1; 33:1)
 - c. Usambamba wa hali ya hewa - Sehemu ya mstari wa kwanza inarudiwa na wazo jipya linaongezwa kwenye mstari wa pili. (km 29:1-2; 32:1-2; 77:1)
 - d. Usambamba wa kipingamizi - Mstari wa pili unatoa wazo pinzani linalosisitiza mstari wa kwanza. (km, 1:6; 18:27; 34:10)
- G. Katika Kiebrania, baadhi ya zaburi huunda akrostiki. (km 9, 10, 25, 34;

II. Ujumbe mkuu wa kitabu.

- A. Ujumbe mkuu wa zaburi ni usemi wa kuabudu na kutegemea upendo, rehema, na nguvu za Mungu wetu mkuu!
- B. Mambo matatu muhimu yaliyoonyeshwa katika Zaburi ni sifa, dua na toba.

III. Muhtasari wa kitabu.

- A. Ingawa zaburi zimegawanywa katika vikundi vitano (cf. I.B.), kwa hakika haiwezekani kuainisha zaburi kwa mtindo au maudhui.
1. Maombi, maombi, sifa, unabii, n.k. yamechanganyikana ovyoovyo miongoni mwa makundi matano ya kitabu.
 2. Baadhi ya zaburi huchanganya mada zaidi ya moja katika shairi moja.
- B. Wasomi wanatofautiana katika mbinu zao za kuainisha zaburi. Hapa kuna sampuli moja:
1. Zaburi za Kimasihi - Hizi kiunabii zinazungumza juu ya mtu na kazi ya Masihi. (km 2, 8, 22, 69, 110)
 2. Zaburi za maombolezo - Katika zaburi hizi, kuna kumlilia Mungu kwa msaada wakati wa shida. (km, 7, 26, na 60)
 3. Zaburi za Ushuhuda - Sifa muhimu ya zaburi hizi ni tamko la mwandishi juu ya kile ambacho Mungu amemfanyia. (km, 30; 34)
 4. Zaburi za Pilgrim - Pia zinajulikana kama "zaburi za kupaa", zaburi hizi zinahusiana na mahujaji kwenye mji mtakatifu wa Yerusalemu. Yaonekana nyimbo hizo ziliimbwa Waisraeli walipokuwa wakipanda kwenda Yerusalemu kwa ajili ya karamu za kila mwaka. (km, 120-134)
 5. Zaburi zisizo na maana - Hizi ni zaburi zinazoomba hukumu juu ya watu waovu. (58, 109)
 6. Zaburi za toba - Mara nyingi zimeandikwa na Daudi, zaburi hizi hufunua moyo wa mtu aliyetubu anayehuzunishwa na dhambi yake. (32, 51)
 7. Zaburi za hekima - Zaburi hizi hutoa ushauri kwa watu wacha Mungu wanaoishi katika ulimwengu usiomcha Mungu. (km, 37, 73)
 8. Zaburi za kihistoria - Katika zaburi za kihistoria, mwandishi anaangalia nyuma jinsi Mungu alivyoshughulika na taifa la Israeli. (km, 78, 105, 106)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. Uwasilishaji wa Mungu katika Zaburi.

1. Zaidi ya kitabu kingine chochote cha Agano la Kale, Zaburi inashiriki nasi mambo makuu ya utu na asili ya Mungu.
 - a. Ni wazi kwamba watunga-zaburi walimwona Mungu kuwa wa kibinafsi na anayejali, na vilevile kuwa mwenye nguvu zote na haki.
 - b. Walimsifu daima kuwa Muumba, Mtegemezaji, Mwenye Enzi Kuu, na Hakimu.
2. Baadhi ya sifa maalum za Mungu zimesisitizwa:
 - a. Ukomo wake. (cf. Zaburi 139)
 - [1] Yeye ni mjuzi [elimu isiyo na kikomo]. (Mst. 1-6)
 - [2] Yuko kila mahali [yupo mahali pote]. (Mst.7-12)
 - [3] Yeye ni muweza wa yote. [nguvu isiyo na kikomo] (Mst. 13-18)
 - [4]Yeye ni mtakatifu na mwenye haki. (Mst. 19-24)
 - b. Wema wake.(Zaburi 25:8-10; 33:5; 34:8; 52:1,9; 73:1; 86:5; 100:5; 106:1)
 - c. Nguvu zake. (Zaburi 21:13; 46:1-7; 62:11; 65:6, 7; 77:14-18)
 - d. Haki yake. (Zaburi 7:9; 48:10; 50:6; 71:15,19; 89:16; 97:2; 111:3; 111:142-144)
 - e. Uaminifu wake. (Zaburi 18:30;25:10; 36:5; 40:10; 89:1-34; 92:1, 2, 15; 111:5-9)
 - f. Upendo wake. (Zaburi 42:8; 47:4; 63:3; 78:68; 89:33)
 - g. Rehema zake. (Zaburi 18:50; 32:1-5; 57:10; 62:12; 65:3; 69:16; 78:38-39; 85:2-3); 103:3-17)

B. Zaburi za Kimasihi.

1. Zaburi nyingi zimefasiriwa katika Agano Jipya kama zinazungumza juu ya Kristo.
 - a. Zaburi 2; cf. Matendo 4:25-26; 13:33; Waebrania 1:5; 5:5
 - b. Zaburi 16; cf. Matendo 2:24-31; 13:35-37
 - c. Zaburi 22; cf. Mathayo 27:35-46; Yohana 19:23-25
 - d. Zaburi 45; cf. Waebrania 1:8-9
 - e. Zaburi 89; Matendo 2:30
 - f. Zaburi 110; Mathayo 22:43-45; Matendo 2:33-35; 5:6-10;6:20; 7:24
2. Njia ambayo zaburi hizi zinarejelewa katika Agano Jipya inaweka wazi kwamba marejeo ya kiti cha enzi cha Daudi ni mfano wa Kristo.
3. Yesu alidai kwamba zaburi zilizungumza juu yake. “Ni lazima yatimizwe yote niliyoandikiwa katika Torati ya Musa, na katika Manabii na Zaburi.” (Luka 24:44)

C. Kumtegemea Mungu. - Zaburi 23:

1. Ikiwa Zaburi huweka wazi jambo lolote, ni kwamba maisha yetu yote na maisha yetu yajayo yamejengwa juu ya Mungu.
2. Anatoa:
 - a. Mwongozo wetu. (23:1)
 - b. Ulinzi wetu. (23:4-5)
 - c. Lishe yetu. (23:2)
 - d. Ujasiri wetu. (23:4b)
 - e. Nidhamu yetu. (23:4b)
 - f. Baraka zetu. (23:6a)
 - g. Hisia zetu za thamani. (23:5b)
 - h. Hatima yetu ya milele. (23:6b)

METHALI, MHUBIRI, WIMBO WA SULEMANI

Utangulizi: Vitabu hivi vimejumuishwa pamoja kwa sababu kwa kiasi kikubwa ni kazi za Sulemani. Mapokeo ya marabi yanasema kwamba vitabu vitatu viliandikwa katika misimu mitatu ya maisha ya Sulemani - Wimbo Ulio Bora alipokuwa katika nguvu za ujana, Mithali katikati ya maisha, na Mhubiri alipokuwa mzee mwenye uchungu. Ingawa hatujui jinsi hekaya hii ni ya kweli, ni kweli kwamba vitabu vina ujumbe tofauti na tofauti.

Majina

1. Methali - Methali ni msemo mfupi unaotumiwa kueleza ukweli.
 - a. Mzizi wa neno "methali" hubeba wazo la "tawala" au "tawala."
 - b. Methali ni maneno ya busara na mafupi yanayotumiwa kutawala maisha yetu.
2. Mhubiri - Jina linatokana na tafsiri ya Kigiriki ya jina la Kiebrania "Qoheleth", yaani, "Mhubiri."
3. Wimbo Ulio Bora
 - a. Kichwa hiki kinakuja kwenye Biblia zetu za Kiingereza kwa sababu ni shairi (wimbo) uliotungwa na Sulemani.
 - b. Jina la Kiebrania la kitabu hicho ni "Wimbo Ulio Bora", kumaanisha "nyimbo bora zaidi."

Mwandishi- Inakubaliwa kwa ujumla kuwa:

1. Sulemani ndiye mwandishi wa Mhubiri, Wimbo Ulio Bora, na nyingi za Mithali. (Mithali 1:1; 10:1; 25:1; Mhubiri 1:1-12: Wimbo Ulio Bora

1:1)

2. Sura mbili za mwisho za Mithali ziliandikwa na Aguri na mfalme Lemueli, ambaye tunamfahamu machache sana.

Kusudi

1. Mithali iliandikwa ili kutoa ushauri thabiti wa kuishi maisha vizuri.
2. Mhubiri huandika taabu za mwanadamu ili kupata maana na utimilifu wa maisha.
3. Wimbo wa Sulemani unaeleza waziwazi uzuri wa upendo wa kimwili jinsi Mungu alivyokusudia.

I. Usuli wa vitabu.

A. Sulemani, mwandishi wa nyenzo hizi nyingi, alikuwa Mfalme wa tatu wa Israeli aliyetawala kuanzia 970 hadi 930 KK.

1. Alikuwa mwana wa Daudi na Bathsheba. (cf. 2 Samweli 12:24)
2. Jina lake lina maana ya amani.

B. Kuinuka kwa Sulemani kwenye mamlaka kumeandikwa katika 1 Wafalme 1:1-2:46.

C. Akipewa chaguo la zawadi ya kimungu akiwa mfalme mpya wa Israeli, Sulemani anaomba kwa unyenyekevu hekima. (1 Wafalme 3:5-9)

1. Kwa sababu lilikuwa ombi lililofaa zaidi, Bwana alimpa hekima na mali na umaarufu. (1 Wafalme 3:10-14)
2. Mfano halisi wa hekima yake ni suluhisho alilotoa juu ya mtoto aliyegombana. (cf. 1 Wafalme 3:16-28)

D. Mapema katika kazi yake, Sulemani anatambuliwa kuwa labda mtu mwenye hekima zaidi aliyepata kuishi.

1. Alitunga methali 3000 na nyimbo 1005. (1 Wafalme 4:32)
2. Yeye ndiye mwandishi mkuu wa fasihi ya hekima ya Israeli. (1 Wafalme 3:1; 11:1-6) na kuongozwa katika ibada ya sanamu.

E. Baadaye katika utawala wake, Sulemani alitimiza mambo mengi makubwa (km ujenzi wa hekalu), lakini mafanikio haya yalikuja kwa gharama kubwa. 1. Ili kukamilisha baadhi ya miradi yake kubwa ya ujenzi, Sulemani alitumia kazi ya kulazimishwa na kupoteza nia njema ya watu. (cf. 1 Wafalme 4:6b)

2. Alichukua wake wa kigeni kwa madhumuni ya kisiasa (1 Wafalme 3:1; 11:1-6) na kuongozwa katika ibada ya sanamu.

F. Vitabu hivi vitatu vinashiriki nasi faida za uzoefu wake.

1. Mithali na Wimbo Ulio Bora hushiriki nasi hekima iliyopokelewa moja kwa moja kutoka kwa Mungu.
2. Mhubiri anashiriki nasi hekima aliyopata tena kwa njia ngumu.

II. Ujumbe wa vitabu.

A. Ujumbe mkuu wa vitabu hivyo vitatu ni kwamba maisha yana thamani halisi na

maana yake ni pale tu unapotembea na Mungu.

1. Katika Mithali, maneno muhimu ni "kumcha Bwana."
2. Katika Mhubiri, kila kitu "chini ya jua" ni "bila maana" na "kufuatia upepo" mbali na Mungu.
3. Katika Wimbo Ulio Bora, uzuri wa urafiki wa kimwili husifiwa unapofurahia njia ya Mungu.

B. Aya za mada:

1. "Kumcha BWANA ni chanzo cha maarifa; bali wapumbavu hudharau hekima na adabu." (Mithali 1:7)
2. "Sasa yote yamesikiwa; huu ndio umalizio wa jambo hili: Mche Mungu na uzishike amri zake, kwa maana hiyo ndiyo [wajibu] wote wa mwanadamu." (Mhubiri 12:13)
3. "Maji mengi hayawezi kuuzimisha upendo; mito haiwezi kuifutilia mbali." (Wimbo Ulio Bora 8:7a)

III. Muhtasari wa vitabu.

A. Methali.

1. Sulemani anatoa mithali teule juu ya hekima. (1-9)
2. Kisha unakuja mkusanyo wa Mithali inayohusu mada mbalimbali (10-29), ikijumuisha:
 - a. Matumizi na matumizi mabaya ya ulimi.
 - b. Faida na baraka za bidii na kazi.
 - c. Marafiki wazuri.
 - d. Mafunzo ya watoto.
 - e. Utajiri.
 - f. Mwongozo wa Mungu.
 - g. nk.
3. Aguri huandika methali mbalimbali katika sura ya 30.
4. Lemueli anaandika methali za sura ya 31, ikijumuisha shairi zuri la kiakrosti linalomsifu mke mwema. (31:10-31)

B. Mhubiri.

1. Dibaji. (1:1-11)
2. Sulemani anazungumzia mambo mbalimbali aliyojishughulisha nayo ili kutimiza. (1:12-6:12)
3. Katika sehemu inayofuata upumbavu wake bado unaonekana, lakini baadhi ya vipande vya hekima vinaanza kujitokeza. (7:1 -12:8)
4. Hitimisho la kitabu linaelekeza kwenye uhusiano sahihi na utiifu kwa Mungu. (12:9-14)

C. Wimbo Ulio Bora

1. Kwa kutumia masimulizi ya nafsi ya kwanza, shairi huanza na bibi arusi akimsifu na kumtamani mumewe. (1:1-3:11)
2. Katika sehemu inayofuata, mume anamsifu bibi arusi wake. (4:1 - 5:1)
3. Kwa sababu zisizojulikana, mume yuko mbali, na anatamani arudi. (5:2 - 6:9)
4. Wapenzi hao wawili wanapounganishwa tena, furaha ya penzi lao hutukuzwa. (6:10-8:14)

IV. Mada kuu ya vitabu.

A. Dhamira kuu ya Mithali ni thamani ya hekima ya kweli. (1:20-23) Baadhi ya sehemu kuu za hekima ya kweli ni:

1. Hekima daima ina msingi katika heshima, imani, na kumtumaini Mungu. (1:7; 9:10; 3:5-8)
 - a. Hekima si sawa na maarifa.
 - b. Hekima ni matumizi ifaayo ya ujuzi na ustadi, ili kumletea Mungu utukufu.
2. Hekima inaonyeshwa katika:
 - a. Matumizi sahihi ya ulimi. (4:23)
 - [1] Weka maneno yako kwa kiwango cha chini. (10:14-19; 17:28)
 - [2] Waweke waaminifu. (12:19-22; 19:22)
 - [3] Yaweke kwa ufupi. (17:27)
 - [4] Usitukane. (10:18; 11:13; 16:28; 18:8; 20:19; 26:20)
 - b. Uadilifu wa kibinafsi. (10:9; 13:6; 15:26; 28:18)
 - c. Wema. (11:16-17; 12:25)
 - d. Unyenyekevu. (11:2; 13:10; 15:25; 16:5; 18; 19; 22:4)
 - e. Subira. (12:16; 14:16-17; 14:29; 15:18; 16:32; 22:24, 25)
 - f. Uaminifu wa ndoa. (5:1-14. 21-23; 6:20-35; 7:1-27)
 - g. Ukarimu. (3:27-28; 11:24-26; 18:16; 19:17:21:13)
 - h. bidii. (6:6-8; 10:26; 12:11, 24, 27; 20:4, 13)
3. Hekima hupatikana kwa:

- a. Moyo wa kutafuta. (Mithali 2:1-4; taz. 1 Petro 2:2)
- b. Ufunuo kutoka kwa Mungu. (Mithali 2:6)
- c. Maisha ya utii. (taz. Zaburi 119:98-100)

B. Dhamira kuu ya Mhubiri - ulimwengu hauwezi kutoa furaha.

1. Kwa kusikitisha, baada ya kuomba na kupokea hekima, Sulemani aliitumia vibaya.
2. Mhubiri hufuatilia utafutaji wake wa maana na furaha. Alitafuta fadhila hizi kupitia:
 - a. Hekima na maarifa. (1:12-18)
 - b. Raha. (2:1)
 - c. Kicheko. (2:2)
 - d. Pombe. (2:3)
 - e. Miradi mikubwa ya ujenzi. (2:4-6)
 - f. Mkusanyiko wa mali na mali. (2:7-11; 5:10-11)
 - g. Kazi ngumu. (3:22-23)
3. Sulemani anahitimisha kwamba haya yote yalikuwa "maana, kukimbiza upepo."
4. Kufikia mwisho wa kitabu, Sulemani amejifunza tena chanzo cha maana na furaha. (12:1-13)

C. Dhamira kuu ya Wimbo Ulio Bora ni uzuri wa kujamiiana unapofurahishwa ndani ya vigezo vya mapenzi ya Mungu.

1. Dhana ya kwamba ngono ni "uovu wa lazima" imepitishwa kimakosa kwa muda mrefu.
2. Biblia inatoa maoni mazuri sana kuhusu ngono.
 - a. Mungu aliwaumba wanadamu wakiwa na mahitaji na tamaa za ngono. (Mwanzo 1:27-28; 2:18-25; 1 Wakorintho 7:3-5)
 - b. Ameweka wazi kwamba usemi wa ngono ni mzuri na unafaa ndani na katika mazingira ya ndoa pekee. (Kutoka 20:14; Mambo ya Walawi 18:20; Hesabu 5:12-13, 29; Mithali 6:29-32; Mathayo 5:27; Marko 10:19)
 - c. Wimbo wa Sulemani unahimiza uhusiano wa pekee (Wimbo wa Sulemani 4:9) na usioweza kuvunjika (8:6-7) kati ya watu wawili ndani ya kifungo cha ndoa.
3. Mtazamo huu mzuri kuhusu ndoa na ngono lazima ufundishwe katika nyumba zetu na madarasa yetu ya Biblia.

Utangulizi:Pamoja na kitabu cha Isaya; tunaleta sehemu mpya kabisa ya maandiko - Manabii. Neno letu la Kiingereza "prophet" linatokana na neno la Kigiriki prophētēs (mtu anayezungumza kwa niaba ya mwingine na hutumiwa kutafsiri neno la Kiebrania nabi (mtu anayewasilisha mapenzi ya kimungu) Nabii katika Israeli alionwa kuwa mtu ambaye kupitia kwake Mungu angezungumza, (rej. Isaya 45:11-13; Yeremia 1:9; Amosi 1:3-5) walikuwa wafalme katika enzi za serikali, wala hawakuwa wafalme katika enzi za serikali. watu wenye roho ya ujasiri, wacha Mungu waliowapa changamoto wafalme na watu kufuata njia za Bwana (rej. 1Fal 18:17-18).

Manabii kabla ya 850 KK wanajulikana kama manabii "wasioandika". Ingawa baadhi ya maandishi yao ni sehemu za Biblia (km Musa, Samweli), hawakuacha nyuma vitabu vya unabii wao wa pamoja.

Manabii baada ya 850 BC kwa ujumla wanaitwa manabii "waandishi". Kuna vitabu kumi na saba katika Biblia vilivyotungwa na Roho wa Mungu kupitia watu hawa. Vitabu vitano kati ya hivi kumi na saba viliandikwa na Manabii Wakuu, na kumi na mbili na Manabii Wadogo. (Kumbuka: Tofauti kati ya Nabii Mkuu na Mdogo inategemea urefu wa vitabu) Isaya si kitabu cha kwanza cha kinabii kuandikwa (tazama chati ya mpangilio wa manabii), lakini ndicho cha kwanza tunachokuja nacho katika Biblia zetu.

Jina-Kitabu kimepewa jina la mwandishi wake.

Arthur

1. Mwandishi wa kitabu ni Isaya:
 - a. Jina lake linamaanisha “Bwana anaokoa.”
 - b. Aliishi na kuhudumu Yerusalemu ambako alikuwa mhubiri wa mahakama.
 - c. Yaonekana Isaya alikuwa msomi, stadi wa kusema na kuandika, na alijulikana katika makao ya kifalme.
 - d. Mapokeo yanashikilia kwamba alikatwa katikati wakati wa utawala wa Manase.
2. Wasomi huria wanahoji ikiwa Isaya aliandika sura za 40-66:
 - a. Kitabu hiki kinabadilisha mada kati ya sura ya 39 na 40.
 - b. Sababu kuu ya changamoto kwa uandishi kamili wa Isaya ni kusitasita kuthibitisha unabii wa ubashiri.
 - c. Agano Jipya huchukulia kitabu kama kitengo. (Mathayo 3:3; 8:17; 12:17; 13:14; 15:7; Yohana 12:38-41)

Kusudi-Kitabu cha Isaya kilifanya mambo matatu:

1. Isaya alikemea uongozi wa Yuda kwa kutafuta usalama wa kisiasa badala ya kumwamini Bwana.
2. Ilitabiri utumwa wa Babeli na kurudi kwa Yuda katika nchi yao.
3. Isaya alitazama zaidi ya matukio ya mara moja na kutabiri kuja, kuteseka na kutawala kwa Masihi.

I. Usuli wa kitabu.

- A. Isaya alikuwa na huduma ndefu iliyoanza katika mwaka wa kufa kwa Mfalme Uyzia (740 KK) na kuendelea hadi utawala wa Manase (696-642 KK).
1. Huduma yake ilienea kupitia utawala wa wafalme wanne wa Yuda.
 2. Kazi yake ilihusisha kipindi cha angalau miaka hamsini.
- B. Isaya alihudumu wakati wa hatari katika historia ya taifa.
1. Alianza kazi yake kukiwa bado na falme mbili.
 2. Aliona anguko la Israeli (721 KK) na akawaonya Yuda juu ya maafa hayo hayo.
 3. Isaya aliishi wakati mmoja na Mika huko Kusini (Yuda) na Hosea Kaskazini (Israeli).
 4. Alikuwa msaada na tegemeo kubwa kwa Mfalme Hezekia aliyemcha Mungu.

II. Ujumbe Mkuu wa kitabu.

- A. Ujumbe mkuu wa kitabu ulikuwa mmoja wa kemeo kali na ombi la toba.
1. Ukosefu wa haki wa kijamii ulikuwa wa kawaida. (taz. Isaya 5:8)
 2. Maisha ya kiroho ya Yuda yalikuwa na mateso. Makuhani na manabii walikuwa fisadi. (Isaya 56:10-12)
- B. Isaya 1 ni muhtasari wa kitabu kizima.
1. Nabii anasihhi toba na maisha yaliyobadilishwa.
 2. “Mikono yenu imejaa damu; osheni na jitakaseni. Ondoeni matendo yenu maovu mbele yangu! Acha kufanya vibaya, jifunze kutenda mema! Tafuteni haki, watieni moyo walioonewa. Teteni kesi ya yatima, mteteeni mjane.” (Isaya 1:16-17)

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Unabii wa hukumu dhidi ya mataifa. (Isaya 1-35)

1. Yuda na Yerusalemu wanahukumiwa kwa ajili ya dhambi zao. (1:1-31)
2. Uharibifu utakaopata Yerusalemu unalinganishwa na uzuri wa “Yerusalemu wa Yehova” (yaani, utawala wa Masihi). (2:1-5:30)
3. Isaya anapokea wito na agizo lake kutoka kwa Mungu. (6:1-13)
4. “Kitabu cha Imanueli” kinafuata, kikitoa unabii wa Kuja kwa Masihi dhidi ya usuli wa Vita vya Sino-Efraimi. (7:1 -12:6)
5. Msururu wa unabii wa hukumu unatolewa dhidi ya:
 - a. Babeli. (13:1-14:23)
 - b. Ashuru. (14:24-27)
 - c. Ufilisti. (14:28-32)
 - d. Moabu. (15:1-16:14)
 - e. Damasko. (17:1-14)
 - f. Kushi na Misri. (18:1-20:6)
 - g. Babeli. (21:1-10)
 - h. Edomu. (21:11-12)
 - i. Uarabuni. (21:13-17)
 - j. Yerusalemu. (22:1-25)
 - k. Tiro. (23:1-18)
6. Unabii wa jumla kuhusu hukumu dhidi ya dunia katika “siku ya Bwana” umetolewa. (24:1-27:13)
7. Maonyo yanatolewa kwa:
 - a. Ufalme wa Kaskazini. (28:1-13)
 - b. Ufalme wa Kusini. (28:14-31:9)
8. Ahadi ya baraka na furaha hutolewa kwa wale wanaomtafuta Bwana katika haki. (32:1-35:10)

B. Daraja la kihistoria (Isaya 36-39):

1. Sura hizi nne zina mabano ya kihistoria ambayo yanajadili matukio kadhaa kutoka kwa maisha ya Mfalme Hezekia. (36-39)
 - a. Senakeribu alitishia kuvamia Yerusalemu, na Mfalme Hezekia amwita Isaya. (36:1-37:5)
 - b. Nabii huyo aliahidi ukombozi, na malaika akaliangamiza jeshi la Waashuru. (37:6-38)
 - c. Alipokuwa mgonjwa, Hezekia alisali kwa bidii, na Mungu akaongeza maisha yake kwa miaka 15. (38:1-22)
 - d. Hata hivyo, alipopata nafuu, Hezekia alijivunia utajiri wa taifa kwa upumbavu, naye Isaya akatabiri kwamba siku moja Babiloni ingeteka Yuda. (39:1-8)

2. Sura hizi pia zinatumika kuunganisha sehemu ya mwanzo ya kitabu, inayohusiana na kutawaliwa na Waashuri, hadi sehemu ya mwisho na unabii wake wa ushindi wa Wababeli.

C. Unabii wa siku zijazo (Isaya 40-66):

1. Kutokana na hali ya uhamisho wa Babeli iliyotabiriwa hivi punde, ukombozi wa neema wa Mungu umetabiriwa. (40:1-48:22)
2. Zaidi ya kurejeshwa kwa nchi yao, ukombozi wa mwisho ungekuja ingawa "Mtumishi wa Bwana." (49:1-53:12)
3. Kazi yake ingeambatana na utukufu. (54:1-57:12)
4. Kitabu kinamalizia kwa maombi ya toba (58:1-59:15) na kwa kuelewa kwamba tumaini kuu la Yuda linapatikana tu kupitia Masihi ajaye. (59:16-66:24)

IV. Mada kuu ya kitabu.

A. Unabii

1. Wengi wanakana uandishi wa Isaya wa kitabu kizima kwa sababu ya unabii wa kutabiri katika sehemu ya mwisho (sura 40-66).
 - a. Kwa mfano, Isaya 44:28 na 45:1 humtaja haswa Koreshi kama yule ambaye Mungu angemtumia kujenga upya hekalu miaka 150 kabla halijatukia!
 - b. Unabii mwingi maalum wa kimasiya unaonekana katika sehemu hii pia.
2. Ikumbukwe, hata hivyo, kwamba sehemu ya kwanza ya kitabu pia ina unabii wa kutabiri.
 - a. Wakati ujao wa Babeli, Ashuru, Misri, n.k. umetabiriwa.
 - b. Unabii wa Kimasihi pia umejumuishwa katika sehemu ya kwanza.
3. Tatizo halisi hapa ni dhana kwamba hakuna mwandishi angeweza kujua siku zijazo.
 - a. Dhana kama hiyo inakanusha asili ya Mungu ya Neno.
 - b. Uwepo wa unabii wa kutabiri ni ushahidi wa uvuvio. (Taz. Kumbukumbu la Torati 18:21-22)

B. Utakatifu wa Mungu.

1. Katika hali yake ya mizizi (qds - takatifu) hubeba wazo la kutengwa au kutengwa.
2. Usemi wa Isaya, "Mtakatifu wa Israeli" unapatikana mara 25 katika kitabu hicho. (Katika sehemu nyingine ya Agano la Kale inaonekana mara sita tu.)
3. Katika mojawapo ya matukio makuu ya Biblia, Isaya anaruhusiwa

kukiona kiti cha enzi cha Bwana. (Isaya 6:1-13)

- a. Maserafi waliita, "Mtakatifu, mtakatifu, mtakatifu ni Bwana Mwenyezi."
(Isaya 6:3)
 - b. Jibu la Isaya ni aibu na woga unaotokana na uovu wake binafsi.
 - c. Mungu aliruhusu na kutumia uzoefu wa Isaya kuita Israeli "kutengwa" kutoka kwa mitazamo na tabia za mataifa ya kipagani.
4. Utakatifu wa Mungu haukatazi roho yake ya kuokoa na ya ukombozi.
- a. Kumbuka jina Isaya linamaanisha "Mungu ataokoa."
 - b. Mara nyingi katika kitabu cha Isaya anasema, "Mkombozi wako, Mtakatifu wa Israeli." (cf. Isaya 41:14; 43:14; 47:4; 48:17; 54:5)

C. Mtumishi wa Bwana.

1. Kuanzia katika Isaya 40 tunapata sura inayojirudia ya "Mtumishi wa Bwana."
2. Wakati mwingine mtumishi ni taifa la Israeli waziwazi (Isaya 49:3), na nyakati nyingine sivyo. (Isaya 49:5-6)
3. Baadhi ya wanavyuoni wanaona mja kama mwendelezo unaotolewa mfano katika piramidi hii:

4. Isaya 53 inatoa picha ya mtumishi kama Yesu Kristo. (cf. Matendo 8:32-34; 1Petro 2:22-25)

YEREMIA NA MAOMBOLEZO

Utangulizi: Unabii wa Yeremia ulitolewa kwa Yuda kabla tu na mara tu baada ya kuanguka kwa Yerusalemu. Kitabu hiki kinaendelea miaka 60 hivi baada ya mwisho wa huduma ya Isaya.

Majina

1. Yeremia anaitwa kwa ajili ya nabii aliyelandika.
2. Kitabu cha Maombolezo kimepata jina lake kwa sababu ni maombolezo juu ya uharibifu wa Yerusalemu na majeshi ya Babeli.

Mwandishi

1. Vitabu vyote viwili viliandikwa na Yeremia.
2. Hapo awali, zilirekodiwa kwenye hati-kunjo moja.
3. Inaelekea kwamba vitabu hivyo viliwekwa katika hali yake ya mwisho na Baruku, mwandishi mwaminifu chini ya usimamizi wa Yeremia. (taz. Yeremia 36:27-32)

Kusudi

1. Unabii wa Yeremia ulitolewa kwa watawala na watu wa Yuda.
 - a. Ujumbe wake ulikuwa mkali na hukumu aliyotangaza haikuweza kutenduliwa.
 - b. Wengi wa watu walidharau na kukataa ujumbe wake.
2. Maombolezo yanaonyesha wazi maumivu makubwa ya kihisia-moyo na ya kimwili ambayo Yeremia na watu wake walipata kutoka utekwani.

I. Usuli wa vitabu.

A. Tunajua zaidi kuhusu Yeremia kuliko nabii mwingine yeyote wa Agano la Kale.

1. Alikuwa mwana wa kuhani Hilkia. (Yeremia 1:1)
2. Akiwa mvulana, aliiitwa kufanya kazi ya unabii. (Yeremia 1:6)
3. Yeremia aliishi katika jiji la kikuhani la Anathothi, lililoko kilometa chache tu kaskazini mwa Yerusalemu.
4. Aliagizwa asioe. (Yeremia 16:1-2)
5. Akiwa na ujumbe usiopendwa na watu wengi, Yeremia alipigwa, kufungwa gerezani, na kuteswa kwa sababu ya kutangaza ujumbe wa Mungu.

B. Huduma ya Yeremia ilidumu kama miaka 40 katika Yuda.

1. Huduma yake ilihusisha utawala wa wafalme watano wa Yuda: Yosia, Yehoahazi, Yehoyakimu, Yehoyakini na Sedekia. (cf. 2 Wafalme 22-25)
2. Aliishi wakati mmoja na manabii wengine watano: Nahumu, Sefania, Habakuki, Danieli, na Ezekieli. [rejea Chatu ya Kronolojia ya Manabii]
3. Zaidi ya huduma yake katika Yuda, Yeremia baadaye alihudumia mabaki katika Misri.

C. Katika mwaka wa nne wa Mfalme Yehoyakimu, Mungu aliamuru kwamba Yeremia aandike ujumbe aliopokea kufikia wakati huo. (36:1-4)

1. Hati-kunjo ya awali iliharibiwa na Yehoyakimu mwaka mmoja baadaye. (36:9-23)
2. Mungu alimwamuru Yeremia kuandika habari tena. (36:27-32)
3. Hati ya kukunjwa ya pili iliongezewa unabii wa baadaye na iliwekwa katika hali yake ya mwisho wakati fulani baada ya anguko la Yerusalemu (586 KK).

II. Ujumbe Mkuu wa vitabu.

A. Ujumbe mkuu wa kitabu cha Yeremia ni kemeo la kukosa uaminifu na ombi la toba.

1. Mungu alitabiri hukumu yao inayokuja mikononi mwa Babeli.
2. Pia alitabiri kurudi katika nchi yao.

B. Ujumbe mkuu wa kitabu cha Maombolezo ni onyesho la huzuni juu ya uharibifu wa Yerusalemu na hekalu.

C. Kwa pamoja, vitabu hivyo vinabeba ujumbe wa hukumu ya kimungu.

III. Muhtasari wa vitabu.

A. Unabii kabla ya kuanguka kwa Yerusalemu.

1. Yeremia ameitwa kuwa nabii. (1:1-19)
2. Unabii wake wa kwanza unatangaza hukumu ya Mungu juu ya uasi-imani wa Yuda. (2:1-3:5)
3. Neno lake la pili linaonya watu wasije wakaanguka katika hatima sawa na ufalme wa kaskazini. (3:6-6:30)
4. Unabii wa tatu wa Yeremia unaonya dhidi ya kutumaini hekalu na sura za kidini ili kuwalinda kutokana na matokeo ya ukosefu wao wa uaminifu.
5. Unabii wa nne unakemea watu kwa kuvunja maagano. (7:1 -10:25)

6. Unabii wa tano unatangaza adhabu juu ya nchi. (14:1-17:27)
7. Alama mahususi hutumika kuigiza ujumbe wa hukumu. (18:1-19:15)
8. Yeremia anakamatwa (Yeremia 20:1-6) na kuomboleza hatima yake. (20:7-18)
9. Sehemu kubwa inayofuata ya nyenzo haiko katika mpangilio wa matukio. Chini ya utawala wa Yehoyakimu na Sedekia, Yeremia alionya kuhusu utekwa uliokuwa karibu naye akavumilia mateso kwa ajili ya ujumbe wake. (21:1 -39:18)

B. Unabii baada ya kuanguka kwa Yerusalemu. (Yeremia 40:1-51:64)

1. Baada ya kuanguka kwa Yerusalemu (586 KK), Yeremia alitabiri kwa watu wa Mungu katika:
 - a. Yuda. (40:1-42:22)
 - b. Misri. (43:1-44:30)
 - c. Babeli. (45:1-51:64)
2. Lengo la unabii huu ni uhakikisho kwa Wayahudi walioshindwa kwamba Mungu pia atahukumu mataifa maovu yanayowazunguka.
3. Unabii huu pia unaelekeza kwa Masihi.

C. Kiambatisho cha kihistoria.

Sura ya mwisho ya Yeremia inafanana kabisa na II Wafalme 24-25. (Yeremia 52:1-34)

D. Maombolezo juu ya Yerusalemu iliyoanguka. (Maombolezo 1-5)

1. Yeremia anaelezea hatima ya Yerusalemu kama hukumu kutoka mbinguni. (1:1- 2:22)
2. Anamwomba Bwana amrehemu. (3:1-66)
3. Anaomboleza juu ya utukufu uliopotea wa Yerusalemu. (4:1-22)
4. Kitabu kinafungwa kwa maombi ya ukombozi. (5:1-22)

IV. Mada kuu ya vitabu.

A. Wito kutoka kwa ibada ya sanamu:

1. Wakati wa Yeremia, Yuda ilikuwa imezama na kutumbukia katika kina kirefu cha ibada ya sanamu.
 - a. Wakati wa utawala wa Yosia, ibada ya sanamu ilipungua. (cf. 2 Wafalme 23:4 na kuendelea)
 - b. Wakati wa kifo chake, mazoezi ya kudharauliwa yalirudi kwa nguvu.
2. Yeremia alitangaza kwamba ishara hizi za kipagani hazikuwa na nguvu na udanganyifu usio na nguvu. (Yeremia 10:1-16)

3. Licha ya ukweli huo, Wayahudi walikuwa "shingo ndani" katika ibada ya sanamu.

a. Sanamu zilikuwa zimejengwa hata Hekaluni.

b. Watoto walitolewa dhabihu kwa Moleki. (Yeremia 32:35)

4. Kinyume chake, Yeremia anafunua Yehova kuwa Muumba na Mwokozi. (Yeremia 27:5; 31:1-3)

B. Matembezi ya utii dhidi ya uso wa kidini.

1. Kwa kushangaza, licha ya ibada ya sanamu ya Yuda, watu walibaki "wa kidini."

2. Dini yao ilikuwa ni façade, ibada isiyo na maana, badala ya kutembea kwa utiifu kutoka kwa moyo wa kujitolea.

3. Yeremia alisisitiza kanuni zifuatazo:

a. Maarifa bila utii ni bure. (Yeremia 2:8; 23:9-17)

b. Dhabihu na huduma za hekaluni hazina matunda mbali na maisha ya kuwekwa wakfu. (Yeremia 7:4-11)

c. Tohara ya moyo ilikuwa muhimu kama tohara ya mwili. (Yeremia 4:4; 9:26)

4. Sehemu iliyosalia ya Biblia inathibitisha kanuni hizi.

“Watu watakuwa wenye kujipenda wenyewe, wenye kupenda fedha, wenye kujisifu, wenye kiburi, wenye kutukana, wasiotii wazazi wao, wasio na shukrani, wasio watakatifu, wasio na upendo, wasiosamehe, wasingizaji, wasiojizua, wakatili, wasiopenda mema, wasaliti, wasio na akili, wenye kiburi, wapendao anasa badala ya kukataa uweza wake Mungu. Usiwe na uhusiano wowote nao.” (2 Timotheo 3:2-5)

“Ndugu zangu, yafaa nini, mtu akisema anayo imani, lakini hana matendo? Je, imani hiyo inaweza kumwoko? Tuseme kaka au dada hana nguo na chakula cha kila siku. Ikiwa mmoja wenu atamwambia, "Nenda, nakutakia afya njema, ukaote moto na kushiba," lakini hafanyi chochote kwa mahitaji yake ya mwili, yafaa nini? Vivyo hivyo, imani peke yake, isipokuwa ina matendo, imekufa. Lakini mtu atasema, 'Wewe unayo imani; nina matendo.' Nionyeshe imani yako bila matendo, nami nitakuonyesha imani yangu kwa yale ninayofanya. Unaamini kwamba kuna Mungu mmoja. Nzuri! Hata pepo huamini hivyo na kutetemeka.” (Yakobo 2:14-19)

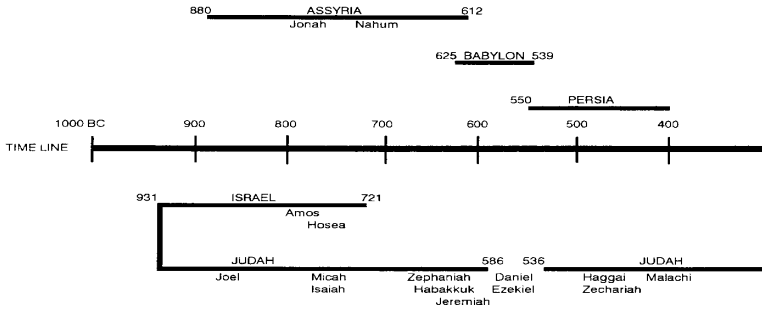
“Jihadharini na manabii wa uongo. Wanawajia wamevaa mavazi ya kondoo, lakini kwa ndani ni mbwa-mwitu wakali. Kwa matunda yao mtawatambua. Je! watu huchuma zabibu katika miiba, au tini katika michongoma? Vivyo hivyo kila mti mzuri huzaa matunda mazuri,

lakini mti mbaya huzaa matunda mabaya.” (Mathayo 7:15-18)

C. Agano Jipya. (Yeremia 31:31-34)

1. Agano la Musa la Agano la Kale halikusudiwa kamwe kuwa ufunuo uliokamilika wa Mungu. (cf. Wagalatia 3:24-25; Warumi 7:4-6; Waebrania 9:15-17)
2. Waebrania 8 inataja Yeremia 31 kama inatimizwa na Agano la Kristo.

CHRONOLOGICAL CHART OF THE PROPHETS

EZEKIEL

Utangulizi:Kitabu cha Ezekieli ni mwanzo wa awamu mpya katika unabii wa Waisraeli, na muundo na sifa zake zinatofautiana kimtindo na vitabu vya unabii ambavyo tumejifunza hadi sasa. Ezekieli anategemea sana picha za apocalyptic ambazo maana zake zimepotea kwa karne nyingi. Hata wasomaji wake wa asili wangeweza kusoma vipande vya apocalyptic kwa maonyesho ya wazi zaidi ya maelezo maalum. Aina hii ilitumika sana nyakati za machafuko ya kisiasa na mateso.

Jina- Kitabu kimepewa jina la nabii aliyekiandika.

Mwandishi- Ezekieli

1. Ezekieli alikuwa mshiriki wa familia ya kikuhani. (Ezekieli 1:3)
2. Alichukuliwa kutoka Yerusalemu katika wimbi la pili la utumwa wa Babeli (597 KK) alipokuwa na umri wa miaka 25. (Ezekieli 1:2)
3. Akiwa uhamishoni huko Tel Abibu, Ezekieli alitwa kuwa nabii akiwa na umri wa miaka 30. (Ezekieli 1:1).

Kusudi- Ezekieli ana makusudi mawili:

1. Kitabu kinawaambia mateka wa "wimbi la pili" wanaoishi ndani Babeli ile hukumu zaidi na ya mwisho dhidi ya Yuda na Yerusalemu ingali inakuja.
2. Kama vitabu vingi vya unabii vilivyopuliziwa, Ezekieli anaelekeza kwenye utukufu na tumaini la wakati ujao, ambalo limewezekana kupitia Kristo.

I. Usuli wa kitabu.

A. Ili kuelewa kitabu cha Ezekieli ni jambo la manufaa kukumbushwa juu ya hatua za utumwa wa Babeli.

1. Kuzingirwa kwa kwanza na Babeli kulifanyika mwaka 606 KK. Danieli na wengine walichukuliwa mateka katika kundi hili.
2. Uhamisho wa pili ulitokea mnamo 597 KK. Ezekieli alikuwa katika kundi hili na alitabiri kwa wafungwa 10,000—wakati wa ushindi huu.
3. Katika kuzingirwa kwa tatu (586 KK) Yerusalemu inaharibiwa, Hekalu linaharibiwa, na watu wengi wanachukuliwa mateka.
4. Katika yote yaliyotajwa hapo juu, Yeremia alikuwa akihubiri Yerusalemu.

B. Kitabu hiki kimeajiri mtu wa kwanza katika umoja kote.

C. Kazi ya unabii ya Ezekieli ilianza katika mwaka wa tano wa uhamisho wake

(takriban 592 KK) na kupanuliwa hadi angalau mwaka wa 27 wa uhamisho (takriban 570 KK). (1:2; 29:17)

D. Mtindo wa kiapokaliptiki wa uandishi ulitumiwa kuhusisha kwa uwazi nyakati za misukosuko ya machafuko makubwa. Ilijaa taswira na ishara zinazojulikana kwa wasomaji wa awali lakini kwa kiasi kikubwa tumepoteza leo.

II. Ujumbe wa kitabu. Ujumbe ni uaminifu wa Mungu.

A. Ni mwaminifu katika kuleta matokeo ya dhambi. (1-32)

B. Ni mwaminifu katika kushika agano lake la baraka. (33-48)

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Unabii kabla ya kuanguka kwa Yerusalemu. (1:1-24:27)

1. Ezekieli anaitwa kutumika kama "mlinzi wa nyumba ya Israeli." (1:1-3:27)
2. Kupitia matumizi ya ishara, uharibifu wa Yerusalemu unatabiriwa. (

4:1-5:17)

3. Ezekieli anatoa hotuba mbili maalum kuhusu tukio linalokuja. (6:1 - 7:27)
4. Katika mwaka wa sita wa utumwa wake, Ezekieli anapokea maono ya ibada ya sanamu katika Hekalu na uharibifu utakaoleta kwa sababu yake. (8:1-10:22)
 - a. Katika maono hayohayo, Ezekieli aliona hukumu ikija juu ya viongozi wa taifa hilo. (11:1-15)
 - b. Pia anaona kimbele kurudi kwa Yuda katika nchi yao. (11:16-25)
5. Uharibifu utatokea kwa sababu ya uasi wa Yerusalemu (12:1-28), manabii wa uwongo (13:1-23), na ibada ya sanamu (14:1-23).
6. Fumbo na mafumbo yanayoonyesha adhabu hutolewa. (15:1-18:32)
7. Ezekieli anaomboleza juu ya wakuu wa Israeli. (19:1-14)
8. Mafumbo na mifano ya ziada hutumiwa kufananisha uharibifu wa Yerusalemu. (20:1-24:27)

B. Unabii dhidi ya mataifa mengine. (Ezekieli 25:1 -3 2:32, 35:1-15)
Unabii umetolewa hasa kuhusu:

1. Amoni. (25:1-7)
2. Moabu. (25:8-11)
3. Edomu. (25:12-14)
4. Ufilisti. (25:15-17)
5. Tiro. (26:1-28:19)
6. Sidoni. (28:20-26)
7. Misri. (29:1-32:32)
8. Edomu. (35:1-15)

C. Unabii wa siku zijazo. (Ezekieli 33:1-48:35)

1. Ezekieli anaitwa kuwa "mlinzi." (33:1-20)
2. Anatabiri kurudi kwa Yuda katika nchi yao. (33:21-34; 31; 36:1-38)
3. Unabii wa kwanza wa Kristo unakuja kupitia maono ya Ezekieli ya mifupa mikavu. (37:1-28)
4. Unabii dhidi ya maadui wa kanisa, "Gogu" na "Magogu," umetolewa. (38:1-39:29)
5. "Israeli mpya" inaonyeshwa katika fahari ya Mungu na chini ya ulinzi wa mbinguni. (40:1-48:35)

IV. Mada kuu ya kitabu.

A. Unabii ulitimia:

1. Hakika unabii wa Ezekieli dhidi ya Yuda ulitimia kama vile hatima

maalum za mataifa mengine zilivyotabiri.

2. Mfano wa wazi na wa kawaida ni hatima ya Tiro, jiji kuu la Foinike. (Ezekeieli 26-28)
 - a. Bwana alisema juu ya Tiro, "Nitaleta mataifa mengi juu yako." (Ezekeieli 26:3)
 - b. Alisema, "Wataziharibu kuta za Tiro na kuibomoa minara yake." (Ezekeieli 26:4a)
 - c. Zaidi ya hayo, "Nitakwangua kifusi chake na kumfanya kuwa mwamba wazi." (Ezekeieli 26:4b)
 - d. Ezekeieli pia alitabiri, "... watabomoa kuta zako, na kuzibomoa nyumba zako nzuri, na kutupa mawe yako, na miti yako, na kifusi chako baharini." (Ezekeieli 26:12b)
 - e. Bwana akaendelea kusema, "Nitakufanya kuwa jabali tupu, nawe utakuwa mahali pa kutandaza nyavu za samaki." (Ezekeieli 26:14a)
 - f. Hatimaye, "Hautajengwa tena kamwe, kwa maana mimi, Yehova, nimesema, asema BWANA Mwenyezi.
3. Muda mfupi baada ya unabii huu, Mfalme Nebukadneza alizingirwa kwa miaka 13 (karibu 587-574 KK) dhidi ya Tiro.
 - a. Aliharibu jiji la bara.
 - b. Watu walikimbilia kisiwa kilicho umbali wa maili moja.
4. Mji ulipata nafuu na kujengwa upya hadi 332 KK wakati Alexander Mkuu alipokuja dhidi yake.
 - a. Kwa mara nyingine tena, watu walikimbilia kisiwani.
 - b. Aleksanda aliamuru jeshi lake libomoe jiji hilo (barani) na kuweka mawe, mbao na udongo baharini, na kujenga daraja la ardhini kuelekea kisiwa hicho.
5. Mji ulitimuliwa tena na mmoja wa majemadari wa Alexander, Antigonus, mwaka 314 KK.
6. Leo, hakuna kitu kilichosalia katika jiji la kale la Tiro.
 - a. Pale liliposimama ni mwamba imara.
 - b. Hadi leo, wavuvi walitandaza nyavu zao huko.
7. Kwa wazi chanzo cha ujuzi wa Ezekeieli wa matukio haya kilikuwa ni Mungu.

B. Sura 11 za mwisho (Ezekeieli 38-48):

1. Sura kumi na moja za mwisho za Ezekeieli ni lishe kuu inayotumiwa na watoa huduma.
 - a. Sura ya 38 na 39 zimefanywa ziwakilishe serikali kuu ya ulimwengu na pambano kuu linaloleta mwisho wa wakati.
 - b. Sura ya 40-48 inachukuliwa kihalisi (sio kama ufunuo

taswira iliyokusudiwa) na inasemekana inahitaji hekalu lililojengwa upya kimwili, kurejeshwa kwa dhabihu za wanyama, ukuhani, sherehe za Agano la Kale, n.k.

2. Kutokuwa sahihi kwa tafsiri hii kunapaswa kudhihirika kwa urahisi.
 - a. Inadharau kwa kiasi kikubwa asili ya kazi ya upatanisho iliyokamilika ya Kristo. (taz. Waebrania 10:10-14)
 - b. Inatumia vibaya mtindo au aina ya fasihi iliyotumiwa katika sura ya 38-48.
3. Sura zinazozungumziwa kwa hakika zinarejelea ujio wa Kristo na agano ambalo ataliweka.
 - a. Ezekieli 37 inamalizia kwa kusema, "Nitafanya agano la amani nao; litakuwa agano la milele, nami nitaweka patakatifu pangu kati yao milele." (Mst. 26)
 - b. Sura ya 38 na 39 ilitumia majina ya maadui wa Kiyahudi kama ishara ya mateso na maadui ambao Shetani angewarusha dhidi ya kanisa.
 - c. Sura ya 40-48 inaonyesha uzuri wa ibada na uhusiano kupitia kwa Yesu Kristo.
 - [1] "Mto kutoka hekaluni" (Ezekieli 47) kwa hakika unarejelea "mto wa maji ya uzima" ambao Yesu alitoa. (Yohana 7:38)
 - [2] Mkuu anayetumika kama mlinzi wa lango (Ezekieli 44:1-3) hakika ndiye aliyetufungulia lango la mbinguni.
 - [3]Uwepo wa Bwana ulioahidiwa katika Ezekieli 48:35 ni karibu kabisa rejea kwa Roho wake kuishi ndani yetu.
 - d. Kwa ufupi, Ezekieli 38-48 si ramani ya matukio ya ulimwengu yajayo; inadhihirisha utimilifu wa agano lililofanywa na Israeli (yaani - kanisa).

C. Uwajibikaji wa kibinafsi.

1. Katika somo letu la manabii, tumeona mifano kadhaa ya uwajibikaji wa pamoja.
 - a. Taifa zima linaadhibiwa kwa ukali na kuenea kwa dhambi ndani yake. (kwa mfano - Yuda)
 - b. Tumeona mifano ya watu wasio na hatia wakichukuliwa mateka kwa sababu ya dhambi za kikundi. (kwa mfano - Danieli, Ezekieli)
2. Lakini Ezekieli pia anatupa mfano wa uwajibikaji binafsi. (cf. Ezekieli 3:16-21; 9:4; 18:1-32)
 - a. Ikumbukwe hapa kwamba kuna tofauti kati ya matokeo na hatia.
 - [1] Wakati fulani wasio na hatia wanaweza kubeba baadhi ya matokeo kutokana na matendo ya mwenye hatia.

[2] Hata hivyo, hatia au kutokuwa na hatia daima ni matokeo ya uchaguzi wa kibinafsi.

- b. Ezekieli 18 ni sura nzuri inayoakisi mada ya uwajibikaji wa kibinafsi. (cf. Ezekieli 18:4b, 17b-18:30)
- 3. Kanuni hii muhimu inahitaji kufundishwa katika kila kizazi.
 - a. Yesu alilazimika kukemea wazo la haki ya pamoja. (cf. Yohana 8:39ff; Mathayo 3:7-10)
 - b. Tunahitaji kukumbushwa kwamba hatima yangu ya mwisho huja kupitia chaguo langu la kibinafsi.

D. Bonde la Mifupa Mikavu. (Ezekieli 37)

- 1. Katika sehemu ambayo kwa hakika ilikuwa mojawapo ya sehemu zenye kuogopesha zaidi za maono yake, Ezekieli aliona mifupa iliyozeeka na mikavu ikihuishwa.
- 2. Hakika huu ni unabii wa Roho wa uzima ambao Yesu angepulizia ndani ya Israeli mpya (yaani - kanisa lake).

DANIEL

Utangulizi:Kitabu cha Danieli ni kazi yenye kupendeza. Sehemu yake ina picha za kutatanisha za apocalyptic, ilhali sehemu zingine zinashiriki nasi baadhi ya hadithi za kutia moyo zaidi katika maandiko yote.

Kitabu kiliandikwa kwa lugha mbili. Danieli 2:24b-7:28 imetungwa kwa Kiaramu [au Kisiria au Kikaldayo] na kitabu kingine kiko katika Kiebrania. Ukweli huo unaakisi historia ya kibinafsi ya Danieli (tazama sehemu ya "Usuli") na athari ambazo utumwa ungekuwa nazo kwa utamaduni wa Kiyahudi.

Jina-kitabu kimepewa jina la nabii aliyekiandika.

Mwandishi-Daniel

1. Danieli alizaliwa katika familia tajiri na yenye heshima huko Yuda.
2. Mwaka 606 KK alikuwa miongoni mwa maelfu waliochukuliwa mateka katika wimbi la kwanza la ushindi wa Babeli. (1:1-7)
3. Danieli alijitofautisha katika utumishi wa serikali.
 - a. Alifunzwa mahususi kwa ajili ya uongozi katika mahakama ya Nebukadneza. (1:3-6)
 - b. Mfalme Dario alimteua Danieli kuwa mmoja wa wasimamizi wake wakuu watatu (6:3), na alipanga kumweka juu ya ufalme wake wote (6:4).
4. Katika muda wote wa utumwa wake na kupandishwa cheo, alibaki kuwa mtu wa kiroho sana, mwaminifu kwa Mungu wake na masadikisho yake. (taz. 1:8-16; 6:1)
 - a. Alitangaza ujumbe wa Mungu kwa uaminifu. (5:24-8)
 - b. Alipewa uwezo wa kutafsiri ndoto na maono.
 - [1] Wale wengine. (2-5)
 - [2] Yake. (7-12)
 - c. Licha ya imani yake kubwa na uwezo wake wa pekee, hakuwahi kujidai. (2:27-30)
5. Ijapokuwa wasomi wenye msimamo huria wametilia shaka uandishi wa Danieli wa kitabu hicho, kuna shaka kidogo juu ya ukweli huo.
 - a. Kitabu chenyewe kinamtambulisha Danieli kama mwandishi. (cf. Danieli 7:2; 8:1; 9:2; 12:4)
 - b. Uhakika wa kihistoria wa Danieli unapatikana katika Ezekieli wa wakati mmoja, ambaye anazungumza juu yake mara kadhaa.

- c. Ushuhuda wa Yesu ni kwamba kitabu hiki kiliandikwa na "Danieli, Nabii." (Mathayo 24:15)
- d. Ugunduzi wa Hati-Kunjo za Bahari ya Chumvi umetoa uthibitisho zaidi wa kiakiolojia wa uandishi wa Danieli.

Kusudi

1. Kusudi la kwanza la kitabu hiki lilikuwa kuruhusu Yuda iliyotekwa kujua mustakabali wake wa karibu na wa muda mrefu.
 - a. Iliwaambia wafungwa kwamba falme za kisiasa za dunia zitakuja na kuondoka.
 - b. Kitabu hicho kiliwataka wawe waaminifu kwa Mungu.
2. Pamoja na hayo hapo juu, kusudi la wasomaji wa vizazi vyote ni kuonesha mkono wa Mungu wa utunzaji unaoleta mapenzi yake.

I. Usuli wa kitabu.

- A. Kumbuka kwamba Danieli alichukuliwa katika wimbi la kwanza la utumwa wa Babeli (606 KK).
- B. Aliishi wakati wa kilele cha utawala wa Babeli na alishuhudia anguko lake kwa Wamedi na Waajemi.
- C. Kitabu hiki kinashughulikia kipindi cha 606 KK (1:1) hadi 536 KK (10:1).

II. Ujumbe mkuu wa kitabu.

- A. Ujumbe mkuu wa kitabu ni ukuu wa Mungu.
 1. Kupitia mamlaka za Babeli, Uajemi, Ugiriki, na Rumi, Mungu angetimiza makusudi yake.
 2. Vile vile vinaweza kusemwa leo kuhusu Marekani, Urusi, China, nk.
- B. Kuhusiana na watu binafsi, Mungu hatawali maamuzi ya wanadamu (cf. Yoshua 24:15; Yoh. 3:16), lakini anatumia chaguzi zetu ili kutimiza malengo yake anayotaka.

III. Muhtasari wa kitabu.

- A. Hadithi ya Danieli na wengine.
 1. Danieli na mateka wengine watatu kutoka Yuda wanazoezwa kwa ajili ya utumishi katika makao ya Nebukadneza. (1:1-7)
 - a. Hawangejitia unajisi kwa chakula cha Mfalme. (1:8-16)

- b. Kupitia mfungo wao, Mungu aliwategemeza na kuwabariki kwa ajili ya utimilifu wao. (1:17-21)
- 2. Nebukadreza alipoota ndoto yenye kusumbua, Danieli pekee ndiye aliyeweza kuifasiri. (2:1-45)
- 3. Kisha akapewa cheo kikubwa katika makao ya Mfalme. (2:46-9)
- 4. Nebukadreza alisimamisha sanamu ya dhahabu kwa ajili ya ibada (3:1-7), lakini Shadraka, Meshaki, na Abednego walikataa kuisujudia. (3:8-12)
- 5. Wale watatu walitupwa katika tanuru ya moto lakini wakakombolewa na Mungu. (3:13-30)
- 6. Nebukadreza aliota ndoto nyingine ambayo Danieli aliifasiri. (4:1-27)
 - a. Ujumbe wake ulitimizwa Nebukadreza alipopatwa na kichaa kwa muda kwa sababu ya kiburi chake. (4:28-33)
 - b. Alipona na kumsifu Mungu. (4:34-37)
- 7. Chini ya mrithi wa Nebukadreza, Belshaza, Danieli alifasiri maandishi ya ajabu ambayo yalionekana ukutani. (5:1-28)
- 8. Unabii huo ulitimizwa jioni ileile wakati Dario Mmedi aliposhinda Babiloni na Belshaza akauawa. (5:29-31)
- 9. Danieli alipewa cheo cha heshima katika mahakama ya Dario. (6:1-3)
- 10. Marika wenye wivu walipanga njama dhidi yake (6:4-9), lakini Danieli alipotupwa katika tundu la simba, Mungu alifunga vinywa vyao. (1 4:10-28)

B. Maono na Unabii wa Danieli. (Danieli 7:1-12:13)

- 1. Nusu ya pili ya kitabu inatoka kwenye kumbukumbu binafsi ya maisha ya Danieli hadi mafunuo aliyopokea kuhusu ufalme wa Mungu. Hizi ni pamoja na:
 - a. Maono ya wanyama wanne wakubwa. (7:1-28)
 - b. Maono ya kondoo dume na mbuzi mwenye shaggy. (8:1-27)
 - c. Maono ya wiki 70. (9:1-27)
 - d. Maono ya matukio wakati wa enzi ya Wamakabayo. (10:1-12:3)
- 2. Kisha Danieli aliambiwa akitie muhuri kitabu. (12:4-5)

IV. Mada kuu ya kitabu.

A. Falme za kidunia na Ufalme wa Mungu.

- 1. Katika Danieli 2, Nebukadreza aliota ndoto kuhusu sanamu iliyotengenezwa kwa nyenzo nne tofauti.
 - a. Sanamu hiyo ilikuwa mbele ya dhahabu, kifua na mikono ya fedha, tumbo na mapaja ya shaba, miguu ya chuma na miguu ya chuma na

udongo.

b. Danieli alifasiri maana hiyo kama falme nne za kidunia:

[1] Dhahabu ilikuwa Babeli.

[2] Fedha ilikuwa Umedi na Uajemi.

[3] Shaba ilikuwa Ugiriki.

[4] Iron ilikuwa Roma.

c. Katika siku za ufalme wa nne, jiwe ambalo halikuchongwa kwa mikono ya mwanadamu lingeviringishwa chini na kuiharibu sanamu hiyo.

d. Jiwe hilo kwa wazi liliashiria kuanzishwa kwa kanisa la Mungu. (cf. Matendo 2)

2. Katika Danieli 7, nabii anashiriki maono ya wanyama wanne.

a. Naamini wanasimama kwa himaya zile zile nne.

b. Katika Danieli 7:13-14, ufufuo, kupaa na kuinuliwa kwa Kristo kunaonekana kuelezewa.

c. Inaonekana kuwa ukatili uliofanywa na mnyama wa nne unarejelea mateso ya Warumi kwa kanisa la kwanza, (taz.7:19-27)

3. Katika Danieli 8, kuna maono ya kondoo mume na mbuzi mwenye manyoya.

a. Hizi ni picha za kinabii za ufalme wa pili na wa tatu. (yaani Umedi-Uajemi na Ugiriki)

b. "Saa maarufu" ya mbuzi mwenye shaggy labda ni kumbukumbu ya Alexander Mkuu. (taz. Danieli 8:9-14)

c. "Saa ndogo" yaweza kuwa ishara ya Antioko Epifania (8:9-14).

B. "Majuma sabini" ya Danieli 9.

1. Tafsiri zinazotolewa kwa kifungu hiki ni tofauti.

2. Mambo mawili makuu yanafaa kuzingatiwa:

a. Wengine wanadai majuma sabini (au sabini na saba) ni idadi ya miaka (yaani miaka 490).

[1] Ukianza na agizo la Artashasta kwa Ezra mwaka wa 458 KK (rej. Ezra 7:6-7; 9:9) na kuja mbele miaka 69 x 7 (yaani miaka 483), unafika katika tarehe ya 26 BK - mwaka ambao Yesu alianza huduma yake ya hadharani. (taz. 9:25)

[2] Juma la sabini basi lingekuwa tamati ya kazi Yake. (taz. 1 9:26-27)

b. Uwezekano mkubwa zaidi, majuma sabini ya miaka ni ishara kabisa ya kipindi chote kinachohitajika ili kazi ya kimasiya itimie na kutimizwa. (taz. 9:24)

C. Imani pamoja na uadilifu.

1. Biblia imejaa mifano ya mashujaa na mashujaa ambao walitunza imani yao na uadilifu wa kutembea kwao na Mungu katika hali ngumu.
 - a. Joseph. (Mwanzo 38-50)
 - b. Esta.
 - c. Yohana mbatizaji. (Mathayo 14:1-2)
 - d. Yote ya Waebrania 11.
2. Danieli analeta mifano miwili ya kawaida ya kanuni sawa:
 - a. Shadraka, Meshaki na Abednego na ile tanuru ya moto.
 - b. Danieli na tundu la simba.
3. Kwa sababu hali zote mbili ziliishia kwa mashujaa kutodhurika, wakati mwingine tunatoa ujumbe usio sahihi kutoka kwa hadithi zao.
 - a. Ujumbe si kwamba Mungu atawaepusha watu wake sikuzote. (taz. Waebrania 11:35-38)
 - b. Ujumbe umefungwa katika jibu la Wafalme watatu waliotekwa walimpa Nebukadreza katika Danieli 3:16-17.
 - c. Ujumbe sahihi kwa hadithi zao ni kutembea kwa imani.

UTANGULIZI – MANABII WADOGO

Ufuatao ni mfululizo wa tafiti za kina ambazo nisivyoyiliyoundwa ili kuwasilisha ufafanuzi wa kina wa maandishi ya Biblia, lakini badala yake kumpa mwanafunzi habari nyingi za usuli ambazo zinaweza kusaidia kurahisisha uelewa mzuri wa watu hawa waliojitolea na nyakati zao.

Ofisi ya Kinabii

"Chini ya sheria, kulikuwa na angalau madaraja matano ya wasemaji - Musa, mtoa sheria; watu wenye busara, waliotoa ushauri; makuhani, waliofundisha sheria; manabii, ambao Mungu alisema neno lake kwao; na watunga zaburi, ambao walikuwa waimbaji au washairi katika Israeli" (Homer Hailey).

"Kwa njia ya ufafanuzi wa jumla, unabii ni ufunuo wa mdomo au maandishi kwa maneno kupitia mdomo wa mwanadamu unaopitisha ufunuo wa Mungu na kuweka wazi mapenzi Yake kwa mwanadamu" (Gleason Archer, Mdogo).

Mungu alimwambia Musa kwamba ndugu yake Haruni angekuwa “nabii”

wake (Kut. 7:1). Kisha Mungu anaeleza asili ya kazi hii katika Kutoka 4:14-16 nabii ni "mdomo." Bwana zaidi anajadili nabii na kazi yake katika Kumb. 18:18-22, na inatuambia jinsi tunavyoweza kuamua ni nani nabii wa kweli na nani ni nabii wa uwongo.

Kutabiri wakati ujao ilikuwa sehemu ndogo tu ya unabii; kazi kuu ya nabii ilikuwa kufunua mapenzi ya Mungu kwa watu wake kile ambacho Mungu alitarajia kutoka kwao wakati huu. "Kama msemaji wa Mungu alikuwa msemaji zaidi kuliko mtabiri" (Hailey).

Majina ya Kibiblia ya Watu Hawa

Mtume --- (kwa Kiebrania: nabi mtu aliyeitwa). "Nabii hakupaswa kuzingatiwa kama mtaalamu aliyejiteua ambaye kusudi lake lilikuwa kuwashawishi wengine juu ya maoni yake mwenyewe, lakini badala yake alikuwa mmoja aliyeitwa na Mungu kutangaza kama mtangazaji kutoka kwa mahakama ya mbinguni ujumbe ambao unapaswa kupitishwa kutoka kwa Mungu hadi kwa mwanadamu" (Archer).

Mwonaji --- (Kiebrania: hozeh au ro'eh). "Kama mwonaji (mtu "anayeona") angeepuka mawazo yanayobadilika au maoni ya akili yake mwenyewe na angejifunga mwenyewe kwa yale ambayo Mungu alikuwa amemwonyesha" (Archer). Hili linaonekana kuwa neno la kwanza kabisa ambalo watu hawa waliitwa (ona: I Sam. 9:9).

Mtu wa Mungu --- (I Sam. 9:6; 1Fal. 17:18). "Cheo hiki kilimaanisha kwamba nabii lazima awe mtu wa kwanza kabisa wa Mungu, alikuwa amejitolea kabisa kwa ajili ya kazi Yake, na alifurahia ushirika Wake wa kibinafsi. Kwa hiyo, angeweza kuaminiwa kusambaza Neno la Mungu, kwa sababu alizungumza tu jinsi Mungu alivyomwangazia na kumwongoza kuzungumza" (Archer).

Mtumishi wa Yehova --- (1 Nya. 6:49; 1Fal. 18:36).

Mjumbe wa Yehova --- (Isa. 42:19).

Mlinzi --- (Ezekieli 3:17; 33:7).

Majukumu ya Ofisi ya Kinabii

"Wajibu wa manabii wa AK haukuwa kimsingi kutabiri siku zijazo kwa

maana ya kisasa ya neno unabii, lakini badala yake kutangaza Mapenzi ya Mungu ambayo alikuwa amewasilisha kwa ufunuo" (Gleason Archer).

“Nabii huyo alikuwa na daraka la kuwatia moyo watu wa Mungu wategemea rehema ya Yehova tu na uwezo wake wa kukomboa, badala ya kutegemea sifa au nguvu zao wenyewe, au uwezo wa washirika wa kibinadamu” (Archer).

"Nabii alikuwa na jukumu la kuwakumbusha watu wake kwamba usalama na baraka ziliwekwa juu ya ushikaji wao wa uaminifu kwa agano na kwamba ushikaji huu hauhusishi tu usadikisho wa kimafundisho bali utiifu wa dhati wa mapenzi yao ya kumtii Mungu kwa moyo wao wote na kuishi maisha ya kimungu. Mbali na utiisho huo, hakuna kiasi cha dhabihu au ibada ya kiibada ingeweza kumridhisha Bwana kutembea kwa wokovu. Kwa maneno mengine, kunahusisha utiifu wa Mungu."

"Nabii alipaswa kuwatia moyo Israeli kuhusiana na siku zijazo. Uhakikisho huu wa siku zijazo, wa ushindi wa mwisho wa imani ya kweli, ulihesabiwa vyema ili kuwatia moyo waumini waaminifu ndani ya Israeli kuweka imani kwa Mungu na kuendelea kumtumaini Yeye mbele ya matukio yote ya kinyume na hali ya uadui "(Archer).

"Unabii wa Kiebrania ulikuwa wa kutia muhuri uhalali wa ujumbe wa Mungu kwa uthibitisho wa utimilifu wa unabii" (Archer).

"Kuna tabaka mbili za wahubiri --- wahubiri wazuri ambao wana jambo la kusema, na wahubiri maskini wanaopaswa kusema jambo fulani. Lakini bado kuna tabaka lingine na la juu zaidi. Linajumuisha wale ambao wote wana jambo la kusema na ambao wanapaswa kusema. Hao ndio manabii." -
--- Albert Knudson

AMOS

Usuli wa Kibinafsi

Maana ya jina la kwanza *Amosi* (ambayo ni kutoka kwa kitenzi cha Kiebrania *amas*= "kuinua mzigo, kubeba") ni "mbeba mizigo." Alikuwa mzaliwa wa ufalme wa kusini wa Yuda, kutoka mji wa *Tekoa*-- kama maili sita kusini mwa Bethlehemu, maili kumi na mbili kusini mwa Yerusalemu, na maili kumi na nane magharibi mwa Bahari ya Chumvi. *Teko* alikuwa kitovu cha wilaya kubwa ya ufugaji wa kondoo.

Amosi anajieleza kama mtu ambaye alikuwa na kazi tatu tofauti:

Mchungaji(Amosi 1:1) --- Hili ni neno la Kiebrania*hakuna*, ambalo lilikuwa neno lililotumiwa kufafanua mtu ambaye alikuwa akichunga aina fulani ya kondoo wadogo, wachakavu na wenye mabakamabaka (wanaoitwana*qod*) ambayo ilihitaji chakula kidogo na inaweza kuishi vizuri katika jangwa, na ambayo ilizalisha pamba ya ubora wa juu na ya thamani kubwa.

Mchungaji(Amosi 7:14)--- **Hili ni neno la Kiebrania boqer, ambalo hurejelea mtu anayefuga au kuchunga ng'ombe.**

Mkulima wa Tini za Mkuyu(Amosi 7:14) ---**Huu ulikuwa mtini wa mwituni (siq-mim kwa Kiebrania) ambao ulitoa utomvu wakati ulipokatwa kwa msimu unaofaa, na ambao ulikuwa mgumu na kuwa aina ya tunda linaloweza kuliwa ambalo watu wa tabaka la chini waliweza kumudu. Mti huu ulipatikana kwenye mwinuko wa chini zaidi kuliko Tekoa, kwa hiyo bila shaka Amosi alilazimika kusafiri kidogo (labda hadi eneo la Bahari ya Chumvi) ili kutunza miti hiyo.**

"Kazi hizi zilifanya iwe muhimu kwa Amosi kufanya kiasi kikubwa cha kusafiri kwenye soko la pamba na ng'ombe la Israeli na Yuda. Kwa njia hii, alijifunza moja kwa moja hali ya kijeshi, kijamii, na kiuchumi na mazoea ya matajiri na maskini sawa "(John T. Willis).

Amosi alikuwa *viyonabii* "mtaalamu", lakini mtu wa kawaida aliyetumiwa na Bwana kutoa Neno Lake kwa watu Wake. "Mimi si nabii, wala mimi si mwana wa nabii ... lakini Bwana alinichukua katika kuchunga kondoo na Bwana akaniambia, 'Nenda ukawatabirie watu wangu Israeli.' Na sasa sikia Neno la Bwana!" (Amosi 7:14-16). Hakuwa na mafunzo maalum; hakuwa mhitimu wa chuo kikuu *Shule ya Manabii*(vinajulikana kama "vikundi" -- 1 Samweli 10:5, 10, na "makampuni" -- 1 Samweli 19:20, na "wana wa manabii" - 1 Wafalme 20:35); wala hakutokana na wala hakuhusiana na manabii yeyote.

Hakuwa hata raia wa Israeli (ufalme wa kaskazini), bali wa Yuda (ufalme wa kusini). Hata hivyo, Mungu alimtuma kwa Israeli kutangaza Neno kwa watu wa ufalme wa kaskazini. Hakuwa mtu wa mali, lakini alitumwa kuwaonya matajiri; si mtu wa anasa, au mvivu, lakini alitumwa kwa wote wawili. Haya yote yalitengenezwa ili kumtenganisha MTU na UJUMBE. Hakupaswi kuwa na chochote kuhusu mtu huyu ambacho kingevutia wafuasi wa kibinafsi. Ulikuwa ni ujumbe ambao Mungu alitamani watu wautilie maanani, si mjumbe!

Amosi alifanya mengi, ikiwa si yote, ya kazi yake ya unabii (ambayo jumla yake labda haikudumu zaidi ya mwaka mmoja au zaidi --- Amosi 1:1) katika jiji la Betheli (Amosi 7:10), ambako alishutumiwa na kuhani Amazia na kukatazwa kuhubiri zaidi katika Israeli.

"Mtu fulani amemtaja Amosi kama 'Mwanamatengenezo Mkuu wa kwanza.' Hakuwa wa shule ya manabii, ambao kwa wakati huu walikuwa na mwelekeo wa kulia kile ambacho watu walitaka ... Hakukuwa na huruma kwa Amosi, upendo wa joto, na hisia ya mtawala au raia, lakini hisia ya baridi ya haki na haki.

"Siku za giza alizoishi ziliita mtu mwenye nyuzi za maadili imara na asiye na woga. Huyu alikuwa Amosi. Tabia yake, iliyofinyangwa katika eneo gumu la jangwa la Tekoa, ilimwezesha kusimama mbele ya kuhani na watu, akitangaza neno ambalo Mungu alikuwa amempa" (Expositor's Bible Commentary). "Kwa wito wa Mungu, aliiacha nyumba yake katika Yudea kama mlei tu ili kutangaza ujumbe wa chuki katika mji mkuu wa fahari wa Ufalme wa Kaskazini wa Israeli. Bila hadhi yoyote kama nabii anayetambuliwa, alistahimili ubaguzi wa umma wa Efraimu kutekeleza kwa uaminifu agizo lake kutoka kwa Mungu. (Gleason L. Archer, Mdogo).

Tarehe

Amosi 1:1 inatupa picha sahihi kabisa ya wakati unabii huu ulitokea. Ilikuwa katika siku za Mfalme Uzia (792-740 KK), na Mfalme Yeroboamu wa Pili wa Israeli (793-753 KK). Ujumbe wake kwa Betheli pia uliwekwa kwa usahihi zaidi kuwa ulifanyika "miaka miwili kabla ya tetemeko la ardhi." Hili lilikuwa ni tetemeko kubwa sana la ardhi katika utawala wa Uzia ambalo lilikumbukwa kwa karne nyingi baadaye --- "Mtakimbia kama vile mlivyokimbia kabla ya tetemeko la ardhi katika siku za Uzia mfalme wa Yuda" (Zekaria 14:5). Kama matokeo ya habari hii, wasomi wengi waliweka tarehe ya kazi yake ya kinabii mahali fulani kati ya 760 na 755 KK.

Usuli wa Kihistoria

Huu ulikuwa wakati ambapo bahati ya ufalme wa kaskazini (Israeli) ilikuwa imefikia mojawapo ya pointi zao za juu za ustawi na amani. Yeroboamu aliweza kupanua mipaka yake karibu na ile ya ufalme wa kale wa Daudi. Kulikuwa na amani pia na ufalme wa kusini (Yuda). "Baada ya kipindi kirefu

cha mzozo ambapo Yuda kwa namna nyingi ilikuwa chini ya Israeli, sasa kulikuwa na roho ya ushirikiano na biashara ya pande zote iliyosababisha mtiririko wa biashara na biashara kati ya falme hizo mbili” (New Layman’s Bible Commentary).

Ilikuwa wakati wa ustawi mkubwa wa kiuchumi na nguvu ya kitaifa. Kuongezeka kwa utajiri pia kulisababisha programu kubwa za ujenzi. Matofali rahisi ya siku za awali yalitoa njia kwa majengo ya mawe yaliyochongwa na mapambo ya pembe za ndovu. Walikuwa na "nyumba za majira ya baridi" na "nyumba za majira ya joto" (Amosi 3:15). Walikuwa na “nyumba za pembe” (Amosi 3:15), na “nyumba za mawe yaliyochongwa vizuri” (Amosi 5:11). Waliegemea “vitanda vya pembe za ndovu” (Amosi 6:4); iliyotapakaa kwenye makochi; wakala na kunywa wakashiba; wakajipaka mafuta yaliyo bora kabisa; walizungukwa na muziki (Amosi 6:4-7). Kwa ufupi, walikuwa “wamestarehe katika Sayuni” (Amosi 6:1).

"Sambamba na kuongezeka kwa utajiri kulikuwa na kuongezeka kwa kuhusishwa kwa yale maovu ya kijamii ambayo yalionyesha ustawi wa utawala wa Sulemani; matajiri wakawa matajiri sana na maskini wakawa maskini zaidi" (New Layman's Bible Commentary). "Wakati ustawi wao wa kiuchumi na nguvu za kitaifa ziliendelea kuimarisha usalama wao, uozo wa ndani ulikuwa ukila maisha yao" (Expositor's Bible Commentary).

Kulikuwa na ukosefu kamili wa wasiwasi wa kijamii katika ardhi. Matajiri wangeweza kufanya chochote ili kuongeza faida yao, ikiwa ni pamoja na kuwanyonya maskini kiuchumi. Hata mfumo wa sheria uliharibika, na maskini hawakuwa na njia hata mahakamani. "Matajiri walifurahia maisha ya uvivu na ya kustarehesha, wakichochea na ubadhirifu wa wake zao ambao walidai anasa zaidi na zaidi" (New Layman's Bible Commentary).

"Nyuma ya ufisadi wote wa kimaadili, kijamii, na kisiasa kuna sababu ya msingi: uozo wa kidini na ukengefu" (Homer Hailey). Watu walikuwa wa kidini, lakini walikuwa mbali na kuwa wa kiroho. Dini yao ilijumuisha matendo ya nje --- walikuwa wakijionyesha kwa Mungu, lakini hakudanganywa. "Walijivunia 'majengo yao ya kanisa' ya bei ghali. Walijivunia dhabihu nyingi walizozitoa, na uhakika wa kwamba walizitoa sawasawa na Sheria iliyoamuru ('uhalali') walijivunia rekodi yao ya kuhudhuria ibada kamilifu walifurahishwa sana na jitihada zao za kumwambia Bwana sifa. (Willis). Wengine wamemkosoa Amosi kwa kuwa

mhubiri wa "injili ya kijamii." Hata hivyo, "Mungu aliweka wazi kwamba moyo wa dini ulikuwa kumpenda Mungu kwa moyo wote, na kumpenda jirani kama nafsi yake. Bila vipengele hivi viwili, idadi yoyote ya matendo ya nje haina maana kwa Mungu" (Willis).

"Manabii walikuwa wamepungua na kuwa watumishi wa wakati, wamepofushwa na kuridhika kwa taifa. Dini hakika ilitawi katika taifa lakini ilikuwa dini ambayo ilikuwa imetengana kabisa na ukweli. Kulikuwa na uharakati mkubwa na maonyesho ya nje na umati wa watu waliojaa madhabahu wakati wa sikukuu kuu. Tambiko lilikuwa limefafanuliwa, lakini hapakuwa na ushahidi wowote wa kiroho na hakuna uthibitisho wowote wa kiroho. dhana inayopakana na kiburi" (New Layman's Bible Commentary).

"Sherehe za kidini na ibada za kupita kiasi zilidhihirishwa kwa kila mkono. Zaka zilitolewa kila baada ya siku tatu; matoleo ya hiari yalikuwa mengi na kiasi kilichotangazwa (Amosi 4:4-5) Shauku ya kidini ilikuwa ya juu, lakini ibada ya kweli ya kiroho kwa Mungu ilikosekana kabisa "(Homer Hailey). "Ilikuwa ni dini ambayo ilikuwa tupu, ingawa imejaa matambiko. Amosi alisisitiza kwamba Mungu hakuwa na wakati wa dini ya kitamaduni bila moyo" (New Layman's Bible Commentary).

Ujumbe wa Amosi

Kitabu cha Amosi kiko katika sehemu kuu tatu:

Sura ya 1-2 --- Msururu wa maneno dhidi ya mataifa "ya nje", yanayomalizia na maneno sawa dhidi ya Yuda na Israeli.

Sura ya 3-6 --- Kuhukumu dhambi mbalimbali ambazo zilikuwa zimeenea katika Israeli.

Sura ya 7-9 --- Baadhi ya habari kuhusu wito wa Amosi, na maono matano yanaonyesha baadhi ya mada za msingi za ujumbe wake.

Maneno dhidi ya Mataifa:

Damasko --- 1:3-5

Gaza --- 1:6-8

Tiro --- 1:9-10

Edomu --- 1:11-12

Amoni --- 1:13-15

Moabu --- 2:1-3

Yuda --- 2:4-5

Israeli --- 2:6-16

"Jambo muhimu kuhusu mfululizo huu, ambao kwa ujumla unashutumu ukatili wa vita, ni kwamba Amosi anatangaza kwamba Mungu anahusika na dhambi popote inapotokea. Yeye ni Mungu wa kimataifa wa Haki, anayeadhibu dhambi popote inapotokea" (Jack P. Lewis).

Katika Maono Matano ya Amosi tunapata mada kuu ambazo Mungu alitaka mtu huyu azingatie. Wao kimsingi ni maono ya adhabu!

Nzige (Amosi 7:1-3) --- Nzige katika Palestina walikuwa hawawezi kudhibitiwa na kuchukuliwa "tendo la Mungu." Amosi aliona ndani yao tisho la adhabu ya Mungu na kwa kusihhi kwa ajili ya nchi kuliweza kumsadikisha Mungu kughairi.

Moto Mkuu ukiteketeza nchi (Amosi 7:4-6) --- Wengine wanaona hii kama njaa au ukame. Tena, nabii anamsihi Bwana, naye akaghairi.

Mstari wa Bomba (Amosi 7:7-9) --- Adhabu ya nyumba ya Yeroboamu inatangazwa. Amosi haombi zaidi.

Kikapu cha Matunda ya Majira ya joto (Amosi 8:1-3) --- Manabii mara nyingi huwasilisha ujumbe wao kwa maneno yasiyokusudiwa kuwa ya kuchekeka. Kutokana na kufanana kwa majira ya kiangazi (qayits) na mwisho (qets) katika Kiebrania, Bwana anamfundisha Amosi kwamba mwisho umekaribia. "Mwisho umewajia watu wangu Israeli" (Amosi 8:2).

Bwana Amesimama Kando ya Madhabahu (Amosi 9:1f) --- Amri imetolewa kupiga Patakatifu na kuwaangamiza watu wenye dhambi wa nchi. "Habari ya maono haya ya mwisho ni kwamba Mungu atakapowatuma Waashuri hatimaye kupindua Israeli, kwamba hakutakuwa na njia kwa wenye dhambi kuepuka adhabu, hata wajaribu sana jinsi gani" (Yohana T. Willis).

HABAKUKI

Usuli wa Kibinafsi

Jina Habakuki ni lisilo la kawaida lenye maana isiyo hakika. Wengine wanahisi linatoka kwa neno la Kiebrania Habaq ambalo linamaanisha

"kukumbatia" --- hivyo, jina lake lingemaanisha "kukumbatia kwa bidii." "Mwisho wa kitabu chake jina hili linakuwa linafaa kwa sababu Habakuki anachagua kushikamana kwa uthabiti na (kukumbatia) Mungu bila kujali kinachotokea kwa taifa lake --- 3:16-19" (Expanded Open Bible). Jerome alipendelea wazo la kukumbatia ili kushindana, "kwa sababu alishindana mweleka na Mungu." Martin Luther alionekana kupendelea wazo hili, akisema, "Hakika si jambo lisilofaa, kwa kuwa katika kitabu hiki kidogo tunaona mtu, kwa bidii ya kufisha, akishindana na tatizo kuu la theodicy (haki ya kimungu) katika ulimwengu wa machafuko."

Wengine wamependekezwa kuwa jina lake lilitokana na ua la Kiashuru --- Hambaququ --- lakini hakuna njia ya kuthibitisha hili. Kulingana na mapokeo maarufu ya Kiyahudi alikuwa mwana wa mwanamke Mshunami, kwa kuwa Elisha alimwambia, "Wakati huu mwaka ujao utakumbatia (habaq) mwana" (2 Wafalme 4:16). Hadithi ya pili inamtambulisha na "mlinzi" wa Isaya 21:6. Habari zaidi za hadithi zinaweza kupatikana kutoka katika kurasa za kitabu cha Apokrifu Bel and The Dragon (mash. 33-42), ambapo malaika humbeba nabii huyu kwa nywele zake hadi Babeli ili kumlisha Danieli katika tundu la simba.

Bel na Joka 33-42

Basi nabii Habakuki alikuwako Yudea; alikuwa ametengeneza kitoweo na mkate uliosagwa ndani ya bakuli, naye alikuwa njiani kuelekea shambani kwake, akiwapelekea wavunaji, malaika wa Bwana aliposema, Habakuki, chukua unga wako pamoja nawe mpaka Babeli, kwa ajili ya Danieli, aliye ndani ya shimo la simba. Habakuki akasema, 'Bwana wangu, sijawahi kwenda Babeli. Sijui shimo la simba liko wapi.' Kisha malaika akamshika nabii utosi wa kichwa chake, akamchukua kwa nywele zake, akamfagilia mpaka Babeli kwa mlipuko wa pumzi yake, akamweka chini juu ya shimo. Habakuki akapaaza sauti, 'Danieli, Danieli, chukua chakula ambacho Mungu amekutuma!' Danieli akasema, Ee Mungu, hakika wanikumbuka; kamwe hutawaacha wale wanaokupenda. Kisha akainuka na kula; na malaika wa Mungu akamrudisha Habakuki mara moja nyumbani kwake. Siku ya saba mfalme akaenda kumwombolezea Danieli, lakini alipofika shimoni na kuchungulia, tazama! Ndipo mfalme akalia kwa sauti kuu, Wewe ni mkuu, Ee Bwana, Mungu wa Danieli, wala hakuna Mungu ila wewe peke yako. Basi mfalme akamvuta Danieli juu; na wale watu waliopanga kumwamgamiza akawatupa shimoni, na hapo wakaliwa mbele ya macho yake.

Zaidi ya jina lake, machache yanajulikana kuhusu nabii huyu. Inaonekana aliishi kama mmoja wa manabii walioitwa na Mungu (Habakuki 1:1) na hakujishughulisha na kazi fulani za kilimwengu kama alivyokuwa Amosi (Amosi 7:14-15). Wengine wamegundua kwamba usemi wa mwisho wa kitabu --- "Kwa kiongozi wa kwaya, kwa vinanda vyangu" (3:19) --- inaweza kuonyesha kwamba yeye pia alikuwa Mlawi na mshiriki wa kwaya ya Hekaluni, au kwamba aliunganishwa kwa njia nyingine na ibada ya Hekalu huko Yerusalemu. Tunaweza pia kudhani kwa uhakika kwamba alikuwa nabii wa ufalme wa kusini wa Yuda, na kwamba yaelekea aliishi Yerusalemu.

Tarehe

Rejea pekee la wakati ulio wazi katika unabii huu ni 1:6, ambapo Bwana anasema, "Ninawainua Wakaldayo" (Wababeli). Kwa kweli, Wakaldayo walikuwa "kabila la Wasemiti kutoka Babeli ya kusini, ambao, chini ya uongozi wa Nabopolassar, wakawa watawala wa milki ya Neo-Babylonian" (Jack Lewis).

Hii ina maana ya wakati *kabla* kwa kupanda kwao mamlaka (ambayo ilikuja baada ya vita kali vya Karkemishi mwaka wa 605 KK). Kabla ya wakati huu Wababiloni hawakuwa kweli kikosi cha ulimwengu cha kuhesabika. Ndiyo maana Bwana anamwambia Habakuki, "Tazama kati ya mataifa! Angalia! Ustaajabie! Ajabu! Kwa sababu ninafanya jambo katika siku zako hutaamini kama ukiambiwa" (Habakuki 1:5).

Habakuki 1:2-4 (ikizungumza juu ya hali za ndani katika Yuda) inaelekeza kwenye wakati baada ya utawala wa Mfalme Yosia (640-609 KK). Hata hivyo, wakati wa utawala wa Mfalme Yehoyakimu (609-597 KK), hasa wakati wa miaka ya mapema ya utawala wake, masharti yanafaa. Alikuwa mfalme asiyemcha Mungu aliyelongoza taifa kwenye njia ya uharibifu --- 2 Wafalme 23:34 - 24:5; Yeremia 22:18.

"Inaonekana kuwa bora, kwa hivyo, kugawa mahubiri ya Habakuki kwa tarehe muda mfupi kabla ya 606 KK, lakini baada ya mwanzo wa kuelekea magharibi wa Babeli kwa ushindi wa ulimwengu" (Gleason Archer). "Tarehe inayowezekana ya kitabu hiki ni karibu 607 KK" (*Biblia Iliyopanuliwa Open*)

Usuli wa Kihistoria

Baada ya kifo cha mfalme mwema Yosia huko Megido (609 KK) --- 2 Wafalme 23:29 --- mwanawe, Yehoahazi, alifanywa mfalme. Alikuwa na umri wa miaka 23 tu, na kulingana na 2 Wafalme 23:32 "akafanya maovu machoni pa Bwana." Alitawala kwa muda wa miezi 3 tu, na kisha Farao Neko wa Misri akamwondoa na kumweka ndugu yake, Yehoyakimu (pia aliitwa Eliakimu), juu ya kiti cha enzi (2 Wafalme 23:33-37). Alikuwa na umri wa miaka 25 alipotwaa kiti cha enzi na pia alifanya maovu machoni pa Mungu.

"Ndani ya kipindi cha takriban miaka 20 Wakaldayo waliifagia Yuda kwa mawimbi mfululizo, na hatimaye kuiharibu nchi na kuwachukua wakaaji wake kwenda utumwani mwaka wa 586 KK" (Zondervan's Pictorial Encyclopedia of the Bible). Kwa ndani, watu wa Mungu walinaswa katika uozo wa kidini na mkanganyiko wa kimaadili.

"Akimwangalia Habakuki anaona onyesho la wazi la maovu yaliyoenea. Anaodheshwa wale walio na kiburi na salama katika njia zao wenyewe (orodha hii imechukuliwa kutoka: Schultz, The Old Testament Speaks):

Wachokozi wasio haki --- 2:6-8

Wale wanaohalalisha njia zao mbaya --- 2:9-11

Wale wanaomwaga damu kwa faida binafsi --- 2:12-14

Wale wanaowadanganya jirani zao --- 2:15-17

Wale wanaotumainia sanamu --- 2:18-19

Msururu ulio hapo juu wa ole tano uko katika umbo la masal (wimbo wa dhihaka), nao kimsingi wanapinga: uchoyo na uchokozi ... kujidai, unyonyaji na unyang'anyi ... jeuri ... uasherati na unyama ... ibada ya sanamu.

Kusudi la Habakuki

"Kitabu cha Habakuki kinatofautiana na vitabu vingine vya unabii katika kipengele kimoja cha pekee. Badala ya kupeleka ujumbe wa Yehova moja kwa moja kwa watu, anapeleka malalamiko ya watu kwa Yehova, akiwawakilisha katika malalamiko" (Homer Hailey). Habakuki ni mtu wa Mungu; mtu wa imani; ambaye anashangazwa na kile kinachotokea karibu naye. Haelewi kwa nini Mungu anafanya kile anachofanya. Inaonekana haiendani na yale ambayo yamefunuliwa hapo awali.

Kwa hiyo, nabii anamwendea Mungu na kuuliza maswali magumu, na

anapokea majibu ambayo yalimshangaza sana. Hata hivyo, katika hayo yote, awe anaelewa au la, imani yake kwa Mungu haiyumbishwi kamwe!! "Roho yake inafadhaika sana Mungu angeweza kuruhusu kuteseka na kifo vingi hivyo? Mungu angeweza kuwaadhibu watu wake mwenyewe, ingawa walikuwa wamefanya dhambi, kupitia taifa ambalo lilikuwa mbovu hata zaidi?" (Hester, Moyo wa Historia ya Kiebrania). "Je! Mungu mwenye haki anaweza kuwatumia Wakaldayo waovu kuwaadhibu watu wake, ambao, licha ya uasi wao, bado wana haki zaidi kuliko wao?" (Pictorial Encyclopedia of the Bible ya Zondervan).

"Vurugu na uvunjaji wa sheria uliongezeka, na waovu walionekana angalau kwa juu juu kushinda. Kulingana na yote ambayo Habakuki alijua kuhusu utakatifu wa Mungu na agano (rej. Kum. 26-33, ambayo Habakuki alionekana kutegemea), Yehova alipaswa kuinuka ili kurekebisha hali hiyo, hasa kwa kuitikia maombi ya kuamini kwa ajili ya mabadiliko kwa kama vile Habakuki na sala ya haki. na mapambano ya haki katika nchi yalionekana kuwa bure, na matokeo yake ni kwamba mpango wa Mungu wa historia ya ukombozi ulitishwa" (Expositor's Bible Commentary, Vol. 7).

"Kwa nini uovu na mateso yameenea katika ulimwengu wetu? Wema na haki zinaonekana kutofaulu! Inakuwaje, Mungu, kwamba wewe ni kinyume na uovu lakini unaendelea kuvumilia ubaya? Mungu, je, unachofanya ni haki? Je, hili kwa uaminifu ni jambo la kiadili na la kimaadili kufanya?" (D. Stuart Briscoe). "Habakuki ni nabii mwenye mawazo huru ambaye haogopi kushindana na masuala yanayojaribu imani yake" (Expanded Open Bible). Mapambano hayo ya kiroho si mapya! "Yeremia, pia, anahoji na kueleza waziwazi kwa Mungu anapopambana na tatizo lisiloweza kutatulika la usitawi wa waovu --- Yeremia 12:1-4; 13:17; 15:10-18; 20:7-18" (New Layman's Bible Commentary).

Kitabu cha Ayubu pia kinazungumzia swali la kwa nini mwanamume au mwanamke mwadilifu anateseka. Hili linajadiliwa zaidi katika Zaburi 37, 49 na 73. Katika maandiko yasiyo ya kisheria linajadiliwa katika sehemu kama vile --- IV Ezra 3:29-36 na 2 Baruku 11:1-7. "Mtu anwezaje kuhalalisha ukweli wa maisha kwa fundisho la Mungu mwenye nguvu zote lakini mwenye haki ambaye anatenda kazi katika historia? Matukio hayaonekani kubeba fundisho kwamba dhambi huleta malipo. Mungu anaonekana kutotenda!" (Jack Lewis). Hili ndilo tatizo ambalo Habakuki alipambana nalo!

Hata hivyo, Habakuki “alikuwa mtafutaji wa kweli aliyemwendea Mungu moja kwa moja ili kupata jibu” (Hester, The Heart of Hebrew History). "Huku ni mtu mwenye mashaka na kuthubutu kuyaeleza, hafanyi makosa ya kumtawala Mungu nje ya picha! Ingawa amejaa mashaka analeta dhiki yake na mashaka yake juu ya Mungu kwa Mungu mwenyewe!" (D. Stuart Briscoe). “Pale watu wanapojaribu kutafakari tatizo la zamani la uovu na kutafuta kuhusisha ukweli wa kutisha wa historia na Mungu wa haki na nguvu ambaye anashikilia kila kitu katika udhibiti Wake, wanajikuta wakivutwa kwa Habakuki” (New Layman’s Bible Commentary).

Hitimisho la mwisho la Habakuki ni kwamba lazima tumruhusu Mungu kuwa Mungu, na kumruhusu kufanya mambo kwa njia yake na kwa wakati wake mzuri. Kazi yetu ni kumwamini na kuishi kwa imani! "Mwenye haki ataishi kwa imani yake" (Habakuki 2:4) --- mstari muhimu wa kitabu hiki kizima!! Ingawa mambo si mara zote yanatokea jinsi tunavyotaka, hata hivyo tutafurahi katika Bwana! (Habakuki 3:17-19).

"Licha ya kuonekana kinyume, Mungu bado yuko kwenye kiti cha enzi kama Bwana wa historia na Mtawala wa mataifa. Mungu anaweza kuwa mwepesi wa hasira, lakini uovu wote utaadhibiwa hatimaye. Yeye ndiye kitu kinachostahili zaidi cha imani, na mtu mwadilifu atamtumaini Yeye wakati wote "(Expanded Open Bible). "Mbali na Isaya (Isa. 7:9; 28:16), hakuna nabii mwingine aliyesisitiza umuhimu wa imani na tumaini la maombi kwa njia kama Habakuki. Kiini kikuu cha unabii wa Habakuki, yaani, kwamba wenye haki wataishi kwa imani yake (2:4), inachukuliwa katika Agano Jipya, na kutumika katika 11: 3 Waebrania; 10:38-39" (Zondervan's Pictorial Encyclopedia of the Bible).

"Nabii anafunga mashairi yake kwa mojawapo ya matamko makubwa zaidi ya imani ambayo yanapatikana katika maandiko ya Biblia. Nabii ambaye amezua maswali kama hayo ya utafutaji katika sehemu ya kwanza ya kitabu anatangaza kwamba inakuja mbaya zaidi, atashikilia kwa uthabiti kwa Bwana "(Jack P. Lewis). "Ijapokuwa ataniua, nitamtumaini Yeye. Lakini nitazitetea njia zangu mbele zake" (Ayubu 13:15).

"Ukuaji wa imani kutoka kwa kuchanganyikiwa na mashaka hadi kilele cha uaminifu kamili ni mojawapo ya vipengele vyema vya kitabu. Somo lake ni la wakati wote!" (Homer Hailey).

HAGAI

Usuli wa Kibinafsi

Jina Hagai linamaanisha "sherehe, karamu, sherehe." Wengine wanadokeza kuwa inaweza kuwa ni neno fupi la Haggia linaloamaanisha "sherehe ya Yehova." Hili limewafanya wengi kudhani kwamba huenda alizaliwa katika mojawapo ya sikukuu kuu au sikukuu za Wayahudi (kwa mfano, Pasaka). Ingawa anarejelewa kuwa "nabii" (Hagai 1:1; Ezra 5:1; 6:14), ni jambo lingine linalojulikana kumhusu mtu huyo. Jina la baba yake halitajwi kamwe. Inafikiriwa kwamba alizaliwa Babeli wakati wa utumwa.

Inaelekea sana Hagai alirudi Yerusalemu akiwa na kundi la kwanza la watu 50,000 wakiongozwa na Zerubabeli mwaka wa 536 KK. Inawezekana pia aliandika zaburi wakati huu. Septuagint (toleo la Kigiriki la Agano la Kale, ambalo lilifanywa karibu 250 KK) inamtaja kuwa mwandishi/mwandishi mwenza wa zaburi kadhaa (Zaburi 138, 146-149).

"Katika Midrash na Talmud, hekaya inawafanya Hagai, Zekaria na Malaki kuwa waanzilishi wa 'Sinagogi Kuu' (Aboth R. Nathan 1; Baba Bathra 15a), shirika ambalo linadaiwa kuwa na jukumu kubwa katika nyakati za baada ya uhamisho katika kuhifadhi Maandiko na kukabidhi kwa mafundisho ya kidini na manabii watatu. Roho Mtakatifu aliondoka Israeli" (Jack P. Lewis). "Ni halali kudhani kwamba Hagai alikuwa bado mtoto aliporudi Yudea pamoja na wazazi wake mwaka wa 536 KK" (Zondervan's Pictorial Encyclopedia). Hagai aliishi wakati wa Zekaria na pia Confucius (557-479 KK). Hagai alikuwa nabii wa kwanza huko Yerusalemu baada ya kurudi kutoka utumwani Babeli. Unabii wa Hagai ni wa pili baada ya ule wa Obadia kwa ufupi kati ya vitabu vya Agano la Kale.

Tarehe

Nabii anaweka tarehe za kazi yake mwenyewe kwa usahihi sana. Hagai 1:1 inaweka tarehe katika "mwaka wa pili wa Dario mfalme." Huyu ni Dario I, mwana wa Hystaspes (522-486 KK). Kwa hiyo, unabii umeandikwa katika mwaka wa 520 KK.

Kitabu hiki kina maneno manne mafupi, ambayo kila moja yana tarehe kwa usahihi ndani ya mwaka huu. Walitolewa "kati ya Agosti na mwisho wa

Desemba mwaka wa 520 KK" (Hester, Moyo wa Historia ya Kiebrania). Kwa hiyo, maneno manne ya unabii huu yote yanatokea ndani ya kipindi cha miezi minne.

Hagai alikuwa wa kwanza kutoa unabii kwa watu waliorudi, ingawa Zekaria alifuata upesi. Huduma ya Hagai ilikuwa fupi sana, lakini ya Zekaria ilidumu kwa muda mrefu zaidi. "Wengine wana heshima ya kuongoza, wengine kudumu, katika kazi ya Mungu" (Mathayo Henry).

Usuli wa Kihistoria

Katika mwaka wa 586 KK ufalme wa kusini wa Yuda uliangukia kwa Wababeli na mji wa Yerusalemu ukawa magofu, pamoja na Hekalu. Watu walipelekwa utumwani (wale ambao hawakuuawa), ingawa wachache waliruhusiwa kubaki nyuma ili kuishi katika magofu. Katika miongo kadhaa iliyofuata hawa wachache waliosalia katika nchi yao walianza kuoana na wanaume na wanawake wa mataifa ya kigeni yaliyowazunguka (pamoja na baadhi ya Waashuri ambao walikuwa wamekimbia uharibifu wa taifa lao). Kuunganishwa huku kwa mataifa kulipelekea kundi lililojulikana kama Wasamaria, ambao, Wayahudi waliporudi katika nchi yao baada ya utumwa, wangukuwa mmoja wa wapinzani wao wakuu.

Katika kipindi cha utekwa, nabii Danieli na Ezekieli, ambao pia walikuwa wamechukuliwa mateka, walitoa tumaini la kiroho na mwongozo kwa wahamishwa. Katika mwaka wa 562 KK Mfalme Nebukadneza alikufa na Babeli kisha kuwa na mfululizo wa watawala dhaifu. Hakukuwa na mtu mwenye nguvu za kutosha kushikilia ufalme pamoja. Mnamo 549 KK Koreshi (aliyekuwa mfalme wa Waajemi yapata miaka kumi mapema) alimshinda mfalme wa Umedi na kuwaunganisha Wamedi na Waajemi.

Mnamo 539 KK (tarehe 13 Oktoba) Koreshi aliupindua mji wa Babeli na akaweka "mfalme wa ajabu" juu ya jiji hilo. Mfalme huyu anajulikana katika Biblia kuwa Dario Mmedi, ambaye pengine ni Gubaru (au Gabryas) wa historia ya kilimwengu (huyu si Dario sawa na yule anayetajwa katika Hagai).

Koreshi alikuwa mtawala mwema sana na alikuwa na sera ya kuruhusu watu waliokuwa watumwa warudi katika nchi zao na kujenga upya mahekalu yao na kurudisha mazoea yao ya kidini. Katika mwaka wa 538 KK Koreshi alitoa amri ambayo iliwaruhusu Wayahudi kurudi katika nchi yao (2 Nya. 36:22-

23; Ezra 1:1-4). Zaidi ya miaka 150 kabla ya tukio hili, Isaya alikuwa ametabiri kwamba Mungu angemtumia Koreshi kuleta urejesho huu (Isaya 44:24 - 45:7).

Kurudi huku kwa Wayahudi katika nchi yao kulifanyika katika hatua kadhaa. Sio Wayahudi wote waliokuwa utumwani walitaka kurudi. Wengi walikuwa wamezaliwa Babiloni na walikuwa, kwa miaka mingi, wamejenga biashara zenye ufanisi. Pia, "matarajio ya kurudi kwa nchi iliyo ukiwa na maskini, na kujenga upya magofu ya siku za nyuma, ilikuwa na rufaa ndogo ya vitendo kwa Wayahudi hao ambao walikuwa wameweza kuchukua fursa ya Wababiloni wenye ukarimu na badala ya wasiojua. Ni wale tu Wayahudi ambao walikuwa wamepata maono ya huduma kwa Mungu na mwanadamu kwa mwanga wa agano lililoahidiwa walipendezwa sana na changamoto "(Zondervan's Pictorial Encyclopedia). Hatua mbalimbali za urejeshaji huu zilikuwa:

536 KK --- Takriban 50,000 wanarudi chini ya Zerubabeli. Yoshua, kuhani, alitumikia kama kiongozi wa kidini wa watu waliorudi. Hagai alirudi na kundi hiliEzra 2.

457 KK --- Kundi la pili lililoongozwa na Ezra, lililojumuisha watu wapatao 2058, linarudi. Marekebisho kadhaa yanaanzishwa, ikiwa ni pamoja na tatizo la ndoa kati ya mataifaEzra 8-10.

445 KK --- Kundi la tatu, likiongozwa na Nehemia, linarudi. Nehemia anatumika kama gavana wa Yerusalemu. Kuta zimejengwa upyaNehemia 2.

Baada ya kurudi kwa kundi la kwanza (536 KK) kazi ilianza kwenye Hekalu. Madhabahu ya dhabihu ilirejeshwa na msingi wa Hekalu jipya uliwekwa. Walakini, wakati huu watu waliacha kazi yao. Jiji na nyumba na ukuta vyote vilikuwa magofu, ardhi ilikuwa imepuuzwa kwa miaka 50 na chakula kilikuwa chache. Wayahudi ambao walikuwa wamebaki katika nchi na kuoana na mataifa walijitolea kusaidia kujenga upya, lakini toleo lao lilikataliwa --- hii ilisababisha hisia kali na upinzani. Kwa sababu hiyo, watu walikata tamaa. Walielekeza umakini wao kamili juu ya kunusurika. Kisha, mara tu walipokutana na mahitaji ya kimsingi ya maisha, walianza kutazama anasa, na katika mchakato huo wakawa na wasiwasi kuelekea ujenzi wa Hekalu.

Koreshi alifuatwa na mwanawe Cambyses (529-522 KK). Baada ya mfalme huyu alikuja Dario wa Kwanza (522-486 KK). Miaka miwili katika utawala wake (520 KK), na miaka 16 baada ya kazi ya Hekalu kukoma, Mungu alimwinua nabii Hagai "kupambana na kutojali na huzuni kwa kutoa uongozi uliovuviwa" kwa ajili ya ujenzi wa Hekalu (Zondervan's Pictorial Encyclopedia).

Ujumbe wa Hagai

Hagai "alikuwa mtu wa wazo moja kuu --- kujenga Hekalu!" (Homer Hailey). Tamaa yake ilikuwa kuona Hekalu likijengwa upya na ibada yao kwa Mungu ikirudishwa. Watu walikuwa wamevunjika moyo na, kwa sababu hiyo, wakamsahau Mungu. Vipambebe vyao vyote havikuwa sahihi; walikuwa wanajifikiria wao wenyewe na si Mungu; kujenga nyumba zao wenyewe, lakini si zake! Hagai alitumwa kama kihamasishaji na kielezi --- Pata vipambebe vyako sawa! Mtangulize Mungu, naye atashughulikia mahitaji yako mengine (Mathayo 6:33).

Ujumbe wa Hagai ulipokelewa vyema na kufaa sana. "Ndani ya wiki tatu na siku chache baada ya hotuba yake ya kwanza kwa watu walianza kazi ya Hekalu tena" (Hailey). Moja ya sababu za mafanikio yake ilikuwa ni kutegemea Neno la Bwana! Mara ishirini na sita (katika kitabu chenye mistari 38 tu!) anasihii Mungu kama mamlaka na chanzo cha ujumbe wake. Semi kama vile "asema BWANA," "asema Bwana wa majeshi," na maneno kama hayo ni ya kawaida sana. "Rufaa hii kwa asili ya Kimungu ya yale aliyosema iliwasisimua watu, ikagusa mioyo yao, na kupata matokeo" (Hailey). "Hakuna nabii aliyewahi kutokea katika wakati muhimu zaidi katika historia ya watu, na inaweza kuongezwa, hakuna nabii aliyefanikiwa zaidi" (Marcus Dods).

Hekalu lilikamilishwa mwaka wa 516 KK, miaka ishirini baada ya kuanzishwa na miaka sabini baada ya kuharibiwa mwaka wa 586 KK (Ezra 6:15). Hekalu hili jipya lilinajisiwa wakati wa Antiochus Epiphanies (168 KK) lakini baadaye likasafishwa. Iliongezwa na Herode Mkuu. Ilikuwa ni Hekalu hili hili ambalo Yesu na mitume waliingia mara kwa mara wakati wa huduma zao.

Hagai anatufundisha kwamba uaminifu na baraka za kimwili zimeunganishwa moja kwa moja; kwamba "kazi njema inapongojea utimiz

wake, ndio wakati wa kuifanyasasa" (Farrar); kwamba "kukatishwa tamaa, hata kama ni kubwa sana, sio sababu ya kutosha ya kupuuza majukumu, hata wakati yanaonekana kuzungukwa na ugumu. Uwe hodari na ufanye kazi' ni kauli mbiu tukufu kwa maisha ya mwanadamu" (Farrar); kwamba "msingi wa mahubiri yote yenye mafanikio ni 'asema Yehova.' Ilipata matokeo wakati huo, na mahubiri kama hayo yatakata matokeo leo!" (Homer Hailey).

HOSEA

Usuli wa Kibinafsi

Jina Hosea linatokana na lugha ya Kiebrania. Inamaanisha wokovu. Ingawa haijsemwa waziwazi, inaaminika Hosea alikuwa mzaliwa wa Samaria (anamtaja mtawala wa Samaria kama "mfalme wetu" --- Hosea 7:5). Familia yake inaonekana kuwa na hadhi kubwa ya kijamii kwa jina la baba yake kutajwa (Hosea 1:1).

Kuhusu kazi yake, hakuna kinachojulikana kwa uhakika. Inaonekana wazi kwamba alichukua "nafasi fulani au mahali pa kutofautisha." Wasomi wengi wanahisi kuwa huenda alikuwa kasisi.

Tarehe

Kulingana na marejeleo yake kwa wafalme (Hosea 1:1), wasomi wengi waliweka tarehe ya huduma yake ya kinabii katika miaka ya 753 - 715 KK. Kitabu chenye jina lake ni mchanganyiko wa mahubiri na matendo mengi yaliyotolewa kwa kipindi cha miongo kadhaa.

Usuli wa Kihistoria

Kidini --- Hosea alijumlisha shughuli za kidini za Israeli kwa neno moja: Uzinzi. Akiwa kahaba, alijifanya ukahaba mbele ya miungu ya uwongo. Watu walikosa maarifa (Hosea 4:6; 5:4), na hawakujua Sheria ya Mungu (Hosea 8:12). Sanamu zilikuwa zimewekwa na wanawake walikuwa wakitumika katika mahekalu kama makahaba wa ibada.

Maadili --- "Mwenendo wao ulikuwa kinyume kabisa na kile ambacho Mungu alitamani na kudai. Watu walikuwa na hatia ya kuapa, kuvunja imani, kuua, kuiba, kufanya uzinzi, udanganyifu, kusema uwongo, ulevi, kutokuwa mwaminifu katika biashara, na uhalifu mwingine unaochukiza kwa usawa mbele ya Yehova. Picha iliyochorwa katika Kitabu cha Hosea ni ile ya taifa kwa kweli." (Homer Hailey).

Kisiasa --- Kilikuwa kipindi cha misukosuko ya kisiasa katika Israeli. Baada ya kifo cha Yeroboamu, wafalme kadhaa walikuja kwenye kiti cha enzi lakini waliuawa haraka; wengine wakitawala majuma machache tu. Tiglath-Pileseri (mfalme wa Ashuru) alikuja dhidi ya Israeli na kuwatoza ushuru mkubwa. Hatimaye, mnamo 722 KK, ufalme wa kaskazini ulianguka kwa Waashuri, na watu wengi wakichukuliwa kwenda utumwani. "Hii ilikuwa miaka ya majaribio ya kula njama za kisiasa na fitina, za machafuko na uasi, za hiana na mauaji. Mungu aliachwa kabisa na picha na nje ya mawazo ya watu. Kazi ya nabii ilikuwa kugeuza mawazo ya watu kumrudia Mungu, lakini walikuwa wamezama sana katika ibada yao ya sanamu ili wasiweze kutii onyo lake. Walikuwa wamepita hatua ya kutosikia tena." (Homer)

Kutokuwa na imani kwao kulidhihirishwa kwa njia kuu mbili:

- **Uasi dhidi ya mamlaka yote yaliyowekwa.**
- **Kutegemea ulinzi wa kibinadamu na mashirikiano ya kigeni, badala ya kutegemea nguvu za Yehova.**

Sababu ya kuenea kwa uasherati na ukosefu wa imani kwa Mungu ilikuwa pande mbili:

- **Ufisadi wa makuhani, ambao manabii wa uongo walishirikiana nao.**
- **Ufisadi wa ibada.**

Ujumbe wa Hosea

Mungu, asili na tabia yake. Kuna Mungu MMOJA tu! Yeye ni muweza wa yote ...Ni mwenye haki ...Yeye ni upendo! Anaonyeshwa kama mume mwenye upendo na baba mwenye upendo. Mojawapo ya maneno anayopenda sana nabii huyu ni Fadhili za Upendo.

Agano kati ya Mungu na Israeli. Hosea anaona Israeli kama "wateule" wa Mungu; Mungu alikuwa ameingia katika muungano pamoja nao. Urafiki wa uhusiano huu umeelezewa chini ya takwimu mbili --- uhusiano wa ndoa, na uhusiano wa baba/mwana. Hosea anasisitiza kwamba agano siku zote linahusisha wajibu wa pande zote mbili.

Adhabu ya taifa haiepukiki. Kwa sababu ya ukosefu wa imani wa taifa hilo,

Hosea atayarisha watu kwa ajili ya adhabu inayokaribia. Mume Mwadilifu anadai kwamba mke asiye mwaminifu aondolewe Naye, lakini Mume Mwenye Upendo anatazamia kwa matumaini wakati wa uhusiano uliorudishwa!

JOEL

Usuli wa Kibinafsi

Jina Yoeli (Kiebrania = Yoeli) linamaanisha "Yahwe ni Mungu." Alikuwa mwana wa mtu aliyeitwa Pethueli (au Bethueli katika Septuagint) ambayo ina maana ya "moyo wazi au uaminifu wa Mungu." Ikiwa Yoeli alipokea jina lake wakati wa kuzaliwa, au alipewa jina hili baadaye kutokana na huduma yake, haijulikani.

Yoeli aliishi na kutoa unabii katika ufalme wa kusini wa Yuda. Yaelekea alikuwa mkaaaji wa jiji la Yerusalemu. Anarejelea mara kwa mara Yuda na Yerusalemu (2:32; 3:1, 17-18, 20), kwa raia wao (3:6, 8, 19), kwa Sayuni (2:1, 15, 32; 3:17, 21) na watoto wake (2:23). Pia anaonyesha ujuzi mwingi wa Hekalu na huduma yake (1:9, 13-14, 16; 2:14, 17; 3:18). Pia alifahamu sana jiografia na historia ya nchi (1:2; 3:2-8, 12, 14, 18).

Baadhi ya wasomi wamependekeza kufahamiana kwake na huduma ya Hekalu kunaweza kuonyesha kuwa alikuwa kuhani au mwana wa kuhani. Wengine wanakisia "kutupwa kwake kwa makuhani kunaonyesha kwamba hakuwa mshiriki wa tabaka lao." Kidogo kinajulikana kuhusu mtu huyu, isipokuwa kile kinachoweza kupatikana kutoka kwa kitabu chenyewe. Ingawa watu wengine 13 katika maandishi ya Agano la Kale wana jina la Yoeli, hawezi kutambuliwa na yeyote kati yao.

"Yoeli alikuwa mtu mwenye nguvu na ukomavu wa kiroho. Akiwa na uwezo wa kupambanua nyakati, alitoa ujumbe wa Mungu kwa watu wa Yuda kwa mtindo ulio wazi na usio na shauku, kwa usahihi na uhalisi wa fikira ambao ulitumika kuwa machimbo halisi ambayo kwayo mawe mengi ya ujenzi ya kinabii yaliyofuata yangechongwa" (Maoni ya Biblia ya Expositor).

Tarehe

Kuna ikhtilafu kubwa baina ya wanachuoni kuhusu tarehe ya kitabu hiki. Nadharia zinaanzia karne ya 9 hadi karne ya 4 KK. Wengine wametafuta hata kuirejesha kuwa ni marehemu kama Kipindi cha Wamakabayo (wakati

wa kile kinachoitwa Kipindi cha Mateso). Tatizo -- hakuna tarehe iliyotolewa katika kichwa cha kitabu, wala hakuna marejeleo yoyote ya wazi ndani ya mwili wa kazi yenyewe. Nadharia kuu ni:

- **Baada ya uhamisho --- utumwa wa watu wa Mungu umeisha. Wahamishwa wamerudi katika nchi yao. Hekalu limejengwa upya. Mtazamo huu unahitaji tarehe ya katikati ya karne ya 4 KK.**
- **Pre-exilic --- Nafasi tatu za jumla zimetolewa na wale wanaoweka tarehe ya kabla ya uhamisho kwa Joel. Wao ni:**
 - **Mapema Pre-exilic --- Tarehe ya karne ya 9. Inafikiwa kuwa hali zilizoonyeshwa katika kitabu hiki zinaelekeza vyema zaidi wakati wa mfalme mvulana Yoashi (835-796 KK), ambaye alianza utawala wake kupitia utawala wa kuhani mkuu Yehoyada.**
 - **Middle Pre-exilic --- Tarehe ya mapema ya karne ya 8. Utetezi wa kina wa maoni haya umetolewa katika The Expositor's Bible Commentary, Vol. 7, uk. 231-233.**
 - **Marehemu Pre-exilic --- Tarehe ya karne ya 7. Mtazamo huu unatafuta kupata kiungo na nabii Yereimia, na kuonisha mifumo ya kifasihi na mitazamo ya kidini ya manabii hao wawili.**

Uwezekano mkubwa na wa kimantiki kati ya nadharia hizi ni ile ya Mapema Kabla ya uhamisho, ambayo ingeweka tarehe ya unabii wa Yoeli kuanzia takriban 835 KK na kuendelea. Kwa utetezi bora wa maoni haya tazama --- A Survey of Old Testament Introduction by Gleason L. Archer, Jr., p. 304-307.

Tukio

Nchi imeharibiwa na tauni ya nzige. Ukame, njaa na moto hufuata baada ya tauni ya nzige. Hili ni zaidi ya janga la asili -- pia ni janga la kitaifa! Takriban kila nyanja ya maisha ya jamii imeathirika. Uchumi wa nchi umeharibika kabisa. Taifa zima limesimama. Hata maisha ya kidini ya jumuiya yanatishiwa na uhaba wa matoleo.

Yoeli anaona uhusiano kati ya janga hili la asili/kitaifa na wakati wa hukumu inayokuja kutoka kwa Bwana Mungu --- Siku ya Bwana. Sio tu kwamba pigo hili la nzige lilikuwa hukumu halisi kutoka kwa Mungu, bali lilionya juu ya hukumu kubwa zaidi inayokuja dhidi ya watu wa Mungu --- wakati adui

hawangekuwa majeshi ya nzige, bali majeshi ya wanadamu!
Dhana hii ya hukumu zaidi pia iliongoza Yoeli kufichua nia ya Mungu kwa siku za mwisho --- ujio wa mwisho wa Mungu katika hukumu katika mwisho wa nyakati.

Matumizi ya Yoeli katika Agano Jipya

"Ingawa hiki ni mojawapo ya vitabu vifupi zaidi katika Agano la Kale, wakati huo huo ni mojawapo ya kina zaidi. Vyote viwili katika kufahamu kwake uhusiano kati ya matukio ya kihistoria na matarajio makubwa ya kihistoria ya siku ya Bwana, na pia katika athari zake kwa theolojia ya mapema ya Kikristo, ushawishi wake haujapata uwiano na ukubwa wake "(New Layman's Bible Commentary).

Katika Matendo 2:16f mtume Petro anasema kwamba mambo ambayo watu walikuwa wakiyashuhudia siku ya Pentekoste yalikuwa yamesemwa na nabii Yoeli (Yoeli 2:28-29).

Katika Warumi 10:11-13 Paulo anarejelea Yoeli 2:26b na 2:32.

Katika Marko 4:29 Yesu anatumia Yoeli 3:13.

Inaonekana kuna utegemezi fulani wa Yoeli 2:32 katika Matendo 2:39.

Kuna marejeo kadhaa nyuma ya Yoeli katika Kitabu cha Ufunuo --- Ufu. 6:12 (Yoeli 2:10, 31; 3:15)Ufu. 6:17 (Yoeli 2:11)Ufu. 9:7-9 (Yoeli 1:6; 2:4-5)Ufu. 14:15, 18 (Yoeli 3:13).

Ujumbe

Kitabu hiki kiko katika sehemu mbili tofauti:

1. Yoeli anazungumza 1:2 - 2:17
2. Yehova anazungumza 2:18 - 3:21

Yoeli anarejelea maafa ya asili/ya kitaifa ya nzige na kuwaambia watu hili liwe onyo kwao ili watubu. Maafa haya yalitangaza Siku ya Mola ambayo ingeepukika tu kwa toba ya kweli. Kama wangetubu, siku hii ya hukumu ingewajia maadui zao badala ya kuwajia wenyewe.

"Kitabu ni ombi kutoka kwa Yehova kwa watu kumtafuta kwa njia ya toba. Kutoka kwa toba hii kungekuwa na baraka za kimwili na kufuatiwa na kumiminiwa kwa baraka za kiroho" (Homer Hailey). Yoeli mara nyingi ameitwa Nabii wa Pentekoste kwa sababu ya kutaja baraka za kiroho.

Ujumbe mwingine mkuu wa kitabu cha Yoeli ni:

- Mungu kwa ukuu anaongoza mambo ya historia ya dunia kuelekea lengo lake la mwisho alilokuwa ameazimia --- 1:15; 2:1-4, 18, 20, 25-27, 28-32; 3:1-21.
- Yeye ni Mungu wa neema na rehema --- 2:13, 18.
- Mungu wa fadhili na huruma --- 2:13.
- Mungu wa haki --- 3:1-8, 12-13.

Mambo ya nje tu katika kumwabudu Mungu hayatoshi --- 2:12-13.

Dhambi inapokuwa hali kuu ya watu wa Mungu, ni lazima wahukumiwe. Mungu anaweza kutumia misiba ya asili, au njia za kisiasa, kutimiza kuadibu kwa watu Wake. Kwa wale wanaotubu kutakuwa na baraka za ushirika uliorejeshwa.

"Muhimu kwa unabii wote wa Yoeli ni fundisho lake kuhusu Siku ya Bwana. Kwa kutumia kwa ustadi neno hili, ambalo linatoa mshikamano kwa ujumbe wake wote, Yoeli alionyesha kwamba Mungu anafanya kazi kwa enzi katika yote yatakayotokea, akielekeza mambo yote kwenye mwisho wake uliowekwa" (Expositor's Bible Commentary).

Mungu alikuwa amebariki Yuda kwa wingi, lakini watu walikuwa wamemchukulia Mungu na baraka zake kuwa kitu cha kawaida. Imani yao ilikuwa imeshuka na kuwa utaratibu tupu na maisha yao kuwa ya upotovu wa maadili. "Chini ya uvuvio wa kimungu Yoeli aliwaambia watu kwamba pigo la nzi la lilikuwa onyo la hukumu kubwa zaidi ambayo ilikuwa karibu isipokuwa watubu na kurudi kwenye ushirika kamili na Mungu. Ikiwa wangepanya hivyo, Mungu angewasamehe kwa wingi, kurejesha afya ya nchi, na kuwapa tena vipengele vinavyohitajika kutoa dhabihu. Mfumo wa sherehe ulikusudiwa kueleza kwa njia ya uhusiano wa moyo wa dhambi wa kidini ambao walikuwa nao" kwa ajili ya ibada ya dhambi ya moyo na Mungu. (Ufafanuzi wa Biblia wa Expositor).

YONA

Usuli wa Kibinafsi

Jina Yona (Kiebrania: Yona) linamaanisha "njiwa." Alikuwa mwana wa Amitai, wa kabila la Zabuloni (Yohua 19:13), na kutoka mji wa Gath-heferi ulio katika eneo la Galilaya. Inaaminika na baadhi ya Marabi wa

Kiyahudi kwamba Yona atahusishwa na mtoto aliyekufa wa mjane kutoka Sarepta ambaye alifufuliwa na Eliya (1 Wafalme 17), hata hivyo, hakuna msingi wowote wa dhana kama hiyo. Katika II Wafalme 14:25 Yona anatajwa kuwa nabii wa Mungu wakati wa utawala wa Mfalme Yeroboamu wa Pili (793-753 KK). Yona alitabiri juu ya upana wa ushindi wa mfalme huyo na upanuzi wa eneo la Israeli chini ya uongozi wake.

Kama tokeo la unabii uliotajwa hapo juu ulio maarufu sana, ambao ulitimizwa kwa muda mfupi sana, “Yona lazima awe alifurahia heshima kubwa iliyopendwa na watu wengi akiwa nabii wa kweli ... hii inaweza kueleza kusita kwake kukubali utume ambao haukujulikana sana... na kumfanya apoteze uso kwa kiasi kikubwa” (New Layman’s Bible Commentary).

Kitaalamu, kitabu cha Yona hakina jina; hata hivyo mapokeo ya Kiyahudi yanashikilia kuwa mwandishi ni Yona mwenyewe. Katika miaka ya hivi majuzi zaidi imekuja kuaminiwa kwamba "kitabu kinahusu Yona badala ya kuandika kwake." "Hasa ni kitabu kuhusu nabii badala ya kuwa mkusanyiko wa maneno ya nabii. Maneno manane tu yanahitajika ili kuripotiti mahubiri ya Yona -- Yona 3:4" (Jack P. Lewis).

Yona ndiye “nabii mdogo” pekee aliyewahi kutajwa na Yesu Kristo. Yeye pia ndiye mtu pekee wa Agano la Kale ambaye Yesu mwenyewe anajifaninisha naye (Mathayo 12:39-41; 16:4; Luka 11:29-32). Ingawa wengine wanadai kuwa kitabu hiki ni hekaya na kwamba Yona hakuwahi kuishi, ushahidi wa kibiblia ni kinyume chake. 2 Wafalme 14:25 inazungumza juu yake kama mtu halisi wa kihistoria. Vivyo hivyo na Yesu Kristo. Josephus (mwanahistoria wa mapema wa Kiyahudi) pia alimwona kuwa wa kihistoria badala ya kuwa wa kubuni (Antiquities of the Jews, Kitabu cha 9, Sura ya 10, Sehemu ya 1-2). Pia, wakati Paulo aliandika kwamba Yesu “alizikwa, na kwamba alifufuka siku ya tatu, kama yanenavyo Maandiko” (1 Wakorintho 15:4), huenda alikuwa akirejelea, angalau kwa sehemu, kwenye uzoefu wa Yona.

Waandishi wa maagano (The Apocrypha) pia walimwona Yona kama mtu halisi wa kihistoria. Ameerodheshwa miongoni mwa "Manabii Kumi na Wawili" katika Sirach 49:10. Tobiti 14:4 inarejelea "neni la Mungu lililolenwa na Yona juu ya Ninawi" (ingawa Codex Sinaiticus inasoma "Nahumu" mahali hapa badala ya "Yona"). Katika III Wamakabayo 6:8

ukombozi wa Yona ni moja katika mfululizo wa matendo makuu ya Mungu ya rehema ya wakati uliopita ambayo ni sehemu ya maombi ya Eleazari.

Kwa muda mrefu Wagiriki wameonyesha heshima yao ya kina kwa nabii Yona. Katika karne ya 6 BK waliweka wakfu kanisa kwake --- (linganisha kitendo hiki na kile Petro alitaka kufanya katika Luka 9:33).

Tarehe na Tukio

Kutoka II Wafalme 14:25, tunajua kwamba Yona aliishi wakati wa Yeroboamu II (793-753 KK). Alitumwa Ninawi --- mji mkuu wa Ashuru --- kutoa onyo kutoka kwa Mungu kwamba wasipotubu wataangamizwa. Kuna vidokezo kadhaa vya kihistoria ambavyo vinaonekana kuashiria tarehe ya unabii huu mahali fulani mwishoni mwa miaka ya 750 KK --- labda karibu 758 KK:

Wakati wa utawala wa Adad-nirari III (811-783 KK) kulikuwa na mgeuko kuelekea imani ya Mungu mmoja. Hata hivyo, wakati wa kifo chake, taifa liliingia katika kipindi cha udhaifu wa kitaifa na kuharibika zaidi kwa maadili. "Wakati huu, Ashuru ilikuwa inashiriki katika mapambano ya maisha na kifo na makabila ya milimani ya Urartu, na washirika wake wa Mannai na Madai huko kaskazini, ambao walikuwa wameweza kusukuma mpaka wao hadi chini ya maili mia moja ya Ninawi" (Expositor's Bible Commentary, Vol. 7).

Mnamo 756 KK tauni ilipiga taifa, ikifuatiwa na pigo la pili mnamo 759 KK. Mnamo 763 KK kulikuwa na kupatwa kwa jua. Haya yalikuwa "matukio ya aina iliyochukuliwa na watu wa kale kama ushahidi wa hukumu ya Mungu, na yangeweza kuwatarisha watu kupokea ujumbe wa Yona" (The Ryrie Study Bible). "Bila shaka hali hii ya kushuka moyo ya Ashuru ilichangia sana utayari wa watu kumsikiliza Yona alipoanza kuwahubiria" (Homer Hailey).

Kuna baadhi ya ushahidi wa kihistoria kwamba wakati wa utawala wa Ashurdan III (771-754 KK) mwamko wa kidini ulitokea. Hii inaweza kuwa matokeo ya mahubiri ya Yona. Mnamo 745 KK Tiglath-Pileser III (745-727 KK) alichukua kiti cha enzi na Ashuru tena ikawa serikali kuu. Chini ya uongozi wake Waashuru wakawa "fimbo ya hasira ya Mungu" (Isaya 10:5) dhidi ya watu Wake walioasi Israeli. Hatimaye Israeli iliangukia kwa Waashuri kwa kutekwa Samaria mwaka 722 KK (kupitia juhudi za warithi

wa Tiglath-Pileseri --- Shalmaneseri V na Sargon II).

Kupitia mahubiri ya Yona, na toba ya watu wa Ninawi, jiji hilo liliokolewa wakati huu. Hata hivyo, historia inatambua toba yao ilikuwa ya muda mfupi. Muda si muda walikuwa wamerudi katika njia yao ya maisha yenye dhambi. Nabii Nahumu alitumwa kwa watu hao hao. Hata hivyo, walishindwa kutubu (kama walivyofanya kwa Yona), na hivyo wakaangamizwa mwaka 612 KK.

Ufafanuzi wa Kitabu cha Yona

Pengine ugumu mkubwa unaohusishwa na kitabu hiki ni suala la kuamua njia ya tafsiri. Hadi karne ya 18 na 19, Yona alionwa kuwa ukweli wa kihistoria. Hata hivyo, katika karne ya 20 nadharia nyingine nyingi zimetolewa kuhusu jinsi kitabu hiki kinapaswa kufasiriwa vyema zaidi. Zifuatazo ni nadharia kuu za tafsiri zinazopendekezwa:

ALEGORICAL --- "Sitiari ni hadithi inayojumuisha mfululizo wa matukio ambayo yanafanana na mfululizo wa matukio yanayolengwa kuelezea." Hivyo: Yona = Israeli ...Kukimbia kwa Yona = Kushindwa kwa Israeli kutimiza utume wake wa kiroho kwa mataifa ... "samaki mkubwa" = Babeli, ambayo inawameza Israeli katika utumwa ...Kumtemea mate Yona = kurejeshwa kwa Israeli katika nchi yao ... N.k. ...N.k. (Yeremia 51:31 inazungumza juu ya Babeli "iliyomeza" Israeli "kama jini," na "ilijaza tumbo lake." Kisha, katika mstari wa 44, Mungu asema Yeye "atatoa katika kinywa chake kile alichokimeza.") - -- Wengine wanaona hili kuwa uthibitisho wa kibiblia wa nadharia yao kwamba Yona ni mfano tu.

PARABOLIC --- "Mfano ni hadithi fupi, ya ajabu yenye lengo la kimaadili." Maadili ya hadithi hii --- upendo wa Mungu kwa mataifa. Yona anafananisha "Myahudi mwenye nia finyu, asiye na upendo kwa mataifa nje ya mipaka yake."

HADITHI --- Mtazamo huu unachukulia kwamba hadithi yote si chochote ila ni hekaya au hekaya iliyozuka karibu na tukio fulani katika historia ya Israeli.

WA KIHISTORIA --- Mtazamo huu unashikilia kuwa masimulizi yanaelezea matukio ambayo kwa hakika yalitokea. Huu ndio mtazamo unaowezekana zaidi. Wale wanaopinga mtazamo huu hufanya hivyo

hasa kwa msingi wa kipengele cha miujiza katika akaunti (tukio la "samaki mkubwa", kwa mfano). "Yesu aliweka kibali chake kwenye hadithi kama ukweli wa kihistoria ... kwa hiyo, tafsiri ya kihistoria ndiyo tafsiri pekee inayostahili kukubalika kwa wote wanaoamini kwamba Yesu ndiye Kristo" (Homer Hailey). "Juhudi za kusema kwamba Yesu alikuwa mtu wa siku zake tu na kukubali maoni fulani yaliyoenea kati ya yale yanayomhusu inabeba maana ambayo hatuko tayari kukubali" (Jack P. Lewis).

Ukweli kwamba maelezo haya yanapaswa kuchukuliwa kuwa ya kihistoria, hata hivyo, haimaanishi kwamba hakuna masomo ya kimfano au mafumbo au ya kiroho yanayoweza kutolewa kutoka kwayo. "Hii haiondoi kuwepo kwa masomo ya kawaida yanayoonyeshwa na matukio ya kihistoria" (The Ryrie Study Bible).

Miujiza ya Kitabu cha Yona

Ukweli kwamba kuna miujiza ya dhahiri iliyorekodiwa katika kitabu hiki imewafanya baadhi --- wanaotilia shaka au kukana uwezo wa kimujiza wa Mungu --- kutaja kazi hii kuwa ya kubuni. Kuna miujiza kadhaa iliyorekodiwa hapa, lakini "mengi yamefanywa kuhusu 'hadithi ya samaki' hivi kwamba mtu anajaribiwa kusahau yote mengine kuhusu kitabu cha Yona" (Jack P. Lewis). Miujiza mbalimbali iliyoandikwa katika kitabu cha Yona ni:

- **Mungu akiinua tufani --- 1:4**
- **Mungu akituliza dhoruba --- 1:15**
- **Mungu aliagiza samaki mkubwa ammeze Yona -- 1:17**
- **Yona aliishi siku tatu mchana na usiku ndani ya samaki -- 1:17**
- **Mungu akiamuru samaki amtapike Yona katika nchi kavu -- 2:10**
- **Mji wenye ukubwa wa Ninawi unaopata toba iliyoenea kama hii - 3:5-9.**
- **Bwana akiinua mche, funza, na upepo mkali wa mashariki --- 4: 6-8.**

Dag Gadol ni neno la Kiebrania ambalo maana yake halisi ni "samaki mkubwa." Wayahudi hawakuwa na neno maalum la "nyangumi" (neno lililotumika katika KJV). Kwa kuwa neno dag linaweza kurejelea samaki wa spishi yoyote, kutia ndani nyangumi (ambaye kitaalamu si samaki hata kidogo), "ni jambo la busara kuzingatia tafsiri ya

kimapokeo katika hatua hii, kwa kuwa hakuna samaki wa kweli --- kinyume na mamalia wa baharini --- anajulikana kuwa na tumbo lenye uwezo kama wa nyangumi" (Gleason L. Archer, J. Archer).

"Uwezo au kutoweza kukubali muujiza kunategemea kama mtu anatamka Mungu wake kwa herufi kubwa 'G'" --- Homer Hailey

Ujumbe Mkuu wa Yona

Ujumbe wa jumla wa kitabu kimsingi ni mbili:

1. Upendo na kujali kwa Mungu ni kwa ajili *yazotewatu*, *namtu yeyoteni nani* aliye tayari kutubu na kumgeukia Mungu anaweza kupata wokovu (Matendo 26:19-19).
20; 2 Petro 3:9).
2. Mungu ni *azima*Mungu. Kuna lakini *MOJA*Mungu, na Yeye pekee ndiye anayepaswa kuwa Mungu *wazotewatu*. Yona aliwahubiria watu waamini Mungu mmoja, lakini mungu waliyemwabudu alikuwa *Nebo*. Aliwaonya ni lazima watubu na kumgeukia Yehova, na kumwabudu na kumtumikia Yeye pekee.

Baadhi ya masomo mengine makuu ya kitabu cha Yona ni:

- "Hukumu za Mungu, hata zinapotangazwa katika unabii, zinaweza kuepukwa kwa toba ya kweli." Huu ni "ukweli muhimu wa kitheolojia unaohusiana na toba ya mwanadamu na kutoroka kutoka kwa hukumu inayotarajiwa" (*Ufafanuzi Mpya wa Biblia wa Layman*) Yeremia 18:7-8 --- "Wakati mmoja naweza kusema, katika habari ya taifa, au habari za ufalme, kuung'oa, kuubomoa, au kuuangamiza; ikiwa taifa hilo ambalo nimelinena litaghairi na kuacha maovu yake, nitaghairi maafa niliyokusudia kuleta juu yake."
- Dhambi ya taifa inadai toba ya kitaifa! Kama kanuni hii ilivyotumika kwa Ninawi, jiji kuu la Ashuru, ndivyo inavyotumika pia kwa mataifa ya leo!
- Kitabu hiki ni karipio kali la upekee finyu uliowatambulisha Waisraeli. Yona, ambaye mtazamo wake ulikuwa mfano wa watu wake, hakuwa na hamu ya kuwaona Waashuri wakiokolewa --- walikuwa adui! Alikimbia badala ya kuhubiri ujumbe huo wa kuchukiza kwa watu hao wenye

kuchukiza. Na hata baada ya kuihubiri hatimaye, aliketi nje ya jiji akingojea kuona kama Mungu angebadili nia yake na bado kuwaangamiza. Alipotambua kwamba Mungu angewahurumia watu hao, aliomba kufa kuliko kushuhudia jambo kama hilo! (Yona 4:1-3).

- Wakati sisi leo tunashikilia mtazamo kama huo --- "Sisi pekee ndio Mungu anapendezwa" ... "Tungependelea kufa kuliko kuona *hizowatu* waliokolewa!" ... "Hatuko karibu kuwahubiria injili *hiyokundi*" --- basi tumerudia dhambi ya Yona. Zaidi ya hayo, tumeshindwa kutambua upendo wa Mungu wa ulimwengu wote. Yona anaashiria roho finyu, ya kimadhehebu!

- Mtu hawezi kumkimbia Mungu (Zaburi 139:7-12). "Yona alijifunza, na kupitia uzoefu wake wa thamani mamilioni wamejifunza, kwamba wakati Mungu anaamuru jukumu lisilokubalika, ni rahisi sana kwenda na kulitenda kuliko kulikimbia" (JW McGarvey). "Wakati mtu anaweka nje ya kumshangaza Mungu, kutakuwa na dhoruba" (George L. Robinson).

- "Hangaiko lisilo na kikomo la Mungu kwa maisha linaonyeshwa tofauti na kujali kwa mwanadamu kwa nyenzo" (Homer Hailey). "Kunyauka kwa mtango wa nabii, pamoja na majuto yake msisimko, mgomo nyumbani katika nyakati zote, kama ni lazima kuwa ilifanya katika siku ya Yona, tofauti kati ya upendo usio na mwisho wa Mungu na ubaridi wa ubinafsi wa mwanadamu. Ukuaji wa usiku unaweza kuhurumiwa wakati unajigusa wenyewe; lakini madai ya juu zaidi yasiyosemeka mara nyingi sana huamsha hakuna huruma ya kibinafsi ambapo hatuna huruma."

- Katika Yona mtu anaona "mtangulizi wa ujumbe wa injili wa ulimwengu wote" na mjumbe (Hailey). Pia, tunaona kanuni kwamba "sehemu za misheni zisizo na matumaini mara nyingi ndizo zinazoitikia zaidi" (*Biblia ya Utafiti wa Ryrie*) "Kwa mtazamo wa kibinadamu, Ashuru ilikuwa mahali pa mwisho ambapo Mwisraeli angechagua kwa shughuli ya umishonari, kwa hiyo Yona alichukua safari kuelekea upande mwingine" (Samuel J. Schultz).

- "Hakuna pingamizi na hakuna kutajwa kwa mwito wa kwanza wa Yona na kukimbia (Yona 3:1-2). Bwana hupitisha hili kwa ukimya wa neema" (Homer Hailey). Bwana yuko tayari kusamehe na kusahau!

MALAKI

Usuli wa Kibinafsi

Neno Malaki kwa ujumla linatafsiriwa "mjumbe wangu." "Inaweza kuzingatiwa kama kifupi cha Malakhiyah ambacho kinamaanisha 'mjumbe wa Yehova'" (George L. Robinson). "Kumekuwa na mjadala mkubwa wa kitaalamu" kwa karne nyingi "kama au la 'Malaki' ni jina halisi au nomino ya kawaida" (Zondervan's Pictorial Encyclopedia). Ikiwa ni kitabu cha mwisho, kitabu hiki ni cha mwandishi asiyejulikana anayejulikana kama "Mjumbe Wangu" au "Mjumbe wa Yehova."

LXX (Septuagint) inalichukulia neno hilo kama nomino badala ya jina linalofaa. Targum ya Jonathan ben Uziel (kifungu cha Kiaramu cha vitabu vya unabii vilivyoanzia karne ya 4 au 5 BK, lakini yenye mapokeo mengi ya awali) ina: "Mjumbe wangu ambaye ni Ezra mwandishi." Jerome (mwaka 340-420 BK) na John Calvin (1509-1564 BK) wote walikubaliana na maoni haya kwamba jina halisi la mwandishi lilikuwa Ezra. Talmud (Megillah 15a) inamshukuru Mordekai kwa kuandika kitabu hiki. Wengine wanahisi huenda hapo awali ilikuwa sehemu ya kitabu cha Zekaria, ambacho kilikatwa na kufanywa kuwa kitabu kingine "ili kuwafanya Manabii Wadogo wawe na idadi takatifu 12" (Eissfeldt). Matthew Henry anaonyesha kwamba baadhi ya watu katika siku zake "wanafikiri kwamba nabii huyu alikuwa kweli malaika kutoka mbinguni na si mwanadamu."

Kumbuka--- "Ingawa Josephus alitaja wahusika wote wakuu wa kipindi hiki, alishindwa kujumuisha mtu aitwaye Malaki kati yaojina halipo katika sehemu nyingine zote za Biblia ... na hata pale anaponukuliwa katika Agano Jipya, jina lake halionekani --- Mt. 11:10; Marko 1:2; Luka 7:27" (The Expositor's Bible Commentary). "Suala zima hatimaye halina uhakika, na labda si muhimu; lakini inawezekana kwamba jina hili lisilojulikana, Malaki, lilikuwa jina halisi la nabii" (The New Layman's Bible Commentary).

Mapokeo ya Kiyahudi yanasema kwamba alikuwa mshiriki wa "Sinagogi Kuu," kwamba alikuwa wa kabila la Zabuloni, na kwamba alikufa akiwa mchanga. Hakuna kitu zaidi kinachojulikana kuhusu mtu huyu wa Mungu.

Tarehe

Haiwezekani kutaja kazi hii kwa usahihi, hata hivyo kwa uchunguzi wa

nyenzo ndani ya kitabu chenyewe mtu anaweza kuamua wakati wa jumla wa unabii huu. Neno la Kiajemi la gavana (peha) limetumika katika Malaki 1:8 (ona: Neh. 5:14; Hagai 1:1, 14; 2:21), hivyo kuonyesha hili liliandikwa wakati wa utawala wa Waajemi wa Israeli (539-333 KK).

Mtu anaweza kuipunguza zaidi kwa kuchunguza hali ya ndani iliyopo Palestina kwa wakati huu. Hekalu limejengwa upya na dhabihu zinatolewa ndani yake. Makuhani ni wafisadi. Zaka na matoleo yanapuuzwa. Kuna kuoana na wapagani na talaka imekithiri. Kuna roho ya mashaka. Unyanyasaji wa kifedha ni mwingi. Yuda iko chini ya gavana, na Edomu imeharibiwa. Inakubaliwa na wasomi wengi kwamba haya ni matatizo sawa na yale aliyokabili Nehemia. “Kwa hiyo kuna uwezekano kwamba nabii na Nehemia walikuwa watendaji karibu wakati ule ule na ingekuwa vyema kujifunza Nehemia kama historia ya Malaki” (Jack P. Lewis). "Makisio ya haki hadi sasa yangukuwa yapata 435 KK" (Gleason Archer).

Usuli wa Kihistoria

- **Mnamo 536 KK, Utumwa wa Babeli wa Wayahudi uliisha rasmi wakati Koreshi aliwaruhusu watu wa Israeli kurudi katika nchi yao. Chini ya uongozi wa Zerubabeli, Wayahudi wapatao 50,000 walirudi. Kwa kutiwa moyo na mahubiri ya Hagai na Zekaria, watu walijenga upya Hekalu kati ya 520-516 KK.**

- **Mnamo 458 KK Ezra alirudi na kundi la pili la wahamishwa. Mfalme wa Uajemi wakati huo alikuwa Artashasta wa Kwanza (465-425 KK). Ni yeye aliyemruhusu Nehemia kurudi mwaka 445 KK ili kujenga upya kuta za Yerusalemu. Muhula wa kwanza wa Nehemia kama Gavana ulikuwa 445-433 KK. Kisha akarudi Uajemi kwa muda, na kisha akahudumu kwa muhula wa pili kama Gavana kuanzia 430-425 KK.**

Ilikuwa ni wakati huo ambapo “Malaki alichukua usukani wa mambo ya kiroho katika Yerusalemu” (The Expositor’s Bible Commentary). "Kwa picha kamili ya hali katika Yudea katika kipindi hiki mtu anapaswa kusoma Ezra 7-10 na kitabu kamili cha Nehemia. Hali za watu kama zilivyofunuliwa katika Nehemia na mashambulizi ya ujasiri na ya ujasiri ya Malaki dhidi ya matatizo ambayo mwisho anaweka katika kitabu chake yanaonyesha wazi kwa tarehe za kisasa za wawili "(Homer Hailey).

Kusudi na Tukio

Karibu miaka 100 ilikuwa imepita tangu watu wa Israeli warudi katika nchi yao kutoka utumwani Babeli. Hekalu lilikuwa limejengwa upya; kuta zilijengwa upya; mfumo wa dhabihu ulikuwa umerejeshwa. Malengo yao mengi, ambayo walikuwa wamewekewa baada ya kurudi kwao, yalikuwa yametimizwa. Walikuwa salama kutoka kwa mataifa yaliyowazunguka. Na walichoka!! Shauku yao ya awali, kutokana na changamoto walizokabiliana nazo, ilikuwa imeisha. Ibada yao ilikuwa imekuwa ya kimfumo, ya kitamaduni, na isiyo ya kiroho. Walipitia taratibu, lakini moyo wao haukuhusika. Mahusiano yao yalikuwa yakivunjika --- na Mungu na wao kwa wao. Hata hivyo, wanashindwa kuelewa ni kwa nini Mungu haridhiki nao!

Ni katika uwanja huu wa kuzorota kwa mahusiano, shauku, na hali ya kiroho ambayo Malaki anasisitizwa, kama "mjumbe wa mwisho wa Bwana" kabla ya kipindi cha miaka 400 cha ukimya wa kinabii! "Lengo lake lilikuwa kuwarejesha Wayahudi kwenye uhusiano mpya na Mungu kwa kuonyesha sababu halisi za kushuka kiroho kwa wakati ule na kuweka hatua ambazo kwazo maisha ya jumuiya yangeweza kufanywa upya. Kama Hagai kabla yake, jambo kuu kwake lilikuwa kutambua vipaumbele vya kiroho kwa upande wa jumuiya iliyoorejeshwa."

(Ensaiklopedia ya Picha ya Zondervan). "Dhambi za Yuda dhidi ya Mungu na mwanadamu zilikuwa wazi na nyingi" (Expositor's Bible Commentary).

Baadhi ya dhambi ambazo zilisababisha Malaki kushtakiwa kwa hasira ni: Ulegevu wa kikuhani--- Mal. 1:6 - 2:9 (Neh. 13:4-9). "Alishutumu uongozi wa kikuhani kwa kutokuwa na uwezo wa kutoa aina hiyo ya uongozi wa kimaadili na wa kidini ambao ungewezesha jumuiya iliyorudi kujiepusha na dhiki kubwa ya sasa. Makuhani walikuwa hawajali na hata wenye dharau katika kutekeleza majukumu yao" (Zondervan's Pictorial Encyclopedia).

Unyanyasaji wa kifedha na kupuuza zaka--- Mal. 3:5-10 (Neh. 13:10-13).

Ibada ilikuwa katika hali ya uozo--- Takataka za kondoo na ng'ombe zilikuwa zikiletwa kwenye Hekalu kwa ajili ya dhabihu kwa Mungu --- Mal. 1:8.

Kuoana na wapagani na talaka za wake zao ili kuoana wanawake wa kipagani-

-- Watu walikuwa hawaheshimu maagano yao. Uhusiano wao, pamoja na Mungu na kati yao wenyewe kwa wenyewe, ulikuwa unashindwa --- Mal. 2:10-16 (Neh. 10:30; 13:23-28; Ezra 9-10).

"Watu wa Israeli wamekatishwa tamaa na kuwa na mashaka. Wanaanza kutilia shaka usimamizi wa Mungu wakati imani yao inapodhoofika bila kueleweka na kuwa wasiwasi. Kwa ndani, wanashangaa kama inafaa kumtumikia Mungu hata hivyo. Kwa nje, mitazamo hii inajitokeza katika maadhimisho ya kimikanika, ibada tupu, kudanganya zaka na matoleo, na kutojali kwa Mungu ni kutojali kwao sheria na upotovu wa Mungu. matendo yao maovu, lakini hawana hisia za kiroho hivi kwamba wanashangaa ni kwa nini hawabarikiwi na Mungu huku mtazamo wao juu ya Mungu unavyopungua, matokeo ya kupenda vitu vya kimwili na mambo ya nje yanakuwa tabia zilizotulia ambazo baadaye zinashika vyama vya kidini vya Mafarisayo na Masadukayo" (The Expanded Open Bible).

Mtindo wa Kitabu

"Kitabu cha Malaki kimeandikwa kwa mtindo wa kipekee katika manabii" (Jack P. Lewis). Ni mtindo mpya wa anwani unaojulikana kama Didactic -- Mbinu ya kuongea ya Dialectic (pia inajulikana kama njia ya Mabishano). Baadaye matumizi haya ya "madai -- pingamizi -- kanusho" yalijulikana sana, na yalikuwa muundo wa kawaida wa marabi na waandishi. Mbinu hii ya kufanya hoja inapatikana katika Injili na Nyaraka za kanuni ya AJ.

"Katika aina hii ya ufundishaji uthibitisho au shtaka hufanywa, pingamizi la dhana linatolewa na wasikilizaji, na kukanusha pingamizi kunatolewa na msemaji. Kwa mtindo wa Malaki tuna mwanzo wa njia ya kufundisha ambayo baadaye ilikuja kuwa ya ulimwengu wote katika shule za Kiyahudi na katika sinagogi" (Homer Hailey). Malaki 1:2 ni mfano mzuri wa muundo ambao ni mfano wa mtindo wa mwandishi huyu.

Malaki imeandikwa kama mjadala unaoendelea na wale wanaotilia shaka wema na haki ya Bwana. "Mtindo wa Malaki, basi, ni ule wa neno lililonenwa. Kitabu hiki kinafanana sana na barua ya Yakobo katika Agano Jipya, na kinafanana na mkusanyo wa maneno yaliyounganishwa kwa ulegevu badala ya kazi ya fasihi iliyopangwa kwa uangalifu" (The New Layman's Bible Commentary).

Mandhari kadhaa muhimu zinaonekana katika kitabu cha Malaki. Miongoni

mwao ni haya yafuatayo:

Kitabu cha ukumbusho --- Mal. 3:16, ambamo matendo ya wenye haki yameandikwa. Ukuzaji wa dhana hii unaonekana katika maandishi ya baadaye ya watu wa Mungu.

Wazo la kwamba toba ya kweli ndiyo hatua ya kwanza kuelekea uhusiano ufaao wa kiroho pamoja na Mungu linasisitizwa.

Malaki anasisitiza kuja kwa mtangulizi ambaye atatangaza kuja kwa Bwana. Yesu na wengine waliuona unabii huu kuwa ulionyesha kimbele kazi ya Yohana Mbatizaji --- Marko 9:11-13.

MIKA

Usuli wa Kibinafsi

Jina Mika ni kifupi cha umbo la Mikaya ambalo linamaanisha "Ni nani anayefanana na Bwana?" Namna ndefu ya jina hili inaonekana (Katika maandishi ya Kiebrania) katika Yeremia 26:18. Katika Mika 7:18 mchezo wa maneno unafanywa kwa jina lake. "Ni nani aliye Mungu kama wewe, anayesamehe uovu na kuachilia maasi ya mabaki ya milki yake?"

Mika alitoka katika mji wa Moreshethi (Mika 1:1), uliokuwa karibu na Gathi (Mika 1:14), ambao ulikuwa karibu maili 25 SW ya Yerusalemu. Hili lilikuwa eneo la kilimo lenye matokeo kwenye mpaka wa Yuda na Ufilisti. Kupitia eneo hili, majeshi na misafara ya kibiashara ilipita mara kwa mara, kwa kuwa ilikuwa njia kuu ya kuelekea Uwanda wa Baharini na Misri. "Kwa sababu ya hili, nabii huyo kijana alipata fursa ya kujifunza kuhusu matukio makubwa yaliyotukia wakati wake" (Hester, The Heart of Hebrew History).

Hakuna kinachojulikana kuhusu familia yake au maisha ya nyumbani. Hata hivyo, kama Amosi (ambaye mji alikozaliwa wa Tekoa ulikuwa umbali wa maili 17 tu), Mika alikuwa mwananchi wa nchi hiyo. "Kutoka katika kitabu chake mtu anaweza kukisia kwamba Mika aliishi karibu na watu na udongo na alikuwa na huruma kubwa kwa wote wawili. Moreshethi alijitenga vya kutosha kutoka Yerusalemu ili kuzalisha watu wa ujasiri na uhuru wa mawazo" (Homer Hailey). "Jina la baba yake halijatolewa, na tunahitimisha kuwa familia yake ilikuwa ya asili ya unyenyekevu" (Gleason Archer).

Mika aliishi wakati wa Isaya na Amosi na Hosea. Wengine hata wamekisia kwamba huenda alikuwa mwanafunzi wa nabii Isaya --- hakika kuna mambo kadhaa yanayofanana katika vitabu vyao viwili vya unabii (Isaya 2:2-4 na Mika 4:1-3 yanakaribia kufanana). "Mika, hata hivyo, alikuwa nabii wa mashambani na huduma ya kijijini wakati Isaya aliyezaliwa katika jiji alitoa jitihada zake za kinabii kwa wakazi na mahakama ya Yerusalemu" (Schultz, *The Old Testament Speaks*). "Kwa hiyo hakuwa na uhusiano wa karibu na siasa za kimataifa kama ilivyokuwa kwa wakati wake, Isaya. Huduma yake ilijishughulisha hasa na mateso ya watu wa kawaida na ya wakulima katika maeneo ya kilimo ambao walinyonywa na matajiri na wasio waaminifu wa vyeo" (Archer). "Mika alikuwa nabii wa maskini na waliokandamizwa" ... ambaye anaonyesha "roho ya ujasiri na ya kutoogopa ya mtu ambaye amekasirishwa na ufidadi na kutokuwa na huruma kwa watawala wasio na ubinadamu na wanadini wanaotumikia wakati" (Hailey).

Tarehe

Mika 1:1 inaweka unabii wake kwa kipindi kirefu cha wakati --- wakati wa utawala wa Mfalme Yothamu (750-731 KK), Mfalme Ahazi (736-715 KK), na Mfalme Hezekia (715-686 KK) ... wote walikuwa wafalme wa ufalme wa kusini wa Yuda. "Kutoka Yeremia 26:18-19 tunajifunza kwamba maonyo yake ya dhali wakati wa utawala wa Hezekia yalichukuliwa kwa uzito, na kutoa mchango muhimu kwa ufufuo ambao ulifanyika chini ya ufadhili wa serikali" (Archer).

Ingawa huduma ya utendaji ya Mika huenda ilihusisha kipindi cha miaka 50 hivi, "inaelekea kwamba sehemu kubwa ya maneno yake ya kinabii yaliyorekodiwa yalisemwa katika kipindi cha 725-710 KK" (Zondervan's *Pictorial Encyclopedia*). Vyanzo vingine vinarekebisha takwimu hii hadi 735-710 KK ili kuruhusu kazi wakati wa utawala wa Mfalme Yothamu.

Ni dhahiri kwamba kitabu hiki ni mkusanyo wa unabii ambao ulitolewa kwa kipindi cha miongo kadhaa. "Ni msururu wa jumbe zinazoitwa hotuba zinazotolewa kwa nyakati tofauti, katika hali tofauti, kwa uwezekano wote unaochukua muda mrefu. Ni muhimu kutambua hili ikiwa tutaleta maana yoyote kutoka kwa kile Mika anachosema" (Stuart Briscoe).

Usuli wa Kihistoria

Maandiko ya Biblia kwa ajili ya historia ya kipindi hiki ni --- II Wafalme 15-20; 2 Mambo ya Nyakati 27-32; Isaya 36-39. Mika anazungumza na falme

zote za kaskazini na kusini (Israeli na Yuda), "ingawa anashughulika hasa na Yuda."

Ufalme wa kaskazini wa Israeli ulikuwa karibu kuanguka kwa Ashuru. Hii ilitokea mwaka 722 KK, pengine ndani ya muongo mmoja wa onyo lake kwamba uharibifu unakuja (Mika 1:6). Ufalme wa kusini wa Yuda ungekuwa "nchi kibaraka ya Ashuru" kwa miaka mingi, na ungelazimika kulipa ushuru mkubwa kwa Ashuru.

Mfalme Hezekia hatimaye aliacha sera hii ya kuunga mkono Waashuri (2 Wafalme 18:7, 19-20), na Senakeribu akaivamia Yuda (701 KK), lakini Bwana akawapindua na kuwarudisha nyuma. Kisha Hezekia akaanzisha marekebisho mapana ya kidini.

Ilikuwa wakati huo ambapo Mika alifanya kazi. Pia alitabiri kuanguka kwa Yuda kwa Babeli, na urejesho wao uliofuata (Mika 4:10). Hili halingetokea kwa muda mrefu, hata hivyo (karibu miaka 125 baadaye), kwa hivyo halikuzingatiwa sana na watu.

Huenda ujumbe mwingi wa Mika ukapatikana wakati wa Mfalme Ahazi. "Hali mbovu na za kuabudu sanamu zinazoakisiwa kote katika kitabu hiki zinaweza kuhusiana na kupungua kwa maadili na maslahi ya kidini wakati wa siku za Ahazi" (Schultz, *The Old Testament Speaks*). "Kijamii na kimaadili Yuda aliwasilisha picha ya giza" wakati huu (Hailey). Matajiri walitamani nchi ya watu waliowazunguka (Mika 2:1-2). Waliwaibia maskini (Mika 2:8f). Maadili potovu ya biashara yalitekelezwa (Mika 6:11). Kulikuwa na manabii wengi wa uongo (Mika 2:11) ambao walitabiri kwa ajili ya malipo (Mika 3:11). Makuhani pia walifundisha kwa bei (Mika 3:11). Watawala na waamuzi wangeweza kuhongwa (Mika 7:3).

Watu walikuwa wa kidini, lakini ilikuwa sherehe tupu. "Dini ilikuwa imekuwa suala la umbo; maadhimisho ya sherehe yalifikiriwa kukidhi mahitaji yote ya kidini. Kulikuwa na uelewa mbaya ulioenea kwamba maadamu matendo ya nje ya ibada yalifanywa kwa uangalifu sana watu walikuwa na haki ya kupata upendeleo na ulinzi wa kimungu" (Homer Hailey). "Watu wamebadilisha ibada ya moyoni na kuweka desturi tupu, wakifikiri kwamba hayo ndiyo yote ambayo Mungu anataka. Wameachana na viwango vya Mungu vya uadilifu kutoka kwa shughuli zao za kila siku ili kufunika mazoea yao yasiyo ya uadilifu" (The Expanded Open Bible).

Kusudi la Mika

"Akitoka kwa tabaka la watu maskini zaidi, wafanya kazi, Mika alifahamu sana ukosefu wa haki na ulafi wa matajiri. Ingawa alipendezwa na mambo ya kisiasa ya taifa lake, ilikuwa tu jinsi walivyounganishwa na hali ya kidini na ya kimaadili ambapo Mika alizungumza nao" (Zondervan's Pictorial Encyclopedia). Mika anataka watu watambue kwamba imani ya kweli katika Mungu inaleta utakatifu wa kibinafsi na haki ya kijamii! Yeye "anasisitiza uhusiano muhimu kati ya kiroho ya kweli na maadili ya kijamii" (Expanded Open Bible). "Ibada na maadili haziwezi kutengwa kutoka kwa kila mmoja. Ni pande mbili za sarafu moja "(Jack P. Lewis).

"Anatambua kwa uthabiti kwamba hakuna wingi wa dhabihu unaoweza kubadilishwa vya kutosha kwa ajili ya haki kimatendo" (Schultz, The Old Testament Speaks). "Watu hawa wamekuwa wakidai mengi na kufanya kidogo. Mungu amekuwa akiangalia mgongano kati ya imani na mwenendo," anasema nabii, 'na hata vumilia tena'" (D. Stuart Briscoe).

Bwana anataka nini kwako?! Mika 6:8 inajibu swali --- "Kutenda haki, kupenda rehema, na kwenda kwa unyenyekevu na Mungu wako." "Ulimwengu utajuaje kwamba ninatembea kwa unyenyekevu na Mungu wangu? Watajua kwa jinsi ninavyowatendea watu. Wale wanaotembea kwa unyenyekevu na Mungu wao wanajali sana haki inayotendeka katika jamii, na wasiwasi mkubwa wa kuwatendea watu kwa upendo na rehema" (D. Stuart Briscoe).

Mika ndiye nabii wa kwanza kutishia Yuda kwa uharibifu wa Yerusalemu na hekalu lake (Mika 3:12). Pia anawatisha kwa kushindwa kwa unabii (Mika 3:6-7) --- kusingekuwa na neno kutoka kwa Mungu; hakuna mwongozo! Mika pia ndiye wa kwanza kutaja Bethlehemu kama jiji ambalo Masihi angetoka (Mika 5:2). Wakuu wa makuhani na waandishi walirejelea unabii huu wakati Herode alipouliza ni wapi Masihi angezaliwa (Mathayo 2:4-7). Kifungu hiki pia kilikuja katika mzozo kati ya umati wa watu juu ya wapi Masihi angetokea (Yohana 7:40-44). Pia, Mika 2:12-13; 4:1-8; na 5:4-5 "hutoa baadhi ya maelezo bora zaidi ya Agano la Kale ya utawala wa haki wa Kristo juu ya ulimwengu wote" (Expanded Open Bible). Na, Yesu alinukuu Mika 7:6 alipozungumza na wale Kumi na Wawili kuhusu ufuasi (Mathayo 10:36).

Maneno ya Mika

"Sehemu ya mwisho ya sura ya 1 (1:10-16) inafichua ustadi wa nabii kama mzungumzaji. Anatumia mchezo wa maneno, akionyesha kwamba yeye ni mjanja sana kama mshairi mwenye kipawa cha kushangaza!" (Briscoe). Juhudi za kutafsiri haya katika Kiingereza zinaweza kuonekana katika tafsiri za Moffat na Phillips. Ni "msururu mrefu zaidi wa miondoko endelevu katika Agano la Kale, ambamo Mika anaelezea kusonga mbele kwa jeshi la Waashuru kupitia sehemu yake ya nchi" (Jack P. Lewis).

Kwa mfano --- Gathi (1:10) inaonekana kama neno la Kiebrania kwa kusema, kwa hiyo ni kana kwamba alikuwa akisema, "Usiseme katika Jiji la Tell." Pia, katika 1:10 anaandika, "Katika Beth-le-afrah (nyumba ya mavumbi) jiviringisha mavumbini." Zaanani (1:11) maana yake ni "kwenda nje," kwa hiyo anasema, "Wale miongoni mwenu katika 'Mji wa Toka nje' hawatatoka." Nk.

"Fikiria mhubiri wa Kiamerika akisema, 'Kuishi Pittsburgh ni mashimo,' au 'Los Angeles si jiji la malaika,' au 'Wisconsin inapaswa tu kutamkwa Wisconsin.' Hilo lingepata usikivu wa watu, Mika alikuwa na tatizo la kufikisha ujumbe wake kwa watu hivyo alichagua gari hili la ajabu kuwafikia" (Briscoe).

NAHUM

Usuli wa Kibinafsi

Jina la nabii huyu --- Nahumu --- linamaanisha "faraja, faraja." Ni neno fupi la Nehemia linalimaanisha "faraja ya BWANA." Nabii huyu ametajwa mara moja tu katika Biblia nzima (Nahumu 1:1). Jina lake "kwa maana fulani ni ishara ya ujumbe wa kitabu, ambao ulikusudiwa kuwafariji na kuwafariji watu wa Yuda waliokandamizwa na kuteswa" (Eiselen).

Anatambulishwa kama "Nahumu wa Elkoshi." Wengine wanadhani hii inarejelea jina la babake (Elkoshi) na kwamba kwa hakika alizaliwa Bethabori (ambayo ni ng'ambo ya Yordani). Maandiko ya Wakaldayo yanamwita "Nahumu wa Beth-koshi." Uwezekano mkubwa zaidi, hata hivyo, jina hili linarejelea mahali pa kuzaliwa kwake. Utambulisho wa mji huu unabishaniwa sana, hata hivyo. Kuna nadharia kuu nne:

Hadithi ya karne ya 16 inamtambulisha Elkosh na Al-Qush huko Iraqi, kaskazini mwa eneo la Ninawi kwenye Mto Tigri. Nestorius (Patriarki wa Constantinople --- 428-431 BK) alitaja madai ya "kaburi la Nahumu" kwenye tovuti hii.

Jerome (mwaka 340-420 BK), ambaye alitoa toleo la Kilatini la Biblia la Vulgate, aliamini kuwa ilikuwa Galilaya mahali panapoitwa "Elkesi" karibu na Rama.

Wasomi wengi wa kihafidhina wanaamini kwamba Elkoshi ulikuwa mji wa kusini mwa Yuda (baadaye uliitwa "Elcese") ambao ulikuwa katikati ya Yerusalemu na Gaza. "Hii ingemfanya Nahumu kuwa nabii wa ufalme wa kusini na inaweza kueleza kupendezwa kwake na ushindi wa Yuda --- Nahumu 1:15; 2:2" (The Open Bible -- Expanded Version).

Wengi wamekisia kuwa jiji la "Kapernaumu" (Kiebrania -- Kepar-Nahumu), ambalo linamaanisha "kijiji cha Nahumu," huenda lilikuwa eneo la Elkoshi, na kwamba jiji hilo lilibadilishwa jina kwa heshima ya nabii aliyetoka huko. Kapernaumu, hata hivyo, ilikuwa Galilaya, na wengine wanahisi kwamba Yohana 7:52 inapinga maoni haya --- "Chunguza, na uone kwamba hakuna nabii anayetokea Galilaya."

Maoni mengine kuhusu eneo la mji huu ni --- Ilikuwa Yuda karibu na Eleutheropolis, kulingana na Pseudo-Epiphanius. Benjamin wa Tudela (karne ya 12 BK) alidai kuona kaburi la Nahumu kusini mwa Babeli. Hatimaye, mtu lazima akubali kwamba eneo halisi la Elkoshi halijulikani, ingawa inaonekana kuna uwezekano mkubwa, kulingana na ushahidi wa ndani kutoka katika kitabu cha Nahumu chenyewe, kwamba nabii huyu alikuwa mkazi wa Yuda.

Tarehe

Wanazuoni wanaweza kuorodhesha unabii wa Nahumu kwa usahihi kulingana na mambo matatu makuu:

Katika Nahumu 3:8-10 nabii anazungumza juu ya kuanguka kwa mji wa Thebes (No-amon) uliokuwa juu ya Misri. Inatazamwa kama tukio ambalo tayari limetokea. Thebes ilianguka kwa Waashuri mnamo 661 KK. Hivyo, unabii huu lazima uwe uliandikwa baada ya wakati huu.

Miaka kumi baada ya kuanguka kwake, Thebes ilikuwa imeanza kuinuka kutoka kwenye magofu yake, kujenga upya, na kupata tena utukufu wake wa zamani. Ikiwa Nahumu angengoja muda mrefu sana baada ya kuanguka kwa Thebe na kutumia uharibifu wake kama onyo kwa Ninawi, nguvu ya onyo hilo ingalipotea. Ninawi inaweza kudhania --- Ikiwa Thebe inaweza kupona haraka hivyo, basi sisi pia tunaweza!

Kuanguka kwa Ninawi kunatazamwa kuwa tukio la wakati ujao. Mji huo ulianguka mwaka 612 KK wakati Wamedi na Wababeli walipouharibu hatimaye. Hivyo, unabii lazima uwe umeandikwa kabla ya tukio hili.

Nahumu anazungumza juu ya Ninawi kuwa "nguvu na iliyojaa majivuno yake ya zamani ya kifalme" (Blaiklock). Hii ingeweka unabii katika wakati wa Ashurbanipal (668-625 KK); ilikuwa chini ya warithi wake ambapo taifa lilipungua na kuanguka.

Nahumu pia hamtaji mfalme katika utangulizi wake. Hii imewafanya wengine kufikia mkataa kwamba hapakuwa na mfalme juu ya watu wa Mungu wakati huo anayestahili kutajwa --- huyu anaweza kuwa mfalme Manase (686-642 KK).

Mambo haya yote, na mengine ambayo yanaweza kujadiliwa pia, yanaonekana kuashiria wakati karibu 655 KK. Hii inaweza kuwa zaidi ya miongo minne tu kutoka kuanguka kwa taifa hili lenye nguvu.

Usuli wa Kihistoria

Utawala wa kikatili wa Ashuru ulikuwa laana kwa nchi za Mashariki ya Kati kwa karne kadhaa. Tangu mwanzo walikuwa na sera ya "ushindi wa magharibi na kutawala ulimwengu." Walitambulika kuwa mojawapo ya mataifa yenye fujo, ukatili, ukatili na uovu duniani. "Ashuru lilikuwa taifa lililokusudiwa kwa kiasi kikubwa kwa vita vikali na ukatili wake ulikuwa wa mithali. Ninawi iliona wanadamu na mataifa kama zana za kunyonywa ili kukidhi tamaa ya ushindi na biashara. Ashuru ilikuwepo ili kutoa huduma yoyote kwa wanadamu" (Willis).

Yona alitoa unabii kwa Ninawi yapata mwaka 758 KK. Hii ilisababisha toba ya kitaifa. Hata hivyo, mabadiliko haya ya moyo yalikuwa ya muda mfupi. Ninawi ilitubu toba yake! Upesi wakarudi kwenye mwendo wa ushindi wa ulimwengu na uchokozi mbaya. Ifuatayo ni orodha ya wafalme wake na ushindi wake tangu wakati wa "kubadilika kwa moyo" wake hadi uharibifu

wake:

Tiglath-pileser III (745-727 KK) --- Alianza mpango wa ushindi wa ulimwengu. Alivamia nchi za Magharibi na kuwafukuza baadhi ya wakaaji wa kaskazini mwa Israeli, akiwapeleka katika eneo la kaskazini mwa Ninawi. Pia alipanua mamlaka yake katika Yuda, akiwatoza ushuru ...II Wafalme 15:29; 16:5-18; I Nyakati. 5:6, 26; II Nyakati. 28:16f; 30:6.

Shalmaneser V (727-722 KK) --- Alianza kuzingirwa kwa Samaria, mji mkuu wa ufalme wa kaskazini wa Israeli. Alikufa kabla ya jiji kuanguka.

Sargon II (722-705 KK) --- Alikamilisha kuzingirwa kwa Samaria. Mji ulianguka mwaka wa 722 KK, hivyo kuleta mwisho kwa ufalme wa kaskazini wa Israeli ... II Wafalme 17:3-6. Aliuawa mnamo 705 KK.

Senakeribu (705-681 KK) --- Mfalme Hezekia (728-687 KK) aliacha sera yake ya kuunga mkono Ashuru (2 Wafalme 18:7, 19-20). Kwa sababu hiyo, Senakeribu aliivamia Yuda (701 KK), akateka miji yake yenye ngome, na kuzunguka Yerusalemu. Alijigamba kwamba alikuwa amemfunga Hezekia katika Yerusalemu "kama ndege ndani ya ngome!" Hata hivyo, Malaika wa Bwana akawaua askari wake 185,000 katika usiku mmoja, na jeshi likaondoka ...II Wafalme 18:13 - 19:36; II Nyakati. 32:1-31; Isaya 36:1 - 37:38. Aliuawa na wanawe wawili (Adrameleki na Shareze), na mwana wa tatu (Esarhadoni) akawa mfalme ...II Wafalme 19:37; Isaya 37:38.

Esarhaddon (681-668 KK) --- Ni mfalme huyu aliyemteka Mfalme Manase (686-642 KK) na kumpeleka kwa muda mfupi wa utumwa (2 Nya. 33:10-13). Alikufa alipokuwa akiandamana dhidi ya Misri katika jitihada za kuwatiisha.

Ashurbanipal (668-625 KK) --- Mfalme huyu alikamilisha kampeni ya Misri ambayo ilisababisha kuanguka kwa "No-amon" (Thebes) mnamo 661 KK (Nahumu 3:8-10). Alipanua ushawishi wa Ashuru zaidi ya watangulizi wake wowote. Chini ya utawala wake, Ninawi likawa jiji lenye nguvu zaidi duniani. Kulingana na rekodi, alikuwa mtu mkatili sana.

Mji --- Kuta za Ninawi zilikuwa karibu maili 8 kuzunguka. yalikuwa na urefu wa 100' na upana wa kutosha hivi kwamba magari matatu ya vita yangeweza kuyapanda upande kwa upande. Kuzunguka kuta kulikuwa na minara iliyonyoosha futi 100 zaidi juu ya ukuta. Kwa kuongezea, kulikuwa na handaki kuzunguka jiji 150' upana na 60' kina. Ninawi ilikuwa na chakula cha kutosha ndani ya jiji hilo ili kustahimili kuzingirwa kwa miaka 20. Hivyo, unabii wa Nahumu wa kupinduliwa kwa jiji hili ulionekana kutowezekana kabisa kwa wakazi. Pia ulikuwa mji uliojaa bustani na mbuga na hata mbuga za wanyama. Jumba la kifalme lilikuwa na eneo la karibu futi za mraba 100,000, na kuta zake zilichongwa kwa michoro ya ushindi wa mfalme. Kulikuwa na malango makuu 15 yenye mafahali wakubwa wa mawe wakilinda kila moja.

Assur-etil-ilani na Sinshumlishir (625-620 KK) --- Wana hawa wawili wa Ashurbanipal walikuwa na tawala fupi na zisizo na tija. Uimara wa nasaba ya Ashuru ulikuwa umeanza kupungua.

Sin-shar-ishkun (620-612 KK) --- Huyu alikuwa mtoto wa Assur-etil-ilani. Alijulikana pia kama Esarhaddon II. Wakati huo Nabopolassar (625-605 KK) alijiimarisha kama mfalme wa Babeli na kuanza kuteka nyara za Waashuru. Kufikia 616 KK alikuwa amepata uhuru kamili kutoka kwa Ashuru kwa Babeli. Mnamo 614 KK Wamedi, chini ya Cyaxares, waliteka jiji la Ashur na kufanya mauaji ya kikatili kwa idadi ya watu. Kisha muungano ukafanyizwa kati ya Wamedi na Wababiloni na Waskiti, na kuzingirwa kwa Ninawi kukaanza. Kuzingirwa kulichukua muda wa miezi 3, na kumalizika (kulingana na Mambo ya Nyakati ya Babeli) wakati maji ya mafuriko yalipovunja kuta na kuruhusu askari kuingia ndani ya jiji. Hii ilikuwa kulingana na unabii --- "Kwa gharika inayofurika atakomesha kabisa mahali pake" (Nahumu 1:8). Mto Tigri ulikuwa umefurika kingo zake na kula kuta. "Kama kuta za miji hiyo ya kale kwa ujumla ziliundwa kwa matofali yaliyokandamizwa kwa majani na kuoka kwenye jua, mafuriko ya maji yangeweza kuharibu kwa urahisi" (Adam Clarke). Adui alipoingia mjini, Mfalme Sin-shar-ishkun alikusanya wake zake na watoto wake na mali yake yote ndani ya jumba la kifalme na kulichoma moto. Wote waliangamia kwa moto.

Waashuru wachache walijaribu kushikilia huko Harani na kurekebisha

serikali, lakini walishindwa mwaka 606 KK na Mfalme Nebukadneza kwenye vita vya Karkemishi. Uharibifu wa Ninawi ulikuwa kamili sana hivi kwamba miaka 200 baadaye, wakati Xenophon Mwathene na "Wale Elfu Kumi," wakiunga mkono kutoka katika mshikamano wao katika Uajemi, walipita kwenye eneo ambalo walisema hapakuwa na uthibitisho wa jiji lililowahi kuwa hapo! Nahumu 3:11, 17 ilitabiri kwamba ‘wangepichwa’ na mahali pao ‘hapajulikani. Katika nyakati za kisasa zaidi, tovuti hiyo haikugunduliwa hadi 1842. Leo, tovuti hiyo imefunikwa na mashamba, mnara wa maji kwa kijiji cha karibu, makaburi, na dampo la mitaa!

Ujumbe wa Nahumu

Watu wa Ninawi walikuwa wamerudia upesi mazoea yao ya kikatili na ya kipagani. “Hawakuwa wamepeleka ujuzi wao wa Mungu wa kweli kwa watoto wao” (Ryrie Study Bible). Walikuwa wametubu toba yao! Kwa hiyo, Mungu, kupitia Nahumu, alitabiri uharibifu kamili wa ufalme huu. Alikuwa amewaacha mara moja (wakati wa Yona). Asingefanya hivyo tena. Tofauti na Yona, Nahumu haendi kwa hakika mji wa Ninawi; bali hutangaza neno lake tokea mbali. Hakuna tumaini la toba yoyote kutokea, hivyo hakuna haja ya kwenda mjini.

Ingawa kitabu hiki kinahusika na anguko la Ashuru, hata hivyo kimeandikwa kwa manufaa ya Yuda. Mungu ameonyesha subira na ustahimilivu wake; sasa atadhihirisha ghadhabu yake! Ujumbe wa kitabu hiki ni kwamba ingawa Mungu anaweza kuwa si mwepesi wa hasira, hata hivyo daima "hufanya hesabu zake kikamilifu!" “Ijapokuwa Mungu si mwepesi wa hasira na ni mwingi wa fadhili zenye upendo (kama vile tendo Lake kuelekea Ninawi katika kitabu cha Yona linavyoonyesha), ustahimilivu Wake haupaswi kufasiriwa kuwa kutojali au kukosa nguvu --- Nahumu 1:1-6” (Willis).

Huu pia ni ujumbe wa faraja kwa watu wa Yuda wanaokandamizwa na Ashuru. Bila kujali jinsi mambo yanavyoonekana, Mungu hawasahau watu wake. Kitabu cha Ufunuo ni mfano kamili wa ujumbe huu. "Majeshi yanayompinga Mungu yanapoimarishwa kwa uthabiti sana na taa inayomulika ya watu wa Mungu iko kwenye hatua ya kutoweka, hata hivyo, ni rahisi kwa mabaki kusahau. Nahumu anatumkumbusha, kama vile magofu ya Ninawi ya kale, kwamba Mungu Mwenyewe ndiye Mtawala mkuu. **ATAKUWA NA NENO LA MWISHO!!**" (Ufafanuzi wa Biblia wa Expositor).

"Baadhi ya watu wamepinga mtazamo wa shangwe ambao Nahumu anasalimu nao juu ya tazamio la kuanguka kwa jiji kuu la Ashuru, na kuiona kuwa onyesho la ushupavu wa utaifa na kisasi cha kulipiza kisasi. Hii, hata hivyo, ni kutoelewa ardhi ambayo nabii huyo anaishi. Kwa sababu yeye ni mtu wa Mungu, anazungumza kama mtu ambaye anashughulishwa kabisa na tamaa Yake ya Bwana juu ya dunia. utakatifu machoni pa wapagani, kama dhidi ya dhuluma isiyo ya kibinadamu na ya kikatili ya milki hiyo ya kumkaidi Mungu ambayo kwa muda mrefu ilikuwa imeyakanyaga mataifa yote yaliyoongozwa kwa ukatili usio na huruma" (Gleason Archer).

JMP Smith anamfafanua kama "mzalendo mwenye shauku, mwenye matumaini," lakini "kitabu chake si kumbukumbu ya furaha ya kibinafsi juu ya anguko la Ninawi, kikionyesha chuki finyu na chuki ya mtu mmoja; lakini ni usemi wa bidii wa dhamiri iliyokasirishwa ya wanadamu" (Homer Hailey). "Ni moja kubwa 'Hatimaye'" (GA Smith).

"Kilio chake sio tu kilio cha shangwe katika anguko la adui mkandamizaji, bali pia ni kilio cha imani katika utawala mkuu wa Yehova na uthibitisho wa imani kwamba atawalipiza kisasi wateule wake wakati utakapofika. Somo la unabii wake wenye maneno mazuri lakini wa kuogofya ni moja ambalo ulimwengu unaweza kulitilia maanani leo. juu ya na kuongozwa na kanuni za uadilifu na ukweli hatimaye utalirudisha taifa kwenye kuzimu, usahaulifu wa mambo ya ghaibu, litakapofanya ukatili na uovu kuwa kiwango ambacho kwayo huishi" (Homer Hailey).

OBADIAH

Usuli wa Kibinafsi

Jina Obadia linamaanisha "Mtumishi wa Yahweh" (kihalisi -- "Mtu anayemtumikia au kumwabudu Yehova"). Unabii huu una tofauti ya kuwa kitabu kifupi zaidi katika Agano la Kale. Kuna watu kumi na wawili tofauti katika Agano la Kale wenye jina hili (jina la kawaida sana), lakini hakuna dalili kwamba yeyote kati ya watu hawa wengine atatambuliwa na nabii huyu.

Hakuna kinachojulikana kuhusu maisha yake, asili yake au utu wake isipokuwa kile kidogo kinachoweza kuzingatiwa kutoka kwa unabii huu. Inadhaniwa kwamba alikuwa mzaliwa wa Yuda. Wengine wanahisi huenda pia alikuwa miongoni mwa kundi la manabii waliounganishwa kwenye

Hekalu la Yerusalemu. Talmud ya Kiyahudi inasema kwamba Obadia hakuwa Myahudi, lakini mgeuzwa-imani wa Edomu Mungu alimtumia kuwakemea watu wake mwenyewe.

Tarehe

Mbali na kuwa kitabu kifupi zaidi katika Agano la Kale, Obadia pia "hubeba tofauti ya kuwa kigumu zaidi kati ya unabii wote hadi sasa" (Gleason Archer). Kazi yake inahusishwa na vipindi vya kuanzia 845 hadi 400 KK. Kuna nadharia mbili kuu:

- **585 KK --- Huu ndio mtazamo unaoshikiliwa na wasomi wengi wa huria. Inaweka unabii huu karibu mwaka mmoja baada ya kuanguka kwa Yerusalemu kwa Wababiloni.**

- **845 KK --- Haya ndiyo maoni yanayoshikiliwa na "wengi wa wasomi wa kiinjalisti wa karne ya 19 na 20" (Archer). Inaweka unabii wakati wa siku za Mfalme Yehoram (848 - 841 KK) wakati Yerusalemu iliposhambuliwa na Wafilisti na Waarabu (kwa ushirikiano unaowezezana na Waedomu --- II Wafalme 8:20; II Nya. 21:8-10, 16-17). Mtazamo huu unaonekana kuwa unaowezezana zaidi. (Kwa utetezi bora wa msimamo huu tazama -- A Survey of OT Introduction, by Gleason L. Archer, Jr., p. 299-303, and A Commentary on the Minor Prophets, cha Homer Hailey, uk. 28-29.)**

Mahusiano ya Kifasihi

Hiki ni mojawapo ya vitabu saba vya AK ambavyo havijanukuliwa katika kurasa za Agano Jipya. Hata hivyo, kuna mahusiano ya wazi na vitabu vingine kadhaa vya OT. Kuna kufanana kati ya vishazi vingi vinavyopatikana katika Yoeli 3 na Obadia:

- **Kwa sababu ya jeuri - Yoeli 3:19 na Obadi. 10**
- **Matendo yako yatarudi juu ya kichwa chako mwenyewe - Yoeli 3:4-7 na Obadi. 15**
- **Siku ya Bwana i karibu - Yoeli 1:15; 2:1; 3:14 na Obad. 15**
- **Katika Mlima Sayuni kutakuwa na wale watakaookoka - Yoeli 3:17 na Obadi. 17**

Inaonekana kwamba Yeremia aliifahamu kazi ya Obadia. Linganisha Yer. 49:7-22 pamoja na Obadia 1-9. Kuna "ushahidi wenye nguvu kwamba nabii Yeremia alikuwa amesoma na kurekebisha kwa madhumuni yake

mwenyewe Obadi. 1-9" (Mpiga mishale).

Usuli wa Kihistoria

Unabii huu ni dhidi ya watu wa Edomu. Waedomu walikuwa wazao wa Esau (Mwanzo 36:8-9) ilhali Waisraeli walikuwa wazao wa Yakobo, ndugu pacha wa Esau. Hivyo, watu hao walikuwa na uhusiano wa karibu sana.

Tangu mwanzo palikuwa na uadui kati ya hao ndugu wawili --- uadui ulioenea kwa mataifa waliotoka kwao.

- Yakobo na Esau “walishindana pamoja” ndani ya tumbo la uzazi la Rebeka (Mwa. 25:22). Katika mstari unaofuata Bwana anamwambia, "Mataifa mawili yako tumboni mwako."
- Kulikuwa na mzozo juu ya kuchukua haki ya mzaliwa wa kwanza na Yakobo kutoka kwa Esau (Mwa. 25:27-34). Ilikuwa wakati huu kwamba Esau alipata jina *Edomu* (maana yake "nyekundu") --- rangi ya kitoweo ambacho aliua haki yake ya mzaliwa wa kwanza (Mwanzo 25:30). Sehemu kubwa ya nchi iliyokaliwa na Waedomu ilifanyizwa na mchanga mwekundu wa giza; hii pia ilikuwa rangi ya Esau wakati wa kuzaliwa kwake (Mwanzo 25:25).
- Kulikuwa na mzozo wakati Yakobo alipomdanganya Isaka ili ambariki badala ya Esau (Mwa. 27).
- Kulikuwa na shida miaka baadaye kama ndugu wawili walikutana (Mwa. 32-33).
- Mgogoro kati ya mataifa mawili (Edomu na Israeli) ulianza wakati wa Kutoka Misri wakati Edomu ilipokataa kuwaruhusu watu wa Israeli kupita katika eneo lao katika njia ya kuelekea nchi ya ahadi (Hesabu 20:14-21).
- Uadui huu uliendelea hadi wakati wa Mfalme Daudi alipowaweka chini ya Israeli (2 Samweli 8:14).
- Wakati wa utawala wa Yehoramu, Edomu waliasi (2Fal. 8:20-22; 2 Nya. 21:8-10) na kujiwekea mfalme wao wenyewe. Ilikuwa ni wakati huu, yapata 845 KK, ambapo Obadia alitoa unabii wake kwa watu wa Edomu.

Watu wa Edomu walijawa na chuki sikuzote kwa Israeli. Ikizungumza juu ya watu hawa, Amosi 1:11 inasema, “akamfuatia nduguye kwa upanga, huku akizuia rehema zake; Matokeo yake, Malaki 1:3-4 inasema kwamba Bwana angewaangamiza kabisa Waedomu. Walikuwa watu "ambao Bwana amewakasirikia milele!"

Wakati wa historia yao ya baadaye Waarabu wa Nabatean walichukua eneo la Edomu na kuwafukuza kutoka katika nchi yao. Walikimbilia eneo lililo kusini mwa Bahari ya Chumvi, na baada ya muda wakaja kujulikana kuwa *Waidumea*. Karibu 120 KK walishindwa na John Hyrcanus wa Wamakabayo, ambaye aliwalazimisha wengi wao kutahiriwa na kukubali Sheria ya Musa.

Wakati wa kesi ya Yesu Kristo, tunaona pambano la mwisho --- Yesu (mzao wa Yakobo) alisimama mbele ya Mfalme Herode (mzao wa Esau).

"Kufikia 100 AD watu wa Edomu walikuwa wamepotea kwenye historia" (Homer Hailey). "Ukisafiri leo katika eneo la Edomu, hutapata chochote ila jangwa kali zaidi na utupu uliotengwa zaidi ... ni mojawapo ya maeneo ya kutisha zaidi, yaliyoachwa duniani" (Briscoe). Wao "watakuwa kana kwamba hawajawahi kuwepo!" (Obad. 16)

Tukio

Mji wa Yerusalemu ulikuwa umeshambuliwa na Wafilisti na Waarabu. Jiji lilikuwa limevamiwa na kuporwa. Edomu, ambaye alikuwa katika hali ya uasi, alijiunga na majeshi ya kuvamia na kushiriki katika nyara (Obad. 11). Walifurahi juu ya maafa ya Israeli (Obad. 12-13), na kuwaua au kuwafunga wale waliokimbia uharibifu. (Obad. 14)

Ujumbe

Kitabu hiki kimeundwa kuzunguka mada kuu mbili:

- 1. Uharibifu wa Edomu --- pia unajulikana kama Esau na Temani**
- 2. Kuthibitishwa kwa Yuda --- pia inajulikana kama Yakobo, Yerusalemu, na Mlima Sayuni**

Matumizi ya Yakobo na Esau hasa, pamoja na maneno kama vile “ndugu yako,” yavuta fikira kwenye uhusiano wa damu kati ya mataifa haya mawili.

"Ni ukiukwaji wa mahusiano haya ambayo yalisababisha shutuma za Obadia kwa Edomu na ulazima wa kurejeshwa kwa Yuda" (Expositor's Bible Commentary).

Masomo Makuu ya Obadia

John Calvin aliwahi kusema kwamba kwa sababu ya ufupi wa Obadia "haikupendekeza mahubiri mengi" kama kazi ndefu za kinabii. Ingawa hii inaweza kuwa kweli, hata hivyo kuna masomo mengi yanayoweza kutolewa kutoka kwa kitabu hiki. Kwa mfano --- mtu anaposhiriki katika "nyara za uovu," ingawa hawezi kuwa mchochezi wa uhalifu, kwa "kusimama kando" anakuwa "kama mmoja wao." (Obad. 11).

- Mtu (hata taifa) anapokuwa dhalimu, mkatili na mwenye uchungu kwa mtu mwingine ... hasa akiwa ndugu ... ataadhibiwa, na aliyedhulumiwa atalipizwa kisasi.
- Kama vile watu wapandavyo, ndivyo watu watakavyovuna! "Msidanganyike, Mungu hadhihakiwi; kwa kuwa chochote apandacho mtu, ndicho atakachovuna!" (Gal. 6:7). Waedomu walitaka kuwaangamiza Waisraeli, na wao wenyewe wakaangamizwa. (ona Obad. 15)
- Obadia anaweka wazi kwamba wazo la taifa lisiloweza kuathiriwa ni udanganyifu! Edomu walihisi kuwa salama sana hivi kwamba waliamini kwamba hakuna mtu angeweza kuwaangamiza. Walijenga miji mizima iliyokuwa imefichwa ndani ya miamba, na ambayo inaweza kufikiwa kwa njia nyembamba tu --- mji maarufu wa Petra, ambao ulichongwa kutoka kwenye mlima, ulikuwa Edomu. Usalama wao, hata hivyo, ulikosewa. Mungu alisema angewaangamiza, na historia inaonyesha jinsi jambo hilo lilivyotukia.
- Watu walikuwa na kiburi na kiburi jambo lililowafanya wajidanganye. "Kiburi cha moyo wako kimekudanganya, wewe ukaaye katika mapango ya miamba, katika mahali palipoinuka pa makao yako, wewe usemaye moyoni, Ni nani atakayenishusha hata nchi?" (Obad. 3). Jibu lipo katika mstari unaofuata --- "Kutoka huko nitakushusha, asema Bwana."
- Waedomu walikuwa wamepata hekima machoni pao wenyewe. Walikuwa na majibu yote; hakuwa na haja ya chochote; Mungu alikuwa ameachwa nje ya picha. Katika Agano la Kale hakuna kutajwa kwa dini

yoyote ya Waedomu au miungu yoyote ya Waedomu. "Waedomu hawakuwa na utii kwa mungu. Jambo hili limewafanya wasomi wengi kuamini kwamba watu hawa wasio wa kawaida walikuwa na uwezo wa kujitegemea, wenye kiburi, na waliojitosheleza hata wasingeliitia jina la mungu wa aina yoyote. Waliamini kwamba walikuwa na majibu yote wao wenyewe!" (D. Stuart Briscoe)

- Ufalme wa Bwana hatimaye utashinda (Obad. 21 --- "Na ufalme utakuwa wa Bwana").
- Dhambi kuu ya Edomu ilikuwa "onyesho dhahiri la ukosefu wa udugu" (Jack P. Lewis). Edomu alisimama karibu na kufurahi juu ya msiba wa taifa ndugu. "Anayefurahia msiba hatakosa kuadhibiwa." (Mit. 17:5)
- Mungu hutoa mahali pa kuokoka kwa wale ambao wangemgeukia --- Mlima Sayuni. (Obad. 17)

ZEKARIA

Usuli wa Kibinafsi

Jina Zekaria (kwa Kiebrania: Zekar-yah) linamaanisha "Yahwe amekumbuka." Hili lilikuwa jina la kawaida la Kiebrania. Kuna karibu wanaume 30 tofauti wenye jina hili linalotajwa katika Biblia, "inawezekana kwa sababu Bwana alikuwa amekumbuka maombi ya wazazi kwa ajili ya mtoto wa kiume." (Gleason L. Archer, Mdogo)

Zek. 1:1 inaonyesha alikuwa mwana wa Berekia na mjukuu wa Ido. Ido alikuwa mmoja wa makuhani waliorudi Yerusalemu katika kundi lililoongozwa na Zerubabeli (Neh. 12:4, 16; Ezra 5:1; 6:14). **Zekariapia alikuwa mmoja wa wale waliorudi chini ya Zerubabeli, na alikuwa tayari kuhani wakati wa kurudi (Neh. 12:16). Pia kuna uwezekano mkubwa alikuwa kijana tu (Kiebrania: na'ar) wakati huu (Zek. 2:4). Yaelekea alizaliwa Babiloni, na labda alikuwa ametoka tu kuwa kuhani wakati wahamishwa waliporudi Yerusalemu.**

Hadithi za Kiyahudi zinasema kwamba Hagai, Zekaria na Malaki walikuwa waanzilishi wa Sinagogi Kuu. Agano la Kale la Kigiriki (Septuagint) pia linawasifu Zekaria na Hagai kama waandishi wenza wa Zaburi kadhaa

(tazama somo katika mfululizo huu wa Hagai).

Katika Mathayo 23:35 na Luka 11:51 Yesu anazungumza juu ya "Zekaria, mwana wa Berekia" ambaye "aliuawa kati ya hekalu na madhabahu." (KUMBUKA --- Kuhani mwingine aliyeitwa Zekaria ... mwana wa Yehoyada ... pia aliuawa katika ua wa hekalu (2 Nya. 24:20-22) Wengine wanabishana na Yesu, au mwandishi fulani anayefanya nakala ya maandishi ya Biblia, aliwachanganya watu hawa wawili. Wengine wanashikilia kwamba walikuwa watu wawili tofauti ambao walitokea kupatwa na hatia sawa.

"Kaburi linaonyeshwa hadi leo chini ya Mlima wa Mizeituni, ambayo, inajifanya, ni ya nabii Zekaria. Wengine wanashikilia kwamba amezikwa mahali paitwapo Betharia, kilomita 150 kutoka Yerusalemu" (Adam Clarke). Zekaria "ameitwa nabii mwenye 'nafsi ya msanii na jicho la mwonaji.' (HI Hester, Moyo wa Historia ya Kiebrania)

Tarehe

Kulingana na Zek. 1:1 nabii huyu alianza kutabiri miezi miwili baada ya Hagai wa wakati mmoja wake kuanza kazi yake (ona Hagai 1:1). Hii ingeweka mwanzo wa kazi ya Zekaria kama nabii karibu mwezi wa Novemba, 520 KK. Kutoka Zek 7:1 tunajua kwamba Zekaria alitabiri kwa angalau miaka miwili zaidi. Sura ya 9-14 haijawekwa tarehe, hata hivyo, na kutokana na tofauti mbalimbali za kimtindo, na kutokana na ushahidi wa ndani, "inaelekea kwamba ujumbe huu ulitolewa baada ya kuwekwa wakfu kwa Hekalu. Yamkini hii inawakilisha ujumbe wa Zekaria wakati wa kipindi cha baadaye katika kazi yake ya unabii." (Schultz, Agano la Kale Linasema)

***Kumbuka---* Kuna wale ambao hawaamini Zekaria aliandika sura ya 9-14. Nadharia kuu mbili kuhusu hili ni:**

Nadharia ya Pre-Exilic --- inasisitiza kuwa sehemu hii iliandikwa kabla ya uhamisho, labda na Yereimia.

Nadharia ya Baada ya Aleksandria --- ambayo inapingana nayo iliandikwa baada ya wakati wa Alexander the Great (356 - 323 KK) na mwandishi asiyejulikana. Hilo linaonwa kuwa la lazima na wengine kwa sababu ya marejezo ya Ugiriki katika Zek. 9:13. Keil, hata hivyo, anasema kwamba hitimisho kama hilo dhidi ya "umoja wa uandishi wa kitabu kizima zimejengwa juu ya tafsiri za uwongo na kutoelewana!"

Usuli wa Kihistoria

Kwa mjadala wa usuli wa kihistoria tazama somo katika mfululizo huu wa Hagai. Hagai "alitoa msukumo wa awali wa kuweka msingi wa Hekalu la pili, ambapo Zekaria alisaidia kwa mali kuelekea kukamilika kwa mradi huo kwa kutoa mwelekeo mkubwa zaidi wa kiroho kwa theokrasi iliyorejeshwa kupitia maneno yake ya kinabii. Pamoja na Hagai wa siku moja yake aliitwa kutoa aina hiyo ya uongozi wake wa kiroho ambao ungeifanya upya kuitia imani, kuiongoza na kuiongoza kwa utimilifu, kushuhudia tena utimilifu wake wa kitheokrasi, ushuhuda wa kweli na utii wa kitheokrasi. wa Mungu duniani." (Pictorial Encyclopedia of the Bible ya Zondervan)

Zekaria "alianza kutoa unabii wakati ambapo bidii kwa ajili ya maadili ya theokrasi ilikuwa imefikia kiwango cha chini sana." "Kama ilivyokuwa kwa Hagai, jambo kuu la Zekaria lilikuwa ni kuweka vipaumbele vya kiroho katika maisha ya jumuiya iliyorudi." Zekaria aliona "hatari zinazohusika katika utaratibu wa ibada;" alitambua kwamba "kunyenyekoa, toba, na utakaso kutoka kwa dhambi lazima kutangulie kumiminiwa kwa baraka za Kimungu; na kwamba "ufanisi wa theokrasi ulitegemea uhusiano unaofaa kati ya watu wa agano na Mungu wao." (Pictorial Encyclopedia of the Bible ya Zondervan)

Tabia ya Kitabu

"Zakaria ndiye mrefu zaidi na asiyejulikana zaidi kati ya manabii wote wadogo kumi na wawili" (Adam Clarke). "Ni kigumu zaidi kati ya vitabu vyovyote vya Agano la Kale kutafsiri" (Homer Hailey). Zekaria "ndiye ya Kimasihi zaidi, ya apocalyptic ya kweli zaidi na eskatolojia, kati ya maandishi yote ya Agano la Kale" (Robinson). "Zekaria alitabiri zaidi juu ya Masihi kuliko nabii mwingine yeyote isipokuwa Isaya" (Ryrie Study Bible). "Hakuna nabii wa AK nzima anayehusika zaidi na tumaini la Kimasihi au anatoa utabiri maalum zaidi juu ya ujio wa Masihi." (Biblia iliyofunguliwa)

"Zekaria ametumia ushawishi mkubwa juu ya picha ya Kimasihi ya Agano Jipya kuliko nabii mwingine yeyote mdogo" (Jack P. Lewis). Kuna unabii kuhusu kuja kwake mara ya kwanza --- 3:8; 9:9, 16; 11:11-13; 12:10; 13:1, 6-7, na kuna unabii kuhusu kuja kwake mara ya pili --- sura ya 14. "Kristo anaonyeshwa katika ujio wake wawili kama Mtumishi na Mfalme, Mwanadamu na Mungu." (The Expanded Open Bible) Yafuatayo ni machache ya matarajio ya wazi ya Zekaria kuhusu Kristo:

Malaika wa Bwana --- 3:1
Jiwe lenye macho saba --- 3:9
Tawi la Haki --- 3:8; 6:12-13
Mfalme/Kuhani --- 6:13
Mfalme mnyenyekevu --- 9:9-10
Jiwe la pembeni, kigingi cha hema, na upinde wa vita --- 10:4
Mchungaji Mwema aliyekataliwa na kuuzwa kwa shekeli 30 za fedha, bei ya mtumwa --- 11:4-13
Aliyetobolewa --- 12:10
Chemchemi ya utakaso --- 13:1
Mchungaji aliyepigwa ambaye ameachwa --- 13:7
Hakimu ajaye na Mfalme mwadilifu --- sura ya 14

Jack Lewis aonyesha kwamba “Zekaria alitumia uvutano mwingine kwenye Agano Jipya. Dai lake la kwamba kila mtu aseme ukweli kwa jirani yake linaungwa mkono na Paulo (Zek. 8:16; Efe. 4:25) Msomaji wa kitabu cha Ufunuo anaweza pia kupata hapa kitangulizi cha picha fulani zilizotumiwa na mwandishi huyo. Kwa mfano:

Wapanda farasi wanne --- Zek. 6:1-8; Ufu. 6:1-8
Mizeituni miwili --- Zek. 4:3f; Ufu. 11:4
Kinara cha taa na macho saba --- Zek. 4:2-10; Ufu. 1:12f

Katika Zekaria, Shetani anaonekana kama mshitaki ili kuleta mapungufu ya wanadamu kwa tahadhari ya Mungu --- Zek. 3:1f; cf. I Nyakati. 21:1; Ayubu 1:6f; 2:1f.

Homer Hailey anabainisha “Zekaria anatofautiana katika mambo matatu kutoka kwa manabii waliomtangulia:

1. Anatoa mkazo kwa maono kama njia ya mawasiliano ya kimungu. Ni kweli kwamba maono yanaonekana katika Kitabu cha Amosi, lakini si sawia na yale ya Zekaria.

2. *Upatanishi wa Malaika* anachukua nafasi muhimu katika ujumbe wake. Malaika wanaonekana waziwazi hasa katika sura sita za kwanza za kitabu hicho.

3. *Ishara ya apocalyptic* kuingia katika maono ni sifa nyingine yenye kutokeza ya maandishi ya nabii huyu.”

"Nabii anaona na kusisitiza ukweli kwamba ushindi wa mwisho unategemea ushirikiano wa Kiungu na juu ya kujisalimisha kwa watu kwa Mapenzi ya Mungu" (Homer Hailey). "Haingewezekana kutia chumvi umuhimu wa vifungu kama hivyo kutoka kwa Nabii huyu Mdogo katika mahubiri na imani ya Wakristo wa mapema!" (*Biblia ya Open*)

SEFANIA

Usuli wa Kibinafsi

Jina Sefania (Kiebrania -- Tsephan-yah) linamaanisha "Yahwe anaficha" au "Yahwe ameficha." "Kwa wazi Sefania alizaliwa wakati wa mwisho wa utawala wa Mfalme Manase (695 - 642 KK). Jina lake linaweza kumaanisha kwamba 'alifichwa' kutokana na ukatili wa Manase" (Expanded Open Bible). Tazama II Wafalme 21:1-18 na 2 Mambo ya Nyakati 33:1-20 kwa asili ya utawala wa mfalme huyu.

"Sefania pekee kati ya vitabu vya unabii anaonyesha maelezo marefu ya nasaba kuhusu mwandishi" (Expositor's Bible Commentary). "Nasaba yake ni ndefu zaidi kuliko nasaba ya kawaida ya kinabii na inafuatilia vizazi vinne" (New Layman's Bible Commentary). Sef. 1:1 inamtambulisha kama mjukuu wa mtu aliyelitwa Hezekia -- wasomi wengi wanahisi huyu alikuwa mfalme mwema Hezekia (715 - 686 KK), hivyo kumfanya nabii huyu wa damu ya kifalme. Wengine, hata hivyo, wanasisitiza kwamba hilo haliwezekani kwa sababu ya ukosefu wa wakati kutoka siku za Mfalme Hezekia hadi kuzaliwa kwa Sefania. Kurejelea kwake Yerusalemu kuwa "mahali hapa" (Sef. 1:4) inaonekana kuashiria kwamba Yerusalemu lilikuwa makao yake. "Kufahamiana kwake na hali za mji (Sef. 3:1f) kunathibitisha zaidi jambo hili." (Homer Hailey)

"Mashutumumu yake makali ya dhambi za watu na vilio vyake vya huruma vya toba vimempa jina la 'puritan'" (Hester, Moyo wa Historia ya Kiebrania). "Wakichukua kidokezo kutoka kwa Sef. 1:12, wasanii wa Enzi za Kati mara kwa mara walimwakilisha Sefania kama mtu mwenye taa, akitafuta Yerusalemu kwa wenye dhambi ili kuwaadhibu." (Jack P. Lewis)

Kando na ukweli na dhana hizi chache, hakuna kinachojulikana kuhusu nabii huyu.

Tarehe

Sef. 1:1 inaweka tarehe ya unabii huu katika siku za Mfalme Yosia (640 - 609 KK). Inaweza kudhaniwa kutoka katika hali duni ya kimaadili na kidini ya Yuda wakati huu ulipoandikwa kwamba unabii huu ulikuja kabla ya mageuzi makubwa ya kidini ya 621 KK. (2 Wafalme 22-23; 2 Mambo ya Nyakati 34-35)

Pia, Sef. 2:13 inaweka wazi kwamba anguko la Ninawi (lililotukia mwaka wa 612 KK) lilikuwa tukio ambalo bado liko mbeleni. "Ingekuwa salama kupendekeza 630 hadi 625 KK kama tarehe inayowezekana ya kazi yake. Ikiwa 626 KK itakubaliwa, basi huduma za Yeremia na Sefania zilianza katika mwaka huo huo." (Homer Hailey)

Usuli wa Kihistoria

Wakati wa utawala wa Manase (695 - 642 KK) na Amoni (642 - 640 KK) ufalme wa kusini wa Yuda ulizama kwa kina cha kushangaza cha maadili na kiroho. Wafalme hawa wawili walibaki kuwa vibaraka waaminifu kwa Ashuru, na wakatafuta kufuta mema yote ambayo Mfalme Hezekia alikuwa ametimiza. Hata hivyo, katika mwaka wa 640 KK --- akiwa na umri wa miaka 24 tu --- Mfalme Amoni aliuawa na watumishi wake (2 Wafalme 21:23; II Nya. 33:24), na mtoto wake wa miaka 8, Yosia, alifanywa kuwa mfalme (2 Wafalme 21:24 - 22:2; 24:225). Yosia alikuwa mfalme mwema wa mwisho kutawala juu ya Yuda. Alipokufa mwaka 609 KK --- akiwa na umri wa miaka 39 tu --- Yuda angekuwa na miaka 23 tu kabla ya kuangamizwa kwake na Utumwa wa Babeli (586 KK).

Akiwa na umri wa miaka 16 Yosia alianza "kumtafuta Mungu wa Daudi baba yake" (2 Nya. 34:3). Katika umri wa miaka 20 alianza "kusafisha Yuda na Yerusalemu" kutoka kwa kila kitu kisichokuwa kitakatifu na kiovu (2 Nya. 34:3f). Marekebisho yake yalikuwa makubwa zaidi kuliko yote yaliyojaribiwa na mfalme yeyote aliyepata kutawala juu ya Yuda.

Miaka kadhaa baadaye (621 KK) Hilikia kuhani aligundua kitabu kilichopotea cha Sheria ya Musa ("Biblia ilikuwa imeachwa kwenye rafu kwa muda mrefu sana, na kupuuzwa, kwamba hakuna hata mmoja ambaye angeweza kukumbuka ni wapi --- au hata kujali!"). Yosia alipotambua jambo hili lilikuwa nini, na umuhimu wake, alikusanya watu wote wa nchi yake, kuanzia mkubwa hadi mdogo, na kuwasomea Kitabu cha Agano (2 Nya. 34:29-30). Hekalu lilisafishwa na Pasaka iliadhimishwa --- ambayo mfano wake haukuwa umeonekana kwa muda fulani (II Nya. 35). Yosia pia alipata

uhuru kutoka kwa Waashuru na kuanza kutwaa tena baadhi ya nchi ambayo walikuwa wameinyakua kutoka kwa ufalme wa kaskazini wa Israeli.

Bila shaka, unabii na kazi ya Sefania ilikuwa na uvutano juu ya Yosia, na huenda ilikuwa na mengi ya kufanya na kuanzishwa kwa marekebisho --- na ikiwa kweli Yosia na Sefania walikuwa na uhusiano (wote walikuwa wa ukoo wa Mfalme Hezekia), nabii huyu labda alikuwa na ufikiaji na ushawishi mwingi juu ya mfalme huyo mchanga.

Sefania pia anatabiri Siku ya Bwana inayokuja. Ijapokuwa marekebisho yalianzishwa, hata hivyo kwa muda mfupi (kufuatia kifo cha Yosia) watu wangerudia njia zao za zamani, za uovu. Kwa hiyo, Sefania aonya juu ya maangamizi yanayokaribia kutoka kwa taifa ambalo hata sasa liko karibu na upeo wa macho. Taifa hili lilikuwa Babeli! "Siku ya Sefania ya Bwana ina jukumu muhimu katika kuunda dhana ya siku ya mwisho ya hukumu" (Jack P. Lewis). "Sefania anatumia usemi huu kuliko nabii mwingine yeyote" (Expositor's Bible Commentary). Sef. 3:9-20 "inazungumza juu ya upande mwingine wa siku ya Bwana: Itakuwa siku ya baraka baada ya hukumu kukamilika. Mabaki ya haki yatasalia na wote wanaomwita, Myahudi au Mataifa, watabarikiwa" (Expanded Open Bible). Yesu alidokeza kwa Sefania katika matukio mawili --- Mathayo 13:41 (Sef. 1:3) na Mathayo 24:29 (Sef. 1:15). Vifungu hivi vyote viwili vinahusishwa na ujio wa pili wa Kristo.

"Farao Neko wa Misri alidhamiria kusaidia Waashuri kupigana na Wababeli huko Harani, na hivyo akaenda kaskazini na jeshi lake (609 BC) Yosia alijaribu kumzuia Megido kwa kutupa majeshi yake katika njia ya Farao Neko. Alifanikiwa kuzuia jeshi la Misri kufika Harani, lakini aliuawa katika vita. Kwa miaka minne, 5 BC Neko alitawaliwa na Yuda katika Yuda 6 KK. Nebukadreza (Mfalme wa Wababiloni) huko Karkemishi anaidhinishwa kuwa moja ya kejeli za historia ya Yuda, akiongozwa na Yosia, alikuwa amejaribu kuwasaidia Wababiloni kwa kupigana na Misri huko Megido, ufalme uliomba mfalme wake katika pambano la kusaidia Babiloni sasa ulikuwa kibaraka wa taifa ambalo lilikuwa limejaribu kusaidia. (Homer Hailey)

Siku ya Bwana

Ujumbe mkuu wa kitabu hiki ni Siku ya Bwana --- siku ya hukumu. Inaonwa kuwa siku ya kutisha kuwa karibu kama siku ambayo itaangukia

viumbe vyote kama hukumu kwa ajili ya dhambi. Ni picha mbaya ya uharibifu, lakini kutoka humo watatoka mabaki. "Ni siku ya ukombozi kwa waaminifu" (Hailey), pamoja na maangamizi kwa wasio waaminifu.

George Adam Smith, katika The Book of the Twelve Prophets (Vol. 2, p. 48), ametoa muhtasari mzuri wa roho ya unabii huu --- "Hakuna kitabu cha moto zaidi katika Agano la Kale lote. Wala umande wala nyasi wala mti wala ua lolote huishi ndani yake, lakini ni kila mahali moto, moshi na giza, makapi yanayopeperushwa, bundi na magofu ya madirisha na magofu ya madirisha. majumba ya ukiwa."

KIPINDI KATI YA MAAGANO

Utangulizi:Tangu wakati tunapoondoka Malaki, takriban miaka 400 inapita kabla ya mistari ya ufunguzi ya Agano Jipya. Wakati huo matukio mengi muhimu ya kihistoria na mabadiliko hutokea. Zikiunganishwa, masharti haya yanajumuisha “wakati ufaao tu” wa kuja kwa Yesu Kristo. (taz. Warumi 5:6)

Lakini kwanza, ni nini kilichowapata Wayahudi na ulimwengu wote wa Mediterania katika kipindi cha kati ya maagano?

I. Milki ya Babeli

A. Matukio makuu yafuatayo yalitokea baada ya utawala wa Mfalme Daudi:

1. Sulemani, mwanawe, anakuwa mfalme mwaka wa 970 KK.
2. Baada ya kifo cha Sulemani mwaka 930 KK ufalme uligawanyika.
 - a. Ufalme wa Kaskazini (yaani-Israeli) ulikuwa na makabila kumi chini ya uongozi wa Yeroboamu.
 - b. Ufalme wa Kusini unaanguka kwa Babeli mnamo 606 KK.
 - [1] Danieli na wengine walipelekwa Babeli. (Danieli 1:1-7)
 - [2] Mateka wengine walichukuliwa katika uhamisho wa baadaye - 597 na 586 BC.
3. Kama vile Yereimia alivyotabiri, Yuda walirudi nyumbani mwaka 536 KK - miaka 70 baada ya kuchukuliwa mateka.

B. Wakati wa miaka sabini ya utumwa wa Babeli, mabadiliko kadhaa ya kudumu, muhimu yalifanyika katika Uyahudi.

1. Sinagogi likawa mahali pa kutawala pa ibada na mafundisho.

2. Mwandishi alichukua nafasi ya kuhani kama mtu mwenye ushawishi mkubwa zaidi wa kiroho.
3. Uhamisho wa Babeli pia uliunda Diaspora, Wayahudi waliotawanyika kwani Wayahudi wengi hawakurudi Palestina.

II Milki ya Umedi na Uajemi

- A. Chini ya Mfalme Koreshi Uajemi ilishinda Babeli mwaka wa 539 KK.
- B. Mwaka wa 536 KK Koreshi alitoa amri kuwaruhusu Wayahudi kurudi nyumbani na kujenga upya Hekalu.
- C. Mfalme wa baadaye wa Uajemi (Xerxes au Ahasuero) alioa mwanamke Mwebrania (480 KK) ambaye alitumiwa na Mungu kuwaokoa watu wake. (cf. Esta)
- D. Bado mfalme mwingine wa Uajemi - Antashasta wa Kwanza - aliruhusu Wayahudi zaidi kurudi katika nchi yao.
 1. Ezra alikuwa katika kundi hili na akawa mwalimu mkuu wa Sheria. (taz. Ezra 7-10)
 2. Nehemia alipata kibali cha kurudi na kujenga upya ukuta wa Yerusalemu mwaka 445 KK.
- E. Wayahudi waliporudi, uadui ulikua kati ya watu waliokuwa wamekaa katika nchi wakati wa kutokuwepo kwao - Wasamaria, Wayahudi waliooa watu wa mataifa mengine.
- F. Chini ya Ezra, Nehemia na nabii Malaki uamsho ulifanyika.
- G. Hii inatupeleka hadi mwisho wa Agano la Kale (karibu 400 KK).
- H. Uajemi iliendelea kuwa mamlaka kuu ya ulimwengu hadi kuja kwa milki ya Kigiriki.

III. Ufalme wa Kigiriki

- A. Ingawa ufalme wa Kiyunani ulikuwa umetabiriwa na nabii Danieli (cf. Danieli 2) wakati wa kutawaliwa kwake haukuonyeshwa katika maandiko.
- B. Ugiriki ilianza kutawala wakati Philip wa Makedonia alifanikiwa

kuunganisha majimbo ya jiji la Ugiriki chini ya utawala mmoja.

1. Alitawala kuanzia mwaka 359 KK hadi 336 KK.
2. Mwanawe, hata hivyo, akawa mmoja wa viongozi wa ulimwengu mashuhuri katika historia.

C. Alexander the Great alimrithi baba yake mwaka 336 KK na kutawala kwa miaka kumi na tatu.

1. Alexander alikuwa gwiji wa kijeshi.
2. Akifunzwa na Aristotle alilemewa na wazo la kuuteka na kuuunganisha ulimwengu chini ya utamaduni wa Kigiriki.
3. Taifa baada ya taifa lilipoanguka, usanifu wa Kigiriki, michezo ya Kigiriki, lugha ya Kigiriki, desturi za Kigiriki, n.k zilienea katika ulimwengu wa Mediterania.
4. Alexander na wanajeshi wake waliiteka Palestina mwaka 332 KK.
 - a. Wayahudi hawakutoa upinzani wowote wa kijeshi.
 - b. Kama Waajemi, Wagiriki waliwaruhusu Wayahudi uhuru wa kidini.

D. Baada ya kifo cha Alexander, ushawishi wa Wagiriki ulimwenguni pote uliendelea, lakini mapigano yalizuka kati ya majemadari wake na milki hiyo ikagawanyika katika sehemu nne:

1. Ptolemy alitawala Misri.
2. Antipater alidhibiti Ugiriki na Makedonia.
3. Seleucus alitawala Babeli.
4. Lysimachus alitawala Thrace.

E. Hatimaye, mamlaka mbili, Ptolemy na Seleuko, zilitawala.

IV. Miaka ya Baada ya Kigiriki/Kabla ya Kirumi

A. Akina Ptolemy walikuwa na mamlaka ya kisiasa na kijeshi juu ya Palestina kuanzia 323 KK hadi 198 KK.

1. Chini ya utawala wao, ushawishi wa Wagiriki uliendelea kuwa na nguvu zaidi.
2. Kuongezeka kwa matumizi ya lugha ya Kigiriki kulisababisha uhitaji wa tafsiri ya maandiko katika lugha hiyo.
 - a. Septuagint (LXX) ilitolewa karibu 250 BC.
 - b. Ilikuwa ni Biblia kwa ajili ya Wayahudi wa Diaspora na baadaye.

B. Waseleucids chini ya Antiochus III, walishindana na udhibiti wa Palestina kutoka kwa Ptolemies mwaka wa 198 KK. (taz. 1 Wamakabayo 1:15)

1. Miaka thelathini baadaye, mwanawe Antiochus IV Epiphanies alikuwa kwenye kiti cha enzi.
2. Antiochus Epiphanies alijaribu kuwashinda akina Ptolemi huko Misri lakini alilazimishwa kutoka nje na Roma iliyopanda juu.
3. Alirudi nyuma kupitia Palestina na kutoa aibu na hasira yake juu ya Wayahudi. (1 Wamakabayo 1:20-53)
4. Kwa muda wa miaka miwili, aliua, kuteka nyara na kuwafanya watumwa.
 - a. Alinajisi hekalu, akalivua hazina zake.
 - b. Mnamo Desemba 16, 167 KK, Antiochus Epiphanies hata alitoa nguruwe kwenye madhabahu takatifu. (1 Wamakabayo 1:54-64)

C. Kuhani wa Kiyahudi aliyetwa Mathias na wanawe watano waliongoza uasi dhidi ya Waseleucidi mwaka wa 166 KK.

1. Kutoka nchi ya milimani, walipanga wapiganaji wa msituni. (1 Wamakabayo 2:1-70)
2. Mathiya alikufa mwaka uliofuata na uongozi wa uasi ukapita kwa mwanawe Yuda.
 - a. Jina lake la utani lilikuwa Maccabeus. (yaani - nyundo)
 - b. Alikuwa mwanamkakati mahiri wa kijeshi.
3. Yuda Maccabeus alichukua udhibiti wa Yerusalemu.
 - a. Alijenga madhabahu mpya na kurekebisha hekalu.
 - b. Aliweka wakfu tena hekalu kwa Bwana mnamo Desemba 14, 164 KK.
 - c. Hanukkah (Sikukuu ya Taa) ni msimu wa likizo wa Kiyahudi wa kila mwaka ambao huadhimisha tukio hili.
4. Chini ya uongozi wa Wamakabayo, Palestina ilijiondoa katika ushawishi wa Washami (yaani - Seleucid), hasa kupitia mkataba uliofanywa na Roma mwaka 139 KK.
5. Wakati wa utawala wa Wamakabayo, vikundi vitatu vilipata umaarufu ambavyo vingekuwa na uvutano mkubwa juu ya Palestina katika siku za Yesu.
 - a. Wamakabayo (makuhani) wakawa Kuhani wa Hasmoneans.
 - b. Hasidi wakawa Mafarisayo.

c. Wagiriki wakawa Masadukayo.

V. Ufalme wa Kirumi

A. Roma ilichukua udhibiti wa Palestina chini ya Pompey mnamo 63 KK.

B. Wakati mamlaka ya Kirumi yalitawala ulimwengu uliostaarabika katika kipindi chote cha wakati kilichofunika na maandiko ya Agano Jipya; Kimsingi Roma iliruhusu maeneo yaliyotekwa yajitawale.

C. Baada ya Pompey kuiteka Palestina, utawala wa Palestina ulipewa Antipater.

1. Antipater alikuwa Mwaidumea, si Myahudi.
2. Mdanganyifu mjanja, alifanikiwa kupata nafasi hii.
3. Alikuwa mwanzo wa nasaba ya Herode.

D. Baada ya Antipater, Herode Mkuu alitawala kutoka 37 BC hadi 4 AD.

1. Aliitwa Herode "Mkuu" kwa sababu ya miradi yake mikuu ya ujenzi.
2. Lakini Herode alikuwa mtu mkatili, mkatili. (kwa mfano - Mathayo 2)

E. Baada ya kifo cha Herode, Palestina iligawanywa kwa wanawe watatu - Filipo, Antipas, na Archileus.

F. Chini ya Ufalme wa Kirumi, mambo kadhaa yalikuwepo kwa ajili ya "utimilifu wa wakati."

1. Lugha ya kawaida.
2. Amani ya jumla duniani kote.
3. Umaskini ulioenea miongoni mwa watu waliotekwa.
4. Utumwa ulilazimishwa.

UFUNZO WA USULI WA AGANO JIPYA

Utangulizi: Agano la Kale mara kwa mara lilielekeza kwa Masihi ajaye na agano jipya ambalo angeleta. Baadhi ya taarifa za usuli zitatusaidia kufahamu vyema maana kamili ya Agano Jipya na mpangilio wake. Kristo alikuja, mitume waliitwa, na kanisa likakua na kustawi katika mazingira ya dunia iliyofuata.

I. Ulimwengu wa Kirumi wa Karne ya 1.

A. Muundo wa kisiasa wa Dola ya Kirumi.

1. Kufikia nyakati za Agano Jipya, Rumi ilikuwa imebadilika kutoka jamhuri hadi ufalme.
2. Chati ifuatayo inaorodhesha wafalme wa karne ya kwanza pamoja na marejeo ya Agano Jipya na matukio muhimu ya kibiblia.

Dates	Name	NT Reference	Significant Event
30 B.C.-A.D. 14	Augustus	Luke 2:1	Birth of Christ
A.D. 14-37	Tiberius	Luke 3:1	Ministry and death of Christ
A.D. 37-41	Caligula		
A.D. 41-54	Claudius	Acts 11:28 Acts 18:2	The great famine Expulsion of the Jews from Rome
A.D. 54-68	Nero	Acts 25:10; 28:19	Trial of Paul
A.D. 68	Galba		
A.D. 69	Otho		
A.D. 69	Vitellius		
A.D. 69-79	Vespasian		Destruction of Jerusalem
A.D. 79-81	Titus		
A.D. 81-96	Domitian		Persecution of Christians
A.D. 96-98	Nerva		
A.D. 98-117	Trajan		

3. Ingawa jukumu la mfalme lilikuwa muhimu hatimaye, muhimu zaidi katika hadithi ya Agano Jipya ilikuwa utawala wa majimbo.
 - a. Mwakili walioteuliwa na Seneti ya Kirumi walitawala majimbo yaliyo salama.
 - b. Wasimamizi walioteuliwa na mfalme walitawala maeneo ambayo yalikuwa na usalama mdogo.
4. Uraia ulikuwa kipengele kilichotambulishwa ulimwenguni kupitia Roma.
 - a. Mtu anaweza kuwa raia wa Roma kulingana na kuzaliwa, ruzuku ya kifalme, au ununuzi.
 - b. Baadaye, haki ya uraia iliongezwa kwa watu wote huru.
 - c. Paulo aliomba uraia wake kukomesha adhabu isiyo ya haki. (Matendo 22:25-29)
5. Sheria ya Kirumi ilikuwa mchango mkubwa kwa ulimwengu wa Magharibi uliostaarabika.
 - a. Sheria ya Kirumi ilikuwa ya moja kwa moja na kwa uhakika.
 - b. Msisitizo mdogo uliwekwa kwenye dhamira au hali za ziada.
 - c. Utekelezaji wa sheria hii ulikuwa wa haraka na wa usawa.
6. Miundombinu ya usafiri na mawasiliano ilikuwa muhimu katika kueneza injili.

- a. Kwa ujumla barabara salama za Kirumi ziliunganisha miji hiyo.
- b. Bahari ziliondolewa maharamia.
- c. Lugha ya kawaida (yaani, Kigiriki) ilizungumzwa.

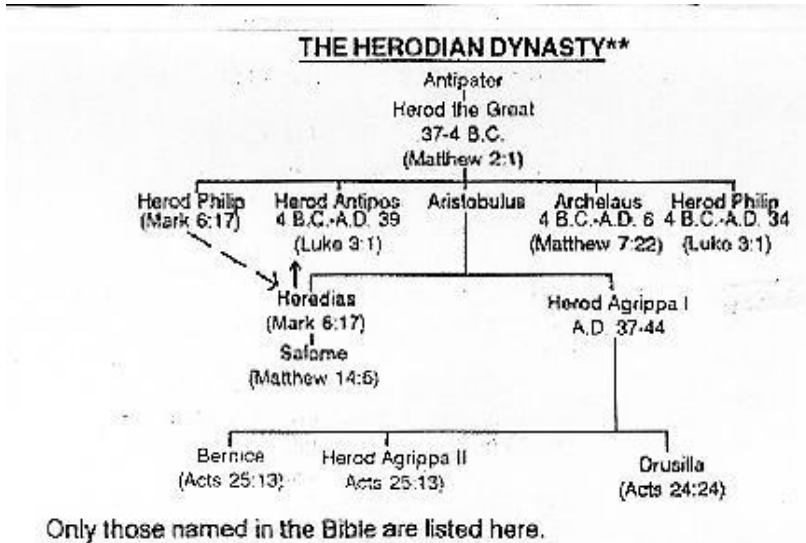
B. Imani na dini za Warumi.

1. Unajimu na ushirikina ulikuwa mwingi. (cf. Mdo. 8:9-24)
2. Ushirikina wa kimapokeo wa Wagiriki na Warumi uliendelea.
 - a. Kufikia karne ya 1, miungu hii ya kitamaduni ilianza kudhihakiwa.
 - b. Maeneo machache bado yalikuwa na madhehebu yenye kusitawi. (taz. Matendo 19:27. 34, 35)
3. Dini za mafumbo zimekuwa maarufu sana (kwa mfano, Zoroastrianism, Isis, na Serapis - kama vile ibada za kisasa).
4. Ibada ya maliki ikawa muhimu sana kufikia mwisho wa karne ya kwanza.
 - a. Tangu Augusto na kuendelea watawala walichukuliwa kuwa miungu baada ya kifo chao.
 - b. Mila hii ilionekana kuchanganya uzalendo na dini, ikiweka uhibititi mkubwa kwa watu.
 - c. Domitian alipokuja kwenye kiti cha enzi (mwaka 81-96 BK) alijitangaza kuwa "dominiset deus" (yaani, Bwana na Mungu) na kuamuru kuabudiwa kwake.
 - [1] Kwa sababu ya imani yao ya kuabudu Mungu mmoja kwa muda mrefu, Wayahudi hawakuruhusiwa kutoka kwa agizo hili.
 - [2] Ikizingatiwa kuwa dhehebu lililoanza, Ukristo haukupata msamaha kama huo.
5. Ya umuhimu mkubwa ni ukweli kwamba hakuna hata mmoja wa hapo juu aliyejenga hisia kubwa ya maadili kati ya watu.

II. Palestina katika Karne ya 1.

A. Hali ya kisiasa nchini Palestina.

1. Pompey alipoteka eneo la Roma mwaka 63 KK, alimweka Antipater kuwa msimamizi wa Palestina.
 - a. Antipater alifanywa rasmi kuwa gavana mwaka wa 55 KK
 - b. Aliuawa mwaka 43 KK.
 - c. Baada ya msukosuko fulani, mwana wa Antipater, Herode (Mkuu), aliwekwa rasmi kuwa "Mfalme wa Wayahudi" mwaka wa 37 KK.
2. Agano Jipya lina marejeo ya mara kwa mara kwa idadi ya miaka kwa nasaba ya Herode. Kwa msomaji wa kawaida, wanaweza kuwa na utata. Chatu ifuatayo inaweza kusaidia:

3. Baada ya kifo cha Herode Mkuu mwaka wa 4 KK, Palestina iligawanywa kati ya wanawe watatu.
 - a. Archelaus alifanywa kuwa mkuu wa mkoa wa Yudea.
 - b. Antipa alifanywa kuwa mtawala wa Galilaya na Perea.
 - c. Philip akawa mtawala wa sehemu za kaskazini za Transjordan.
4. Archelaus alikuwa kiongozi mkatili kiasi kwamba Roma ilimwondoa madarakani mnamo mwaka wa 6 BK.
5. Ilikuwa ni kwa sababu ya kuondolewa kwake mamlaka katika Yudea yalikabidhiwa kwa mfululizo wa watawala wa Kirumi.

WASIMAMIZI WA KARNE YA KWANZA WA YUDA

Tarehe ya kutawala Jina Maandiko

- AD 6-10 Coponius
- AD 10-13 M. Ambivius
- AD 13-15 Annus Rufo
- AD 15-26 Valerius Gratus
- AD 26-36 Pontio Pilato Luka 3:1; 23:1
- AD 36-38 Marcellus
- AD 38-41 Maryllus**
- AD 44-46 Cuspius Fadus
- AD 46-48 Tiberius Alexander

AD 48-52 Ventidius Cumanus
AD 52-59 M. Antonius Felix Matendo 23, 24
AD 59-61 Porkio Festo Matendo 24:27
AD 61-65 Albinus
Kuharibiwa kwa Yerusalemu mwaka 65 BK
70 BK Gessius Florus - Uharibifu wa Yerusalemu
AD 72 Vettulenus Cerialis
AD 72-75 Lucilius Bassus
AD 75-86 M. Salvienus
Flavius Silva
86 BK Pompeius Longinus
**Herode Agripa I alitawala Yudea mwaka 41-44 BK

B. Hali ya kitamaduni huko Palestina:

1. Wengi wa Wayahudi walikuwa maskini.
 - a. Wavuvi, wakulima, na mafundi walipata maisha ya upole.
 - b. Utumwa mdogo ulikuwepo kati ya Wayahudi.
 - c. Tofauti chache za kijamii au kitabaka ziligawanya watu.
2. Utawala tajiri ulisitawi miongoni mwa familia chache za makuhani.

C. Maisha ya kiroho ya Wayahudi:

1. Mapokeo ya Kiyahudi yametangulia mbele ya Sheria ya Musa.
 - a. Sheria ilikuwa imekuwa yenye thamani zaidi wakati wa uhamisho wa Babiloni.
 - b. Hata hivyo, waandishi walewale walioiheshimu na kuifundisha sheria upesi wakawa na hatia ya kutengeneza orodha kubwa ya mapokeo ambayo yalikuja kuchukua nafasi ya sheria ya kweli. (cf. Marko 7:1-13)
2. Sinagogi lilikuwa muhimu zaidi katika maisha ya kila siku ya Kiyahudi kuliko hekalu.
3. Hekalu liliheshimiwa kimsingi kwa kuwa kitovu cha siku kuu za sikukuu (Pasaka, Pentekoste, na Sikukuu ya Vibanda).
4. Ukuhani ulitawaliwa na "wahuru" wa Kiyahudi ambao walikuwa vibaraka wa watawala wa Kirumi.
5. Vyama vingi vilizuka katika Uyahudi.
 - a. Mafarisayo, kundi dogo kali na lenye kuheshimiwa, walijitolea kushika Sheria bila dosari. Katika utengano wao, mara nyingi walikuza unafiki.
 - b. Masadukayo walikuwa matajiri wakubwa walioshirikiana na Roma.

- Kwa ujumla hawakupendwa na Wayahudi wengi.
- c. Wazeloti walikuwa wanamgambo, kikundi chenye msimamo mkali cha wazalendo wa Kiyahudi waliodhamiria kuondoa nchi ya utawala wa Warumi.
 - d. Sanhedrini ilikuwa mahakama kuu ya Dini ya Kiyahudi. Ilisikia mabishano makubwa juu ya maswala ya kijamii na kidini.
6. Kwa sababu Ukristo ulizaliwa katika kifua cha Uyahudi, ni muhimu sana kuelewa historia hii.

III. Mtazamo wa Haraka wa Agano Jipya.

- A. Agano Jipya liliandikwa kwa kipindi cha miaka 50.
- B. Tunaliita Agano Jipya, Agano, kwa sababu ndivyo lilivyo.
1. Yeremia alitabiri kwamba agano jipya lingeanzishwa. (Yeremia 31:31-34)
 2. Damu ya Yesu ilianzisha agano hili jipya. (cf. 1Wakorintho 11:23-25; Waebrania 8:6-8)
- C. Hatujui hasa ni lini au jinsi gani orodha ya sasa ya vitabu 27 iliunganishwa.
1. Kundi la kwanza la vitabu vinavyokubalika lilianza karibu mwaka wa 140 BK.
 2. Ingawa kulikuwa na mabishano fulani juu ya vitabu vichache, makubaliano yalifikiwa mapema sana katika historia ya kanisa kuhusu ni vitabu vipi vilivuviwa na Mungu.
 3. Majaribio makuu ya "canonicity" yalijumuisha:
 - a. Je, iliandikwa na mtume au mshirika wa karibu wa mtume (mfano Marko na Luka)?
 - b. Maudhui?
 - c. Uthibitisho na maandiko mengine?
 - d. Je, barua au kitabu hicho kilikubaliwa na makanisa yaliyoaminika tangu zamani za kale?
 4. Bila shaka majaliwa ya Mungu yalikuwa ni jambo kuu katika kuleta Agano Jipya kwetu.

MATHAYO

Utangulizi: Mathayo ndiye wa kwanza wa "injili" nne. Ingawa injili hizi nne hutoa habari kuhusu maisha ya Yesu Kristo, sio historia tu au wasifu. Badala yake, zimeundwa kama trakti za kisasa ili kuwaleta wenye dhambi kwenye imani. (cf. Yohana 20:30-1; Luka 1:3-4)

Injili ya Mathayo ni picha yenye nguvu ya maisha ya Yesu. Kwa kweli, ilikuwa maarufu zaidi kati ya injili nne katika siku za kwanza za kanisa.

Jina: Kitabu kimepewa jina la mwandishi.

Mwandishi: Ingawa hakuna hata mmoja wa waandikaji wa injili anayejitambulisha katika maandishi yao, mapokeo ya mapema zaidi yanasema kwamba kitabu hicho kiliandikwa na mtume Mathayo, aliyekuwa mtoza-kodi hapo awali.

1. Kipande cha kazi iliyopotea ya Papias, askofu wa Hierapolis katika Phrygia (mwaka 130 BK) anamtaja Mathayo kama mwandishi.
2. Mababa wengine wa kanisa la awali na wanahistoria (km Justin Martyr, Irenaeus, Jerome, Origen, na Augustine) wanakubali kwamba injili ya kwanza iliandikwa na Mathayo.
3. Kwa sababu ya kutoeleweka kwa jamaa kwa Mathayo kati ya mitume, ni shaka sana kwamba kitabu hicho kingekuja kubeba jina lake mbali na ukweli kwamba yeye ndiye aliyekiandika.

Kusudi: Mathayo iliandikwa hasa kwa Wayahudi ili kuonyesha kwamba Yesu alikuwa Mfalme wa ufalme. (taz. 2:2, 5; 21; 10; 27:29-42; 25:31)

1. Mathayo ina marejeo mengi ya Agano la Kale kuliko injili nyingine yoyote.
2. Kinachoshangaza ni kwamba kitabu hiki kina baadhi ya kauli kali katika Agano Jipya dhidi ya Wayahudi.

I. Usuli wa kitabu.

A. Mtu Mathayo.

1. Pia anajulikana kwa jina la Levi. (Mathayo 9:9-13; Marko 2:13-17, Luka 5:27-32)
2. Mathayo alikuwa mtoza ushuru huko Kapernaumu (Mathayo 9:9-13), ambaye aliacha kila kitu na kumfuata Yesu. (Luka 5:27-29)
3. Baada ya wito wake, aliwaalika wengi wa watoza ushuru wenzake kuja

kumlaki Yesu. (Mathayo 9:10-13)

4. Baadaye Yesu alipochagua wale Kumi na Wawili, Mathayo alichaguliwa kuwa katika kundi hilo. (Mathayo 10:3; Marko 3:18; Luka 6:15; Matendo 1:13)

B. Tarehe kamili ya utunzi wa injili ya Mathayo haijulikani.

1. Maneno "mpaka leo" (Mathayo 27:8; 28:15) ni ushahidi kwa miaka kadhaa baada ya kununuliwa kwa "Shamba la mfinyanzi."

2. Anguko la Yerusalemu limetabiriwa lakini halijaeleza katika Mathayo 24, ikimaanisha kuwa kitabu kiliandikwa kabla ya 70 BK.

3. Wasomi wengi wa kihafidhina huweka tarehe ya kuandikwa kati ya AD 60 na 70 AD.

II. Ujumbe mkuu wa kitabu -Ujumbe mkuu wa Mathayo ni

kumtambulisha Yesu kama mfalme wa ufalme wa Mbinguni

A. Mengi ya mafumbo yanalenga ufalme na thamani yake. (cf. 13)

B. Kitabu pia kinaweka wazi kwamba ufalme uko karibu.

(Mathayo 3:2; 4:17; 6:10)

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Miaka ya Mapema ya Yesu. (Mathayo 1:1 - 4:17)

1. Nasaba kutoka kwa Ibrahimu hadi kwa Yesu imetolewa.

2. Kuzaliwa kwa Yesu kunaelezwa kwa ufupi. (1:18-25)

3. Ziara ya Mamajusi. (2:1-12)

4. Yusufu, Mariamu, na Yesu watorokea Misri. (2:13-23)

5. Yohana Mbatizaji anatarisha njia. (3:1-12)

6. Yesu anabatizwa na Yohana. (3:13-17)

7. Yesu anakumbana na majaribu jangwani. (4:1-11)

B. Huduma ya Yesu huko Galilaya. (Mathayo 4:12 - 18:35)

1. Katika utimizo wa unabii, Yesu aanza kuhubiri katika Galilaya. (4:12-17)

2. Anawaita wanafunzi wake wa kwanza. (4:18-22)

3. Yesu anafundisha na kuponya wagonjwa. (4:23-25)

4. Mahubiri ya Mlimani. (5:1-7:29)

5. Kristo anatoa sifa zake kupitia miujiza na matendo mengine mema. (8:1-9:38)

6. Yesu anawatuma wale kumi na wawili. (10:1-42)

7. Anafundisha na kuhubiri katika miji ya Galilaya. (11:1-12:50)

8. Mifano saba kuhusu ufalme imetolewa. (13:1-58)
9. Yohana Mbatizaji anakatwa kichwa. (14:1-12)
- 10 Yesu anatoa miujiza na mafundisho mbalimbali, kutia ndani:
 - a. Kulisha watu 5000. (14:13-21)
 - b. Yesu akitembea juu ya maji. (14:22-33)
 - c. Kufundisha juu ya kile kilicho safi na najisi. (15:1-20)
 - d. Uponyaji wa binti wa mwanamke Mkanaani. (15:21-28)
 - e. Kulisha watu 4000. (15:29-39)
 - f. Karipio kwa Mafarisayo na Masadukayo. (16:1-12)
 - g. Kukiri kwa Petro kwa Kristo. (16:13-28)
 - h. Kugeuzwa. (12:1-13)
 - i. Uponyaji wa mvulana mwenye pepo. (17:14-23)⁷
 - j. Mafundisho kuhusu unyenyekevu na msamaha. (18:1-35)

C. Huduma ya Yesu huko Perea na Yudea. (Mathayo 19:1 - 20:34)

1. Yesu anafundisha kuhusu talaka na kuoa tena. (19:1-12)
2. Anawakaribisha watoto wadogo. (19:13-15)
3. Anakutana na kijana tajiri. (19:16-30)
4. Yesu anafundisha mfano wa wafanya kazi katika shamba la mizabibu. (20:1-16)
5. Anatabiri tena kifo na ufufuo wake. (20:17-19)
6. Mama ya Yakobo na Yohana anaomba ukuu kwa wanawe. (20:20-28)
7. Yesu anawaponya vipofu wawili huko Yeriko. (20:29-34)

D. Huduma ya Yesu Yerusalemu. (Mathayo 21:1-25:46)

1. Yesu anaingia Yerusalemu kwa ushindi. (21:1-11)
2. Anafundisha mafumbo na kujibu maswali. (21:12-22:46)
3. Anawashutumu waandishi na Mafarisayo. (23:1-36)
4. Anaomboleza juu ya Yerusalemu isiyotii. (23:37-39)
5. Yesu anatabiri uharibifu wa Yerusalemu na mwisho wa wakati. (24:1-25:46)

E. Majaribu ya Yesu. (Mathayo 26:1-27:32)

1. Yesu anatabiri tena kifo chake. (26:1-2)
2. Makuhani wakuu na wazee wanapanga kumuua. (26:3-5)
3. Bwana wetu amepakwa manukato ya thamani. (26:6-13)
4. Yuda anafanya mapatano ya kumsaliti Yesu. (26:14-16)
5. Yesu anaanzisha Meza ya Bwana. (26:17-30)
6. Anatabiri kukana kwa Petro. (26:31-35)

7. Yesu anaomba katika Gethsemane. (26:36-46)
8. Anakamatwa. (26:47-56)
9. Yesu anahukumiwa mbele ya Kayafa na kuhukumiwa. (26:57-68)
10. Petro anamkana Bwana mara tatu. (26:69-75)
11. Yesu anakabidhiwa kwa Pilato. (:1-2)
12. Yuda anarudisha pesa za usaliti na kujiua. (27:3-10)
13. Yesu anahukumiwa mbele ya Pilato. (27:11-26)
14. Anadhihakiwa na askari wa Kirumi. (27:27-30)
15. Anaongozwa kwenda kusulubiwa. (27:31 -32)

F. Kusulubishwa. (Mathayo 27:33-56)

G. Kuzikwa kwa Yesu. (Mathayo 27:57-66)

1. Yusufu wa Arimathaya anaomba mwili wa Yesu. (27:57-58)
2. Yesu anazikwa katika kaburi jipya la Yusufu. (27:59-61)
3. Kaburi limehifadhiwa. (27:62-66)

H. Ufufuo. (Mathayo 28:1-15)

1. Baada ya tetemeko kubwa la ardhi, kaburi la Yesu linafunguliwa. (28:1-4)
2. Malaika anazungumza na wanawake wanaoripoti ufufuo kwa wengine. (28:5-10)
3. Uongo umetayarishwa kueleza mwili wa Yesu uliopotea. (28:11-15)

I. Maneno ya Mwisho ya Kristo. (Mathayo 28:16-20)

1. Mamlaka yote amepewa Yesu. (28:16-18)
2. Agizo Kuu limetolewa na Yesu. (28; 19-20)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. "Tatizo-Synoptic:"

1. Tatizo la muhtasari ni msemu unaotumika kuelezea ugumu wa wanazuoni katika kushughulika na uhusiano wa dhahiri wa Mathayo, Marko, na Luka.
 - a. Wengi huhitimisha kwamba kulikuwa na utegemezi wa kifasihi kati ya hao watatu.
 - b. Je, mmoja aliandika kwanza na wengine walikopa kutoka kwa kazi yake?
 - c. Je, walikopa kutoka kwa chanzo cha kawaida, kinachoitwa Q, hati isiyojulikana?

d. Je, walikuwa wakisimulia mapokeo simulizi?

2. Kweli hakuna tatizo hapa.

a. Maandiko yanatuambia wazi kwamba waandishi walitumia vyanzo tofauti - habari za mashahidi, ripoti za mdomo, habari iliyoandikwa, nk.

b. Katika siku za kwanza za kanisa, hekaya za kweli za mafundisho ya Kristo na miujiza hakika zilikuwa zimesawazishwa. (taz. Yohana 14:26)

c. Watu hawa waliandika huku wakiongozwa na Roho Mtakatifu.

[1] Kuandika kutoka chanzo cha kawaida cha habari kuhusu mtu wa kawaida (Yesu Kristo), haishangazi kwamba zinafanana sana.

[2] Hata hivyo, kila mwandishi alikuwa na mteremko au msisitizo tofauti, uliolenga hadhira fulani.

[3] Kusema ukweli, wasiwasi zaidi ungetolewa kama hakungekuwa na mfanano wa kimsingi katika uandishi wao.

B. Utambulisho wa Mwana wa Mungu/Mwana wa Adamu.

1. Yesu kama Mwana wa Mungu ni mojawapo ya mada kuu katika Mathayo. (Mathayo 3:17; 17:5; 16:16; 28:19)

2. Lakini Yesu anatajwa kuwa "Mwana wa Adamu" mara 31 katika Injili ya Mathayo (cf. Mathayo 8:20; 9:6; 17:22-23; 24:44, n.k.)

3. Msisitizo uliowekwa kwenye vyeo hivi vyote viwili unasisitiza ukweli kwamba Yesu alikuwa Mungu kamili na mwanadamu kamili.

C. Ufalme wa Mbinguni.

1. Mathayo anazungumza mara kwa mara kuhusu Ufalme wa Mbinguni (mara 38).

2. Marko na Luka wanatumia neno "Ufalme wa Mungu" kurejelea kitu kimoja.

3. Neno la Kiyunani la ufalme ni basilea. Ina wazo la "uhuru", "utawala", au "utawala."

a. Ulimwengu kwa ujumla uko chini ya utawala wa Shetani, Mkuu wa ulimwengu. (Luka 4:6; Yohana 12:31; 14:30)

b. Lakini Yesu alikuja kumshinda Shetani na kuwaweka huru mateka wake. (Mathayo 12:25-30; Luka 11:20)

4. Ufalme wa Mbinguni (au Mungu) ni utawala au utawala wa Mungu katika mioyo na mawazo ya watu wake.

a. Utawala madhubuti wa Mungu unatimizwa katika kanisa lake. (Danieli 2:44; taz. Mdo. 2)

b. Hata hivyo, ufalme na kanisa si maneno sawa kabisa.

- [1] Kwa mfano, watoto wadogo ni sehemu ya ufalme wa Mungu lakini si katika kanisa. (Mathayo 19:14)
- [2] Kuna wengine ambao wameongezwa kwa kanisa wanaopoteza mtazamo wa Ubwana wa Yesu Kristo. (Mathayo 7)
- [3] Katika Luka, Yesu anasema, "Ufalme umo ndani yenu."
- c. Hakika ni kweli kwamba kila mtu mzima aliye katika ufalme wa Mungu yuko katika kanisa la Kristo.

D. Mahubiri ya Yesu.

1. Kitabu cha Mathayo kimepangwa karibu na mahubiri matano makuu.
 - a. Mahubiri ya Mlimani. (5-7)
 - b. Mafundisho kwa wale Kumi na Wawili. (10)
 - c. Mifano ya ufalme. (13)
 - d. Mafundisho juu ya msamaha. (18)
 - e. Kufundisha juu ya "mambo ya mwisho." (24-25)
2. Nyenzo nyingi katika masomo haya zinahusu mambo ya msingi na ya vitendo maishani. (km 5-7, 18)
3. Nyenzo ngumu zaidi inashughulikiwa pia. (km 24)

MARK

Utangulizi: Kitabu cha Marko kinatoa maelezo ya wazi, ya haraka na mafupi ya maisha ya Yesu. Miujiza ya Yesu inapata uangalifu mkubwa katika injili hii. Zaidi ya mara arobaini Marko anamrejelea Yesu kama mtu wa vitendo, mtu anayefanya mambo "mara moja" au "moja kwa moja."

Kama wengine watatu. Injili ya Marko imeandikwa ili kuwasukuma wanaume na wanawake kumwamini Mwana wa Mungu.

Jina- Kitabu kimepewa jina la mwandishi wake.

Mwandishi- Yohana Marko

1. Ingawa mwandishi hajajitambulisha popote kwa jina katika injili, tuna uhakika kabisa Marko aliiandika.
2. Ushahidi wa kanisa la kwanza unampa Marko jambo hilo. (km Papias, Irenaeus, Clement wa Alexandria, Origen, Jerome)

Kusudi

1. Wakati Mathayo alitayarisha injili yake kwa hadhira ya Wayahudi, Marko anaandika maelezo yake ya maisha ya Kristo kwa mtazamo wa Kirumi.
2. Clement wa Aleksandria (kiongozi wa kanisa wa karne ya pili) alisema kwamba injili ya Marko iliandikwa kwa kuitikia ombi la Warumi kwa ajili ya maelezo yaliyoandikwa ya maisha na huduma ya Kristo.
3. Katika maeneo fulani. Marko anafafanua mila na lugha ya Kiyahudi kwa hadhira isiyo ya Kiyahudi. (Marko 5:41; 7:34; 15:34)

I. Usuli wa kitabu.

A. Mwanaume Marko.

1. Marko anatajwa mara ya kwanza kwa jina katika Matendo 12:12.
2. Kama wengi katika siku zake alijulikana kwa majina mawili
 - a. Yohana lilikuwa jina lake la Kiebrania.
 - b. Marko (Marcus) lilikuwa jina lake la Kilatini.
3. Alikuwa binamu yake Barnaba. (Wakolosai 4:10)
4. Yohana Marko aliandamana na Paulo katika safari yake ya kwanza ya umishonari. (Matendo 13:5)
 - a. Akarudi Perga. (Matendo 13:13)
 - b. Baadaye, safari ya pili ya umishonari ilipopendekezwa na Paulo,

- Barnaba alitaka kumchukua Yohana Marko tena. Paulo alikataa na hao wawili wakaachana na Barnaba akimchukua Marko katika safari ya umishonari kwenda Kipro. (Matendo 15:36-39)
5. Hatimaye Paulo na Marko walipatanishwa. (Filemoni 24; Wakolosai 4:10; 2 Timotheo 4:11)
 6. Marko pia alikuwa mshirika wa karibu wa Petro. (1 Petro 5:13)
 - a. Yaonekana Marko alibaki Rumi Paulo alipoachiliwa kutoka katika kifungo chake cha kwanza.
 - b. Yaelekea Marko alijiunga na Petro alipokuja Roma. (1 Petro 5:13)
 7. Habari nyingine ya kuvutia ni kwamba anasimulia uzoefu wake mwenyewe katika Marko 14:51-52.

B. Mahali na tarehe ya kuandikwa.

1. Marejeleo kadhaa katika Marko yanaonyesha asili ya Kirumi na marudio.
 - a. Ikiwa "Rufo" anayetajwa na Marko (15:21) ndiye yule yule anayesalimiwa na Paulo katika Warumi 16:13, hii inaweza kuonyesha uhusiano wa moja kwa moja wa injili na Rumi.
 - b. Idadi ya "Latinisms" muhimu hutokea katika Marko.
 - [1] pishi (4:21)
 - [2] mnyongaji (6:12)
 - [3] ushuru (12:14)
 - [4] akida (15:39)
2. Tarehe iliyowekwa kwa injili ni AD 65-70.

II Ujumbe Mkuu wa Kitabu

- A. Marko anamonyesha Kristo kama mtumishi anayeteseka (Marko 8:31; 10:33) ambaye ni Mwana wa Mungu.
- B. “Kwa maana hata Mwana wa Adamu hakuja kutumikiwa, bali kutumika, na kutoa nafsi yake iwe fidia ya wengi.” (Marko 10:45)
- C. “Na yule akida, aliyesimama mbele ya Yesu, aliposikia kilio chake, na kuona jinsi alivyokufa, akasema, Hakika mtu huyu alikuwa Mwana wa Mungu!” (Marko 15:38-39)

II. Muhtasari wa Kitabu

- A. Kipindi cha Maandalizi. (Marko 1:1-13)
 1. Huduma ya Yohana Mbatizaji inasimuliwa kwa ufupi. (Marko 1:2-8)

2. Yesu anabatizwa. (Marko 1:9-11)
 3. Yesu anajaribiwa na Shetani. (Marko 1:12-13)
- B. Huduma ya Yesu Galilaya. (Marko 1:14-8:30)**
1. Yesu anahubiri Galilaya. (1:14-15)
 2. Anawaita wanafunzi wa kwanza. (1:16-20)
 3. Anafundisha kwa mamlaka makubwa. (1:21-28)
 4. Yesu anamponya mama mkwe wa Petro na wengine wengi. (1:29-34)
 5. Yesu anaomba mahali pasipokuwa na watu. (1:35-39)
 6. Anamtakasa mwenye ukoma. (1:40-45)
 7. Yesu anakutana na mabishano yake ya kwanza na Mafarisayo na waandishi. (2:1-3:6)
 8. Yesu anajiondoa kutoka kwa umati na kuwachagua wale Kumi na Wawili. (3:7-19)
 9. Familia ya Yesu inamuuliza. (3:20-35)
 10. Yesu anafundisha mifano kuhusu ufalme. (4:1-34)
 11. Miujiza mbalimbali hufanyika. (4:35 - 5:43)
 12. Anakataliwa katika mji wake wa nyumbani wa Nazareti. (6:1-6)
 13. Wale Kumi na Wawili wanatumwa. (6:7-13)
 14. Yohana Mbatizaji anauawa. (6:14-29)
 15. Miujiza zaidi inafanywa. (6:30-56)
 16. Mgongano mwingine hutokea na Mafarisayo. (7:1-23)
 17. Yesu anamponya binti ya mwanamke Msiro-Foinike na bubu kiziwi. (7:24-37)
 18. Yesu anawalisha watu 4000. (8:1-13)
 19. Ana mshindano mwingine na Mafarisayo. (8:11-21)
 20. Petro anakiri juu ya Kristo. (8:27-30)
- C. Safari ya Yesu kwenda Yerusalemu. (Marko 8:31-10:52)**
1. Yesu anatabiri kifo chake. (8:31-33)
 2. Anafundisha kuhusu gharama ya uanafunzi. (8:34-9:1)
 3. Kugeuka sura. (9:2-13)
 4. Yesu anamponya mvulana mwenye pepo mchafu. (9:14-29)
 5. Yesu anatabiri tena kifo chake. (9:30-32)
 6. Yesu anafundisha juu ya unyenyekevu, kutengwa, na ufuasi, talaka, na watoto. (9:32-10:16)
 7. Anakutana na mtawala kijana tajiri. (10:17-31)
 8. Kwa mara ya tatu, Yesu anatabiri kifo na ufufuo wake. (10:32-34)
 9. Yakobo na Yohana wanaomba umashuhuri katika ufalme. (10:35-45)
 10. Bartimayo kipofu anapata kuona. (10:46-52)

D. Yesu huko Yerusalemu. (Marko 11:1-13:37)

1. Yesu anaingia Yerusalemu kwa ushindi. (11:1-14)
2. Anasafisha hekalu. (11:15-19)
3. Anafundisha somo kwa kutumia mtini ulionyauka. (11:20-26)
4. Yesu anakutana na mabishano mengi na adui zake. (11:27-12:44)
5. Hotuba ya Mizeituni imerekodiwa. (13:1-37)

E. Kifo, Kuzikwa, na Kufufuka kwa Mtumishi. (Marko 14:1 -16:20)⁸

1. Baada ya kusimulia njama ya kumuua Yesu, anatiwa mafuta huko Bethania. (14:1-9)
2. Yuda anafanya mpango wa kumsaliti Bwana. (14:10-11)
3. Karamu ya mwisho imeandikwa. (14:12-31)
4. Yesu anateseka Gethsemane. (14:32-42)
5. Anasalitiwa na kukamatwa. (14:43-52)
6. Yesu anahukumiwa mbele ya Kayafa. (14:53-65)
7. Petro anakana kumjua Kristo. (14:66-72)
8. Pilato anamhukumu Yesu kifo. (15:1-15)
9. Kusulubishwa. (15:16-41)
10. Mola wetu amezikwa. (15:42-47)
11. Jumapili iliyofuata asubuhi, Yesu anafufuliwa kutoka kwa wafu. (16:1-8)
12. Mionekano hufanywa mbele ya mashahidi. (16:9-14)
13. Yesu anawapa mitume Agizo Kuu. (16:15-18)
14. Yesu anapaa mbinguni. (16:19-20)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. Swali la Marko 16:9-20.

1. Mistari hii imeachwa kutoka katika hati za kale zaidi za Kigiriki zinazojulikana (Vaticanus na Sinaiticus).
2. Tafsiri mbalimbali huacha, tanbihi, italiki, kuweka kando, au vinginevyo huashiria swali la kimaandishi hapa.
3. Kusema ukweli hakuna uhakika kama aya hizo zilikuwa mwisho wa injili au ziliongezwa na mwandishi wa baadaye.
4. Vyovyote vile, hakuna tatizo halisi linaloletwa.
 - a. Hili ni swali la maandishi, sio swali la msukumo.
 - b. Yaliyomo katika Marko 16:9-20 yanapatikana katika sehemu nyingine za maandiko. (yaani, Mathayo 28)

B. Nafasi ya Yohana Mbatizaji.

1. Zaidi ya mwandishi mwingine yeyote wa injili. Marko anaweka umuhimu mkubwa kwa huduma ya Yohana.
2. Anaanza hadithi ya Yesu na kazi ya Yohana. (Marko 1:1)
3. Marko anavutiwa na utume, ujumbe, na tabia za Yohana.
 - a. Kazi yake ilikuwa kuandaa watu kwa ajili ya Masihi ajaye. (Marko 1:2-3)
 - b. Ujumbe wake ulikuwa wa toba. (Marko 1:4; taz. Mathayo 3:2)
 - c. Kwa hakika tabia zake ziliwafanya watu kumiminika kumwona. (Marko 1:5-6)
4. Marko anashiriki na msomaji maelezo ya kutisha, ya wazi ya kifo cha Yohana mikononi mwa Herode Antipa. (Marko 6:14-29)
 - a. Herode alikuwa amemchukua Herodia (mpwa wake na dada-mkwe wake) kama mke wake.
 - b. Yohana anakemea uasherati wake kwa ujasiri.
 - c. Herodia, akitumia binti yake Salome, kwa ujanja analeta kifo cha Yohana.

C. Motifu ya Mtumishi Anayeteseka (mandhari kuu au wazo tawala).

1. Dhamira ya "mtumishi wa Bwana" inapatikana katika sehemu kadhaa katika Agano la Kale. (kama vile Isaya 42:1-4; 53:1-11; Zekaria 3:8)
2. Mark picha ya mtu binafsi mwenye nguvu, mwenye uwezo wa miujiza ya kutisha, ambaye aliteseka kwa hiari kuokoa ubinadamu uliopotea. (rej. Marko 8:31; 10:33-45)
3. Picha hii ingevutia akili ya Warumi.
 - a. Mwana wa Adamu anaonyeshwa kama mtu hodari wa kutenda.
 - b. Ujasiri wake na nia yake ya kufa kwa ajili ya wengine ingevutia usikivu wao.

LUKA

Utangulizi:Luka ndiyo injili inayopendwa na watu wengi. Kwa kweli, kimeitwa "kitabu kizuri zaidi kuwahi kuandikwa". Kwa mtindo wa kifahari na wa kueleweka, Luka humpa msomaji picha yenye nguvu na ya kihisia ya Kristo.

Jina-Kitabu kimepewa jina la mwandishi wake.

Mwandishi- Ushahidi unaonyesha kwa nguvu kwa Luka, tabibu asiye

Myahudi.

1. Luka na Matendo ni vitabu vya uandamani vilivyoandikwa na mwandishi yuleyule.
 - a. Zote mbili zinaelekezwa kwa mtu anayeitwa Theofilo.
 - b. Zote mbili zinafanana kwa lugha na mtindo, na mwisho unarejelea wa kwanza. (taz. Matendo 1:1-5)
 2. Ushahidi wenye nguvu zaidi wa uandishi wa Luka wa vitabu vyote viwili unapatikana katika sehemu za "sisi" za Matendo.
 - a. Mwandishi wa Matendo anatumia viwakilishi "sisi", "sisi", na "yetu" katika sehemu fulani. (Matendo 16:10-17; 20:5-21; 27:1-28:16)
 - b. Katika sehemu hizi, mwandishi anahusika kibinafsi katika safari za Paulo.
 - c. Maandiko kadhaa yanaonyesha Luka kama mwandamani wa karibu wa Paulo. (cf. Wakolosai 4:12-14; 2Timotheo 4:11; Filemoni 24)
 - d. Baada ya kuchambua data, Luka ndiye mgombea pekee anayefaa kwa uandishi.
 3. Matumizi ya lugha ya kitabibu katika Kigiriki yanaelekeza kwa Luka tabibu kama mwandishi.
 4. Wanahistoria wa kanisa la awali (km Irenaeus. Justin Martyr, n.k.) wanakubali kwamba mwandishi wa injili ya tatu alikuwa Luka.
- C. Kusudi - Kusudi la Luka ni kuwasilisha maelezo yaliyoandikwa vizuri, sahihi kihistoria, sahihi ya mpangilio wa matukio ya maisha na huduma ya Yesu Kristo.⁹

I. Usuli wa kitabu.

A. Mtu Luka.

1. Luka alikuwa Mmataifa na ndiye mwandishi pekee asiye Myahudi wa nyenzo zozote za Agano Jipya. (taz. Wakolosai 4:10-17)
2. Alikuwa tabibu. (Wakolosai 4:14)
3. Mapokeo yanasema kwamba Luka alikuwa mzaliwa wa Antiokia.
 - a. Eusebius anadai haya.
 - b. Baadhi ya ushahidi wa kimazingira kuhusu asili ya Luka Antiokia unapatikana katika muundo wa sentensi wa Matendo 11:28.
4. Luka alikuwa msafiri pamoja na Paulo.
 - a. Luka alikuwa pamoja na Paulo wakati wa kifungo chake cha miaka miwili Kirumi. (Filemoni 24)
 - b. Alikuwa pamoja na Paulo karibu na mwisho wa maisha ya mtume. (2 Timotheo 4:11)

B. Mpokeaji asilia wa kitabu - Theofilo.

1. Theofilo maana yake ni "rafiki wa Mungu."
 - a. Wengine huchukulia hili kuwa jina la jumla la mtu yeyote ambaye ni rafiki ya Mungu.
 - b. Wengine huchukua ili kurejelea mtu fulani.
 - c. Chaguo la mwisho linafaa zaidi.
2. Katika utangulizi wa Luka, tabibu anazungumza na "Theofilo aliye bora sana."
 - a. Kichwa hiki kinaweza kuonyesha hali fulani rasmi.
 - b. Kufikia mwanzo wa kitabu cha Matendo, Luka anadondosha hotuba "iliyo bora sana".
 - [1] Labda wamefahamiana zaidi.
 - [2] Wengine wamedokeza kwamba huenda Theofilo aligeuzwa kuwa Mkristo kati ya maandishi ya Luka na Matendo.
 - [3] Wengine wanasema awali walikuwa kitabu kimoja.

C. Tarehe ya kuandikwa.

1. Kitabu cha Matendo ya Mitume kiliandikwa mwaka wa 62 BK.
2. Kwa kuwa Luka iliandikwa kabla ya wakati huo, tarehe ya karibu AD 60 inakadiriwa.

II. Ujumbe Mkuu wa kitabu.

A. Ujumbe mkuu wa Luka ni kwamba Yesu wa Nazareti ndiye Mfalme wa Wayahudi.

1. Mathayo anamwonyesha Yesu kama Mfalme wa Wayahudi.
2. Marko anamtambulisha kama Mtumishi wa Mungu anayeteseka.
3. Luka anaonyesha Yesu kama Mwanakondoo wa Mungu aliyechukua dhambi zetu.

B. Luka ameelekezwa kwa akili ya Kiyunani na imekusudiwa kumwonyesha Kristo kama mwokozi wa watu wote.

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Dibaji. (Luka 1:1-4)

B. Hadithi za Kuzaliwa na Uchanga. (Luka 1:5 - 2:52)

1. Zakaria na Elisabeti wanapokea tangazo la kimalaika kwamba atamzaa mtoto ambaye atakuwa mtangulizi wa Masihi. (1:5-25)
2. Mariamu anapokea habari kwamba atamzaa Kristo. (1:26-38)

3. Mariamu anamtembelea Elizabeti. (1:39-56)
4. Simulizi la kuzaliwa kwa Yohana limetolewa. (1:57-80)
5. Kuzaliwa kwa utukufu kwa Yesu kunaelezwa. (2:1-20)
6. Baadaye mtoto anatahiriwa (2:21) na kuwasilishwa hekaluni. (2:22-39)
7. Katika mwaka wake wa kumi na mbili, Yesu anabaki nyuma kwenye hekalu. (2:40-50)
8. Sehemu iliyobaki ya ukuaji wake hadi utu uzima imefupishwa katika sehemu mbili mistari. (2:51-52)

C. Maandalizi ya Huduma. (Luka 3:1 - 4:13)

1. Yohana anatarisha njia. (3:1-20)
2. Yesu anabatizwa na Yohana. (3:21-22)
3. Luka anatoa nasaba ya Yesu upande wa Mariamu. (3:23-28)
4. Yesu anajaribiwa na Shetani. (4:1-13)

D. Huduma ya Galilaya. (Luka 4:14-9:50)

1. Matukio mengi yameandikwa ambayo yanaonekana pia katika Mathayo na/au Marko pamoja na nyongeza ya:
 - a. Uvuvi wa ajabu wa samaki. (5:1-11)
 - b. Kufufuliwa kwa mwana wa mjane huko Naini. (7:11-17)
 - c. Hadithi ya mwanamke aliyepaka miguu ya Yesu mafuta kwenye nyumba ya Simoni. (7:36-50)
2. Kipekee kati ya mafundisho ya Yesu katika kipindi hiki ilikuwa ni mfano wa wadeni wawili. (7:41)

E. Njiani kuelekea Yerusalemu. (Luka 9:51 -19:27)

1. Katika kipindi hiki, Yesu anasisitiza hasa kuwajali Wasamaria.
 - a. Anaonyesha subira wanapomkataa. (9:51-56)
 - b. Yesu anasimulia mfano wa Msamaria Mwema. (10:25-42)
 - c. Yesu alipowasafisha wenye ukoma kumi, ndiye pekee aliyerudi kumshukuru alikuwa Msamaria. (17:11-19)
2. Matukio mengine ya kipekee kwa rekodi ya Luka katika kipindi hiki ni pamoja na:
 - a. Uponyaji wa mwanamke mlemavu. (13:10-17)
 - b. Uponyaji wa mtu mwenye matone. (14:1-4)
 - c. Chakula cha Yesu pamoja na Zakayo. (19:1-10)

3. Mifano au mafundisho ya kipekee kwa Luka katika kipindi hiki ni pamoja na:

- a. Msamaria Mwema. (10:25-42)
- b. Rafiki usiku wa manane. (11:5-10)
- c. Tajiri mjinga. (12:13-21)
- d. Watumishi wanaotazama. (12:35-48)
- e. Mtini usiozaa. (13:6-9)
- f. Mfano wa karamu kuu. (14:15-24)
- g. Mnara ambao haujakamilika au vita visivyoye na vita. (14:28-33)
- h. Mifano "iliyopotea" - kondoo, sarafu, mwana. (15:1-32)
- i. Meneja mwenye busara. (16:1-15)
- j. Tajiri na Lazaro. (16:19-31)
- k. Watumishi wasio na faida. (17:7-10)
- l. Mjane anayeendelea. (18:1-8)
- m. Mfarisayo na mtoza ushuru. (18:9-14)
- n. Mina kumi. (19:11-27)

F. Huduma ya Yerusalemu. (Luka 19:28 - 24:53)

1. Baada ya kuingia kwa ushindi (19:28-44), Yesu anakumbana na mzozo ulioongezeka na Mafarisayo, waandishi, na makuhani wakuu. (19:45 - 21:38)
2. Yuda anakubali kumsaliti Yesu. (22:1-6)
3. Yesu anaanzisha Meza ya Bwana. (22:7-20)
4. Baada ya maombi yake katika Gethsemane (22:39-46), Yesu anakamatwa. (22:47-53)
5. Petro anamkana Yesu mara tatu. (22:54-62)
6. Yesu anahukumiwa na Wayahudi (22:63-71) na Warumi. (23:1-25)
7. Kutolewa hadi kufa (23:26-32), Yesu alisulubishwa nje ya Yerusalemu. (23:33-49)
8. Amezikwa. (23:50-56)
9. Hatimaye, Luka anamalizia kwa simulizi tukufu la ufufuo wa Yesu (24:1-49) na kupaa kwake. (24:50-53)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. Mkazo wa Luka kwa watu.

1. Luka alionyesha shauku ya Yesu hasa kwa wale ambao wangechukuliwa kuwa "duni kijamii."
 - a. Wasamaria. (Luka 10:25-42; 17:11)
 - b. Wanawake. (Luka 1; 7:11-15; 7:36-48; 8:2-3; 10:38-42; 13:10-17;)

- 21:1-4; 23:28-31)
- c. Maskini. (Luka 6:20; 12:15; 16:19-31)
2. Luka anaonyesha shauku na huruma ya Yesu kwa mtu binafsi. (Luka 5:17-26; 7:1-10; 7:36-50; 8:26-39, 40-56; 15:1-32, nk.)
- B. Mkazo wa Luka juu ya maombi katika maisha ya Yesu.
1. Luka ndiye pekee anayetaja maombi ya Yesu:
- Ubatizo wake. (3:21)
 - Kabla ya kuwachagua mitume wake kumi na wawili. (6:12)
 - Tukio la kukiri kwa Petro kuwa yeye ni Kristo. (9:18)
 - Mandhari ya kugeuka sura. (9:29)
2. Marejeo mengine yanafanywa kwa maombi ya Yesu. (5:15-16; 10:17-21:11:1, nk.)
3. Mifano maalum kuhusu maombi inapatikana tu katika injili ya Luka.
- Mfano wa hakimu dhalimu. (18:1-8)
 - Mfano wa Mfarisayo na mtoza ushuru. (18:9-14)
4. Luka anashiriki na msomaji ari na uzito wa maombi ya Yesu katika Gethsemane. (22:39-46)
- C. Msisitizo wa Luka juu ya kusudi la maisha ya Yesu.
1. Injili ya Luka imejengwa pamoja na mada ya Yesu akiwa njiani kuelekea Yerusalemu.
- Tofauti na injili zingine, Luka hana Yesu huko Yerusalemu hadi mwisho wa maisha yake.
 - Inaonekana Luka anaifanya Yerusalemu kuwa kilele cha maisha ya Yesu.
2. Mgeuko wa injili ya Luka ni “Wakati wa kunyakuliwa kwake mbinguni ulipokaribia, Yesu aliazimia kwenda Yerusalemu. (Luka 9:51)
- D. Mkazo wa Luka juu ya mifano.
1. Sehemu ya kipekee ya mifano inaonyesha kuvutiwa kwa Luka na njia hii ya kufundisha. (Luka 9:51 -18:14)
- Mifano ishirini na mbili zinapatikana katika Luka.
 - Kati ya hizi, kumi na saba ni za kipekee kwa injili ya Luka.
2. Fumbo ni hadithi au msemu unaotumia hali inayojulikana kueleza ukweli au kweli za kiroho.
3. Kila fumbo lichunguzwe kwa hoja yake kuu, si kwa kufukuza misemo.
4. Mifano ilitumika sana kabla ya Yesu, lakini alileta ukamilifu fomu hii ya kufundisha.

YOHANA

Utangulizi:Injili ya nne ndiyo ya kipekee zaidi. Imeandikwa miaka kadhaa baada ya nyingine, Yohana anatupa umaizi katika maisha ya Yesu ambao wengine waliacha. Zaidi ya 90% ya nyenzo za Yohana hazipatikani katika muhtasari, ikionyesha kwamba Yohana aliepuka kwa uangalifu kurudia nyenzo zao. Rahisi katika msamiati na mtindo, John ni wa kina katika kina cha maswala anayoibua.¹⁰

Jina-Kitabu kimepewa jina la mwandishi wake

Mwandishi- Mwandishi ni Mtume Yohana

1. Kama injili zingine, Yohana haandishi kazi yake.
2. Mwandishi anajitambulisha kuwa ni shahidi wa matukio mengi katika kitabu cha maisha ya Yesu. (cf. Yohana 1:14; 6:5, 7; 13:21-22; 19:35, nk.)
3. Mwandishi anajieleza kuwa "Yule ambaye Yesu Alimpenda." (Yohana 21:20, 24)
4. Zaidi ya hayo, mwandishi alikuwa ni Myahudi wa Kipalestina ambaye alikuwa mzima anayefahamu desturi za Kiyahudi, historia ya Kiyahudi, na jiografia ya Palestina.

Kusudi

1. Yohana ndiye injili pekee inayoeleza wazi kusudi lake.
2. "Yesu alifanya miujiza mingine mingi mbele ya wanafunzi wake, ambayo haijaandikwa katika kitabu hiki. Lakini hizi zimeandikwa ili mpate kuamini ya kwamba Yesu ndiye Kristo, Mwana wa Mungu, na kwa kuamini mwe na uzima kwa jina lake." (Yohana 20:30-31)

I. Usuli wa kitabu.

A. Mtu huyo, Yohana.

1. Yaelekea Yohana alikuwa mfuasi wa Yohana Mbatizaji kabla ya kuanza kumfuata Kristo. (Yohana 1:40)
2. Yeye na ndugu yake Yakobo, na baba yao, walikuwa wakifanya biashara ya uvuvi pamoja na Petro na Andrea. (Marko 1:19-20; Luka 5:10)
3. Baada ya kumfuata Bwana kwa zaidi ya mwaka mmoja, alichaguliwa pamoja na wengine kumi na mmoja kuwa na uhusiano maalum na Yesu

kama mitume Wake. (Luka 6:12-6)

4. Yeye na ndugu yake waliitwa na Yesu Wana wa Ngurumo. (Marko 3:17; taz. Luka 9:49-56)
5. John alikuwa mshiriki wa "duara la ndani" na aliruhusiwa kushuhudia matukio ya:
 - a. Kugeuzwa. (Luka 9:28)
 - b. Kufufuliwa kwa binti Yairo. (Luka 8:51)
 - c. Nyakati za faragha katika Bustani ya Gethsemane. (Marko 14:33)
6. Yohana alikuwa mtume pekee aliyeshuhudia kusulubishwa (Yohana 19:26) na alikabidhiwa uangalizi wa mama yake Yesu. (Yohana 19:25-27)
7. Baadaye akawa mmoja wa nguzo za kanisa la kwanza huko Yerusalemu. (Wagalatia 2:9-10)
8. Akiwa mzee, Yohana alihamishwa hadi kisiwa cha Patmo na serikali ya Kirumi kwa sababu ya ushuhuda wake kwa ajili ya Kristo. (Ufunuo 1:9) Hapa aliandika Ufunuo.
9. Mapokeo yanasema kwamba Yohana alirudi Efeso karibu mwaka wa 96 BK na akafa huko wakati wa utawala wa Mfalme Trojan. (AD 98-117)

B. Tarehe na Mahali pa Kuandikwa.

1. Kitabu hiki kilitungwa wakati wa miaka ya ukomavu ya Yohana - pengine AD 95.
2. Wasomi wengi wanaamini iliandikwa Efeso.
3. Kipande cha zamani zaidi cha kitabu cha Agano Jipya tulicho nacho ni chakavu cha mafunjo chenye mistari mitano kutoka katika Yohana 18.
 - a. Imetambuliwa kama P52, iko katika Manchester, Uingereza.
 - b. Kipande hicho cha mafunjo kilianzia mwaka wa 125-150 BK, kikitoa ushahidi kwamba injili ilikuwa ikisambazwa muda mfupi baada ya kutengenezwa kwake.

II. Ujumbe Mkuu wa kitabu.

- A. Tulieleza hapo awali kwamba Yohana anaeleza waziwazi kusudi la kitabu cha Yohana. (Yohana 21:30)

B. Kwa kusudi hilo, ujumbe mkuu wa kitabu ni kwamba Yesu anakuletea uzima.

1. Kitabu kinaanza na uthibitisho kwamba asili ya Yesu ni maisha haya

mapya. (Yohana 1:14)

2. Ujumbe unavuma katika kitabu chote. (Yohana 3:3-16; 5:26; 11:25 na 14:6)

III Muhtasari wa Kitabu

A. Dibaji. (Yohana 1:1-18)

B. Mazingatio ya Madai ya Yesu. (Yohana 1:19-4:54)

1. Ushuhuda wa Yohana Mbatizaji umeandikwa. (1:19-28)
2. Yohana Mbatizaji anakutana na Yesu. (1:29-34)
3. Yesu anawaita wanafunzi wake wa kwanza. (1:35-51)
4. Yesu anahudhuria karamu ya arusi huko Kana na kugeuza maji kuwa divai. (2:1-11)
5. Yesu anahudhuria Pasaka huko Yerusalemu na kulisafisha hekalu. (2:12-25)
6. Nikodemo anamtembelea Yesu. (3:1-21)
7. Ushuhuda zaidi kutoka kwa Yohana Mbatizaji unatolewa. (3:22-36)
8. Yesu anazungumza na mwanamke Msamaria. (4:1-26)
9. Wasamaria wengi wanamwamini Yesu. (4:27-42)
10. Yesu anamponya mtoto wa Mtukufu. (4:43-54)

C. Mabishano na migogoro na Wayahudi. (Yohana 5:1 -11:53)

1. Kuna upinzani kwa Yesu kumponya mtu kilema huko Yerusalemu. (5:1-47)
2. Yesu anawalisha makutano. (6:1-15)
3. Anatembea kwenye Bahari ya Galilaya. (6:16-21)
4. Madai ya Yesu yanarudisha nyuma sehemu kubwa ya umati. (6:22-71)
5. Ndugu zake Yesu hawamwamini. (7:1-9)
6. Bwana anaenda Yerusalemu kwa Sikukuu ya Vibanda. (7:10-13)
7. Yesu anafundisha Hekaluni. (7:14-44)
8. Wayahudi wanatafuta kumdanganya Yesu katika kesi inayomhusisha mwanamke aliyekamatwa katika uzinzi. (8:1-11)
9. Yesu anazungumza na Mafarisayo. (8:12-30)
10. Yesu anazungumza na Wayahudi wanaoamini. (8:31-50)
11. Yesu anamponya mtu aliyezaliwa kipofu. (8:12-30)
12. Yesu anatoa hotuba juu ya Mchungaji Mwema. (10:1-18)
13. Yesu anatoa hotuba katika Ukumbi wa Sulemani. (10:12-39)
14. Wengi wanamwamini. (10:40-42)

15. Yesu anamfufua Lazaro kutoka kwa wafu. (11:1-44)
16. Baadhi ya Wayahudi wanaanza kupanga njama ya kifo cha Yesu. (11:45-53)

D. Migogoro Juu ya Madai ya Yesu. (Yohana 11:54-12:36)

1. Makuhani wakuu waliamuru Yesu akamatwe. (11:54-57)
2. Yesu anakuja nyumbani kwa Lazaro. (12:1-11)
3. Yesu anaingia Yerusalemu kwa sifa ya umati. (12:12-19)
4. Saa imefika. (12:20-36)

E. Mkutano na Wanafunzi. (Yohana 12:37 -17:26)

1. Kutokuamini kunatabiriwa na kutimizwa. (12:37-50)
2. Yesu anakula Karamu ya Mwisho pamoja na mitume. (13:1 -14:31)
3. Yesu ndiye mzabibu wa kweli. (15:1-8)
4. Yesu anaamuru na kuonyesha upendo. (15:9-27)
5. Yesu atamtuma Roho Mtakatifu. (16:1-16)
6. Yesu anazungumza waziwazi juu ya kifo chake. (16:17-33)
7. Yesu anatoa maombi kwa ajili yake mwenyewe, mitume, na waamini wote. (17:1-26)

F. Kukamatwa, Kusulubishwa, na Kufufuka. (Yohana 18:1-20:31)

1. Yesu amekamatwa katika bustani. (18:1-11)
2. Yesu anapelekwa mbele ya kuhani mkuu. (18:12-14)
3. Petro anamkana Kristo. (18:15-18)
4. Yesu anaongozwa hadi kwenye Ikulu ya Pilato. (18:28-40)
5. Pilato anatafuta kumwachilia Yesu. (19:1-12)
6. Pilato anamhukumu Yesu kifo. (19:13-16)
7. Yesu anasulubishwa Golgotha. (19:17-37)
8. Yesu anazikwa na Yusufu na Nikodemo. (19:38-42)
9. Kaburi linapatikana tupu. (20:1-10)
10. Yesu anamtokea Mariamu Magdalene. (20:11-18)
11. Anawatokea wanafunzi. (20:19-23)
12. Anawatokea tena yapata wiki moja baadaye. (20:24-29)
13. Yohana anatuambia kusudi la ishara. (20:30-31)

G. Epilogue.

1. Yesu anajidhihirisha kwa wanafunzi wa Galilaya. (21:1-25)
2. Yesu anamwuliza Petro, "Je, wanipenda?" (21:1-14)
3. Hitimisho. (21:15-16)

IV. Mandhari Muhimu za Kitabu

A. Neno. (Nembo za Kigiriki):

1. Katika utangulizi wake, Yohana anatumia motifu kumtambulisha Yesu ambaye angeandikishwa na Wayahudi wa Kigiriki wakame vile vile.
 - a. Kwa Myahudi nembo ilikuwa nguvu ya uumbaji ya Mungu (Mwanzo 1:3), ilitoa uhai (Isaya 55:13), na kutimiza kusudi la kimungu katika mambo yote. (Isaya 55:11)
 - b. Kwa Wagiriki, nembo zilitoa ulimwengu kwa utaratibu na upatano. (mfano Heraclitus)
2. Yohana anatumia nembo imekuja katika mwili. (Yohana 1:14)
 - a. Kwa Myahudi, hii ilimaanisha kuwa Yesu alikuwa ndiye nguvu kuu na uzima.
 - b. Kwa Wagiriki, iliashiria kwamba Yesu alikuwa chanzo cha maana ya kimantiki, yenye nguvu na ipitayo maumbile ya maisha.
3. Yohana anaanza injili yake kwa uthibitisho kwamba Yesu ni wa kimungu - nguvu ya akili, uweza wote, ubunifu, na ushirikiano wa ulimwengu.

B. “Ishara” za Yesu.

1. Agano Jipya linatumia maneno mbalimbali kurejelea miujiza.
 - a. Muujiza - dunamis: kazi kubwa / maonyesho makubwa ya nguvu. (taz. Matendo 19:11)
 - b. Kazi - ergon: tendo la kufanya neno zuri la mtu. (taz. Yohana 14:11)
 - c. Wonder - teras: maajabu/kitu kinachoshangaza, kushtua au kushangaza. (taz. Matendo 2:22)
 - d. Ishara - seemeion uthibitisho wa ukweli/tendo la kuthibitisha. (cf. Yohana 2:23; 3:2; 4:54; 6:2, 14, nk.)
2. Yohana anatumia neno la mwisho kati ya haya manne kimakusudi.
 - a. Yohana aliona miujiza ya Yesu si tu matendo ya ajabu ambayo yalipuuza sheria ya asili au maajabu ili kuwashangaza wasikilizaji.
 - b. Yohana anawasilisha miujiza ya Yesu kama ishara - ushuhuda wa ukweli wa madai yake kuwa Masihi na Mwana wa Mungu. (Yohana 5:36; 7:31)
3. Miujiza ya Yesu ni muhimu kwa Yeye alikuwa nani na alitimiza nini.
 - a. Kwa miaka mingi wengi wametafuta kumkubali Yesu wa kihistoria huku wakikataa uhalisi wa miujiza yake.
 - b. Kukataliwa kwa miujiza kimsingi ni shida ya kifalsafa.
 - c. Ikiwa mtu anaamini katika Mungu muweza wa yote, mjuzi wa yote,

uhalisi wa miujiza huthibitisha kuwepo kwake na kuleta makusudi yake.

C. Mazungumzo ya Yesu na Nikodemo na kuzaliwa upya.

1. Nikodemo, kiongozi wa Kiyahudi, alikuja kwa Yesu usiku.
2. Alikuwa na hamu ya kujua mafundisho ya mtu huyu.
3. Yesu alimwambia, "Mtu asipozaliwa kwa maji na kwa Roho, hawezi kuingia ufalme wa Mungu."
 - a. "Kuzaliwa kwa maji" kwa hakika ni kumbukumbu ya kuzaliwa kwa maisha ya kiroho kwa ubatizo.¹¹
 - b. Nguvu halisi ya kuzaliwa upya na kuzaliwa upya inatoka kwa Roho Mtakatifu wa Mungu. (taz. Tito 3:5; Warumi 8:11)
4. Nguvu na ufanisi wa ubatizo hauko katika usimamizi wake (1 Wakorintho 1:17) au maji (I Petro 3:21). Ufanisi wake upo katika uwezo wa kusamehe wa Mungu (Matendo 2:38), imani kwa Yesu na imani ya utii ya mhusika. (1 Petro 3:21; Warumi 6:3-5)

MATENDO

Utangulizi: Kitabu cha Matendo ni rekodi pekee ya kihistoria ya kuzaliwa na siku za kwanza baada ya Kristo kuanzisha kanisa lake.¹² Basi, Matendo ni kitabu cha historia. Bila rekodi hii ya kihistoria, machache yangejulikana kuhusu upanuzi wa kanisa. Kusudi kuu la mwandishi lilikuwa kutoa maelezo ya kina jinsi wanaume na wanawake walivyoongoka kwa Kristo na jinsi makanisa yalivyopandwa katika ulimwengu wote wa Kirumi.

Jina- Tangu wakati wa Septuagint, kitabu hiki kimeitwa Matendo ya Mitume.

Mwandishi- Ushahidi wa ndani na wa nje unaelekeza kwa Luka kama mwandishi aliyevuviwa na Roho wa Matendo.

1. Ushahidi wa ndani unapatikana kwa kiasi kikubwa katika sehemu za "sisi" za kitabu. (Matendo 16:10-17; 20:6-21:18; 27:1-28:16)-tazama maelezo ya Luka.
 - a. Katika kuandaa orodha ya masahaba wa Paulo kutoka katika kipindi cha muda kilichoshughulikiwa na sehemu ya "sisi", jumla ya watu kumi na saba wanapatikana.
 - b. Kupitia mchakato wa kuondoa, orodha inapunguzwa hadi Luka.
2. Ni ushuhuda wa umoja wa mapokeo ya kanisa kwamba Luka aliandika kitabu cha Matendo. (mfano Clement wa Alexandria, Tertullian, Irenaeus, n.k.)

Kusudi- Angalau madhumuni matatu yanaonekana kujitokeza wazi kwa utungaji wa Matendo.

1. Kusudi la kwanza lilikuwa kukamilisha kile ambacho Luka alianza katika injili yake.
 - a. Luka na Matendo ni sehemu mbili za jumla.
 - b. Katika juzuu la I (Luka), Luka alisimulia maneno na kazi za Kristo. Katika juzuu ya II (Matendo) alisimulia hadithi ya maneno na kazi za Kristo ambazo zilifanywa kupitia mitume Wake.
2. Kusudi la pili katika kuandika Matendo lilikuwa kutoa utetezi ulioandikwa wa Ukristo.
3. Kusudi la tatu katika uandishi wa Matendo lilikuwa kutoa uthabiti kwa imani mpya.

I. Usuli wa Kitabu

A. Matendo ya Mitume iliandikwa lini?

1. Kitabu cha Matendo ya Mitume kinamalizika kwa ghafula na kufungwa kwa Paulo huko Rumi.
2. Maelezo yanayowezekana zaidi ya kumwacha msomaji katika mashaka ni kwamba matokeo ya rufaa ya Paulo yalikuwa bado hayajaamuliwa wakati kitabu kilipoandikwa.
3. Tunajua kwamba Paulo na washirika wake walifika Rumi mwaka wa 60 BK na walikaa huko miaka miwili kamili kabla ya kwenda mahakamani. (Matendo 28:30)
4. Kwa hiyo Matendo lazima yaliandikwa mapema mwaka wa 62 BK.
5. Kumbuka: Matendo haitaji kamwe juu ya mateso ambayo Nero angeleta juu ya Wakristo katika mwaka wa 64 BK.

B. Matendo iliandikwa wapi? - Kwa kuwa Luka alikuwa na Paulo huko Rumi wakati huo, ni busara kwamba Rumi ilikuwa mahali pa kuandikwa.

II. Ujumbe mkuu wa kitabu.

A. Ujumbe mkuu wa kitabu unapatikana katika Matendo 1:8 “mtapokea nguvu, akiisha kuwajilia juu yenu Roho Mtakatifu; nanyi mtakuwa mashahidi wangu katika Yerusalemu, na katika Uyahudi wote, na Samaria, na hata mwisho wa nchi.”¹³

B. Luka anafuatilia mtindo wa kuenea kwa injili:

1. Injili inahubiriwa Yerusalemu. (Matendo 2:1 - 8:3)
2. Injili inapelekwa Uyahudi na Samaria. (Matendo 8:4-11:18)
3. Injili inaenea hadi sehemu za mbali zaidi za ulimwengu. (Matendo 11:19 -28:31)

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Kuenea kwa Mapema kwa Kanisa huko Yerusalemu. (Matendo 1:1-7:60)

1. Yesu anapaa mbinguni. (1:1-11)
2. Mathias anachaguliwa kuchukua nafasi ya Yuda. (1:12-26)
3. Roho Mtakatifu anakuja juu ya mitume siku ya Pentekoste. (1-13)
4. Petro anahubiri kwamba Yesu waliyemsulubisha Mungu amemfanya Bwana na Kristo. (2:14-36)¹⁴
5. Kanisa huanza. (2:37-47)
6. Mateso huanza. (3:1-4:31)
7. Waumini wanashiriki kwa ukarimu wao kwa wao. (4:32-37)

8. Anania na Safira wanauawa kwa kumdanganya Mungu. (:1-11)
 9. Wimbi la pili la mateso linazuka. (5:12-42)
 10. Maandalizi yanafanywa kwa wajane wa Kigiriki waliotelekezwa. (6:1-7)
 11. Stefano anakamatwa (Matendo 6:8-15), anahubiri (7:1-53), na anapigwa mawe. (7:54-60)
- B. Kanisa Laenea hadi Samaria. (Matendo 8:1-9:31)**
1. Kwa kuongezeka kwa mateso, kanisa linatawanyika katika Uyahudi na Samaria. (8:1-4)
 2. Filipo anahubiri Samaria. (8:5-8)
 3. Simoni mchawi "ameongoka" na anatafuta nguvu za miujiza. (8:9-25)
 4. Filipo anamgeuza Mwethiopia. (8:26-40)
 5. Simulizi la kuongoka kwa Sauli limetolewa. (9:1-31)
- C. Kanisa Laenea hadi Foinike, Kipro, na Antiokia. (Matendo 9:32-12:25)**
1. Petro anamfufua Dorkasi kutoka kwa wafu. (9:32-43)
 2. Mungu anamtumia Petro kupeleka injili kwa Mmataifa Kornelio. (10:1-48)
 3. Petro anaeleza matendo yake kwa Wakristo Wayahudi katika Yudea. (11:1-18)
 4. Kanisa la Mataifa linaanzia Antiokia. (11:19-30)
 5. Petro anafungwa na Herode na kuachiliwa na Mungu. (12:1-19)
 6. Herode anakufa. (12:20-25)
- D. Upanuzi wa Kanisa kutoka Antiokia hadi Galatia. (13:1-5:35)**
1. Paulo anachukua safari yake ya kwanza ya umishonari. (13:1-14:28)
 2. Baraza linafanyika Yerusalemu ili kuamua tabia kwa Wakristo wa Mataifa. (15:1-35)
- E. Upanuzi wa Kanisa hadi Makedonia. (Matendo 15:36-21:16)**
1. Safari ya pili ya umishonari ya Paulo imeandikwa. (15:36-18:22)
 2. Safari ya tatu ya umishonari ya Paulo imeandikwa. (18:23-21:16)
- F. Miaka ya Kifungo cha Paulo. (Matendo 21:17-28:31)**
1. Katika Yerusalemu. (21:17-23:35)
 2. Huko Kaisaria. (24:1-26:32)
 3. Safari ya kwenda Roma. (27:1-28:15)
 4. Huko Roma. (28:16-31)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. Ukuaji wa Kanisa la Awali.

1. Katika siku za awali, mahubiri ya injili yalika Yerusalemu.
2. Mateso ya Wakristo yaliyofuatia kupigwa kwa mawe kwa Stefano yalisababisha kueneza injili katika eneo kubwa la Yudea na Samaria. (Matendo 8:1 na kuendelea)
 - a. Filipo alihubiri huko Samaria. (Matendo 8:4-25)
 - b. Alisilimu Mwethiopia. (Matendo 8:26-39)
 - c. Filipo alihubiri katika mji wa Mataifa wa Kaisaria. (Matendo 8:40)
3. Baada ya takriban mwongo mmoja, rekodi ya kwanza ya kuongoka kwa Wamataifa inaelezewa kwa kina katika kukutana kwa Petro na Kornelio. (Matendo 10)
 - a. Haishangazi, pingamizi zinafufuliwa. (Matendo 11:1-3)
 - b. Hata hivyo, haki ya Mataifa kusikia injili ilitibitishwa. (Matendo 11:4-8)
4. Karibu wakati Kornelio aliongoa (karibu 40 BK) injili ilikuja Antiokia. (Matendo 11:19-30)

B. Mwanaume Paulo.

1. Ushawishi wa Dini ya Kiyahudi kwa Paulo.
 - a. Paulo alikuwa mzalendo wa Kiebrania. (cf. Warumi 3:1; 9:1-3)
 - b. Alikuwa "Farisayo wa Mafarisayo". (Matendo 23:6; Wafilipi 3:5)
 - c. Kwa hiyo Paulo alikuwa mwanafunzi mkuu wa Agano la Kale. (22:3)
2. Ushawishi wa Ugiriki kwa Paulo.
 - a. Paulo alitoka Tarso, jiji kuu la mkoa wa Kiroma wa Kelikia.
 - [1] Tarso ilianzishwa kama jimbo la mji wa Ugiriki mnamo 171 KK na Antiochus Epiphanies.
 - [2] Ushahidi unaonyesha ukweli kwamba Wayahudi waliishi Tarso tangu kuanzishwa kwa jiji hilo na walipewa haki kama raia. (km Matendo 21:39)
 - [3] Tarso pia ilikuwa makao ya masomo, ikiwa na chuo kikuu huko.
 - b. Akiwa Myahudi katika ulimwengu wa Ugiriki, lazima Paulo alifahamu miungu ya hadithi na dini za mafumbo.
3. Maisha ya kibinafsi ya Paulo.
 - a. Sauli lilikuwa jina lake la Kiebrania; Paulo lilikuwa jina lake la Kilatini.
 - b. Paulo hakuwa ameo. (cf. 1Wakorintho 7:8)
 - [1] Huenda hajawahi kuoa.

[2] Baadhi ya wasomi wamekisia kwamba mke wake alikufa au pengine kumwacha alipokuwa mwamini katika Kristo.

- c. Mungu alitumia mateso ya Paulo (Sauli) ya bidii kwa kanisa ili kuchochea ukuaji wake. (Matendo 8:1-4)
- d. Kuongoka kwake (rej. Matendo 9:22-26) ni mojawapo ya utetezi mkuu wa imani ya Kikristo.

C. Haiba Kuu za Matendo - Petro na Paulo.

1. Luka anagawanya nyenzo katika kitabu sawia kuzunguka hizo mbili viongozi wakuu wa kanisa la kwanza.
 - a. Petro, mtume wa tohara, ndiye mhusika mkuu wa sura 12 za kwanza.
 - b. Paulo, mtume kwa wasiotahiriwa, ndiye kitovu cha waliosalia.
2. Luka sio tu anawapa wanaume nafasi sawa, lakini anabainisha jinsi matendo yao ya miujiza yanalingana:
 - a. Uponyaji wa viwete. (Matendo 3:22ff; 14:8ff)
 - b. Miujiza ya madhara. (Matendo 5:1 na kuendelea; 13:6 na kuendelea)
 - c. Uponyaji kupitia njia za sekondari. (Matendo 5:15; 19:12)
 - d. Kutoa pepo. (Matendo 5:16; 16:18)
 - e. Kukabiliana na wachawi. (Matendo 8:18ff; 13:6ff)
 - f. Kufufua wafu. (Matendo 9:36ff; 20:9ff)

D. Safari za kimisionari za Paulo.

1. Kanisa la Antiokia ni dhahiri lilianzishwa na watu waliokimbia mateso ya Sauli huko Yerusalemu. (Matendo 11:19)
 - a. Mataifa wakawa Wakristo hapa. (Matendo 11:19-21)
 - b. Kanisa la Yerusalemu lilimtuma Barnaba kuangalia hali hii. (Matendo 11:22-24)
2. Jambo la kushangaza ni kwamba, Barnaba alitafuta msaada wa Sauli katika kujenga kanisa la Antiokia. (Matendo 11:25)
 - a. Barnaba alikuwa tayari amethibitisha uaminifu wa Paulo wa uongofu. (Matendo 9:26-27)
 - b. Sasa aliona mahali pazuri pa malezi na elimu ya kipekee ya Sauli.
3. Kanisa pale lilipokua, safari kuu tatu za kimisionari zilifadhiliwa kutoka Antiokia.
 - a. Ziara ya kwanza (Matendo 12:25 -14:28) ilitokea kati ya 46-47 BK na ilifuatiwa na mkutano huko Yerusalemu ambao ulijadili suala la kukubaliwa kwa Mataifa katika kanisa. (Matendo 15:1-35)
 - b. Safari ya pili ya umishonari ilianza ca. AD 48 na kupanuliwa hadi mwishoni mwa 51 au mapema 52. (Matendo 15:36 -18:22) Injili

ilipelekwa Ulaya.

- c. Ziara ya tatu ilianza mwaka wa 52 BK na iliisha kwa kukamatwa kwa Paulo huko Yerusalemu mnamo mwaka wa 57 BK. (Matendo 18:23 - 21:16) Wakati huu, Paulo alikaa Efeso miaka 2 hadi 3.
4. Baada ya safari hizi, Matendo ya Mitume inatambia Paulo alitumia muda kama mfungwa huko Yerusalemu, Kaisaria na Rumi.
5. Mapokeo yanahusiana na safari ya nne ya kimishenari kuelekea Magharibi (labda hadi Uhispania) kufuatia kuachiliwa kwake kutoka kifungo chake cha kwanza huko Roma.

WARUMI

Utangulizi:Barua ya Paulo kwa Warumi inasimama kati ya vipande vya fasihi muhimu zaidi katika historia ya mwanadamu wa Magharibi. Ingawa huenda Paulo angheshaa kusikia maneno kama hayo, hangeweza kutilia shaka nguvu za ujumbe uliomo katika barua hiyo. Ndani yake, mtume anatoa hotuba ya kuvutia sana katika Maandiko juu ya uwezo wa kuokoa wa injili.

Mwandishi-Paulo, mtume. (Warumi 1:1)

Mahali pa Kuandikia-Korintho; kama inavyoonekana katika salamu za Gayo, aliyeishi Korintho (Warumi 16:23; 1 Wakorintho 1:14), na Erasto, ambaye alikuwa ameketi huko (Warumi 16:23; 2Timotheo 4:20). Pia, Fibi, ambaye inaonekana aliandamana na Paulo (Warumi 16:1-2), alitoka katika kanisa la Kenkrea, “kitongoji” cha Korintho.

Wakati wa Kuandika- 57-58 BK alipokuwa katika safari yake ya tatu (Matendo 20:13), kabla tu ya kuwasili kwake Yerusalemu na mchango kwa ajili ya Wakristo wenye uhitaji huko. (Warumi 15:25-26; Matendo 20:16; 24:17)

Nyaraka (Barua) kama Fomu ya Kifasihi

1. Nyaraka za Agano Jipya ni vitabu 21 kutoka Warumi hadi Yuda. Mtume Paulo anatambulika kama mwandishi wa 13 wao (Warumi hadi Filemoni).
2. Barua zilikuwa muundo wa kawaida wa fasihi wakati wa Paulo. Fomu ya barua ilitumiwa kwa madhumuni makubwa kuliko mawasiliano tu.
 - a. Barua za Paulo zilikusudiwa kusomwa kwa sauti makanisani. (1

Wathesalonike 5:27; Wakolosai 4:16) Ni wazi kwamba nyaraka zilikusudiwa kufaidika zaidi kuliko wapokeaji wa kwanza.

- b. Ni katika nyaraka ambazo utaratibu, nafasi, mapendeleo, na wajibu wa kanisa umetolewa kikamilifu zaidi. Kanisa kama mwili wa Kristo, "siri ambayo tangu zamani ilikuwa imefichwa katika Mungu (Waefeso 3:9) imefunuliwa.
3. Njia rahisi ya kuziweka katika kundi nyaraka za Paulo ni kama ifuatavyo:
 - a. Barua kwa makanisa zilizoandikwa wakati wa safari za kimishenari: I & II Wathesalonike, Wagalatia, I & II Wakorintho, na Warumi.
 - b. Barua zilizoandikwa akiwa mfungwa huko Rumi (mwaka 60-62 BK): Waefeso, Wafilipi, Wakolosai, na Filemoni.
 - c. Barua zilizofuata kifungo cha kwanza cha Kirumi: I & II Timotheo na Tito.

I. Usuli wa Kitabu cha Warumi.

A. Roma

1. Mwanzo wa mji wa Roma umepotea katika hadithi. Hadithi ilikuwa kwamba ilikuwa imeitwa jina la mwanzilishi wake, Romulus, ambaye mababu zake walikuwa wametoroka kutoka kwa uharibifu wa Kigiriki wa Troy. Tarehe hiyo ilisemekana kuwa 753 BC. Huo ndio mwaka ambao Warumi wa baadaye walihesabu mwanzo wa historia yao.
2. Kwa karne nyingi Rumi ilikuwa mji mdogo na wenye shida. Baada ya nyakati za ugomvi, umaskini na vita, Roma polepole ilishinda ardhi, na kufikia 275 KK, ilidhibiti Italia yote.
3. Kufikia karne ya kwanza BK Roma ulikuwa mji mkuu wa himaya, na mji mkubwa na muhimu zaidi wa ulimwengu, wenye wakazi mahali fulani kati ya milioni mbili na nne za roho.
 - a. Kulikuwa na watumwa wengi kuliko watu huru huko Roma wakati huu. Tofauti kubwa ya utajiri na umaskini isingeweza kukosekana na mgeni.
 - b. Maisha ya hedonistic (raha ya kibinafsi lengo kuu maishani) ya Roma katika kipindi hiki yanajulikana sana.
 - c. Roma lilikuwa jiji la aina mbalimbali za kidini zenye kutatanisha, lililojumuisha kila namna ya mafumbo ya mashariki, unajimu, uchawi, na hekaya za Kigiriki. Wakati Warumi walipowashinda Wagiriki, walichukua miungu yao yote na kuwapa majina ya Kirumi (Zeus akawa mungu wa Kirumi Jupiter, nk).
 - d. Smorgasbord hii ya chaguzi za "kidini" haikukidhi watu. Haikutoa

majibu ya kweli kwa matatizo ya mema na mabaya, maisha na kifo. Maisha hayakuwa na uhakika. Miungu hii haikuwa na uwezo wa kuokoa miji yao kutokana na maafa ya ghafla. Watu walitafuta kusudi maishani. Kwa nini waishi maisha mazuri ikiwa miungu haikuweza kuwapa haki?

- e. Kulikuwa na koloni kubwa la Wayahudi. Rumi ilikuwa imewalinda Wayahudi mara nyingi zamani. Paulo alikuwa Myahudi na raia wa Kirumi, na kwa kawaida alitazamia Rumi kwa ajili ya haki na ulinzi. Rumi ilikuwa imetoa amani na uhuru wa kusafiri na kueneza injili. Paulo alipotendewa isivyo haki, alitumia haki yake akiwa Mroma kukata rufaa kwa Maliki. (Huenda Paulo wakati huo hakujua kile Nero alikuwa mtu mwovu.)

B. Kanisa la Rumi.

1. Hakuna kilichofunuliwa katika Agano Jipya kuhusu kuanza kwa kanisa huko Rumi.
 - a. Inawezekana kwamba wageni waliofika Yerusalemu siku ya Pentekoste walikuwa miongoni mwa watu 3000 waliookolewa (Matendo 2:10) na baadaye walichukua injili pamoja nao kurudi nyumbani.
 - b. Au inaweza kuwa miongoni mwa wale waliotawanywa kufuatia kifo cha Stefano kulikuwa na wengine waliokwenda Rumi na kuhubiri injili huko. (Matendo 8:1-4)
2. Ya kwanza tunayosoma juu ya Wakristo wa Rumi inawezekana ni ile ya Akila na Prisila pamoja na Wayahudi wote waliofukuzwa kutoka Rumi na Klaudio na walipatikana na Paulo huko Korintho wakati wa safari yake ya pili. (Matendo 18:1-2) Baada ya kusafiri na Paulo hadi Efeso na kufanya kazi na kanisa la huko (Matendo 18:18-19, 24-26; 1Wakorintho 16:19), tunawapata wakiwa wamerudi Rumi na kukaribisha kanisa nyumbani mwao. (Warumi 16:3-5)
3. Kutokana na salamu zilizotolewa na Paulo katika sura ya kumi na sita, inaonekana kwamba kulikuwa na Wakristo huko Rumi waliokutana katika nyumba mbalimbali (Warumi 16:5, 14-15). Majina ya watu binafsi yanaonyesha kwamba Wakristo walikuwa hasa watu wa Mataifa, na idadi ndogo ya Wayahudi.
4. Sifa ya Wakristo katika Rumi ilikuwa imeenea sana; imani yao (Warumi 1:8) na utiifu (Warumi 16:19) vilijulikana sana. Kwa sababu hii Paulo alikuwa akitaka kwa muda mrefu kuwaona (Warumi 15:23), kwa lengo la kushiriki katika kujengana kwao (Warumi 1:11-12) na

kusaidiwa katika safari yake ya kwenda Hispania. (Warumi 15:22-24)

C. Kusudi la Barua.

1. Saratani inayoenea ya "walimu wa Kiyahudi" ambayo ilikuwa imevuruga makanisa huko Antiokia, Korintho na Galatia ilikuwa na uwezekano wa kuingia Rumi.
2. Ili kuzuia jambo hili, na kuhakikisha kwamba ziara yake ya Rumi ingekuwa ya kufaa (Warumi 15:30-33), Paulo anaandika waraka huu **ILI KUWEKA MOYO WA KUBUNI NA ASILI YA INJILI.**
3. Kwa kufanya hivyo, anaonyesha jinsi injili ya Kristo inavyotimiza kile kinachokosekana katika upagani na Uyahudi, na hivyo kuzibadilisha kwa ufanisi kama mifumo ya kidini. Barua kama hiyo ingelisaidia kanisa la Rumi dhidi ya wale ambao wangepotosha injili au kupendekeza kwamba yenyewe haitoshi.
4. Barua hii daima itatumika kama maelezo yenye lishe ya misingi ya imani ya Kikristo.

II. Ujumbe Mkuu wa Waraka - Warumi 1:16-17

"Siionei haya Injili; kwa maana ni uweza wa Mungu uuletao wokovu kwa kila aaminiye, kwa Myahudi kwanza na kwa Myunani pia. Kwa maana katika Injili haki itokayo kwa Mungu inadhihirishwa, haki ile ipatikanayo kwa imani tangu kwanza hata mwisho; kama ilivyoandikwa, Mwenye haki ataishi kwa imani."

III. Muhtasari wa Barua.

A. Utangulizi (1:1-17)

1. Anwani na salamu. (1:1-7)
2. Shukrani. (1:8-15)
3. Mandhari. (1:16-17)

B. Mwanadamu chini ya ghadhabu ya Mungu. (1:18- 3:20)

1. Mtu asiye na haki - Mmataifa. (1:18-32)
 - a. Ujuzi wa Mungu unawezekana. (1:18-20)
 - b. Mungu hakukubali. (1:21-32)
2. Mwenye kujihesabia haki - Myahudi. (2:1-3:20)
 - a. Wakosoaji wanaojihesabia haki. (2:1-29)
 - b. Sheria inadhihirisha kutengwa kwa mwanadamu. (3:1-20)

C. Haki kama zawadi kwa wenye dhambi. (3:21 5:11)

1. Kwa wote wanaomwamini Yesu Kristo. (3:21-26)
2. Mbali na sheria. (3:27-31)
3. Utimilifu wa agano. (4:1-25)
4. Amani ya Upatanisho. (5:1-11)

D. Uumbaji wa ubinadamu mpya. (5:12-8:17)

1. Kristo kama Adamu mpya. (5:12-21)
2. Ubatizo kama kifo na ufufuo. (6:1-14)
3. Maisha mapya ni uhuru. (6:15-8:17)
 - a. Uhuru kutoka kwa "Uhuru." (6:15-23)
 - b. Uhuru kutoka kwa Sheria. (7:1-12)
 - c. Uhuru kutoka kwa Wasiwasi. (7:13-25)
 - d. Uhuru katika Roho. (8:1-17)

E. Uhuru unategemea upendo mkuu wa Mungu. (8:18-11:36)

1. Upendo wa Mungu ni mkuu juu ya uumbaji. (8:18-39)
2. Upendo wa Mungu ni mkuu juu ya historia. (9:1-11:36)
 - a. Huzuni ya Paulo kuhusu kutokuamini kwa Israeli. (9:1-5)
 - b. Uthibitisho wa nguvu ya neno la Mungu. (9:6-26)
 - c. Mafundisho ya mabaki ya haki. (9:27-11:10)
 - d. Tumaini la Universal. (11:11-36)

F. Uhuru hutenda kwa upendo. (12:1-15:13)

1. Kwa Mungu. (12:1-2)
2. Kwa ndugu. (12:3-13)
3. Kwa watesi. (12:14-21)
4. Kuelekea mamlaka. (13:1-7)
5. Kuelekea sheria. (13:8-14)
6. Kuelekea wanyonge. (14:1 -15:13)

G. Vidokezo vya kibinafsi. (15:14-16:27)

1. Ratiba iliyopendekezwa. (15:14-33)
2. Pongezi ya Phoebe. (16:1-27)

IV. Mandhari Muhimu katika Barua.

A. Wote wamefanya dhambi na kupungukiwa.

1. Wayahudi na Wayunani wako chini ya hukumu kwa sababu ya dhambi. (1:18f)
 - a. Wapagani wapagani wenye maadili hawakuwa bora kuliko wapagani wengine. (2:1-11)

- b. Tunapozingatia hali yetu ya kiroho, ni lazima tumtazame Mungu ambaye ni mtakatifu, badala ya kutafuta usalama wa uwongo unaokuja kwa kujilinganisha na wadhambi wengine. (2:1-4); 3:23)
- 2. Paulo mwenyewe alihangaika na "asili yake ya dhambi" na alijua kwamba mbali na Kristo, hakuwa na tumaini la haki au uzima wa milele. (7:15-25 ; ona pia Waefeso 2:1-10)
- 3. Sheria haiwezi kutuokoa, lakini inatufanya tutambue hali yetu ya dhambi. (3:20)

B. Kuhesabiwa haki kwa imani.

- 1. "Lakini sasa, haki itokayo kwa Mungu, isiyo na sheria, imedhihirishwa." (3:21)
- 2. Mafundisho haya ya ajabu yamefupishwa katika Warumi 3:23-26.
 - a. **Dhambindio** tatizo. (MST. 23)
 - b. **Kristondio** suluhisho. (MST. 24)
 - c. **Imanini** njia ya wokovu. (mst. 25-26)
- 3. Wokovu hauwezi kupatikana kwa kutenda matendo mema. (4:1-25) Ni kazi ya Kristo kujitoa mwenyewe kama dhabihu kamilifu msalabani ambayo inahakikisha wokovu wetu. (4:24-25)
- 4. Lakini neema si kibali cha kutenda dhambi! Imani ya kweli ni imani iliyo hai na inayofanya kazi ambayo inahusisha aina ya kujisalimisha kwa Mungu kwa kufa kwa dhambi, kuzikwa katika maji na kufufuliwa Katika Kristo aliyefananishwa na ubatizo. (6:1-23)

C. Maisha katika Roho.

- 1. Sio tu kwamba Mungu ametuweka huru kutokana na hatia na hukumu ambayo dhambi zetu zilizopita zimetokeza, amefanya iwezekane kwa maisha mapya ndani ya Kristo kuishi kwa ushindi dhidi ya udhaifu na majaribu yaliyopita. (5:1-11)
- 2. Uwepo na nguvu za Roho anayekaa ndani hufanya hili kuwa kweli. (8:1-17, 26-27 pia ona 1 Yohana 4:4) Wakati wa ubatizo, Roho wa Mungu hutolewa ili kuhuisha (kufanya hai) na kututia nguvu kwa ajili ya maisha mapya (6:5-11). (Ona pia Matendo 2:38 na 1 Wakorintho 6:19-20)
- 3. Sasa tunaweza kuwa na uhakika kamili kwamba Mungu wetu atatukomboza kutoka kwa mateso. (8:18-39)
- 4. Tunapaswa kuweka maisha yetu wakfu kwa Mungu – hili linampendeza Mungu wetu mkuu ambaye alituhurumia kwanza. (12:1-2)

D. Jumuiya ya imani.

1. Tunapaswa kuwatumikia Wakristo wenzetu, kanisa, kwa karama zetu za kiroho. (12:3-8)
2. Tunapaswa kupendana sisi kwa sisi (12:9-16), na wale walio nje ya familia ya Mungu. (12:17-21)
3. Tunapaswa kuwa mfano wa uraia mwema. (13:1-14)
4. Tunapaswa kuishi kwa umoja sisi kwa sisi. (14:1 -15:7)
 - a. Umoja wa kweli haitegemei kupatana katika mwili wa Kristo. Kuhusu mambo yanayoweza kujadiliwa, lazima kuwe na uvumilivu na ustahimilivu. (14:1-8)
 - b. Tunapaswa "kufanya kila juhudi kufanya yale yanayoongoza kwenye amani na kujengana." (14:19)

MIMI WAKORINTHO

Utangulizi: Barua ya kwanza ya Paulo kwa Wakristo wa Korintho ndiyo yenye mseto zaidi kati ya barua zote za Paulo tulizo nazo. Mtu fulani amesema kwamba barua za Paulo hutuwezesha kuondoa paa kutoka kwa mahali pa mikutano ya Wakristo wa mapema na kutazama ndani. Hakuna barua nyingine tuliyo nayo kutoka kwa Paulo inayofanya hivi zaidi au bora kuliko Wakorintho wa Kwanza.

Mwandishi: Paulo, mtume. (1:1; 16:21)

Mahali pa Kuandikia: Efeso, mwishoni mwa miaka mitatu ya kukaa kwa Paulo huko. (Matendo 20:31; 1 Wakorintho 16:5-8)

Wakati wa Kuandika: Yapata mwaka 56 BK muda mfupi kabla ya sikukuu ya Wayahudi ya Pentekoste. (16:8)

I. Taarifa za usuli.

A. Mji wa Korintho

1. Korintho ilikuwa kwenye Isthmus ya Ugiriki (Akaya katika Biblia) kati ya Bahari ya Ionia na Bahari ya Aegean, juu ya Bahari ya Mediterania. Karibu maili 50 kuelekea mashariki kulikuwa na jiji la Athene.
2. Korintho ya siku za Paulo ilikuwa mpya. Korintho ya zamani (ambayo ilikuwa maarufu na yenye nguvu katika siku za Vita vya Peloponnesian) ilichomwa moto mnamo 146 KK na Warumi. Kwa

sababu lilikuwa jiji lililowekwa wakfu kwa miungu, miaka mia moja ilihitajiwa kupita kabla ya jiji hilo kujengwa upya. Mnamo mwaka wa 46 KK, Julius Caesar alijenga upya mji na kuuita Julia Corinthus. Muda si muda kikawa kituo muhimu sana cha kibiashara.

3. Kukiwa na idadi ya watu 400,000 na kuwa kitovu mashuhuri cha biashara katika ulimwengu wa Mediterania, palikuwa mahali pa kila aina ya uvu. Mfano wa uasherati wake ulipatikana katika hekalu la Venus (Aphrodite) ambalo lilikuwa na makasisi 1,000 waliojitolea kufanya ukahaba kwa jina la dini.
4. Ukaribu wa jiji hilo na jiji la Athene pengine uliongeza tatizo la usomi.
5. Kama ilivyoonyeshwa katika waraka, mazingira kama hayo yalikuwa na matokeo yake kwa kanisa. Inashangaza kwamba kanisa lilikuwepo hata kidogo katika jiji kama hilo!
6. Korintho ilikuwa na uwezo mkubwa wa umisheni duniani kote. Hata hivyo, Paulo alipoingia Korintho, aliingia “katika udhaifu na woga na kutetemeka sana. (1 Wakorintho 2:3)

B. Kanisa la Korintho

1. Paulo alianzisha kanisa hili wakati wa safari yake ya pili ya umishonari. Hii imeandikwa na Luka katika Matendo 18:1-18.
2. Tunajifunza kwa kusoma waraka kwamba kanisa liliathiriwa vibaya na mazingira ya kifisadi yaliyopatikana katika jiji hilo.
 - a. Kiburi kilisababisha mgawanyiko katika kanisa na usumbufu katika mkutano. (1:4-11)
 - b. Uasherati na ukosefu wa adabu uliingia ndani ya kanisa, jambo ambalo liliipa sifa mbaya. (5)
 - c. Akina ndugu walikuwa wakipeleka matatizo yao ya kibinafsi wao kwa wao mbele ya mahakama za kipagani badala ya kuyasuluhisha wao kwa wao. (6)
3. Kanisa lilikuwa na matatizo na maswali mengine ambayo yalihitaji kujibiwa.
 - a. Maswali kuhusu ndoa. (7)
 - b. Maswali kuhusu nyama zilizotolewa sadaka kwa sanamu. (8-10)
 - c. Maswali kuhusu wanawake wanaomba na kutabiri wakiwa wazi vichwa vyao. (11)
 - d. Maswali kuhusu matumizi ya karama za kiroho. (12-14)
 - e. Maswali kuhusu ufufuo kutoka kwa wafu. (15)
 - f. Maswali kuhusu mkusanyo kwa ajili ya watakatifu huko Yerusalemu. (16)

C. Kusudi la Barua

1. Habari mbaya kuhusu matatizo ya Korintho ilikuwa imemfikia Paulo huko Efeso. Inaonekana kwamba habari hii ilitoka angalau vyanzo viwili:
 - a. Nyumba ya Chloe. (1:11)
 - b. Barua iliyotumwa kwa Paulo. (7:1; 16:17)
2. Kwa hiyo, katika kujibu taarifa hizi, Paulo anaandika barua
 - a. Ili kurekebisha mazoea ya dhambi.
 - b. Kukanusha mafundisho ya uwongo,
 - c. Kuliita kanisa lirudi pamoja katika roho ya umoja.

II. Ujumbe Mkuu wa Barua:

“Basi, ndugu, nawasihi, kwa jina la Bwana wetu Yesu Kristo, kwamba nyote mnene mamoja, wala pasiwe na mafarakano kati yenu, bali mshikamane kikamilifu katika nia moja na katika fikira moja. (1:10)

III. Muhtasari wa Barua

A. Utangulizi: Salamu na Shukrani (1:1-9)

B. Mwili wa Barua (1:10—16:4)

1. Paulo anajibu ripoti za mdomo kuhusu kanisa la Korintho. (1:10—6:20)
 - a. Migawanyiko katika kanisa. (1:10—4:12)
 - [1] Tatizo: makundi yanayopingana. (1:10-17)
 - [2] Msalaba kama kitovu muhimu cha injili. (1:18—2:5)
 - [3] Hekima ya Kikristo kama ukuaji wa lazima. (2:6—3:23)
 - i. Watu wa kiroho dhidi ya watu wa asili. (2:6-16)
 - ii. Wakristo wa Kiroho dhidi ya Wakristo wa kimwili. (3:1-23)
 - [4] Mtazamo unaofaa kuelekea mitume. (4:1-21)
 - b. Kesi ya kujamiiana. (5:1-13)
 - c. Kesi kati ya waumini. (6:1-11)
 - d. Uzito wa uasherati kwa ujumla. (6:12-20)
2. Paulo anajibu barua kutoka kwa Wakorintho. (7:1-16:4)
 - a. Kuhusu ndoa (7:1-40)
 - [1] Kwa wale walioolewa sasa au awali. (7:1-16)
 - [2] Analogia na tohara na utumwa. (7:17-24)
 - [3] Kwa wale ambao hawajaoa au kuwaza kuo. (7:25-40)
 - b. Kuhusu vyakula vilivyotolewa sadaka kwa sanamu. (8:1—11:1)

[1] Utangulizi wa tatizo na suluhu: Kutia maarifa kwa upendo. (8:1-13)

[2] Maombi ya pili: Pesa kwa huduma. (9:1-18)

[3] Kusudi la msingi: Kuokoa wengi iwezekanavyo. (9:19-27)

[4] Mifano ya hatari ya leseni: Ibada ya sanamu ya Israeli na karamu za sanamu huko Korintho. (10:1-22)

[5] Muhtasari: Kusawazisha uhuru na kujizuia. (10:23-11:1)

c. Kuhusu ibada. (11:2—14:40)

[1] Vifuniko vya kichwa. (11:2-16)

[2] Meza ya Bwana. (11:17-34)

[3] Karama za kiroho. (12:1—14:40)

i. Tofauti katika Umoja (12:1-31a)

ii. Ukuu wa upendo. (12:31b—13:13)

iii. Unabii na lugha: Pendelea kueleweka. (14:1-25)

iv. Unabii na lugha: Pendelea Utaratibu. (14:26-40)

d. Kuhusu ufufuo (15:1-58)

[1] Hakika ya ufufuo. (15:1-34)

[2] Asili ya ufufuo. (15:35-58)

e. Kuhusu ukusanyaji wa Yerusalemu. (16:1-4)

C. Hitimisho: Mipango ya safari na salamu za mwisho. (16:5-24)

1. Mipango ya safari ya Paulo na wafanyakazi wenzake. (16:5-12)

2. Kufunga rasmi. (16:13-24)

IV. Baadhi ya Mandhari Muhimu katika Barua

A. Ukristo Unafanya Kazi katika Utamaduni wa Kipagani

1. Kanisa limetakaswa (kufanywa kuwa safi au kuwekwa huru kutoka kwa dhambi) katika Yesu Kristo na kuitwa kuwa takatifu. (1:2)

2. Kanisa lipo kama utamaduni wa kukabilia. Wakati huo huo, Wakristo wanapaswa kutafuta kushawishi roho zilizopotea za utamaduni unaowazunguka. (5:9-11; ona pia 1 Petro 2:9-15)

B. Umoja na Amani miongoni mwa Wakristo

1. Maisha mapya ndani ya Kristo yanakusudiwa kuishi kwa umoja na amani kati ya ndugu. (1 Wakorintho 1-4; ona pia Yohana 17:20-21)

2. Ubatizo unamfunga mtu kwa Kristo, si kwa mhubiri. (1:13-17)

3. Walimu waaminifu wa Neno hawaendelezi uaminifu wa kibinafsi. (3:5-9)

4. Kama vile Paulo aliagiza kanisa la Rumi, watu wa Mungu lazima

watafute amani wao kwa wao. (Waroma 14:19) Umoja huo hautegemei kupatana kabisa kwa maoni au mapendeleo katika “mambo yenye kujadiliwa.” (Warumi 14:1-8)

5. Katika kesi za kosa kati ya ndugu, upatanisho lazima utafutwe kulingana na mapenzi ya Bwana. (1 Wakorintho 6:1-8; ona pia Mathayo 18:15-17)

C. Kutakasa Ndoa

1. Ndoa ya Kikristo inahitaji ujitoaji kati ya mume na mke. (7:3-5)
2. Kupatana na waandishi wengine waliopuliziwa Paulo anafundisha kwa njia chanya kuhusu njia za kiroho za kuimarisha ndoa na vibaya kuhusu chuki ya Mungu ya talaka.

D. Mwili wa Kristo

1. Baraka na matatizo ya karama za kiroho. (12:14)
2. Upendo, njia bora zaidi. (13:1-8; 13)

II WAKORINTHO

Utangulizi:Kitabu tunachokiita II Wakorintho ni mojawapo ya barua zenye nguvu na hisia katika Agano Jipya. Baada ya barua ya awali ya Paulo ya masahihisho na maagizo (1 Wakorintho), upinzani fulani unatokea dhidi ya mtume. Baadhi ya uadui huu ungekuwa mwitikio kwa karipio la Paulo; zaidi ya hayo yaelekea yalitokana na Wakristo Wayahudi waliozuru waliotaka kuwashawishi Wakristo wa Korintho kwamba Paulo hakuwa mtume. Badala yake, walidai kuwa mitume, hata wakiwa wamebeba barua za kupendekeza hivyo. (2 Wakorintho 3:1; 11:5, 13) Walimu hawa wa uongo walikuwa wameshinda wafuasi huko Korintho (2 Wakorintho 11:20-23) na walikuwa wakidhoofisha mamlaka ya Paulo na imani ya kanisa kwake. (2 Wakorintho 10:1-12)

Kwa sababu ya hayo hapo juu, II Wakorintho ni barua ya kibinafsi sana ambayo Paulo anatetea kwa ujasiri wito na huduma yake.

Jina- Kitabu hicho kimepewa jina la watu wa kanisa la Korintho ambao wangepokea barua hiyo mwanzoni.

Mwandishi—Mtume Paulo ndiye mwandishi, naye anamjumuisha Timotheo katika utangulizi.

Kusudi— Paulo aliandika 2 Wakorintho ili kuimarisha mamlaka yake kama mtume wa Yesu Kristo.

1. Ilikuwa ni lazima kabisa kwake kufanya hivi ili kuhifadhi afya ya kanisa.
2. Pia aliandika kutoa shukrani kwa mwitikio mzuri kwake hayo yalikuwa yanaelezwa na wengi.
3. Zaidi ya hayo, Paulo alihisi kulazimishwa kuwakumbusha Wakorintho kuhusu kutoa kwa watakatifu maskini wa Yudea na kuwafundisha kuhusu mtazamo unaofaa kuelekea yule anayeripoti.

I. Usuli wa Kitabu.

A. Paulo alikuja Korintho kwa mara ya kwanza kutoka Athene mwaka wa 50 BK.

1. Alipokuwa akiishi na Akila na Prisila, Paulo alifanya kazi ya kutengeneza mahema ili kujiruzuku.
2. Kwa muda wa miezi kumi na minane mahubiri na mafundisho yake yalisababisha watu wengi wageuke.

B. Kutoka Korintho Paulo alisafiri hadi Efeso na kukaa huko kwa miaka mitatu. (cf. Matendo 19)

1. Akiwa Efeso, Paulo aliandika barua kwa Korintho kuhusu uasherati katika kanisa. (1 Wakorintho 5:9)
2. Mapema mwaka 55 BK, Paulo aliandika barua ambayo sasa tunaiita I Wakorintho.

C. Baada ya kujua kwamba barua hii haikuwa na matokeo yaliyotarajiwa na kwamba mitume wa uongo walikuwapo mahali pale Paulo alifanya ziara ya haraka, ngumu na isiyofanikiwa kwa kiasi kikubwa kurudi Korintho. (2:1; 12:14; 13:1-2)

D. Huko Efeso, aliandika barua ya tatu kwa Korintho "katika dhiki nyingi na maumivu ya moyo na kwa machozi mengi." (Kumbuka: barua hatuna.)

E. Baada ya kupata matatizo huko Efeso (cf. Mdo. 19:24ff), Paulo aliondoka kwenda Troa na Makedonia. (2:12-13)

F. Tito alimletea Paulo ripoti kwamba hali imeboreka kwa kiasi fulani. (

7:5-16)

G. Kutokana na hali hiyo, Paulo aliandika barua yake ya nne kwa Korintho - waraka tunaouita II Wakorintho (yapata mwaka 55 BK).

H. Baadaye Paulo alirudi Korintho (mwaka 56 BK), alikaa miezi mitatu (Matendo 20:1-3), na pengine aliandika barua kwa Warumi kutoka huko.

II. Ujumbe Mkuu wa kitabu.

A. II Wakorintho ni ombi la mshauri mwaminifu ambaye watoto wake wa kiroho wameongozwa kimakosa kutomwamini. (6:11f)

B. Kushutumiwa kwa upotovu na unyama (1:17), kunyima habari (1:13; 3:12f; 4:1f), kujisifu (3:1; 5:12; 12:19), kuwa kando (5:13), kuchukua faida ya watu (7:2; 12:17), kama Kristo anashukiwa kuongea naye (7:2; 12:17) mkao wa utetezi katika barua yote.

1. Katika mchakato wa kujitetea, mtume anafunua mengi kuhusu asili ya huduma ya kweli ya injili.
2. "Maana hatujihubiri wenyewe, bali Kristo Yesu ya kuwa ni Bwana; na sisi wenyewe kuwa tu watumishi wenu kwa ajili ya Yesu." (4:4)

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Mhudumu wa kitume anajieleza. (1:1—2:13)

1. Salamu (1:1-2)
2. Paulo anatoa baraka, akimaanisha faraja aliyopata katika dhiki yake. (1:3-11)
3. Anaeleza tatizo la ziara yake iliyoahirishwa. (1:12—2:4)
4. Paulo anahimiza msamaha baada ya nidhamu ya kanisa. (2:5-11)
5. Paulo ana uchungu kwa kutompata Tito. (2:12-13)

B. Mhudumu wa kitume anaeleza huduma yake. (2:14—6:10)

1. Anatangaza kwamba anahusika katika huduma kubwa kuliko ile ya Musa. (2:14—3:18)
2. Paulo analinganisha injili na "hazina katika mitungi ya udongo." (4:1-18)
3. Anazungumza juu ya makao yetu ya milele. (5:1-10)
4. Anazungumzia huduma ya upatanisho.¹⁵(5:11-21)
5. Mtume anazungumza juu ya shida zake nyingi. (6:1-13)

C. Ombi la shauku la kukubaliwa. (6:11—7:4)

1. Paulo anawasihi kama baba kwa watoto wake. (6:11-13)
2. Anaita utakaso wao. (6:14 - 7:1)
3. Paulo anaomba upatanisho wa kibinafsi. (7:2-4)

D. Faraja na furaha ya Paulo kwa kuja kwa Tito. (7:5-16)

E. Paulo anaomba msaada wao kwa maskini wa Yudea. (8:1—9:15)

1. Anazungumza juu ya ukarimu uliojaa neema wa Wakristo wa Makedonia. (8:1-5)
2. Tito ameagizwa kuhimiza ukarimu kama huo huko Korintho. (8:6-24)
3. Mtume anazungumza juu ya uzuri na baraka za kutoa kwa ukarimu. (9:1-15)

F. Mhudumu wa kitume anajitetea. (10:1—12:18)

1. Paulo anatetea ujasiri wake. (10:1-18)
2. Paulo anawashambulia mitume wa uongo. (11:1-15)
3. Anazungumza juu ya mateso yake kwa ajili ya injili. (11:16-33)
4. Anazungumza juu ya kuvumilia “mwiba katika mwili” wake ili kumsaidia kufahamu utoshelevu wa neema ya Mungu. (12:1-10)

G. Paulo anatafakari ziara yake ya tatu huko Korintho.

1. Anaeleza kwamba kila jambo alilofanya limekuwa kwa ajili ya Wakorintho. (12:11-21)
2. Paulo anafunga kwa:
 - a. Maonyo ya mwisho. (13:1-10)
 - b. Salamu za mwisho. (13:11-13)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. Barua "zilizopotea" kwa Korintho.

1. Ilielezwa hapo awali katika somo hili kwamba hatuna baadhi ya sehemu za barua ambazo Paulo alituma kwa Wakorintho. (cf. 1Wakorintho 5:9; 2Wakorintho 2:3-4)
2. Kulikuwa na kazi za fasihi zilizorejelewa katika Agano la Kale ambazo kwa namna nyingine hatuzijui.
3. Ingawa ni tatizo kwa wachache walio na wasiwasi, tunaamini kwa ujasiri usimamizi wa Bwana katika kuhifadhi maandiko yaliyovuviwa tunayohitaji kwa wokovu na mwongozo wa kiungu.
4. Kusema kweli, wasiwasi wetu usiwe kwa nyenzo zozote ambazo

hatuna zaidi ya kupuuza kwetu utii wa kila siku kwa nyenzo tuliyo nayo.

B. Neema ya Kutoa.

1. Katika nyaraka zote mbili za kisheria kwa Korintho. (1 Wakorintho 16:1-4); 2 Wakorintho 8:1—9:15), Paulo anarejelea mkusanyo aliokuwa akitayarisha kwa ajili ya Yerusalemu.
2. Alitoa fedha hizo mwishoni mwa safari yake ya tatu ya umishonari. (taz. Matendo 24:17)
3. Katika 2 Wakorintho 9, Paulo anatufundisha uzuri wa neema ya kutoa:
 - a. Kanuni. (Mst.6)
 - b. Utaratibu. (Mst.7)
 - [1] Alichokiamua moyoni mwake. yaani kutoa kwa mtazamo sahihi.
 - [2] Si kwa kusita yaani kwa shauku.
 - [3] Si chini ya shinikizo yaani kwa hiari.
 - [4] “Mungu humpenda yeye atoaye kwa moyo wa ukunjufu” yaani Mungu ni mtoaji kwa moyo mkunjufu.
 - c. Ahadi. (Mst.8-11)

C. Uwepo muhimu wa majaribu.

1. Maisha ya Paulo yalikuwa safu ya ajabu ya majaribu na magumu. (2 Wakorintho 11:24-29)
 - a. Juu ya hayo, upinzani aliokuwa akianza kukutana nao huko Korintho na Galatia uliongeza ole zake.
 - b. Kwa kushangaza, pamoja na hayo hapo juu, Paulo alikuwa na “mwiba katika mwili” ambao Mungu hangeuondoa. (2 Wakorintho 12:7-10)
 - [1] Huenda mwiba huo katika mwili ulikuwa ugonjwa ambao mtume anataja katika Wagalatia 4:13-14 .
 - [2] Wengine wamefasiri Wagalatia 4:15 kumaanisha kwamba Paulo alikuwa na ugonjwa mkubwa wa macho. (cf. Wagalatia 6:11)
 - [3] Kusema ukweli, hatujui "mwiba" ulikuwa ni nini.
2. Kwa kushukuru Paulo alitazama na kushughulikia matatizo haya kupitia mtazamo wa imani.
 - a. Alikuwa kutambua kwamba “mwiba” wake ulimfanya ategemee kweli neema na utoshelevu wa Mungu. (12:9-10; 11:30)
 - b. Paulo aliishi uhalisia anaouzungumzia Yakobo katika Yakobo 1:2-4.

3. Mfano wa Paulo ni faraja na changamoto kwetu sote.

WAGALATIA

Utangulizi: Kitabu cha Wagalatia kina ulinzi mkali wa injili ya Kristo ambamo tuna uhuru kutoka kwa dhambi na sheria. Waraka huu ulikuwa na ushawishi mkubwa katika Vuguvugu la Matengenezo, kwani watu walipinga mfumo wa kazi dhalimu wa Kanisa la Roma. Wagalatia mara nyingi huitwa "Chati ya Magna ya Uhuru wa Kikristo."

Jina: Waraka huo unaitwa kwa ajili ya kanisa ambalo liliipokea hapo awali. (yaani Galatia)

Mwandishi: Paulo, mtume. (1:1; 5:2)

II. Usuli wa waraka.

A. Wakati wa safari yake ya kwanza ya kimisionari (46-48 BK), Paulo na Barnaba walipata fursa ya kuanzisha makanisa kadhaa katika jimbo la Kirumi la Galatia (Mdo. 13:14—14:23). Katika safari yake ya pili, Paulo na Sila waliwatembelea tena. (Matendo 16:1-5)

B. Haikupita muda, hata hivyo, kabla baadhi ya Wakristo wa Kiyahudi waliingia na kuanza kufundisha kwamba Wakristo wa Mataifa wanahitaji kutahiriwa na kushika Sheria ya Musa (sawa na kile kilichotokea Antiokia ya Shamu, taz. Mdo. 15:1f). Hawa "walimu wa Kiyahudi" walifanya kazi kwa bidii kuwashawishi Wagalatia kwamba:

1. Paulo hakuwa mtume halali.
2. Wokovu huja kwa injili pamoja na utendaji wa kazi.
3. Mahubiri ya Paulo ya injili yangesababisha kuishi maisha malegevu.

C. Hivyo, Paulo anaandika barua hii ya mviringo kwa "makanisa ya Galatia." (Wagalatia 1:2)

III. Wakati na Mahali pa kuandika.

Kuchumbiana na Wagalatia huathiriwa na maoni ya mtu kuhusu iwapo makanisa ya Galatia yalikuwa katika sehemu ya kaskazini-kati ya Asia Ndogo (kabila la Galatia), au sehemu ya kusini-kati (jimbo la Kiroma la Galatia).

1. "Nadharia ya Galatia ya Kaskazini" inashikilia kwamba makanisa

yalikuwa kaskazini na kwamba Paulo hakuwa huko hadi mwanzo wa safari yake ya tatu ya umishonari. (52-57 BK sawa na Matendo 18:23) Hii ingemaanisha kwamba Paulo aliandika waraka wake wakati fulani kuelekea mwisho wa safari hiyo, au baadaye (yaani, 57-58 BK au baadaye).

2. "Nadharia ya Galatia ya Kusini" inabainisha makanisa ya Galatia kama yale yaliyoanzishwa katika safari ya kwanza ya Paulo, kama yale ya Antiokia ya Pisidia, Ikoniamu, Listra na Derbe. (Rej. Mdo. 13:14 - 14:23) Kuunga mkono nadharia hii ni imani kwamba mkutano unaofafanuliwa katika Wagalatia 2:1-10 ulifanyika wakati wa "Mkutano wa Yerusalemu" unaosimuliwa katika Matendo 15:1-29 . Mtazamo huu unafungua uwezekano kadhaa wa mahali na wakati wa kuandika:
 - a. Korintho, katika kipindi cha Matendo 18:1-17.
 - b. Antiokia, katika kipindi cha Matendo 18:22.
 - c. Efeso, katika kipindi cha Matendo 19:1-41.
 - d. Makedonia au Akaya katika kipindi cha Matendo 20:1-3.

IV. Kusudi la Waraka.

- A. Makanisa ya Galatia yalikuwa yakishawishiwa na wale ambao "wangeipotisha Injili ya Kristo" (Wagalatia 1:6-7; 3:1) kwa kufundisha kwamba waongofu wa Mataifa walihitaji kutahiriwa na kushika Sheria ya Musa. (taz. Matendo 15:1f)
- B. Paulo alitambua kwamba fundisho hili lingehatarisha wokovu wa wale waliolikubali (Wagalatia 5:4). Kwa hiyo anaandika barua yake kwa makanisa ya Galatia ili kuthibitisha na kutetea injili ya kuhesabiwa haki kwa imani katika Kristo.
- C. Kwa sababu maadui wa injili ya kweli walikuwa wakijaribu kuunga mkono kesi yao kwa kudhoofisha mamlaka ya Paulo kama mtume wa Kristo, ilikuwa ni lazima kuthibitisha kwamba alikuwa mtume kweli "si kutoka kwa wanadamu wala kwa njia ya mwanadamu, bali kwa Yesu Kristo na Mungu Baba." (1:1)

II. Ujumbe Mkuu wa Barua:

"Ni kwa ajili ya uhuru ambao Kristo alituweka huru. Basi simameni imara, wala msikubali tena kufungwa na kongwa la utumwa." (5:1)

III. Muhtasari wa mada ya barua.

A. Utangulizi (1:1-10)

1. Salamu (1:1-5)
2. Sababu ya barua (1:6-10)

B. Utetezi wa Paulo wa Utume Wake (1:11—2:21)

1. Asili takatifu ya injili yake. (1:11-17)
 - a. Tasnifu: Injili yake ilipokea moja kwa moja kutoka kwa Mungu. (1:11-12)
 - b. Miaka yake ya kabla ya Ukristo na uongofu wake. (1:13-17)
2. Uhusiano wake na mitume wengine. (1:18—2:21)
 - a. Ziara yake ya kwanza na Petro, na miaka ya mapema kama Mkristo. (1:18-24)
 - b. Baraza la Yerusalemu. (2:1-5)
 - c. Idhini yake na Yakobo, Kefa, na Yohana. (2:6-10)
 - d. Kukemea kwake Petro huko Antiokia. (2:11-21)
 - [1] Unafiki wa Petro. (2:11-13)
 - [2] Hotuba yake kwa Petro, jinsi tunavyohesabiwa haki kwa imani katika Kristo. (2:14-21)

C. Utetezi wa Paulo wa Injili ya kuhesabiwa haki kwa imani (3:1—4:31)

1. Hoja ya kibinafsi: (3:1-5)
 - a. Jinsi walivyompokea Roho. (3:1-5)
 - b. ambao walipokea Roho kutoka kwake. (3:5)
2. Hoja ya kimaandiko: (3:6-25)
 - a. Mfano wa Ibrahimu. (3:6-9)
 - b. Laana ya Sheria. (3:10-14)
 - c. Kipaumbele cha Ahadi juu ya Sheria. (3:15-18)
 - d. Kusudi la Sheria. (3:19-25)
3. Hoja ya vitendo: (3:26—4:7)
 - a. Katika Kristo ni watoto wa Mungu, wazao wa Abrahamu na warithi wa ahadi. (3:26-29)
 - b. Wamekombolewa kutoka kwa sheria, na kufanywa wana, si watumwa tena, bali warithi. (4:1-7)
4. Hoja ya hisia: (4:8-20)
 - a. Hofu yake juu ya kurudi kwao utumwani. (4:8-11)
 - b. Mahusiano yao ya zamani na ya sasa kwake. (4:12-20)
5. Hoja ya mafumbo: (4:21-31)
 - a. Mfano kwa wale wanaotaka kuwa chini ya Sheria. (4:21-24a)

- b. Mfano wa maagano mawili; mmoja kutoka Mlima Sinai unaozaa utumwa, na mwingine kutoka Yerusalemu wa juu ambao hufanya huru. (4:24b-31)
- D. Wito wa kusimama imara katika uhuru wa Injili: (5:1–6:10)
1. Uhuru usiojumisha ulazima wa tohara. (5:1-6)
 - a. Usishikwe tena na kongwa la utumwa. (5:1)
 - b. Tohara haimaanishi chochote; kuhitaji matokeo yake katika kuanguka kutoka neema. (5:2-4)
 - c. Tunapaswa kungojea tumaini la haki kwa imani inayotenda kazi kupitia upendo. (5:5-6)
 2. Uhuru unaotimiza sheria: (5:7-15)
 - a. Jihadharini na wale ambao wangepunga Sheria. (5:7-12)
 - b. Tumieni uhuru wenu kama fursa ya kutumikiana kwa upendo, na mtaitimiza Sheria. (5:13b, 15)
 - c. Lakini jihadharini, msije mkatumia nafasi hiyo kwa ajili ya mwili ambao mnakulana wenyewe kwa wenyewe.
 3. Uhuru ambao mtu anapaswa kuongozwa na Roho. (5:16-26)
 - a. Uhuru sio kisingizio cha leseni. (5:16-18)
 - b. Matendo ya mwili yalitofautiana na matunda ya Roho.¹⁶(5:19-23)
 - c. Wale walio wa Kristo wameusulubisha mwili na wanatembea ndani yake
Roho. (5:24-26)
 4. Uhuru wenye hisia ya kuwajibika. (6:1-10)
 - a. Kuwasaidia wenye mizigo. (6:1-5)
 - b. kuwatendea watu wote mema, hivyo kupanda kwa Roho. (6:6-10)
- E. Hitimisho (6:11-18)
1. Karipio la mwisho kwa wale ambao wangepunga tohara. (6:11-13)
 2. Ujasiri wa Paulo katika msalaba wa Kristo. (6:14-17)
 3. Baraka. (6:18)

WAEFESO

Utangulizi: Baada ya kusomwa kwa mabishano huko Korintho na waraka mkali wa Paulo kwa Wagalatia, barua kwa Waefeso inaonekana kuwa nzuri na yenye utulivu. Tofauti na barua nyingi za Paulo, waraka huu haulengi

matatizo. Lengo lake si kukemea bali kuangaza. Paulo anafunua taarifa kuu ya mafundisho kuhusu uhusiano kati ya Kristo na kanisa lake.

Jina- Waraka huo unaitwa kwa ajili ya kanisa lililoipokea hapo awali. (yaani Efeso)

Mwandishi— Paulo (Waefeso 1:1)

Kusudi—Paulo aliandika barua ili kuwaelekeza Wakristo wa Asia Ndogo kuhusu mapendeleo na wajibu wa wale waliokuwa sehemu ya kanisa, mwili wa Kristo.

I. Usuli wa kitabu.

A. Mji wa Efeso.

1. Efeso ilikuwa katika Asia Ndogo ambapo Mto Cayster ulimwaga maji kwenye Bahari ya Aegean.
2. Ilikuwa kituo kikuu cha biashara.
 - a. Efeso ilitumika kama mojawapo ya bandari kuu za ulimwengu wa kale.
 - b. Kwa kuongezea, barabara kuu tatu zilikutana Efeso.
3. Jiji pia lilikuwa na umuhimu mkubwa wa kisiasa.
 - a. Ilikuwa "mji huru" wa Kirumi ambayo ilimaanisha kwamba hakuna askari wa kazi waliowekwa hapo.
 - b. Mji huo ulikuwa unajitawala na uliitwa "Jiji Kuu la Asia."
 - c. Efeso pia ilikuwa "mji wa assize", ikimaanisha kwamba kesi muhimu za kisheria ambazo zilikuwa zimepelekwa kwa gavana zingehukumiwa huko.
4. Jiji la Efeso ambalo lilikuwa kitovu cha dini, linajulikana kwa kuwa na hekalu la kale la Artemi (Diana)—mojawapo ya maajabu saba ya ulimwengu wa kale.

B. Kanisa la Efeso.

1. Wakati Paulo, Akila, na Prisila waliposimama njiani kuelekea Palestina kutoka Korintho (yapata mwaka 53-54 BK), na Paulo alijadiliana na Wayahudi katika sinagogi (Matendo 18:18-21), kanisa lilianzishwa huko Efeso.
2. Paulo alirudi yapata miaka mitano baadaye katika safari yake ya tatu ya umishonari.
 - a. Kwa muda wa miezi mitatu alihubiri katika sinagogi. (Matendo

19:1-8)

- b. Upinzani mkali ulipotokea, alifundisha kwa miaka miwili katika Ukumbi wa Tirano. (Matendo 19:9-10)
 - c. Paulo alikaa Efeso jumla ya miaka mitatu katika safari hii. (Matendo 20:28-32)
3. Umuhimu ambao Paulo alihusisha kwa kazi yake huko Efeso unaonyeshwa na urefu wa kukaa huko na kauli aliyoitoa alipoandika I Wakorintho kutoka Efeso - "Lakini nitakaa Efeso kwa maana nimefunguliwa mlango mkubwa wa kufaa."
 4. Athari ya injili kwa Waefeso inathibitishwa na ukweli kwamba waumini walichoma vitabu vya uchawi vyenye thamani ya vipande 50,000 vya fedha kwa wakati mmoja. (taz. Matendo 19:18-20)
 5. Baada ya kuachiliwa kutoka kifungo chake cha kwanza huko Rumi, Paulo alimchukua Timotheo hadi Efeso ili kupinga mafundisho ya uwongo yaliyofanywa na Himenayo, Aleksanda, Fileto, na wengine. (1 Timotheo 1:3-7, 18-20)
 6. Miaka thelathini baada ya waraka wa Paulo, barua nyingine ilitumwa kwa kanisa la Efeso kama sehemu ya Ufunuo.

C. Nyaraka za Gereza.

1. "Nyaraka za kifungo" zilipokea jina hili kwa sababu Paulo aliziandika wakati wa kifungo chake cha nyumbani huko Rumi. (taz. Matendo 28:30-31)
2. Kila barua ilitaja kufungwa kwake. (Waefeso 3:1; 4:1; 6:20; Wafilipi 1:7,13,14, 17; Wakolosai 1:14; 4:3; 10, 18; Filemoni 1, 10, 13, 23)
3. Waefeso, Wakolosai, na Filemoni ziliandikwa kwa wakati mmoja na kwa pamoja zilitumwa na Paulo kwenda wanakoenda.
 - a. Barua hizi tatu zilibebwa na Onesimo (mtumwa mtoro wa Filemoni) na Tikiko. (cf. Waefeso 6:21; Wakolosai 4:7-9; Filemoni 10-12)
 - b. Tarehe ya AD 61 imepewa barua hizi tatu.
4. Wafilipi ilitungwa na kutumwa mwaka uliofuata.

II. Ujumbe Mkuu wa kitabu.

A. Waraka huu mzuri unatoa mtazamo uliotukuka wa kanisa na fursa iliyobarikiwa ya kuwa Ndani ya Kristo.

B. Katika sura ya kwanza, Paulo anajadili jukumu la kila mshiriki wa Uungu kuhusiana na kanisa.

1. Baba alikusudia kwamba wokovu ungepatikana kwa wenye dhambi

katika Kristo. (1:3-6)

2. Mwana alitoa damu yake mwenyewe ili sisi tupate kukombolewa. (1:7-12)
3. Roho Mtakatifu huwatia muhuri waumini kwa uwepo wake ndani yake.

C. “Atukuzwe Mungu, Baba wa Bwana wetu Yesu Kristo, aliyetubariki kwa baraka zote za rohani katika ulimwengu wa roho, ndani yake Kristo.” (1:3-4)

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Muundo wa kanisa. (Waefeso 1:1 — 3:21)

1. Kanisa lina asili ya kiungu. (1:1-14)
2. Paulo anaomba wasomaji wapate ufahamu wa neema ya Mungu. (1:15-23)
3. Kanisa linaundwa na wenye dhambi waliookolewa kwa neema ya Mungu. (2:1-10)
4. Ni kundi moja linaloundwa na Wayahudi na Wamataifa. (2:11-22)
5. Mipango ya Mungu inatimizwa kupitia kanisa. (3:1-13)
6. Paulo anaomba kwamba wasomaji wa barua wawezeshwe na kukamilishwa katika Kristo. (3:14-21)

B. Maisha ndani ya kanisa.¹⁷(Waefeso 4:1—6:24)

1. Wakristo wanapaswa kuishi katika:
 - a. Umoja. (4:1-16)
 - b. Usafi wa kimaadili. (7:17—5:20)
 - c. Utulivu wa ndani. (5:21—6:9)
2. Paulo anaeleza silaha ambazo Mungu ametupa kwa ajili ya vita vya kiroho. (6:10-20)
3. Anahitimisha barua kwa:
 - a. Pongezi za Tikiko. (6:21-22)
 - b. Baraka. (6:23-24)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. Uzuri wa kanisa la Kristo.

1. Kwa miaka mingi taswira na mtazamo wa Mwili wa Kristo, kanisa, limechafuliwa.
 - a. Madhehebu, madhehebu, madhehebu, na ukengeufu vimeupa ulimwengu chukizo kwa dhana ya "kanisa."

- b. Wengine ambao wametafuta kurejesha Ukristo sahili wa Agano Jipya wameonyesha mara nyingi mgawanyiko, roho ya kimadhehebu, na mara nyingi walikosa "umoja wa Roho katika kifungo cha amani." (4:3)
 2. Hakika hakuna hata mmoja wetu aliye karibu na uthamini wa kiungu ambao Mungu wetu anao kwa kanisa lake.
 3. Katika Waefeso picha tatu kuu zimechorwa za kanisa:
 - a. Kanisa ni Mwili wa Kristo. (1:23; 2:16; 4:16)
 - b. Kanisa ni Hekalu la Kristo. (2:20-22)
 - c. Kanisa ni Bibi-arusi wa Kristo. (5:21-33)
 4. Kama vile kifungu kingine chochote cha maandiko, Waefeso hutupatia shukrani mpya kwa uzuri na umuhimu wa kuwa na uhusiano na Kristo kupitia kanisa lake.
- B. Ombi la Paulo katika Waefeso 3.
1. Huanza na unyenyekevu. (Mst. 14, 15)
 2. Anaomba kwa ajili ya kuimarishwa kwa Waefeso "kwa Roho wake katika utu wako wa ndani." (Mst. 16)
 - a. Roho huyo anamruhusu "Kristo kukaa ndani ya mioyo yenu kwa njia ya imani." (Mst. 17)
 - b. Roho Mtakatifu pia hutuwezesha kufahamu ufahamu kamili zaidi wa upendo wa Kristo na kutujaza utimilifu wa Mungu." (Mst. 18, 19).
 3. Paulo anakiri kwamba Mungu anaweza kufanya "zaidi ya yote tuyaombayo au tuyawazayo". (Mst. 20)
 4. Mtume anafunga sala kwa kutangaza utukufu kwa Mungu "katika kanisa na katika Kristo Yesu hata vizazi vyote." (Mst.21)
- C. Silaha za Kikristo. (Waefeso 6:10-20)
1. Mkristo anahusika mara kwa mara katika vita vya kiroho.
 2. Wakati Shetani hachoki katika mashambulizi yake, Mungu anatupa nguvu na silaha za kusimama imara dhidi ya shetani na majeshi yake.
 3. Paulo anapoandika Waefeso, yuko chini ya ulinzi wa daima wa askari wa Kirumi ambaye silaha zake zinamkumbusha juu ya ulinzi wa Mungu kwa Mkristo.
 - a. Ukanda hulinda mavazi yote na ni kipande ambacho silaha hutegemea. Paulo analinganisha jambo hilo na kweli ya Neno la Mungu.
 - b. Bamba la kifua ni hulinda moyo. Haki ya Yesu Kristo hufanya vivyo hivyo kwa Mkristo.
 - c. Viatu au viatu vinamruhusu askari kusafiri umbali mrefu. Vivyo

- hivyo, injili inachukua wokovu wa Kristo ulimwenguni kote.
- d. Ngao ya askari humlinda dhidi ya mishale na panga zinazopeperushwa. Imani yetu hufanya kazi sawa katika vita vya kiroho.
 - e. Kofia inalinda ubongo na akili. Paulo analinganisha kipande hiki cha silaha na ujuzi wa wokovu wa mtu.
 - f. Hatimaye, upanga wa shujaa ni silaha yake ya kukera kushinda adui. Kosa la Mkristo dhidi ya uovu ni Neno la Mungu.

WAFILIPU

Utangulizi: Wafilipi ndiyo barua yenye furaha zaidi kati ya barua za Paulo. Maneno "furaha", "furaha", au "furaha" yametumika mara kumi na saba katika sura nne fupi za kitabu. Paulo amepewa sababu ya kushangilia kwa jinsi kanisa lilivyomtendea kwa fadhili, jambo lililothibitishwa hivi majuzi zaidi na zawadi iliyotumwa na Epafrodito. Kupitia barua hii, mtume anapenda kulishukuru kanisa kwa kumkumbuka kwao na kuwatia moyo kufanya maisha ya kushangilia.

Jina-Waraka huo unaitwa kwa ajili ya kanisa ambalo liliipokea hapo awali. (yaani - Filipi)

Mwandishi— Paulo (Wafilipi 1:1)

Kusudi- Paulo aliandika barua hii kwa:

1. Washukuru waumini wa Filipu kwa kumpelekea zawadi ya fedha.
2. Wajulishe kwamba ingawa alikuwa mfungwa, injili ilikuwa bado inahubiriwa.
3. Wahimiza wanawake wawili katika kanisa ambao walikuwa na tofauti kati yao wapatanishwe.

I. Usuli wa Kitabu.

A. Mji wa Filipu.

1. Ufilipi ulikuwa kwenye Bounarbachu, sasa Amgistes, Mto, yapata maili nane kutoka Bahari ya Aegean na uliitwa "mji mkuu" wa sehemu hiyo ya Makedonia. (Matendo 16:12)
2. Jina la awali la Crenides (yaani Chemchemi), jiji lilitekwa na kujengwa upya na Philip wa Makedonia.
 - a. Philip alitaka mji kwa umuhimu wake wa kimkakati na kwa ajili ya

migodi ya dhahabu na fedha karibu.

b. Aliupa mji jina lake mwenyewe mwaka 356 KK.

3. Filipi ilidai umuhimu wa kisiasa.

a. Augustus alifanya koloni ya mji.

b. Koloni la Kirumi lilikuwa kama Roma ndogo.

c. Lugha yao rasmi ilikuwa Kilatini, na walivaa mavazi ya Kirumi na kutumia pesa za Waroma.

d. Mahakimu wao wakuu wawili waliteuliwa kutoka Rumi na hawakuwa chini ya gavana wa mkoa.

B. Kanisa la Filipi.

1. Kanisa la Filipi lilipandwa wakati Paulo, Sila, Timotheo, na Luka walipoitikia “wito wa Makedonia” ambao Paulo alipokea huko Troa katika safari yake ya pili ya umishonari. (51-52 BK; Matendo 16:6-12)

2. Wakati Paulo alipofika Filipi, waongofu wa kwanza walikuwa Lidia na nyumba yake. (Matendo 16:6-10)

a. Yaonekana Lidia alikuwa Mtu wa Mataifa aliyemwogopa Mungu.

b. Yaonekana hapakuwa na sinagogi huko Filipi.

3. Uongofu uliofuata uliofuata ulikuja kuhusiana na kumtoa pepo kutoka kwa kijakazi. (Matendo 16:16-34)

a. Kwa kitendo hiki cha kishujaa, Paulo na Sila walipigwa na kutupwa gerezani.

b. Usiku wa manane, walikuwa wakiimba nyimbo za kumsifu Mungu.

c. Baada ya kuachiliwa kimujiza, mlinzi wao aliongoka.

4. Katikamuhtasari, kanisa lilianzishwa kwa wongofu wa mwanamke mfanyabiashara, nyumba yake, mlinzi wa gereza na familia yake, na ikiwezekana msichana mtumwa na baadhi ya wafungwa.

5. Ni wazi kwamba Luka alibaki nyuma ili kusaidia kuwaweka Wakristo hao wapya katika imani.

a. Tunafanya dhana hii kutokana na ukweli kwamba sehemu ya kwanza ya "sisi" ya Matendo inaishia hapa. Sehemu inayofuata katika Thesalonike inaambiwa kwa kutumia nafsi ya tatu, kiwakilishi cha wingi, "wao." (taz. Matendo 16:10-17; 17:1)

b. Paulo aliporudi Filipi katika safari yake ya tatu, yaonekana Luka anajiunga tena na kikundi chake. (taz. Matendo 20:5-6)

6. Wafilipi walipopata habari kuhusu kufungwa kwa Paulo huko Rumi, walimpelekea zawadi kupitia Epafrodito. (Wafilipi 4:18)

7. Paulo alitunga waraka wake kwa Wakristo wa Filipi wakati wa kukaa

kwa Epafrodito huko Rumi na kuurudisha kupitia yeye. (2:25-28)

a. Wafilipi pengine ilikuwa ni ya hivi punde kuandikwa kati ya nyaraka nne za gerezani.

[1] Kufungwa kwa Paulo kumekuwa kwa muda mrefu. (1:14-17)

[2] Waraka unadokeza kwamba safari na shughuli kadhaa zimefanyika tangu kufungwa kwake huko Roma.

[3] Pia, barua inaonekana kuashiria kwamba hatima ya Paulo ingeamuliwa hivi karibuni. (1:23; 2:23-24)

b. Mambo haya yote yanaelekeza kwenye tarehe ya AD 62 kwa muundo wake.

II. Ujumbe wa Kitabu

A. Kutokana na kile alichojifunza kutoka kwa Epafrodito, Paulo alitaka kushughulikia hali fulani kanisani hapo.

1. Alisihi umoja na akaomba roho ya unyenyekevu. (2:1-8; 4:2-3)
2. Alionya dhidi ya walimu wa Uyahudi. (3:1-4:1)

B. Kupitia changamoto hizi aliwataka kudumisha furaha yao katika Kristo.

1. Wafilipi mara nyingi huitwa "waraka wa furaha."
2. "Furahini katika Bwana siku zote. Nitasema tena: Furahini! (4:4)

III. Muhtasari wa Kitabu.

A. Utangulizi. (Wafilipi 1:1-11)

1. Paulo anatoa salamu ya kawaida. (1:1-2)
2. Anatoa shukrani kwa ajili ya watakatifu pale. (1:3-11)

B. Huduma ya Paulo akiwa utumwani. (1:12-30)

1. Mtume anawahakikishia wasomaji kwamba Mungu anatumia hali yake kuendeleza injili. (1:12-18)
2. Anatarajia kuachiliwa hivi karibuni. (1:19-20)
3. Hata hivyo, yuko tayari kufa kwa ajili ya Kristo (1:21-26) na kuwatia moyo Wafilipi wawe na ujasiri katika imani yao. (1:27-30)

C. Kufurahi katika Kristo. (2:1-18)

1. Paulo anawasihi Wakristo huko wawe na akili ya Kristo ndani yao. (2:1-11)
2. Anawatia moyo 'wang'ae kama nyota katika ulimwengu wote' wanaposhirikiana na makusudi ya Mungu. (2:12-18)

D. Paulo anawatuma Timotheo na Epafrodito. (2:19-30)

E. Mahitaji ya Paulo ya zamani na ya sasa. (Wafilipi 3:1-21)

1. Paulo anakumbuka hali yake kama Myahudi. (3:1-6)
2. Anayahesabu yote kuwa ni hasara kwa ajili ya kumjua Kristo. (3:7-11)
3. Anawasihi wasonge mbele kwenye lengo "ambalo kwa ajili yake Mungu aliniitia mbinguni katika Kristo Yesu." (3:12-21)

F. Kanuni za Paulo za kuishi kwa furaha. (Wafilipi 4:1-23)

1. Anaomba umoja. (4:1-3)
2. Anahimiza kumtegemea Mungu na kuzingatia mambo mazuri. (4:4-9)
3. Anazungumzia siri ya kuridhika. (4:10-13)
4. Anawashukuru kwa zawadi yao. (4:14-20)

G. Maneno ya kufunga na baraka. (Wafilipi 4:21-23)

IV. Mada kuu ya kitabu.

A. Mtazamo wa Paulo kuhusu shida na mateso. (Wafilipi 1:12-18)

1. Mtume alidumisha mtazamo kwamba minyororo yake ilitumika kuendeleza injili na kazi ya Yesu Kristo. (1:12-14)
2. Lakini kwa sababu ambazo hatujaambiwa, baadhi ya watu kule Rumi waliaibishwa au kutishiwa na uwepo wa Paulo kama mfungwa huko. (1:15-17)
 - a. Labda walikuwa na aibu kwamba mtume alifungwa kama mhalifu wa kawaida na alitaka kuonyesha kanisa linaweza kukua bila yeye.
 - b. Labda baadhi ya viongozi kanisani hapo waliona umuhimu wao kutishiwa na uwepo wake.
 - c. Bila kujali maelezo maalum, tunaambiwa nia zao za kuhubiri injili hazikuwa za kweli.
3. Kwa sababu tatizo lao halikuwa la kimafundisho bali la kibinafsi, Paulo alifurahi tu kwamba injili ilikuwa ikihubiriwa. (1:18)

B. Yesu Kristo - Mwanadamu, Mungu, Mwokozi (Wafilipi 2:5-11)

1. Katika ombi lake la umoja kati ya Wakristo huko Filipi, Paulo aliwahimiza waige akili ya Yesu. (2:1-5)
2. Alipoeleza unyenyekevu alioonyesha Bwana wetu, Paulo aliandika mojawapo ya maandiko mazuri na yenye maana katika Biblia.
 - a. Hatujui kama huu ni wimbo wa kisasa ulioimbwa na Wakristo wa mapema au utunzi wa mashairi wa Paulo mwenyewe.

- b. Bila kujali, inafuatilia kwa urahisi na uzuri kazi ya Kristo kutoka katika hali yake ya kabla ya kufanyika mwili hadi kuinuliwa kwake sasa.
3. Yesu Kristo ni Mungu. (2:6; taz. Yohana 1:1-3; Wakolosai 1:15-20; 2:9)
 4. Yesu Kristo alifanyika mwanadamu. (2:7; Yohana 1:14; Waebrania 4:15)
 5. Yesu Kristo ameinuliwa kama Bwana wetu. (2:8-11; Waebrania 12:2; Marko 16:19)

C. Siri ya kuridhika

1. Baada ya Paulo kuwashukuru Wafilipi kwa zawadi yao, anatangaza kwamba amejifunza siri ya kutosheka. (4:10-12)
2. Siri hiyo inapatikana katika Wafilipi 4:13 “Nayaweza mambo yote katika yeye anitiaye nguvu.”

WAKOLOSAI

Utangulizi:Barua ya Wakolosai ni ya kipekee kwa kuwa Paulo hakuwahi kutembelea kanisa hilo kibinafsi. (Rej. Wakolosai 2:1) Hata hivyo, inaelekea kwamba ilianzishwa kama chipukizi la huduma iliyopanuliwa ya Paulo huko Efeso. Katika barua hiyo, Paulo alizungumzia uzushi wa kidini ambao ulikuwa umezuka kanisani hapo. Alituma barua kwa Kolosai kupitia Tikiko. (Wakolosai 4:7-8)

Jina-Kitabu kimepewa jina la kanisa lililopokea barua. (yaani - Kolosai)

Mwandishi— Paulo (Wakolosai 1:1) kutoka kifungo cha nyumbani huko Rumi. (Mwaka 61 BK)

Kusudi- Barua iliandikwa hasa ili kuleta utulivu wa kanisa. Kanisa lilikuwa likiathiriwa na mafundisho ya hila lakini ya uzushi ambayo Paulo aliandika kuyapinga.

I. Usuli wa kitabu.

A. Mji wa Kolosai.

1. Mji ulikuwa katika Bonde la Lycus kama maili 100 mashariki mwa Efeso.

- a. Laodikia na Hierapoli (Wakolosai 4:13) zilikuwa karibu.
- b. Kolosai ilikuwa katika wilaya ya Frugia, sehemu ya mkoa wa Kiroma wa Asia.
2. Katika kipindi cha Uajemi (500-400 KK), Kolosai ilikuwa kwenye njia kuu ya biashara.
 - a. Xerxes, mfalme wa Uajemi, alikuwa amepiga kambi huko alipokuwa njiani kuivamia Ugiriki mwaka 480 KK.
 - b. Koreshi pia alipiga kambi pale alipokuwa akiandamana dhidi ya Artashasta mwaka wa 401 KK.
3. Kufikia karne ya kwanza BK Laodikia na Hierapoli walikuwa wameiweka Kolosai kama kituo cha kibiashara.
 - a. Kufikia wakati wa kuandika kwa Paulo, jiji hilo lilijulikana hasa kwa kutokeza pamba nyeusi iliyometa iliyoitwa colussinus.
 - b. Jiji hilo halikuwa na umuhimu wa kisiasa na lilionwa kuwa jiji la maana sana ambalo Paulo aliandikia barua.

B. Kanisa la Kolosai.

1. Paulo alikaa Efeso kwa takriban kipindi cha miaka mitatu ca. AD 52-55. (Rej. Matendo 19:1—20:1)
 - a. Kutoka huko, yeye na wenzake waliendesha juhudi za uinjilisti katika jimbo lote la Asia. (Matendo 19:10)
 - b. Inavyoonekana kwenye mojawapo ya haya, kanisa kama lilivyoanzishwa.
2. Miaka mitano au sita baadaye, Paulo alijulishwa kuhusu kanisa la Kolosai kupitia Epafra. (1:7-8)
 - a. Kwa ujumla, ripoti hiyo ilikuwa nzuri na ya kutia moyo. (1:3-6; 2:5)
 - b. Lakini pia kulikuwa na sababu ya wasiwasi mkubwa. (2:8)
3. Uzushi wa kipekee ulikuwa umelivamia kanisa la Kolosai.
 - a. Inaonekana kuwa mchanganyiko wa ajabu wa kujinyima moyo (kujinyima kabisa kama mtawa), uhalali wa Kiyahudi, na aina fulani ya fumbo la kifalsafa.
 - b. Uzushi uliunganisha mambo ya falsafa ya Kiyunani na hekaya (2:8) na sheria ya Kiyahudi. (2:16)
 - c. Ilihitaaji kuabudiwa kwa malaika. (2:18)
 - d. Ilikuwa na vipengele vya Gnosticism. (2:9)
 - e. Uzushi huu ulijivunia maono na maarifa ya hali ya juu. (2:18b, 23a)
4. Barua ya Paulo ilikusudiwa hasa kupambana na mafundisho haya ya uongo na kuliita kanisa kurudi kwenye imani thabiti.

II. Ujumbe mkuu wa kitabu.

- A. Kama ilivyoelezwa katika sehemu ya "Usuli", lengo la msingi la waraka huo lilikuwa kukemea na kukemea mafundisho ya uongo ambayo Wakolosai walikuwa wamefunuliwa.
- B. Dhidi ya uzushi huo, mtume anawasilisha utoshelevu wote wa Yesu Kristo.
- C. “Kwa maana ndani ya Kristo utimilifu wote wa Uungu unaishi katika umbo la kimwili, nanyi mmepewa utimilifu katika Kristo, aliye kichwa juu ya kila mamlaka na mamlaka. (Wakolosai 2:9-11)

III. Muhtasari wa kitabu.

- A. Utangulizi. (Wakolosai 1:1-14)
1. Barua inaanza kwa salamu fupi (1:1-2) na neno la shukrani kwa kanisa la Kolosai. (1:3-8)
 2. Paulo anapongeza maendeleo yao ya kiroho. (1:9-12)
 3. Anasifu uweza wa wokovu wa Kristo. (1:13-14)
- B. Ukuu wa Kristo. (Wakolosai 1:15-29)
1. Paulo anatangaza kwamba Kristo ni mkuu katika mambo yote:
 - a. Katika uumbaji. (1:15-17)
 - b. Kanisani. (1:18)
 - c. Katika kazi ya upatanisho. (1:19-23)
 2. Paulo anathibitisha utume wake kama kuhubiri “siri” hii kwa Mataifa. (1:24-29)
- C. Maonyo kuhusu uzushi. (Wakolosai 2:1-23)
1. Paulo anaonyesha wasiwasi wa kibinafsi kuhusu Wakolosai. (1-7)
 2. Anatangaza kwamba Kristo ndiye kile wanachohitaji. (8-15)
 3. Analaani kanuni maalum katika mafundisho ya uongo wanayopokea. (16-23)
- D. Mtume anasihhi maisha matakatiifu. (Wakolosai 3:1—4:6)
1. Kwa kuwa "tumefufuliwa pamoja na Kristo" kufuatia kifo chetu kwa dhambi na kuzikwa katika kaburi la maji la ubatizo, mapenzi yetu yanapaswa kulenga mambo ya juu. (3:1-4)
 2. Wakristo wanapaswa kuacha mambo maovu (3:5-11) na kuvaa vitu

vitakatifu. (3:12-17)

3. Paulo anaomba mahusiano ya kinyumbani yanayofaa:
 - a. Katika ndoa. (3:18-19)
 - b. Kati ya wazazi na watoto. (3:20-21)
 - c. Kati ya mabwana na watumishi. (3:22—4:1)
4. Kila Mkristo anapaswa kuwa macho na kusali. (4:2-6)

E. Hitimisho. (Wakolosai 4:7-18)

IV. Mada kuu ya kitabu.

A. "Uzushi wa Wakolosai."

1. Tayari tumeutazama ule uzushi wa ajabu uliotishia kanisa la Kolosai.
2. Moja ya vipengele muhimu vya fundisho hili la uwongo inaonekana kuwa ni aina ya ajabu ya Kiyahudi ya Ugnostiki.¹⁸
 - a. Neno la Kigiriki gnosis linamaanisha maarifa.
 - b. Wagnostiki walikuwa kikundi cha kitamaduni kilichodai kuelimishwa kwa pekee.
 - c. Walisitawisha dini yenye kiburi kwa kufundisha kwamba mafumbo ya kimungu yangeweza kueleweka kwa akili iliyo bora zaidi.
 - d. Wagnostiki walifundisha kwamba roho ni nzuri na maada ni mbaya, kwa hiyo mazoea ya kujinyima raha.
 - e. Kwa sababu ya fundisho lao kuhusu wema/uovu wa roho/jambo, waliamini kwamba viwili hivyo havingeweza kuchanganywa kweli, hivyo kukana uungu kamili wa Yesu Kristo.
[1] Waliamini katika daraja la miungu.
[2] Kufikia karne ya 2 BK Wagnostiki waliamini kwamba kulikuwa na hatua kumi na nne kati ya Mungu na mwanadamu.
3. Ingawa maswali mengi yanabaki bila kujibiwa kuhusu maalum ya ibada hii ya ajabu, barua ya Paulo inaweka wazi sehemu fulani zake:
 - a. Ilikuwa ya kuvutia. (2:4)
 - b. Iivutia usomi wa kiakili. (2:8)
 - c. Ilitokana na mapokeo ya wanadamu. (2:8)
 - d. Ilikuwa ya kisheria. (2:16-20)
 - e. Mzushi wa uzushi (kujinyima kabisa, na mkali wa sura, tabia, au mtazamo) katika asili. (2:23)
 - f. Ilihusisha kuabudu viumbe vingine. (2:18)
 - g. Ilishambulia utoshelevu wa Kristo.
4. Kwa kushangaza, katika enzi zote, maelfu ya madhehebu yamekuja na kuondoka, kila moja ikiwa na sifa nyingi au zote zilizo hapo juu.

B. Utoshelevu wote wa Yesu Kristo.

1. Ili kupambana na uzushi wa Wakolosai, Paulo aliwasilisha tu utoshelevu wote wa Kristo.
2. Yesu Kristo anajumuisha utimilifu wa uungu. (1:19; 2:9)
3. "Utimilifu" au maana ya kusudi tunayotafuta haitokani na:
 - a. Hekima ya kibinadamu. (2:8)
 - b. Tohara mikononi mwa wanaume. (2:11)
 - c. Tunachokula au kunywa. (2:16)
 - d. Kuadhimisha siku maalum. (2:16)
 - e. Kuabudu malaika au viumbe vingine. (2:18)
 - f. Kujinyima moyo. (2:23)
4. Tuna utimilifu tunapokuwa na Yesu Kristo ndani yetu! (2:13-15)

MIMI WATHESALONIKE

Utangulizi:I Wathesalonike inaelekea kuwa barua ya pili ya mwanzo kabisa kati ya barua za kisheria za Paulo. Tofauti na waraka wa pili kwa Thesalonike, barua hii ni chanya kwa sauti. Paulo anapata mambo kadhaa ya kupongeza kuhusu kanisa huko na anataka kuondoa mkanganyiko fulani kuhusu ujio wa pili wa Kristo.

Jina— Kitabu hicho kimepewa jina la kanisa ambalo lilikipokea hapo awali. (yaani Thesalonike)

Mwandishi—Paulo. (1 Wathesalonike 1:1; 2:18)

Kusudi— Kusudi kuu la Paulo la kuwaandikia Wathesalonike lilikuwa kuthibitisha upendo wake kwa Wakristo wa huko. Kusudi la pili katika kuandika lilikuwa kufafanua ukweli kuhusu kurudi kwa Bwana.

I. Usuli wa kitabu.

A. Mji wa Thesalonike.

1. Kijiografia, ilipatikana maili 100 magharibi mwa mji wa Filipi kwenye mlango wa Ghuba ya Therma.
2. Thesalonike ilikuwa katika eneo la Makedonia na ulikuwa mji wake mkuu.
 - a. Bandari hiyo ilipositawi, Thesalonike likawa jiji lenye mwelekeo wa kibiashara.

- b. Mji mwaminifu wa Kirumi, ulitangazwa kuwa "mji huru" mnamo 42 KK
 - c. Katika nyakati za Agano Jipya, wakazi wa jiji hilo walikuwa takriban 200,000.
3. Jiji hilo lilikuwa na Wayahudi wengi sana lakini wengi wao walikuwa Wagiriki.

B. Kanisa la Thesalonike.

1. Kanisa lilianzishwa huko Thesalonike wakati wa safari ya pili ya umishonari ya Paulo.
 - a. Katika safari hiyo, Paulo aliombwa aondoke Filipi. (Matendo 16:39-40)
 - b. Kutoka hapo alikwenda Thesalonike ambako alianza kazi yake ya uinjilisti katika sinagogi. (Matendo 17:2-3)
 - [1] Baadhi ya waongofu walifanywa hapo. (Matendo 17:4)
 - [2] Upinzani wa Wayahudi ulichochea ghasia na kuleta mashtaka ya uwongo dhidi ya Paulo. (Matendo 17:5-9)
 - [3] Wenzake wa Paulo walitoa "kifungo cha amani" kwa ajili ya kuachiliwa kwa Paulo, na aliondoka mjini wakati wa usiku.
 - c. Akiwa Thesalonike kwa muda mfupi tu, Paulo aliendelea hadi Beroya (Mdo.17:10) ambako alilazimika kuondoka tena kwa sababu ya ghasia.
 - d. Kutoka Beroya, Paulo alienda Athene na kisha Korintho. (Matendo 17:11—18:4)
 - [1] Kutoka Athene, Paulo alimtuma Timotheo arudi Thesalonike. (3.1-2)
 - [2] Sila na Timotheo walijiunga tena (Matendo 18:5), na Timotheo akaleta ripoti kuhusu hali ya kanisa la Thesalonike. (3:6-8)
2. Huko Korintho, Paulo aliandika na kutuma barua yake ya kwanza kwa Wathesalonike.
3. Tarehe ya waraka ni 51 BK.

II. Ujumbe wa kitabu.

- A. Ujumbe mkuu wa kitabu ni matarajio ya ujio wa pili wa Yesu Kristo.
- B. Kwa maana Bwana mwenyewe atashuka kutoka mbinguni pamoja na mwaliko, na sauti ya malaika mkuu, na parapanda ya Mungu. (4:16)

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Uhusiano wa Paulo na kanisa la Thesalonike. (1:1—3:13)

1. Baada ya salamu fupi (1:1), Paulo anatoa maneno ya shukrani kwa hali ya kanisa la Thesalonike. (1:2-10)
2. Anasimulia mazingira ya huduma yake huko. (2:1-16)
3. Paulo anawaambia Wathesalonike kwamba ana shauku ya kuwaona. (2:17-20)
4. Anaeleza kwamba Timotheo alikuwa ametumwa ili kuwaimarisha katika imani. (3:1-5)
5. Timotheo alikuwa amerudi na ripoti yenye kutia moyo kuhusu imani yao. (3:6-10)
6. Paulo anaomba kuimarishwa kwao zaidi na Bwana. (3:11-13)

B. Mawaidha ya watakatifu. (1 Wathesalonike 4:1—5:28)

1. Mtume anawaelekeza Wakristo kuishi maisha matakatifu na ya haki. (4:1-12)
2. Anaeleza kitakachotokea Bwana atakapokuja tena. (4:13-18)
3. Anatoa ushauri juu ya mitazamo ya kibinafsi na tabia zinazohusiana na ujio huo wa pili. (5:1-22)
4. Maneno ya kufunga. (5:23-28)

IV. Mada kuu ya kitabu.

A. Kuja kwa Bwana mara ya pili.

1. Moja kati ya kila aya 25 katika Agano Jipya inarejelea ujio wa pili wa Yesu Kristo.
2. Uthibitisho wa ujio huo unatoka katika vyanzo mbalimbali.
 - a. Yesu aliahidi tena na tena kwamba angekuja tena. (Mathayo 25:31 na kuendelea; Yohana 14:3, nk.)
 - b. Mitume walitangaza jambo hilo.
 - [1] Petro. (Matendo 3:19-20; 2 Petro 3:3-10)
 - [2] Paulo. (4:16; 1 Wakorintho 15:23)
 - [3] Yohana. (Ufunuo 1:7)
 - c. Malaika hata walisema atakuja tena. (Matendo 1:11)
3. Kuja kwa Kristo kwa mara ya kwanza katika ulimwengu huu kulidhihirishwa na unyenyekevu na unyenyekevu; kuja kwake mara ya pili kutakuwa na alama ya utukufu, fahari, na ushindi. (1:7-10)
 - a. Atakuja "mwili" na kwa kuonekana. (Matendo 1:11; 1 Wathesalonike 4:16; Wafilipi 3:21)
 - b. kuwasili itakuwa ghafla na bila ya onyo. (4:16; 5:2; 1

- Wakorintho 15:52a)
- c. Wafu watafufuliwa. (4:13-14; 1 Wakorintho 15:52a)
 - d. Walio hai watabadilishwa na “kunyakuliwa juu angani” pamoja na wafu waliofufuliwa.
 - e. Wanadamu wote watakuja mbele za Bwana kwa hukumu. (Mathayo 25:32; Ufunuo 20:12)
 - f. Utengano wa milele utafanyika na hukumu ya mwisho itatolewa kwa watu wote. (Mathayo 25:33-34, 41)
 - g. Dunia itaharibiwa. (2 Petro 3:10)
 - h. Ufalme utakabidhiwa kwa Baba. (1 Wakorintho 15:24)
4. Uvumi kuhusu lini urejesho huu utatokea hauna maana na hauna matunda.
 - a. Kwa miaka mingi, watu wengi wamedai kujua wakati kamili wa kurudi kwa Yesu.
 - b. Kila mtu anapodai kuweka tarehe ya kuja kwa Kristo mara ya pili, anajiweka alama moja kwa moja kama nabii wa uongo. (cf. Mathayo 24:42; 25:13; Marko 13:32; 2 Petro 3:10)
 5. Haidhuru ni tarehe gani, Mkristo anapaswa kuwa tayari kwa parousia yake, Kigiriki ikimaanisha kuja mara ya pili.¹⁹(5:4)
- B. Kuishi katika nuru ya kuja kwa Kristo.⁷
1. Fundisho la ujio wa pili wa Kristo, Hukumu, na thawabu ya mbinguni ni motisha yetu ya kuwa waaminifu kwa wito wetu. (2 Petro 3:11-14)
 2. Katika barua ya kwanza ya Wathesalonike, Paulo anamalizia kwa mawaidha ya vitendo katika mwanga wa wakati ujao. (taz. 5:16-24)

II WATHESALONIKE

Utangulizi:Muda usiozidi miezi kadhaa hutenganisha uandishi wa I na II Wathesalonike. Barua ya kwanza ilishughulikia kutokuelewana kuhusu ujio wa pili wa Yesu Kristo. Kwa mfano, wengine walikuwa na hofu kwamba wale ambao walikuwa wamekufa tayari hawataweza kushiriki katika tukio hilo tukufu (1 Wathesalonike 4:13-18). Wengine walikuwa wanakisia juu ya wakati au tarehe ya kuja kwa Yesu. (5:1-4)

Licha ya ukweli kwamba Paulo alizungumzia mahangaiko hayo katika barua yake ya kwanza kwa Thesalonike, matatizo na maoni potofu yalikuwa mabaya zaidi. (2:1 na kuendelea) Kwa sababu ya sikio kiziwi, Wathesalonike walikuwa wamegeukia barua ya kwanza ya Paulo, barua

yake ya pili inachukua sauti kali na thabiti zaidi.

Jina- Barua hiyo inaitwa kwa watu ambao waliipokea hapo awali.

Mwandishi— Paulo (2 Wathesalonike 1:1:3:17)

Kusudi- II Wathesalonike iliandikwa kwa sababu kuu mbili:

1. Kurekebisha kosa kuhusu "siku ya Bwana."
2. Kuzungumzia nidhamu ya waumini wenye matatizo.

I. Usuli wa kitabu.

A. Barua ya kwanza ya Wathesalonike ilikuwa imeandikwa na kutumwa kutoka Korintho mwaka wa 51 BK.

B. Barua ya pili ya Wathesalonike kama ilivyoandikwa ndani ya wiki chache au miezi ya kwanza.

1. Paulo alikuwa amepokea ripoti ya mdomo iliyosasishwa ya hali huko. (2 Wathesalonike 3:11)
2. Yaonekana barua ya kughushi ilikuwa imesambazwa miongoni mwa Wakristo huko. (2 Wathesalonike 2:2-3)
3. Kwa hiyo Paulo alihisi wajibu wa kujibu matatizo haya mara moja.

C. Tarehe ya II Wathesalonike inaelekea ni mwishoni mwa mwaka wa 51 BK.

II. Ujumbe mkuu wa kitabu.

A. Kama waraka wa kwanza kwa Wathesalonike, barua hii kimsingi inahusu ujio wa pili wa Yesu.

B. Paulo anawasihi sana Wathesalonike kusimama kidete katika mafundisho ambayo tayari walikuwa wameyapokea na kutoshawishiwa na mafundisho ya uongo na mawazo ya kipumbavu.

C. “Siku ile atakapokuja kutukuzwa katika watu wake watakatifu na kustaajibishwa na wale wote walioamini. Hii ni pamoja nanyi, kwa sababu mliamini ushuhuda wetu kwenu.” (1:10)

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Maoni ya kibinafsi. (2 Wathesalonike 1:1-12)

1. Salamu. (1:1-2)
 2. Paulo anatoa sala ya shukrani kwa ajili ya Wathesalonike. (1:3-12)
- B. Mafundisho ya ziada kuhusu ujio wa pili wa Yesu. (2:1 — 3:18)**
1. Paulo anakanusha kuwa amefundisha kwamba parousia iko karibu. (2:1-2)
 2. Kwa hakika, Bwana hatarudi mpaka “mtu wa kuasi” afunuliwe. (2:3-12)
 3. Anaomba imani thabiti na maombi kwa niaba yake. (2:13—3:5)
 4. Anapongeza nidhamu kwa wale wanaofundisha kwa uwongo kuhusu ujio wa pili. (3:6-15)
 5. Barua inafunga kwa:
 - a. Sala. (3:16)
 - b. Baraka. (3:17-18)

IV. Mada kuu ya kitabu.

- A. "Mtu wa kuasi" katika 2 Wathesalonike 2:1-12 ni nani?**
1. Sifa:
 - a. Mtu wa uasi atafunuliwa kabla ya Siku ya Bwana. (Mst. 3)
 - b. Ataongoza uasi. (Mst. 3)
 - c. Yeye "atapinga na kujinua juu ya kila kitu kiitwacho Mungu au kuabudiwa." (Mst. 4)
 - d. Atajiweka katika “hekalu la Mungu” akijitangaza kuwa yeye ni Mungu. (Mst. 4)
 - e. Kuja kwake kutaambatana na kila aina ya miujiza, ishara na maajabu ya uwongo, (mstari 9).
 - f. Ataleta pamoja naye kila aina ya uovu ili kuwahadaa wale wanaoangamia. (Mst. 10)
 2. Je, ni uwezekano gani wa utambulisho wake?
 - a. Waamini kabla ya Milenia wanasawazisha "mtu wa kuasi" na Mpinga Kristo (fu. I Yohana 2:18) - eti mtu wa mwisho wa uovu ambaye angetokea kabla tu ya kuja kwa 2 kwa Yesu Kristo na kuanzishwa kwake kwa utawala wa miaka 1000.
 - b. Waprotestanti wengi humtambulisha mtu huyo wa uasi-sheria na upapa wa Ukatoliki.
 - c. Wengine wanamtambulisha mtu wa kuasi na mfalme wa Kirumi au watawala waliotesa kanisa la kwanza (kwa mfano - Nero au Domitian).
 - d. Uwezekano mwingine unatupilia mbali utambulisho huo na mtu

fulani hususa lakini unamhusisha mtu asiye na sheria na roho ya uasi na uasi.

3. Yeye ni/alikuwa nani?

- a. Kwa sababu ya uvumi usio na msingi ambao ni msingi wa premilenia, uwezekano huu hauwezekani.
- b. Wakati papa anadai kuwa "wakili wa Kristo", yeye hadai kuwa Mungu.
- c. Utambulisho wa mtu wa kuasi kuwa maliki wa Kirumi (au mstari wa maliki) unawezekana kabisa.

[1] mst. 4 - Watawala wa Kirumi (km - Domitian) walikufuru miungu na kudai kuabudiwa kama miungu.

[2] mst. 6-7—Kile ambacho kinaweza “kuwa kikimzuia” mtu wa kuasi kinaweza kuwa masalio ya mwisho ya demokrasia ya Kirumi.

[3] mst.8 - Yesu atamharibu wakati wa kuja kwake.

[4] mst 9-10 - Kutakuwa na ishara nyingi za uongo na miujiza inayohusishwa na mtu wa kuasi. Hii inaweza kuwa rejea ya ukuhani wa dhahaka ambao Domitian aliuanzisha ili kumwabudu.

[5] Hatimaye, marejeo yaliyofichwa ya Paulo kwa mtu huyu yangekuwa jaribio la kueleweka la kuepuka ukandamizaji wa serikali na mateso kutoka kwa gavana wa Kirumi.

- d. Wazo la kwamba mtu wa uasi-sheria anawakilisha mapambano yanayoendelea kati ya Ukristo na Shetani ndiyo tafsiri inayofuata inayowezekeka zaidi.

[1] I Yohana 2:18 inasema kwamba kadiri muda unavyopita, Wapinga Kristo wengi watatokea.

[2] Hoja iliyotolewa na tafsiri hii itakuwa kwamba kila wakati uovu unapokuwa tishio la kweli kwa kuendelea kuwepo kwa Ukristo, Bwana atakuja na kuondoa tishio hilo.

[3] Tatizo la tafsiri hii ni kwamba maandishi yanaonekana kurejelea mtu au watu mahususi.

- e. Kwa kweli, ni lazima ikubalike kwamba hakuna mtu awezaye kumtambulisha mtu wa uasi-sheria kwa umaalumu wa kimaandiko.

B. Vipi kuhusu “ishara” za kuja mara ya pili?

1. Katika kila kizazi wapenda hisia huelekeza kwenye matetemeko ya ardhi, vita, volkeno na majanga mengine kuwa ishara zinazotangaza kwamba kuja kwa Bwana kumekaribia.
2. Wengi wa watu hawa huelekeza kwenye ishara za Mathayo 24:5-31 kama viashiria vya parousia yake.

- a. Hizi zilikuwa ishara zilizotabiri kuangamizwa kwa Yerusalemu katika mwaka wa 70 BK. (Mathayo 24:1-3).
 - b. Yesu alisema waziwazi kwamba hayo yote yangetimizwa katika kizazi chake mwenyewe. (Mathayo 24:34)
 3. Kinyume chake, Yesu anatangaza kwamba hakutakuwa na ishara itakayotolewa kuleta ujio wake wa pili. (Mathayo 24:36-44)
 4. Baadhi ya Wakristo wa mapema walitarajia kutokea kwa Yesu wakati wowote.
 - a. Wengine walikuwa wameacha kufanya kazi na kutumia muda wao wote kusubiri. (2 Wathesalonike 3:6-10)
 - b. Paulo aliwaagiza Wathesalonike kwamba mtu wa kuasi angetangulia. (2 Wathesalonike 2:3)
 - c. Kwa kuzingatia chaguzi za utambulisho wake zilizoelezewa hapo awali, hali hiyo inaonekana imetimizwa.
 5. Kwa hiyo, tunasimama tayari kwa ajili ya kurudi kwa Kristo, bila kuegemea imani yetu juu ya tafsiri ya kibinafsi ya ishara zinazodaiwa.
- C. Tatizo la Wathesalonike la uvivu. (3:6-13)
1. Baadhi ya Wakristo wa Thesalonike walikuwa wameamua kwamba kwa kuwa Yesu alikuwa anakuja mara moja, hakukuwa na haja ya kufanya kazi.
 - a. Watu hawa wakawa "wachumiaji" (mst. 6-8) na watu wenye shughuli nyingi. (Mst.11)
 - b. Paulo alisema kwamba mwenendo wao ulikuwa kinyume na kielelezo alichoweka akiwa miongoni mwao. (Mst. 7-9)
 2. Paulo anaweka kanuni katika mstari wa 10 “Usiku na mchana twaomba kwa bidii ili tupate kuwaona tena na kutimiza kile kilichopungua katika imani yenu.
 3. Amri hii inazungumzia sana mawazo yetu ya kisasa ya kustahiki.

MIMI TIMOTHEO

Utangulizi:Mhubiri kijana Timotheo hakuwa na furaha sana katika kanisa lake la Efeso. Paulo anaandika barua hii ili kumtia moyo. Katika zile "nyaraka za kichungaji" (I & II Timotheo na Tito), Paulo alitumia neno la Kigiriki pistos (mwaminifu) angalau mara sabini. Mada inapitia kila sura: Uwe mwaminifu kwa Neno, uwe mwaminifu kwa kazi yako, na uwe mwaminifu kwa watu unaowahudumia.

I Timotheo ina lengo hasi na chanya. Kinyume chake, inahimiza upinzani wa mafundisho ya uwongo na walimu wa uwongo. Chanya, inahimiza uongozi wenye uwezo kwa kanisa ambao utalioongoza kwa utimilifu wa utume wake. Kwa ujumla, tunaweza kusema barua hii inatoa ushauri kwa ajili ya mwenendo wa maisha ya kanisa la mtaa.

Mwandishi:Mtume Paulo, kama ilivyoelezwa katika salamu (1 Timotheo 1:1). Ushahidi wa ndani hakika unamuunga mkono Paulo kama mwandishi, hasa marejeo ya maisha yake ya awali (1 Timotheo 1:13), na uhusiano wa karibu kati ya mwandishi na Timotheo. (1 Timotheo 1:2; taz. Wafilipi 2:22)

Mpokeaji:Timotheo, “mwana wa kweli wa Paulo katika imani” (1:2-8).

- A. Tunafahamishwa kwanza kwa Timotheo katika Matendo 16:1-3, ambapo tunajifunza kwamba mama yake alikuwa Myahudi (cf. pia 2Timotheo 1:5; 3:14-15) na baba yake Mgiriki.
- B. Akizungumzwa vema na ndugu wa Listra na Ikoniamu, Paulo alitaka mfuasi huyo mchanga asafiri pamoja naye na kwa hiyo atahiriwe ili kuwashughulikia Wayahudi ambao wangetafuta kueneza injili. Hii ilianza uhusiano wa muda mrefu wa huduma pamoja katika kazi ya Bwana, ambapo Timotheo alitumikia Paulo kama mwana angefanya baba yake. (Wafilipi 2:19-24). Huduma kama hiyo ni pamoja na:
1. Kusafiri na Paulo.
 2. Kubaki na makutaniko mapya Paulo alipolazimika kuondoka ghafla. (Matendo 17:13-14)
 3. Kurudi ili kuwatia moyo makutaniko kama hayo. (1 The. 3:1-3)
 4. Kutumikia kama mjumbe binafsi wa Paulo. (1 Wakorintho 16:10-11; Wafilipi 2:19-24)

C. Timotheo alipata heshima ya kuungana na Paulo katika salamu za nyaraka kadhaa zilizoandikwa na Paulo (2 Wakorintho 1:1; Wafilipi 1:1; Wakolosai 1:1; I Wathesalonike 1:1; II Wathesalonike 1:1), na kutokana na nyaraka hizo tunajifunza kwamba Timotheo alikuwa pamoja na Paulo wakati wa kifungo chake huko Rumi.

D. Huduma kama hiyo ya uaminifu inatusaidia kufahamu kwa nini Paulo angemwacha huko Efeso. (1 Timotheo 1:3)

III. Wakati na Mahali pa Kuandika.

A. Baadhi ya wafafanuzi (kama vile Barnes) wanaamini kwamba huenda Paulo aliandika 1 Timotheo baada ya kukaa kwake Efeso kwa muda mrefu na kuondoka kwenda Makedonia katika safari yake ya tatu ya umishonari. (cf. Matendo 19:1-41; 20:1-3) Hii ingeweka utunzi wake karibu 58-59 AD.

B. Makubaliano ya jumla, ingawa, ni kwamba Paulo aliandika waraka huu kutoka Makedonia, kufuatia kufungwa kwake kwa mara ya kwanza huko Rumi. (Rej. Matendo 28:16, 30-31)

IV. Kusudi la Waraka: Paulo alikuwa amemwacha Timotheo nyuma huko Efeso na jukumu la kutisha: kuwaamuru wengine wasifundishe chochote kinyume na "mafundisho yenye uzima" ambayo yalikuwa kulingana na "injili ya utukufu wa Mungu aliyebarikiwa." (1 Timotheo 1:3-11) Kutimiza daraka hili kulifanywa kuwa vigumu na ujana wa Timotheo na haya ya asili. (1Timotheo 4:11-12; taz. 2Timotheo 1:7-8) Ingawa Paulo alitarajia kuja yeye mwenyewe, anamwandikia Timotheo kumwongoza wakati huohuo. (1 Timotheo 3:14-15)²⁰Kwa hiyo, Paulo anaandika:

A. Kumwelekeza Timotheo jinsi ya kujiendesha anaposimamia mambo ya kanisa. (1 Timotheo 3:14-15)

B. Kumtia moyo Timotheo kwa kutoa ushauri kuhusu maendeleo yake ya kiroho. (1 Timotheo 4:12-16)

C. Kuwafundisha Wakristo jinsi ya kujiendesha.

V. Mandhari ya Waraka:

Barua hii inaelekezwa kwa mwinjilisti mchanga aliyepewa jukumu la

kufanya kazi na kutaniko na kuwaongoza katika njia ifaayo. Kila kitu kilichoandikwa kimekusudiwa kumsaidia yeye na kutaniko katika mafundisho na mwenendo. Mandhari ifaayo kwa waraka huu kwa hiyo inaweza kuwa: "Mafundisho Sahihi kwa Kusanyiko na Mhubiri Wake."

VI. Aya Muhimu.

"Ninakuandikia mambo haya, ingawa nataraji kuja kwako upesi; lakini nikichelewa, naandika ili upate kujua jinsi iwapasavyo kuenenda katika nyumba ya Mungu, iliyo kanisa la Mungu aliye hai, nguzo na msingi wa kweli."(1 Timotheo 3:14-15)

VII. Muhtasari wa barua.

A. Utangulizi (1:1-2)

B. Malipo kuhusu mafundisho yenye uzima. (1:3-20)

1. Kufundisha mafundisho yenye uzima. (1:3-11)
2. Kushukuru kwa neema na rehema za Bwana. (1:12-17)
3. Wajibu wa Timotheo. (1:18-20)

C. Maagizo ya jumla kuhusu kanisa. (2:1-3:13)

1. Mazoezi ya maombi. (2:1-8)
2. Maelekezo kwa wanawake. (2:9-15)
3. Sifa za maafisa wa kanisa. (3:1-13)
 - a. Kwa maaskofu [waangalizi ni tafsiri sahihi zaidi]. (3:1-7)
 - b. Kwa mashemasi. (3:8-13)

D. Ushauri kwa Timotheo. (3:14-19)

1. Kusudi la Paulo katika kuandika. (3:14-16)
2. Kumbuka onyo la Roho juu ya ukengefu. (4:1-6)
3. Jizoeze katika kumcha Mungu. (4:7-16)

E. Maagizo kuhusu washiriki wa kanisa. (5:1 - 6:19)

1. Dumisha mahusiano yanayofaa. (5:1-2)
2. Kuhusu wajane. (5:3-16)
3. Kuhusu wazee. (5:17-25)
4. Kuhusu watumishi. (6:1-2)
5. Kuhusu walimu wanaochochewa na tamaa. (6:3-10)
6. Kuhusu mtu wa Mungu mwenyewe. (6:11-16)
7. Kuhusu matajiri. (6:17-19)
8. Malipo ya kumaliza kwa Timotheo. (6:20-21)

VIII. Mandhari Muhimu za barua.

A. Shirika la kanisa la mtaa.

B. Kutunza wajane.

C. Mfano wa maisha ya utauwa.

D. Matumizi ya divai (iliyochachushwa au isiyotiwa chachu) na Timotheo.

II TIMOTHEO

Utangulizi: Kulingana na matukio, 2 Timotheo ndiyo barua ya mwisho ya Paulo iliyopuliziwa. Akiwa katika gereza moja huko Roma, mtume huyo anajua sana kwamba kuuawa kwake kumekaribia. Ni barua ya kibinafsi sana kutoka kwa mtume mzee kwenda kwa mfanyakazi mwenzake mdogo. Barua inasisitiza umuhimu wa kulinda hazina ya injili (1:14) na kuendeleza huduma ambayo alikuwa amepitishwa kwake na Paulo. (2:2)

Jina— Kitabu hiki kimepewa jina la Timotheo, mfanyakazi mwenza na mwanafunzi mdogo wa Paulo.

Mwandishir— Paulo. (2 Timotheo 1:1)

Kusudi— Paulo alimwandikia Timotheo:

A. Msihi awe hodari na mwaminifu katika huduma yake.

B. Mwonye kuhusu shida iliyo mbele ya kanisa.

C. Omba kwamba aje Rumi.

I. Usuli wa kitabu.

A. Kidogo kinajulikana kuhusu maisha na kazi ya Paulo kati ya kuachiliwa kwake kutoka kwa kifungo cha nyumbani cha Kirumi (masika ya AD 62) na kifungo chake cha pili huko (majira ya joto au vuli ya 64 BK).

1. Huenda alifunga safari kwenda Uhispania kama alivyopanga. (Warumi 15:28)
2. Katika kipindi hiki, Paulo angeweza kufanya kazi na Timotheo huko Efeso na kabla ya kwenda Makedonia.

B. Inaonekana Paulo alikamatwa huko Troa. (2 Timotheo 4:13)

1. Kukamatwa kwa ghafla na bila kutarajiwa kungeeleza hitaji la Paulo la baadhi ya mali zake.
2. Katika barua yake, Paulo aliita vazi lake, vitabu vyake na ngozi zake. (2 Timotheo 4:13)

C. Katika barua hii ya pili kwa Timotheo, Paulo alitoa umaizi katika hali yake binafsi.

1. Baadhi ya wafanyakazi wenzake waaminifu walikuwa wakitumikia

makanisa mengine. (2 Wathesalonike 4:10)

2. Washirika wengine wa zamani walikuwa wamemwacha Paulo wakati wa uhitaji wake. (2 Wathesalonike 4:10)
3. Luka pekee ndiye aliye pamoja na Paulo, na mtume huyo ana shauku ya kuwaona Timotheo na Marko. (2 Timotheo 4:9-11)

D. Ingawa Paulo haonyeshi mazingira yanayozunguka kukamatwa kwake, historia inaweza kutoa mwanga juu ya sababu za kufungwa kwake.

1. Moto mkubwa uliteketeza sehemu kubwa ya jiji la Roma kwa muda wa siku tisa mnamo Julai, 64 BK.
2. Watu wa Roma walimlaumu Nero kwa msiba huo.
3. Ili kuepuka lawama, Nero alipata mbuzi wa Azazeli katika jumuiya ya Kikristo.
4. Kukafuata mateso makali ya kanisa, na kusababisha mauaji mengi ya kikatili;
5. Inaelekea kwamba Paulo alikamatwa baada ya matukio haya.

E. Ingawa kuuawa kwake kulionekana kuwa na hakika na hivi karibuni (pengine kutekelezwa wakati fulani katika mwaka wa 65 BK), Paulo alikuwa na uhakika katika thawabu yake ya milele. (2 Timotheo 4:6-8:18)

F. Barua hii iliandikwa kwa Timotheo katika mwaka wa 64 BK.

II. Ujumbe mkuu wa kitabu.

A. Barua hii ni agizo la kibinafsi kwa Timotheo kuwa mwaminifu na thabiti katika huduma yake.

1. Paulo anamtia moyo asione haya kushuhudia juu ya Bwana. (1:8)
2. Anamwagiza Timotheo kuwa tayari kuvumilia magumu “kama askari mwema wa Kristo Yesu.” (2:3)
3. Paulo anamhimiza mhubiri huyo kijana kulinda uadilifu wake binafsi. (2:14-26)
4. Mtume alimwonya Timotheo ajihadhari na watenda mabaya na waongo walimu. (3:1-9)

B. “Lihubiri Neno; kuwa tayari wakati msimu na nje ya msimu; sahihisha, kemea na kuhimiza kwa uvumilivu mwingi na mafundisho makini.” (4:2)

III. Muhtasari wa kitabu.

A. Salamu za kibinafsi. (2 Timotheo 1:1-2)

B. Kutiwa moyo kuwa mwaminifu. (1:3—2:13)

1. Paulo anakumbuka upendo na uthamini wake kwa Timotheo. (1:3-7)
2. Anamshtaki Timotheo asione haya injili. (1:8-10)
3. Paulo anawakumbuka wafanyakazi wenzake ambao wamemwacha na kuwa waaminifu kwake. (1:11-18)
4. Mtume anamtia moyo Timotheo kuwa mwaminifu. (2:1-7)
5. Anamkumbusha mlinzi wake kwamba Kristo atamlinda kwa uaminifu na kuwatia nguvu wale waaminifu kwake. (2:8-13)

C. Mtenda kazi aliyeidhinishwa na Mungu. (2 Timotheo 2:14-26)

1. Timotheo anahimizwa kuepuka mabishano yasiyo ya lazima. (2:14-19)
2. Anazidi kumtia moyo kuwa msafi katika maisha na mafundisho. (2:20-26)

D. Maonyo kuhusu kutomcha Mungu katika siku za mwisho.

1. Paulo anamwambia Timotheo kuhusu kila aina ya tabia mbaya itakayokuja. (3:1-9)
2. Paulo anampa mhubiri kijana kushikilia sana maandiko matakatifu na mafundisho ya Paulo. (3:10-17)
3. Mtume anampa Timotheo agizo la mwisho la kuhubiri mafundisho yenye uzima. (4:1-5)

E. Maneno ya kufunga. (2 Timotheo 4:6-22)

1. Paulo anaeleza juu ya kifo chake kinachokaribia. (4:6-8)
2. Anashiriki na Timotheo habari za kibinafsi kuhusu washirika. (4:9-15)
3. Paulo anatangaza kwamba Bwana alisimama pamoja naye katika majaribu haya yote. (4:16-18)
4. Salamu za mwisho na baraka. (4:19-22)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. Safari ya kiroho ya Timotheo.

1. Inaonekana kwamba Timotheo aliongoka katika safari ya kwanza ya umishonari ya Paulo.

2. Paulo alipoanza safari yake ya pili ya umishonari, ni Sila pekee aliyeandamana naye. (Matendo 15:40)
3. Hata hivyo, Timotheo alijiunga nao huko Listra. (Matendo 16:1)
 - a. Mama yake, Eunike, alikuwa pia mwamini. (Matendo 16:1; 2 Timotheo 1:5)
 - b. Hata hivyo, baba yake alikuwa Mgiriki asiyeamini. (Matendo 16:1)
4. Timotheo alikuwa na baadhi ya hasara na vikwazo vya ufuasi mzuri.
 - a. Maisha yake ya nyumbani yaliacha kitu cha kutamanika. (Matendo 16:1-2)
 - b. Yaonekana alikuwa na matatizo ya kiafya ya kudumu. (1 Timotheo 5:23)
 - c. Yaelekea alikuwa na tatizo la haya na woga. (1:7)
5. Timotheo pia alikuwa na mali kuu.
 - a. Alikuwa na mama na bibi wacha Mungu. (1:5)
 - b. Alikuwa amepokea mazoezi mazuri katika andiko hilo. (3:15)
 - c. Alikuwa amejitolea sana kwa Bwana.
6. Timotheo akawa mfanyakazi wa karibu wa Paulo na aliyeaminiwa zaidi.
 - a. Mara mbili Paulo anamwita “mwana wake katika imani.” (1 Timotheo 1:2; 2Timotheo 1:2).
 - b. Paulo alisema, "Sina mwingine kama yeye." (taz. Ufilippini 2:19-22)
 - c. Akijua kuuawa kwake kumekaribia, Paulo anamtaka Timotheo kando yake. (4:9)

B. Msukumo na madhumuni ya maandiko.

1. “Kila andiko, lenye pumzi ya Mungu, lafaa kwa mafundisho, na kwa kuwaonya watu makosa yao, na kwa kuwaongoza, na kwa kuwaadibisha katika haki, ili mtu wa Mungu awe amekamilishwa apate kutenda kila tendo jema.” (3:16-17)
2. Neno la Kiyunani linalotafsiriwa "kupumuliwa na Mungu" (NIV) au "kutolewa kwa uvuvio wa Mungu" (KJV) ni theopneustos.
3. Fundisho la uvuvio linarejelea mchakato usio wa kawaida wa Roho Mtakatifu kuwaongoza watu fulani kunena na kuandika Neno la Mungu lenye mamlaka.
 - a. Mchakato wa msukumo haukupuuza mtindo wa uandishi wa watunzi.
 - b. Roho alitumia tofauti za malezi na mapendezi ya kibinafsi ili kuwasilisha ukweli wa Mungu kwa njia ifaayo.
4. Kuna madai mengi katika maandiko yanayohusiana na uvuvio.

- a. Yesu alithibitisha asili iliyovuviwa ya Agano la Kale. (Mathayo 5:17-18; Yohana 10:35)
 - b. Aliwaruhusu mitume kuwa maajenti wa Neno Lake lililopuliziwa. (Yohana 14:26; 16:13; Mathayo 18:18)
 - c. Barua ya pili ya Petro ilitoa dai lile lile. (2 Petro 2:21)
5. Tofauti kati ya uhafidhina wa kitheolojia na uliberali iko katika mtazamo kuelekea maandiko.

C. Imani ya Paulo katika uso wa kifo. (2 Timotheo 4:6-8)

- 1. Paulo anatumia mafumbo kadhaa kuonyesha kifo chake kinachokuja:
 - a. Kumiminwa kama sadaka ya kinywaji.
 - b. Alipigana vita vizuri.
 - c. Alimaliza mbio.
- 2. Katika hayo yote, Paulo alisema, 'kuitunza imani' na kutazamia kwa ujasiri thawabu yake.

TITO NA FILEMONI

Utangulizi: Kwa sababu ya ufupi wao Tito na Filemoni wameunganishwa. Ingawa ni sehemu ya makundi mbalimbali ya maandiko (yaani, Tito ni "waraka wa kichungaji" na Filemoni ni "barua ya gerezani"), zote zimeandikwa kwa watu wanaomcha Mungu, kutoa mafundisho muhimu.

Jina- Vitabu vyote viwili vimetajwa kwa ajili ya watu waliovipokea. (yaani Tito na Filemoni)

Mwandishi- Paulo aliandika vitabu vyote viwili. (Tito 1:1; Filemoni 1:1)

Kusudi

A. Tito -

- 1. Paulo aliandika barua hii:
 - a. Kumkumbusha Tito kukamilisha mambo yanayohitajika katika kanisa katika kisiwa cha Krete.
 - b. Kumtia moyo kufundisha mafundisho sahihi na kukanusha walimu wa uongo.

B. Filemoni - Paulo aliandika barua hii ya kibinafsi kwa rafiki yake Filemoni ili kumwomba mtumwa Onesimo.

I. Usuli wa vitabu.

A. Tito

1. Tito alikuwa mshirika wa Paulo aliyeaminika na kuthaminiwa.
 - a. Ajabu, hata hivyo, hatajwi katika Matendo.
 - b. Tunachojua kuhusu Tito ni uhusiano wake na kazi za Paulo.
2. Tito alikuwa Mgiriki.
 - a. Ni dhahiri aliongoka kupitia mahubiri ya Paulo. (Tito 1:4)
 - b. Paulo hakutaka Tito atahiriwe. (Wagalatia 2:3)
 - c. Inavyoonekana Paulo alitaka kutoa uhakika kwa "Wayahudi" kwamba tohara haikuwa hitaji la kubadilika kwa Kristo. (Wagalatia 2:4-5)
3. Kati ya uandishi wa barua zake kwa Wakorintho, Paulo alimtuma Tito kufanya kazi na kanisa la Korintho. (cf. 2 Wakorintho 8:16-24)
4. Baada ya kuachiliwa kutoka katika kifungo chake cha kwanza huko Rumi, Paulo alimchukua Tito pamoja naye hadi Krete na kumwacha huko ili asimamie kazi. (Tito 1:5)
 - a. Krete ni kisiwa kikubwa katika Bahari ya Mediterania.
 - b. Kanisa linaweza kuwa lilianzishwa hapo kupitia waongofu wa Kiyahudi siku ya Pentekoste. (Matendo 2:11)
 - c. Tito alikuwepo ili kuwaweka wazee na kurekebisha matatizo fulani.
 - d. Yaonekana Paulo alikuwa Nikopoli na alitamani Tito ajiunge naye baada ya kumaliza kazi yake. (Tito 3:12)
5. Moja ya nyaraka za kichungaji, Paulo aliandika barua hii mwaka 63 BK kutoka Efeso.

B. Filemoni

1. Barua kwa Filemoni ilikuwa mojawapo ya nyaraka nne za gerezani (pamoja na Waefeso, Wafilipi, na Wakolosai) zilizoandikwa wakati wa kifungo cha kwanza cha Paulo huko Rumi.
2. Filemoni iliandikwa kwa wakati mmoja na Wakolosai.
 - a. Yaonekana Filemoni aliishi Kolosai.
 - b. Paulo alimtuma Tikiko kuandamana na Onesimo na kupeleka barua hizo. (Wakolosai 4:7-9)
 - c. Wakolosai walishughulikia masuala ya kanisa zima; Filemoni anashughulikia tatizo la kibinafsi.
3. Ili kumwelewa Filemoni, ni lazima mtu awe na ufahamu fulani wa utumwa katika Dola ya Kirumi.
 - a. Inakadiriwa kwamba theluthi moja ya nusu ya wakazi wa Milki hiyo

katika karne ya kwanza walikuwa watumwa.

- b. Utumwa ulikuwa mkali hasa katika utamaduni huo.
 - [1] Watumwa walionekana kama "zana za kuishi."
 - [2] Maisha yao, kifo, na matibabu yote yalikuwa kwa uamuzi wa bwana wao.
 - [3] Watumwa walipatikana kupitia ushindi wa vita, kuzaliwa, kuwa na deni, nk.
 - c. Katika nyakati za Agano Jipya, baadhi ya ulinzi wa raia ulianza kupewa watumwa. Hata hivyo, bado yalikuwa maisha ya ukatili na ya kutisha.
4. Onesmo alikuwa mtumwa wa Filemoni. (Filemoni 18-19)
 - a. Alikuwa amekimbilia Rumi.
 - b. Zaidi ya hayo, alikuwa amechukua mali ya wizi.
 5. Kwa namna fulani Onesimo alikutana na Paulo na akaongoka. (Filemoni 10)
 - a. Alipoongoka, Onesimo alimsaidia Paulo katika huduma yake. (Filemoni 11-13)
 - b. Akijua daraka la kiadili la kusuluhisha mambo pamoja na Filemoni, Paulo alimrudisha Onesimo akiwa na ahadi na ombi. (Filemoni 12-14)

II. Ujumbe kuu wa vitabu.

A. Tito

1. Ujumbe mkuu wa barua hii ulikuwa kumpa Tito mafundisho na kutia moyo katika kutimiza huduma yake kule Krete.
2. "Basi, haya ndiyo mambo mnapaswa kufundisha. Himiza na kemea kwa mamlaka yote. Usiruhusu mtu yeyote akudharau." (Tito 2:15)

B. Filemoni

1. Ujumbe mkuu wa Filemoni ulikuwa ni kumtia moyo Filemoni kumpokea, kusamehe na hata kumwachilia Onesimo.
2. "Basi ikiwa unaniona kuwa mwenzako, mkaribishe kama vile ungenikaribisha mimi." (Filemoni 17)

III. Muhtasari wa vitabu.

A. Tito

1. Utangulizi (Tito 1:1-4)
2. Paulo anamkumbusha Tito kazi anazohitaji kukamilisha akiwa Krete. (Tito 1:5)

3. Mtume anamkumbusha matakwa ya wanaume ambao wangewekwa rasmi kuwa wazee. (Tito 1:6-9)
4. Paulo anamwonya kuhusu walimu wa uongo ambao wangempinga. (Tito 1:10-16)
5. Paulo anatoa maagizo kwa ajili ya kufundisha vikundi maalum, ikijumuisha:
 - a. Wanaume wazee (Tito 2:1-2)
 - b. Wanawake wenye umri mkubwa. (Tito 2:3)
 - c. Wanawake vijana. (Tito 2:4-5)
 - d. Vijana wa kiume. (Tito 2:6-8)
 - e. Watumwa. (Tito 2:9-10)
6. Mtume anaandika juu ya neema ya Mungu ambayo ni msingi wa maadili. (Tito 2:11-15)
7. Paulo anatoa maagizo kuhusu tabia ifaayo kwa waamini wote (Tito 3:1-7) na kuwashutumu wale wanaoishi kinyume. (Tito 3:8-11)
8. Maneno ya mwisho. (Tito 3:12-15)

B. Filemoni

1. Salamu za Paulo kwa Filemoni. (Filemoni 1-3)
2. Mtume anaonyesha shukrani kwa tabia ya kimungu ya Filemoni. (Filemoni 4-7)
3. Paulo anatoa ombi lake kwa ajili ya Onesimo. (Filemoni 8-21)
4. Anazungumza kuhusu tamaa yake ya kumtembelea Filemoni hivi karibuni. (Filemoni 22)
5. Salamu za kufunga. (Filemoni 23-25)

IV. Mada kuu ya kitabu.

A. Maisha ya mhubiri. (Tito 2:7-8)

1. Paulo anamwambia Tito kwamba ubora wa maisha yake lazima uthibitishe mafundisho yake. (2:7)
2. Hasa, Paulo alielezea majukumu haya:
 - a. Fanya lililo jema. (Mst. 7)
 - b. Katika kufundisha, onyesha uadilifu. (Mst. 7)
 - c. Kuwa na "sauti ya usemi." (Mst. 8)
 - d. Ongea kile "kisichoweza kuhukumiwa." (Mst. 8)
3. Mfano huu na maagizo hayana wakati.

B. Kwa nini Paulo alimtahiri Timotheo lakini si Tito?

1. Paulo alikataa kumtahiri Tito ili kuwaridhisha walimu wa Kiyahudi. (

Wagalatia 2:1-3)

2. Alimtahiri Timotheo wakati kijana huyo alipokuwa sehemu ya timu yake ya umishonari. (Matendo 16:3)
 3. Hakuna kutofautiana katika matendo ya Paulo.
 - a. Timotheo hakutahiriwa ili kuwatuliza walimu wa uwongo bali ili kumfanya awe mhudumu mwenye matokeo zaidi kwa Wayahudi.
 - b. Kama Tito angetahiriwa, ingehatarisha uadilifu wa injili.
- C. Huduma ya upatanisho.
1. Haraka na kwa njia ya upatanisho kati ya Wakristo ni mada kuu katika maandiko. (2 Wakorintho 5:17-20; Mathayo 5:9; 23, 24; 18:15; Yohana 17:20-23; Waefeso 4:31-32)
 2. Barua kwa Filemoni inatoa kielelezo cha ajabu cha upatanisho wa kimatendo, unaofaa, unaozingatia Kristo. Upatanisho huo unahusisha:
 - a. Maombi (mst. 4-6)
 - b. Adabu (Mst. 8-9)
 - c. Faragha (Mst. 10-14)
 - d. Binafsi
 - e. Ushirikiano (Mst. 17-19)
 3. Ufunguo wa upatanisho unapatikana katika “Uchungu wote na ghadhabu na hasira na magomvi na matukano yaondoleeni mbali na kila namna ya ubaya. Iweni wafadhili na wenye huruma ninyi kwa ninyi, mkasameheana kama vile Mungu katika Kristo alivyowasamehe ninyi.” (Waefeso 4:31-32)

WAEBRANIA

Utangulizi: Barua kwa Waebrania ni ya kipekee katika uwasilishaji wake kwa ufasaha wa Yesu Kristo kama kuhani mkuu mkamilifu na dhabihu bora kwa ajili ya dhambi. Mwandishi anaona ufunuo wote wa Agano la Kale ukielekeza moja kwa moja kwa Yesu, ambaye hutimiza sio tu unabii maalum bali pia nia ya Agano la Kale.

Mwandishi- Haijulikani. Ushahidi wa ndani unaonyesha kwamba mwandishi alikuwa Mkristo wa kizazi cha pili (Waebrania 2:3). Mapendekezo ya kwamba kitabu kiliandikwa na Paulo au Luka yametupiliwa mbali, hasa kwa sababu mtindo wa Kigiriki ni tofauti sana na maandishi ya mmoja wa hawa watu wawili. Yeyote aliyeandika Waebrania alifahamu sana Agano la Kale, hasa Pentateuki na --Zaburi, yenye nukuu 23 kati ya 29 za moja kwa moja kutoka katika vitabu hivi. Waandishi

wengine waliopendekezwa ni pamoja na Apolo, Yohana, Prisila, Barnaba, na Filipo.

Mahali pa kuandikia— Labda Roma (kama inavyopendekezwa katika Waebrania 13:24). Timotheo alikuwa pamoja na mwandishi. (Waebrania 13:23)

Wakati wa kuandika- Barua iliandikwa mapema sana. Marejeleo yake ya dhabihu za Agano la Kale yanadhania kuwa bado yanatekelezwa, ingawa hekalu liliharibiwa na dhabihu zilikoma mnamo 70 BK.

I. Taarifa za usuli.

A. Wapokeaji - Waraka huu hauwataji watu ambao umeandikiwa. Lakini mwandishi ni dhahiri kabisa anaelekeza utetezi wa Ukristo kwa jamii ya Kiyahudi, uwezekano mkubwa kwa waumini wa Kiyahudi ambao walihisi kuvutwa nyuma kwenye mila za Uyahudi, ambazo walipenda na kuheshimu. Kitabu hiki kilijulikana sana kama 'Barua kwa Waebrania' mwishoni mwa karne ya pili.

B. Kusudi la barua.

1. Kuonyesha ukuu wa Agano la Kristo kuliko Agano la Kale.²¹ Katika barua yote, Yesu Kristo analinganishwa na, na kuonyeshwa kuwa bora kuliko, ufunuo wa Agano la Kale.
2. Kuwatayarisha Wakristo wa Kiyahudi kwa ajili ya anguko linalokaribia la Yerusalemu. Bila shaka Wakristo Wayahudi walifikiri kwamba jiji lao lililopendwa, chini ya utawala wa Mesiya wao, lilikuwa karibu kuwa jiji kuu la ulimwengu. Badala yake, walipaswa kupokea mshtuko wa maisha yao. Kwa sehemu moja ya jeshi la Warumi, Mji Mtakatifu ulipaswa kufutwa, Hekalu kuharibiwa, na taratibu za Hekalu kukomeshwa.

II. Ujumbe mkuu wa barua:

“Zamani Mungu alisema na baba zetu kwa njia ya manabii mara nyingi na kwa njia mbalimbali. Lakini katika siku hizi za mwisho amesema na sisi kwa Mwana, ambaye alimweka kuwa mrithi wa vitu vyote, na ambaye kwa yeye aliufanya ulimwengu. Mwana ni mng'ao wa utukufu wa Mungu na chapa kamili ya nafsi yake, akivitegemeza vitu vyote kwa neno lake lenye nguvu. Baada ya kufanya utakaso wa dhambi, aliketi mkono wa kuume wa Ukuu mbinguni. (Waebrania 1:1-3)

III. Muhtasari wa barua.

A. Utangulizi. (1:1-4)

B. Ukuu wa Utambulisho wa Kristo. (1:5 — 4:13)

1. Mkubwa kuliko malaika. (1:5-14)
2. Mkuu kama mwandishi wa wokovu mkuu. (2:1-9)
3. Bora kama mtu wa kweli. (2:10-18)
4. Mkubwa kuliko Musa. (3:1-6)
5. Onyo: Msikilize Yeye. (3:7-4:13)
 - a. Uasi huwazuia watu wa Mungu wasipate pumziko. (3:7-19)
 - b. Pata pumziko la Mungu kwa kuitikia maneno ya Yesu kwa utiifu. (4:1-13)

C. Ukuu wa Ukuhani Mkuu wa Kristo. (4:14 — 7:28)

1. Kumtumaini Yesu. (4:14-16)
2. Sifa za Kuhani Mkuu. (5:1-4)
3. Sifa za kipekee za Kristo. (5:5-10)
4. Onyo: Usirudi nyuma. (5:11- 6:20)
 - a. Maendeleo ya polepole kuelekea ukomavu ni tatizo.²²(5:11-14)
 - b. Huwezi kuweka misingi ya imani tena. (6:1-3)
 - c. Hawezi kumsulubisha tena Yesu. (6:4-8)
 - d. Kwa hiyo vumilia. (6:9-12)
 - e. Hakika Mungu atatimiza ahadi yake na kwamba wokovu wetu ni salama. (6:13-20)
5. Ukuhani wa Kristo ni bora kuliko ule wa Agano la Kale. (7:1-28)
 - a. Ni mfano wa Melkizedeki, si Lawi. (7:1-14)
 - b. Ni bora kwa sababu:
 - [1] Ni ya kudumu. (7:15-19)
 - [2] Ilihabetishwa na kiapo cha Mwenyezi Mungu. (7:20-22)
 - [3] Inahakikishwa na uzima wa Kristo usio na mwisho. (7:23-25)
 - [4] Huduma yake ilikamilishwa kwa dhabihu moja. (7:26-28)

D. Ukuu wa dhabihu ya Kristo. (8:1—10:39)

1. Agano linalotoa dhabihu ya Kristo ni bora zaidi. (8:1-7)
2. Agano la kale siku zote lilikusudiwa kubatilishwa. (8:8-13)
3. Agano la kale lilitoa tu mahali pa kidunia, pa mfano kwa ajili ya dhabihu. (9:1-10)
4. Kristo alitoa damu yake mwenyewe, si damu ya mnyama. (9:11-14)
5. Dhabihu yake ilitukomboza kutoka kwa dhambi. (9:15-22)

6. Dhabihu yake ya mara moja tu ilitosha. (9:23-28)
 7. Dhabihu yake ya mara moja-kwa-yote inatoa msamaha na kutufanya watakatifu. (10:1-18)
 8. Onyo: Hifadhi. (10:19-39)
 - a. Shikilia tumaini letu lisiloyumbayumba kwake. (10:19-25)
 - b. Dhambi ya makusudi daima huleta hukumu. (10:26-31)
 - c. Shikilia imani katika Kristo licha ya mateso na mateso. (10:32-39)
- E. Utoshelevu wa imani: (11:1—13:19)
1. Asili ya imani. (11:1-3)
 2. Ukumbi wa umaarufu wa imani: (11:4-40)
 - a. Imani kabla ya gharika. (11:4-7)
 - b. Imani ya Ibrahimu na Sara. (11:8-19)
 - c. Imani ya wahenga. (11:20-22)
 - d. Imani ya Musa. (11:23-28)
 - e. Imani ya kizazi cha kutoka. (11:29-31)
 - f. Imani ya wengine. (11:32-38)
 - g. Ahadi ya imani. (11:39-40)
 3. Mwitikio wa imani kwa nidhamu: (12:1-13)
 - a. Fikiria mfano wa Kristo. (12:1-3)
 - b. Kumbuka Mungu anawapenda wale anaowaadibisha. (12:4-11)
 - c. Kwa hiyo, vumilia. (12:12-13)
 4. Kujitolea kwa imani kwa haki: (12:14-29)
 - a. Umuhimu wa utakatifu wa kibinafsi. (12:14-17)
 - b. Utukufu wa ufunuo wa sasa. (12:18-24)
 - c. Umuhimu wa kumjibu Mungu kwa uchaji na hofu. (12:25-29)
 5. Mawaidha kwa waaminifu: (13:1-19)
 - a. Endelea kuwapenda wengine. (13:1-5a)
 - b. Endelea kumtumaini Mungu. (13:5b-6)
 - c. Endelea kujibu viongozi. (13:7-8)
 - d. Endelea kumsifu Mungu. (13:9-16)
 - e. Endelea kuwa msikivu kwa viongozi. (13:17)
 - f. Endelea kuomba. (13:18-19)

F. Hitimisho (13:20-25)

1. Doksolojia (maelezo ya sifa kwa Mungu). (13:20-21)
2. Mawaidha ya Mwisho. (13:22-25)

IV. Mada kuu katika barua.

- A. Hatuwezi kumheshimu Yesu sana.
1. Yeye na Mungu, Baba ni mmoja.

2. Alifufuka ili kutuinaua.
3. Anatahakikishia wokovu wetu.

B. "Pumziko" inategemea imani na uaminifu unaoonyeshwa kwa utii.

C. Yesu anaelewa hali yetu kweli.

D. Hebu ... mfululizo wa mawaidha kumi na moja:

1. Kuwa mwangalifu. (4:1)
2. Kazi. (4:11)
3. Njoo kwa ujasiri kwenye kiti cha neema. (4:16)
4. Endelea. (6:1)
5. Sogeza karibu. (10:22)
6. Shikilia. (10:23)
7. Fikiraneni. (10:24)
8. Tupa kila kizuizi na ukimbie kwa ustahimilivu. (12:1)
9. Mwabudu Mungu kwa kibali. (12:28)
10. Nenda nje. (13:13)
11. Toa dhabihu ya sifa. (13:15)

JAMES

Utangulizi:Kitabu cha Yakobo ni mojawapo ya barua za vitendo na zinazohitajika kwa waumini katika kizazi chochote. Katika waraka huu, Yakobo anashughulika kidogo sana na masuala ya mafundisho; badala yake anazingatia utendakazi wa imani ya kweli. Barua hiyo inawasihi Wakristo waishi maisha yao kulingana na taaluma yao.

Yakobo anatoa karipio kali hasa dhidi ya ulimwengu, unafiki wa kidini, na ukosefu wa haki wa kijamii. Karipio hili limewafanya wengi kumwita Yakobo "Amos" wa Agano Jipya.

Jina- Kitabu kimepewa jina la mwandishi wake.

1. Watu kadhaa walioitwa Yakobo wanaonekana katika rekodi ya Agano Jipya. (cf. Mathayo 4:21; 10:3; Luka 6:16; na Marko 6:3)
2. Kwa mchakato wa kuondolewa, uwezekano pekee wa busara ni Yakobo, ndugu yake Yesu.
 - a. Yakobo, baba yake Yuda, na Yakobo, mwana wa Alfayo, hawana uhusiano na barua hiyo.

- b. Yakobo, kaka yake Yohana na mwana wa Zebedayo, alikufa mwaka wa 44 BK—kwa hakika kabla ya kitabu hiki kuandikwa.
- c. Origen na Eusebius, viongozi wa kanisa la awali, wote wawili wanahusisha barua hiyo kwa Yakobo ndugu wa Yesu.

Kusudi- Barua iliandikwa kwa waamini ambao maisha yao yanaonekana hayakulingana na ukiri wao wa imani katika Kristo. Yakobo anawakumbusha (na sisi) kwamba imani ya kweli inaonekana katika maisha yaliyobadilishwa.

I. Usuli wa kitabu

A. Yakobo, ndugu yake Yesu.

1. Wakati wa huduma ya Yesu duniani, Yakobo alikuwa na shaka na madai ya Yesu. (Yohana 7:3-5)
2. Hata hivyo, Yesu alimtokea Yakobo baada ya kufufuka kwake na Yakobo akawa mwamini. (1 Wakorintho 15:7; linganisha Matendo 1:14)
3. Yakobo akawa kiongozi wa kanisa la kwanza la Yerusalemu.
 - a. Baada ya kutoroka gerezeni, Petro alituma ujumbe kwa Yakobo. (Matendo 12:17)
 - b. Alitoa hotuba ya uhakika katika mkutano wa Yerusalemu unaohusu kuongoka kwa Wamataifa. (Matendo 15:31f)
 - c. Aliporudi kutoka safari yake ya tatu ya umishonari, Paulo aliripoti kwa Yakobo. (Matendo 21:18-25)
 - d. Paulo alimtaja Yakobo kama “nguzo” katika kanisa. (Wagalatia 2:9)
 - e. Eusebius, mwanahistoria wa kanisa wa karne ya nne, anatuambia kwamba Yakobo alipewa jina la utani "Mwenye Haki" na alitumia muda mwingi katika maombi hivi kwamba "magoti yake yalichakaa na kuwa magumu kama ya ngamia."
4. Hata hivyo, tazama utangulizi wa Yakobo kwa barua hiyo—“Yakobo, mtumwa wa Mungu na wa Bwana Yesu Kristo.” (Yakobo 1:1)
 - a. Yakobo aliona uhusiano wake wa kiroho na Kristo kuwa muhimu zaidi kuliko uhusiano waliokuwa nao katika mwili. (cf. Marko 3:31-35)
 - b. Pia inashuhudia hisia ya Yakobo ya unyenyekevu wa kweli.

B. Barua inaelekezwa kwa Wakristo Wayahudi waliotawanywa kutoka Palestina kwa sababu ya mateso.

1. Mtawanyiko huu ulitokea kama matokeo ya mashambulizi kutoka kwa

Wayahudi wasioamini. (Matendo 8—karibu 33 BK; Matendo 12—takriban 41 BK)

2. Hata hivyo kitabu kiliandikwa kabla ya pambano la kuwapokea au jinsi ya kuwapokea Mataifa katika kanisa. (takriban 48 BK)
3. Kwa hiyo, inaelekea kwamba Yakobo aliandikwa karibu mwaka wa 45 BK na kukifanya kuwa kitabu cha kwanza kabisa cha Agano Jipya.

II. Ujumbe Mkuu wa kitabu.

- A. Ujumbe mkuu wa kitabu cha Yakobo ni desturi ya dini ya kweli.
- B. “Msisikilize neno tu, na hivyo mkijidanganya wenyewe. Fanya inavyosema.” (Yakobo 1:22)

III. Muhtasari wa kitabu.

- A. Hotuba na salamu. (Yakobo 1:1)
- B. Majaribu na majaribu. (Yakobo 1:2-18)
 1. Wasomaji wanahimizwa wayafikirie majaribu kama wajenzi wa imani. (1:2-4)
 2. Omba hekima. (Yakobo 1:5-11)
 3. Mhifadhi chini ya majaribio. (Yakobo 1:12)
 4. Kumbuka chanzo na asili ya majaribu. (Yakobo 1:13-16)
 5. Kumbuka kwamba Mungu ndiye mtoaji wa zawadi zote nzuri na kamilifu. (1:17-18)
- C. Maagizo ya kusikiliza na kufanya. (Yakobo 2:19-26)
- D. Upendeleo umekatazwa. (Yakobo 2:1-13)
- E. Asili ya kweli ya imani na matendo. (Yakobo 2:14-26)
- F. Matumizi sahihi ya ulimi. (Yakobo 3:1-12)
- G. "Kidunia" dhidi ya hekima "ya mbinguni". (Yakobo 3:13-17)
- H. Kujitiisha kwa Mungu. (Yakobo 4:1-12)
- I. Kumtegemea Mungu kila siku. (Yakobo 4:13-17)

J. Maonyo kuhusu mali. (Yakobo 5:1-6)

K. Uvumilivu kupitia mateso. (Yakobo 5:7-12)

L. Nguvu ya maombi. (Yakobo 5:13-18)

M. Kurejesha ndugu aliyekosea. (Yakobo 5:19-20)

IV. Mada kuu ya kitabu.

A. Kusikia na kutenda. (Yakobo 1:22-27)

1. Amri: (Mst. 22)

- a. Yakobo anaonya dhidi ya mtego wa kusikia kile ambacho mtu anapaswa kufanya, lakini asifanye.
- b. Neno la Kigiriki lililotafsiriwa "msikiaji" ni neno la msingi ambalo tunapata neno la Kiingereza "mkaguzi."
- c. Ukweli wa injili lazima utafsiriwe katika matendo na matendo madhubuti ya imani.

2. Mfano: (Mst.23-24)

- a. Yakobo analinganisha mtu ambaye "anasikia" lakini kamwe "hatendi" na yule anayeona mwonekano wake kwenye kioo na hafanyi lolote kuuhusu.
- b. Fikiria ukijiona kwenye kioo katika hali yako mbaya zaidi, na ukienda tu!
- c. Yakobo analinganisha upumbavu huo na yule anayeona hali yake mbaya ya kiroho ikionyeshwa katika ukweli wa maandiko na kutembea bila kujali. mbali.

3. Matumizi: (Mst. 25-27)

- a. Yakobo kwanza anatumia ukweli huu kwa ulimi. (Mst. 26)
- b. Ombi lake linalofuata linahusu matunzo kwa wajane na mayatima. (Mst. 27a)
- c. Ombi lake la tatu ni kwa "mtendaji" kutii amri ambazo zingemfanya asichafuliwe na ulimwengu.

B. Imani na matendo. (Yakobo 2:14-26)

1. Yakobo anashambulia fundisho la uwongo kwamba mtu anaweza kuwa na imani ya kweli ambayo haizai matunda yanayothibitishwa katika matendo mema.
2. Anatoa madai yafuatayo:

- a. Imani ya kweli huwasaidia wengine. (Mst. 15-16)
 - b. Imani iliyo hai huzaa matendo mema. (Mst. 17-18)
 - c. Imani sio shughuli ya kiakili tu. (Mst. 19)
3. Kisha Yakobo anashiriki mifano ya kihistoria ya imani iliyo hai, tendaji na nyene tija:
- a. Ibrahimu. (Mst. 21-23; taz. Mwanzo 22:1-19; Waebrania 11:17-19)
 - b. Rahabu. (Mst. 25; taz. Yoshua 2:1-24; Waebrania 11:31)
4. Kwa karne nyingi, ulimwengu wa Kikristo umezua pambano la majani juu ya imani dhidi ya matendo.
- a. Hakuna ubishi kama huo unaopatikana katika maandiko.
 - b. Maandiko yanaweka wazi kabisa kwamba hawawezi kutenganishwa.
 - c. Tunaokolewa “kwa neema kwa njia ya imani,” (si neema pekee, si imani peke yake) (Waefeso 2:8-9).
 - d. Imani iliyo hai (yaani - ambayo haijafa) daima itazaa matendo na matendo mema.
 - e. Lakini hakuna kiasi cha matendo mema kitakachopata wokovu.

C. Matumizi ya ulimi. (Yakobo 3:3-12)

1. Yakobo anatambuliza somo hili kwa kutumia mifano mitatu ya ulimi.
 - a. Ni kama kidogo katika kinywa cha farasi. (Mst. 3)
 - b. Ni kama usukani wa meli. (Mst. 4)
 - c. Ni kama cheche inayowasha moto mkubwa wa msitu. (Mst. 5b-6)
2. Katika kila moja ya mifano/sitiari hizi, Yakobo anasisitiza nguvu ya kujenga na kuharibu katika sehemu hii ndogo ya anatomia ya mwanadamu.
3. Kisha anatahadharisha maelekeo ya uharibifu wa ulimi, akiuita:
 - a. Mnyama asiyefugwa. (Mst. 7-8a)
 - b. Uovu usio na utulivu. (Mst. 8)
 - c. Imejaa sumu mbaya. (Mst. 8)
4. Wasiwasi wake wa mwisho ni juu ya matumizi yake yasiyolingana.
 - a. Kwa kinywa kimoja tunasifu na kulaani. (Mst. 9-10)
 - b. Yakobo anabainisha kwamba kutopatana huko ni jambo geni kwa kazi ya mikono ya Mungu. (Mst. 11-12)

I & II PETRO na YUDA

Utangulizi: Ingawa haviko karibu katika Agano Jipya, vitabu hivi vitatu vimepangwa kwa ajili ya somo hili.

Kuna sababu nzuri ya kusoma nyaraka hizi tatu pamoja. Barua zote tatu zinahusu hangaiko moja kwa Wakristo kuendelea kuwa waaminifu. Kwa kuongezea, nyenzo nyingi za 2 Petro na Yuda zinafanana dhahiri sana. (cf. 2 Petro 2:1 -3.3 na Yuda 4 - 19)

Majina- Kila moja ya barua imetajwa kwa maandishi wao.

Waandishi-Petro (1 Petro 1:1; 2 Petro 1:1) na Yuda (Yuda)

Kusudi

1. Mimi Petro niliandikiwa kuwatia moyo waumini katikati ya mateso yao.
2. Akijua kifo chake kilikuwa karibu, Petro katika waraka wake wa pili alitaka kuwakumbusha waamini mafundisho fulani na kuwaonya kuhusu walimu wa uongo.
3. Yuda alikuwa anaenda kuandika barua kuhusu wokovu (mst. 3), lakini aliposikia kwamba baadhi ya watu walikuwa wakiiacha imani, aliandika ili kupinga uasi.

I. Usuli wa vitabu.

A. Mtume Petro,

1. Kando na Yesu mwenyewe, Petro ndiye mhusika anayejulikana sana katika Agano Jipya.
2. Petro, Andrea (ndugu yake), Yakobo na Yohana wanashirikiana katika biashara ya uvuvi Yesu alipowaita kuwa “wavuvi wa watu.” (Luka 5:9-11)
3. Wanaume hao wote wanne waliitwa mitume, na katika orodha zote nne za mitume, jina la Petro linaonekana kwanza. (cf. Mathayo 10:2-4; Marko 3:16-19; Luka 6:14-16; Matendo 1:13)
4. Petro anajulikana sana kwa kushindwa kwake na kukosa imani mapema katika kazi yake. (km Mathayo 14:28-31; 16:21-23; 26:69-75)
5. Hata hivyo, baada ya ufufuo Petro akawa "mwamba" jina lake linaashiria na kusimama imara katika uso wa majaribu na mateso. (cf. Matendo 4:18-21; 5:27-41; 12:1-17)
6. Paulo alimwita “nguzo” ya kanisa la Yerusalemu. (Wagalatia 2:9)
7. Ilikuwa katika miaka yake ya baadaye kwamba Petro aliandika barua yake ya kwanza kwa Wakristo waliotawanyika kati ya majimbo ya Kiroma ya Ponto, Galatia, Kapadokia, Asia, na Bithinia. (1 Petro 1:1)

8. Yeye si maalum sana katika kutaja hadhira ya barua yake ya pili, lakini inaelekea ilikuwa ni ufuatiliaji wa kundi lile lile la waumini. (2 Petro 1:1)
9. Mapokeo yanatuambia kwamba Petro alisulubishwa kichwa chini huko Rumi karibu 65 AD.

B. Mwanadamu Yuda.

1. Tunajua kidogo kuhusu Yuda.
2. Anajitambulisha kuwa "ndugu yake Yakobo", akimfanya kama Yakobo ndugu wa kambo wa Yesu. (Marko 6:3)
3. Kama Yakobo, yeye anadai hakuna uhusiano maalum wa kimwili na Yesu lakini anajitambulisha tu kama "mtumishi wa Yesu Kristo." (Yuda 1)

II. Ujumbe kuu wa vitabu.

A. I Petro iliandikwa katikati ya miaka ya 60 ili kuwatia moyo wasomaji kujiandaa kwa ajili ya jaribu chungu ambalo wangekabili.

1. Onyo hili na maonyo yalikuja kuhusiana na mateso yaliyoanzishwa na Nero.
2. “Lakini mtu akiteseka kwa sababu ni Mkristo, asione haya, bali amtukuze Mungu katika jambo hilo. (1 Petro 4:16)

B. II Petro iliandikwa muda mfupi baadaye ili kuonya juu ya walimu wa uongo

1. Pamoja na makosa yao kutakuwa na dhihaka kuhusu kuja kwa Yesu mara ya pili. (2 Petro 3:3-4)
2. “Basi, wapenzi, kwa kuwa mmekwisha kujua hayo, jilindeni, msije mkachukuliwa na kosa la waasi, mkaanguka na kutoka katika hali yenu salama. (2 Petro 3:17-18)

C. Yuda inaonekana kuwa barua ya jumla kwa Wakristo inayowaambia washindane kwa ajili ya imani.

1. Inaonekana tishio la walimu wa uongo Petro alikuwa ameonya kuwahusu lilikuwa limetimia.
2. “Maana watu fulani ambao hukumu yao iliandikwa zamani, waliingia kwa siri miongoni mwenu. Ni watu wasiomcha Mungu, wanaobadili neema ya Mungu wetu kuwa kibali cha uasherati na kumkana Yesu Kristo aliye peke yake aliye Mkuu na Bwana wetu.” (Yuda 4)

III. Muhtasari wa vitabu.

A. I Petro.

1. Salamu. (1 Petro 1:1-2)
2. Petro anamsifu Mungu kwa ajili ya tumaini lililo hai. (1 Petro 1:3-12)
3. Anaamuru maisha matakatifu. (1 Petro 1:13—2:3)
4. Mtume anatumia mafumbo kadhaa kuelezea uhusiano kati ya Kristo na waumini wake.
5. Petro anajadili msururu wa mahusiano katika maisha ya watu wa Mungu:
 - a. Pamoja na wasioamini. (1 Petro 2:13-17)
 - b. Watumwa kwa mabwana. (1 Petro 2:18-25)
 - c. Kati ya wenzi wa ndoa. (1 Petro 3:1-7)
6. Anawaonya waumini kuishi kwa ajili ya Mungu na kuwa tayari kuteseka kwa ajili ya kutenda mema. (1 Petro 3:8—4:19)
7. Petro anahimiza:
 - a. Wazee. (1 Petro 5; 1-4)
 - b. Vijana wa kiume. (1 Petro 5:5-9)
8. Baraka. (1 Petro 5:10-14)

B. II Petro.

1. Salamu. (1:1-2)
2. Petro anawahimiza wasomaji wake kufanya wito na kuchaguliwa kwao kuwa hakika. (1:3-11)
3. Anathibitisha ukweli na usahihi wa manabii. (1:12-21)
4. Mtume atoa onyo kali dhidi ya manabii wa uongo. (2:1-22)
 - a. Petro anaelezea tabia yao ya kweli. (2:10-16)
 - b. Kisha anatabiri uharibifu wao. (2:17-22)
5. Barua inaisha kwa ukumbusho kwamba Yesu anakuja tena (3:1-13) na himizo la utakatifu wanapongojea kuja huko. (3:14-18)

C. Yuda

1. Salamu (1-2)
2. Baada ya kuona kile alichokusudia kuandika juu yake (3-4), Yuda anatangaza adhabu ya walimu wa uongo. (5-16)
3. Anawahimiza waumini kushikilia imani ya kweli. (17-23)
4. Baraka. (24-25)

IV. Mada kuu ya kitabu.

A. Ukuaji wa kiroho wa Petro.

1. Kama ilivyoielezwa chini ya sehemu ya "Usuli". Historia ya awali ya Peter ni moja ya kutokuwa na utulivu. (Mathayo 14:28-31; 16:21-23; 26:69-75)
2. Baada ya ufufuo, imani yake ilikuwa na nguvu zaidi. (Matendo 4:18-21; 5:27-41; 12:1-17)
3. Hata hivyo, hata muda mrefu baada ya kuanzishwa kwa kanisa Petro alionyesha kutokuwa na utulivu. (taz. Wagalatia 2:10-21)
4. Katika maisha yote ya mtume, mambo matatu yalikuwa sawa katika uhusiano wake na Bwana:
 - a. Upendo wake kwa Kristo. (1 Yohana 21:15-23)
 - b. Unyenyekevu na toba yake baada ya kuja kwake kwa muda mfupi. (Mathayo 26:75)
 - c. Msamaha wa Yesu na subira. (Yohana 21:15-23)
5. Hivi ndivyo vitu muhimu vya moyo ambavyo Mungu anaweza kutumia. (cf. Yakobo 4:6; Mathayo 23:12; Mathayo 22:37-38; 2 Petro 3:9)
6. Inafaa kama nini kwamba Mungu angemtumia Petro mkomavu, mwamba ambaye wakati uliopita alistahili kustahili kuwatia moyo Wakristo waliokuwa wakiyumba-yumba.

B. Kufanana kati ya II Petro na Yuda.

1. Tayari kuna ufanano mkubwa kati ya 2 Petro 2:1—3:3 na Yuda 4:19.
2. Je, tunatoaje hesabu ya kufanana huko?
 - a. Hii inaweza kuwa bahati mbaya sana, lakini hakuna uwezekano.
 - b. Wote wawili wangeweza kukopa kutoka kwa chanzo kingine, lakini hakuna ushahidi wa maandishi wa nadharia hiyo.
 - c. Mwandishi mmoja anaweza kuwa aliazima kutoka kwa kazi ya mwingine. Haya ndiyo maelezo yanayokubalika zaidi na yanayowezekana.
3. Inavyoonekana, II Petro iliandikwa kabla ya Yuda.
 - a. II Petro anaonya juu ya walimu wa uongo watakaokuja. (2 Petro 2:1)
 - b. Yuda anaonyesha walimu wa uongo wamekuja. (Yuda 4)
 - c. Kwa uwezekano wote, marejeo ya Yuda kwenye onyo la mitume kuhusu vile (Yuda 17-18) ni rejeleo la barua ya pili ya Petro.
 - d. Inawezekana kwamba kukutana kwa Yuda na barua ya pili ya Petro kulichochea badiliko la mwelekeo katika waraka wake. (Yuda 3-4)

C. Kuteseka kama Mkristo: (1 Petro 4:12-19)

1. Kila mwanadamu anakumbana na majaribu na mateso. (Mathayo 5:45; Yakobo 1:2)
2. Wakati mwingine kuwa Mkristo huleta seti ya kipekee ya matatizo. (Mathayo 5:10-12; 2 Timotheo 3:12)
3. Kwa nini Mungu anaruhusu kuteseka?
 - a. Kwa ukomavu. (1 Petro 1:7; Yakobo 1:3-4)
 - b. Kwa kumtegemea Bwana. (1 Petro 3:14; 2 Wakorintho 12:7-10)
 - c. Ili kutusaidia kutamani Mbingu. (1 Petro 1:3-4; Yakobo 1:12)
 - d. Kwa mfano wa Kristo. (1 Petro 2:21)

I, II na III Yohana

Utangulizi: Katika nyaraka hizi, Yohana “mtume wa upendo” atashiriki mahangaiko yake kuhusu yale mambo ambayo yangetishia ustawi wa kanisa mwishoni mwa karne ya kwanza.

Jina- Vitabu vimetajwa kwa mwandishi anayewezezana.

Mwandishi— Pengine Yohana, mtume.

1. Mwandishi hatajwi katika vitabu hivi.
2. Hata hivyo, kuna ufanano usio na shaka katika msamiati, muundo wa mawazo, na mtindo wa kuandika kati ya barua hizi na injili ya Yohana. (kama vile Yohana 1:1 na 1 Yohana 1:1)

Kusudi

1. I Yohana iliandikwa ili kupambana na mafundisho ya uongo kuhusu mtu na kazi ya Yesu Kristo.
2. Katika 2 Yohana, mtume, aliandika kuwaonya waumini kuhusu walimu wa uongo.
3. Katika barua ya tatu, Yohana aliandika ili kumpongeza, kumtia moyo, na kumfundisha rafiki yake mzuri Gayo.

I. Usuli wa vitabu.

A. Mapema katika somo letu tulichunguza maisha ya Yohana.

B. Irenaeus anatuambia kwamba mtume alitumia miaka yake ya mwisho huko Efeso.

1. Kutoka hapo, angekuwa mshauri kwa makanisa kote Asia Ndogo. (cf. Ufunuo 1:4a)

2. I Yohana labda ilikuwa barua ya duara iliyosambazwa kati ya kundi moja la makutaniko.

C. Barua hizi huenda ziliandikwa kutoka Efeso. (takriban 90-95 BK)

1. I Yohana haikuelekezwa kwa mtu au kanisa lolote na pengine kusambazwa kwa wingi.
2. Waraka wa pili ulielekezwa kwa "mwanamke mteule."
 - a. Wengine wanaamini hilo kuwa rejea kwa kanisa la mtaa.
 - b. Uwezekano mkubwa zaidi, "mwanamke mteule" alikuwa dada anayejulikana sana, aliyependwa sana katika Bwana. (2 Yohana 1:5, 13)
3. III Yohana aliandikiwa rafiki wa Yohana Gayo.

II. Ujumbe kuu wa vitabu.

A. Ujumbe mkuu, wa 1 Yohana ni kwamba Yesu alikuwa Mungu aliyekuja katika mwili kuokoa wanadamu.

1. Walimu wa uongo walikuwa wamejipenyeza ndani ya kanisa wakikana uungu wa Yesu Kristo.
 - a. Walikanusha kwamba Mungu angeweza kufungwa katika mwili. (1 Yohana 4:1-3)
 - b. Inavyoonekana, walidai kuwa hawana dhambi. (1 Yohana 1:8-10)
 - c. Walikuwa wakijaribu kuwavuta wengine katika uasi wao.
2. Fundisho hili la uzushi lilikuwa msingi wa mafundisho ya uwongo ambayo yalikuja kujulikana kama Gnosticism.
 - a. Wagnostiki waliiona roho kuwa ya kimungu na jambo kuwa mbaya, hivyo wakakataa uwezekano wa kupata mwili.
 - b. Wagnostiki waliamini kwamba Yesu alikuwa mtu aliyetumiwa hasa na Mungu (kuanzia wakati wa ubatizo wake) na aliyeachwa na Mungu (wakati wa kusulubiwa).
 - c. Chipukizi la uzushi huu - Gnosticism docetic - waliamini kwamba Yesu alikuwa roho ya kimungu lakini si mwanadamu.
3. Katika waraka wake wa kwanza, Yohana anathibitisha utambulisho wa kweli na utume wa Yesu Kristo. "Na huu ndio ushuhuda, kwamba Mungu alitupa uzima wa milele, na uzima huu umo katika Mwanawe." (1 Yohana 5:11)

B. Ujumbe mkuu wa 2 Yohana ni wito wa kulinda injili.

1. Bibi huyo mteule inaonekana alijulikana sana kwa ukarimu wake na aliwakaribisha walimu wageni.

2. Yohana alimwandikia kumwonya kwamba baadhi ya walimu hao walikuwa wageni kwa kweli.
3. “Mtu akija kwenu, naye haleti mafundisho hayo, msimkaribishe nyumbani mwenu, wala msimkaribishe. (II Yohana 10)

C. Ujumbe mkuu wa Yohana wa Tatu ni kumtia moyo rafiki.

1. Yohana alimpongeza Gayo kwa maisha yake mazuri. (III Yohana 3, 4)
2. Gayo aliwatia moyo wengine kupitia upendo na ukarimu wake. (III Yohana 5-8)
3. Lakini Yohana pia anamwonya rafiki yake kuhusu Diotrefe, msumbufu. (III Yohana 2 na 9)
4. “Rafiki mpendwa, usiige lililo ovu bali lililo jema. Yeyote atendaye mema anatoka kwa Mungu. Kila atendaye maovu hajamwona Mungu.” (III Yohana 11)

III. Muhtasari wa vitabu.

A. I Yohana

1. Yohana anaeleza makusudi yake ya jumla kwa ajili ya waraka. (1 Yohana 1:1-4)
2. Anaandika juu ya asili ya ushirika. (1 Yohana 1:5 – 2:6)
 - a. Ushirika na mwanga. (1 Yohana 1:5-7)
 - b. Ushirika na ungamo. (1 Yohana 1:8 — 2:2)
 - c. Ushirika na utii. (1 Yohana 2:3-6)
3. Yohana anaandika juu ya upendo katika matendo. (1 Yohana 2:7-11)
4. Anazungumzia zama na kategoria tofauti za waumini. (1 Yohana 2:12-14)
5. Mtume anaamuru kwamba waumini “wasiipende dunia”. (1 Yohana 2:15-17)
6. Yohana anaonya dhidi ya "wapinga Kristo." (1 Yohana 2:18-27)
7. Sisi ni watoto wa Mungu! (1 Yohana 2:28—3:10)
8. Pendaneni. (1 Yohana 3:11-24)
9. Yohana anaamuru kwamba waumini "wajaribu roho." (1 Yohana 4:1-6)
10. Sisi twapenda kwa sababu Mungu alitupenda sisi kwanza. (1 Yohana 4:7-21)
11. Yohana anazungumza juu ya imani. (1 Yohana 5:1-13)
 - a. Imani inaushinda ulimwengu. (1 Yohana 5:1-5)
 - b. Imani daima inazingatia Kristo. (1 Yohana 5:6-12)
 - c. Mtu aliyependa na imani anaweza kuwa na uhakika wa uzima wa milele. (

1 Yohana 5:13)

12. Wakristo wanapaswa kuombeana. (1 Yohana 5:14-17) na kuwa macho dhidi ya dhambi. (1 Yohana 18-21)

B. II Yohana

1. Yohana anaandika barua hii ili kuhimiza upendo na utii kwa upande wa mwanamke Mkristo na watoto wake. (2 Yohana 1-6)
2. Anamwonya dada huyo kuhusu kuwakaribisha walimu wa uongo. (2 Yohana 7-11)
3. Anaonyesha matumaini ya kumuona hivi karibuni (II Yohana 12) na kutuma salamu kwa wapwa na wapwa zake. (II Yohana 13)

C. III Yohana

1. Yohana anatuma salamu za heri kwa rafiki yake Gayo (III Yohana 1-4) na kumtia moyo kuendelea kuwaunga mkono wamisionari. (III Yohana 5-8)
2. Mtume anamwonya Gayo kuhusu Diotrefe. (III Yohana 9-10)
3. Kisha anampongeza Demetrio. (III Yohana 11-12)
4. John anaonyesha matumaini ya kutembelewa hivi karibuni. (III Yohana 13-14)
5. Baraka. (III Yohana 15)

IV. Mada kuu ya kitabu.

A. Maonyo ya Maandiko dhidi ya walimu wa uongo.

1. Katika masomo ya awali tumekutana na mifano ya mafundisho ya uongo.
 - a. Katika barua ya Wagalatia, "Wayahudi" walikuwa wakijaribu kuchanganya vipengele vya Sheria ya Musa na utii kwa injili. (Wagalatia 2:4-5; 5:1-6)
 - b. Katika barua ya Wakolosai, mchanganyiko wa ajabu wa Dini ya Kiyahudi na mafumbo ulikuwa umewaongoza waumini kwenye hitimisho la ajabu kuhusu kazi ya Kristo. (Wakolosai 2:4, 8-23)
 - c. Katika II Wathesalonike, wengine walikuwa wakiendeleza uvivu na masengenyo. (2 Wathesalonike 3:2, 6-13)
2. Biblia inasema nini kuhusu walimu wa uwongo?
 - a. 2 Petro 2:1 BHN - Lakini kulikuwa na manabii wa uongo miongoni mwa watu, kama vile walimu wa uongo watakavyokuwako kwenu. Wataingiza kwa siri mafundisho ya uzushi yenye kuharibu, hata wakimkana Bwana aliyewanunua, watajiletea

maangamizi ya haraka.

- b. 1 Yohana 4:1-2 “Wapenzi, msiiamini kila roho, bali zijaribuni hizo roho, kwamba zimetokana na Mungu; kwa sababu manabii wa uongo wengi wametokea duniani. Hivi ndivyo mnavyoweza kumtambua Roho wa Mungu: Kila roho inayokiri kwamba Yesu Kristo amekuja katika mwili yatoka kwa Mungu.”
 - c.2 Yohana 7-10: “Wadanganyifu wengi, wasiokiri kwamba Yesu Kristo alikuja katika mwili, wametokea ulimwenguni. Mtu kama huyo ndiye mdanganyifu na mpinga Kristo. Jihadharini msije mkapoteza kile mlchokifanyia kazi, bali mpate thawabu kamili. Yeyote apitaye mbele bila kudumu katika mafundisho ya Kristo, yeye hana Mungu; anayedumu katika mafundisho hayo ana Baba na Mwana pia. Mtu akija kwenu naye haleti mafundisho hayo, msimkaribishe nyumbani mwenu, wala msimkaribishe.
 - d. Yuda 4: “Maana watu fulani ambao hukumu yao iliandikwa zamani, waliingia kwa siri miongoni mwenu. Ni watu wasiomcha Mungu, wanaobadili neema ya Mungu wetu kuwa kibali cha uasherati na kumkana Yesu Kristo aliye peke yake aliye Mkuu na Bwana wetu.”
3. Inashangaza, matumizi ya neno "mwalimu wa uwongo" au "nabii wa uwongo" katika Agano Jipya yametengwa kwa wale wanaokana uungu na kazi ya wokovu ya Kristo.
- a. Tunaishi wakati ambapo wengi wana hamu ya kumwita mtu yeyote ambaye hawakubaliani naye kuhusu jambo fulani la fundisho kuwa "mwalimu wa uwongo."
 - b. Ingawa kila hoja ya mafundisho ni muhimu, daima kumekuwa na kutokubaliana kuhusu matumizi yao. (cf. Warumi 14; 1 Wakorintho 8, nk.)
 - c. Kutokana na mtazamo wa kimaandiko, matumizi ya hati ya mashtaka "mwalimu wa uwongo" yanapaswa kutumika pale ambapo moyo wa injili umekataliwa.

B. "Mpinga-Kristo" ni nini?

1. Mwanzoni mwa karne hii, fundisho lilizaliwa likipendekeza kwamba mpinga-Kristo angekuja kabla tu ya utawala wa milenia wa Kristo.
 - a. Kimaandiko, nadharia hiyo yote ya milenia haina kiini.
 - b. Wazo la mtu wa wakati ujao atakayekuwa mpinga-Kristo pekee ni geni kwa Biblia.
2. I Yohana 2:22 inafanua mpinga-Kristo - "ni nani aliye mwongo? Ni mtu yule anayekana kwamba Yesu ni Kristo. Mtu wa namna hiyo ndiye

mpinga-Kristo-anamkana Baba na Mwana."

- a. Yohana anaendelea kusema kwamba "wapinga-Kristo wengi" walikuwa tayari wamekuja wakati wa kuandikwa kwake. (1 Yohana 2:18)
- b. Yohana anaendelea kufafanua mpinga-Kristo kuwa roho badala ya mtu mahususi. (1 Yohana 4:3)

C. Uhakikisho wa wokovu. (I Yohana)

1. Kusudi moja kuu la Yohana kwa barua yake ya kwanza ni kuwahakikishia waamini wokovu wao. (1 Yohana 5:13)
2. Neno "jua" linaonekana katika kitabu kidogo mara 42!
3. Udhaifu wetu katika mwili wakati fulani husababisha kila mwamini kuhoji juu ya uhakika wa wokovu wetu.
4. Yohana anatoa sababu kadhaa za uhakikisho huo:
 - a. Nguvu ya damu ya Kristo. (1 Yohana 1:7; 2:1)
 - b. Nguvu ya msamaha [kwa Wakristo] inayotungwa na maungamo yetu. (1 Yohana 1:9)
 - c. Uwepo wa Roho Mtakatifu ndani ya mwamini. (1 Yohana 4:13)
 - d. Kukiri kwetu kwa Kristo. (1 Yohana 4:14-16a)
 - e. Upendo wetu kwa ndugu. (1 Yohana 4:16b-21)
 - f. Utiifu wetu kwa mapenzi yake. (1 Yohana 5:1-5)

UFUNUO

Utangulizi: Hakuna kitabu cha Biblia kinachotatanisha msomaji wa kawaida wa Biblia kuliko Ufunuo. Ni kitabu kilichojaa alama, takwimu, na taswira ya ajabu. Kwa sababu hiyo, wengi wanaotaka kuwa wanafunzi wamevunjika moyo katika jitihada zao za kutambua ujumbe wake. Kwa kuongezea, wengi wamepuuzwa na matumizi mabaya yake huku waandaaji wa unabii du jour wakiweka msukumo wao wenyewe kwenye yaliyomo.

Hata hivyo Mungu hakujumuisha kitabu hiki kwa ajili ya kuchanganyikiwa kwetu, bali kwa ajili ya kutia moyo. Kwa kweli, fikiria sababu chache nzuri kwa nini Ufunuo unapaswa kuchunguzwa:²³

1. Ni ufunuo uliotolewa na Yesu Kristo. (1:1)
2. Baraka imeahidiwa kwa wale wanaoisoma. (1:3)
3. Kitabu kinatoa mtazamo wa Kikristo wa historia.
4. Ujumbe unahusu mwokozi wetu. (1:12-13; 5:2, 9-10; 12:5; 20:11)

5. Kitabu kiliandikwa ili kulitia moyo kanisa la Mungu.

Jina- Kitabu kilipata jina lake kwa sababu yaliyomo ndani yake yalikuja kwa namna ya ufunuo (yaani - maono) kwa mtume Yohana.

Mwandishi— Yohana (Ufunuo 1:1, 4, 9)

Kusudi- Kitabu cha Ufunuo kiliandikwa kwa:

1. Watie moyo Wakristo wa karne ya kwanza wavumilie mateso yao.
2. Wakristo wa vizazi vyote wajue kwamba wema wa Mungu utashinda uovu wa Shetani kama Mungu anatawala kila wakati.

I. Usuli wa kitabu

A. Ufunuo ni wa mtindo/tabaka la uandishi linalojulikana kama fasihi ya "apocalyptic", (kutoka Kigiriki. apokalopsis).

1. Vitabu vya Agano la Kale vya Danieli, Ezekieli na sehemu za Zekaria ni vya aina moja.
2. Mtindo huu wa uandishi ulitumiwa kufanya ujumbe kuwa wazi zaidi na kutamkwa kwa kutumia tamthilia na ishara.
3. Fasihi ya Apocalyptic kwa kawaida ilitumiwa wakati wa misukosuko kuwasilisha ujumbe wa matumaini - hasa kwamba Mungu ndiye anayeongoza historia.
4. Mtindo huu wa fasihi ulistawi miongoni mwa Wayahudi kuanzia mwaka 200 KK hadi 200 BK.

B. Baadhi ya sifa za apocalypse ni pamoja na:

1. Ujumbe unaopitishwa kwa maono.
2. Ubinafsishaji wa wema dhidi ya uovu katika aina fulani ya migogoro (mfano mwanamke dhidi ya joka - Ufunuo 12).
3. Ishara.
 - a. Nambari ni ishara.
 - [1] Nambari 2 = kitu kilichoimarishwa au kuimarishwa.
 - [2] Nambari 3 = nambari ya kiungu.
 - [3] Nambari 4 = ulimwengu ambao wanadamu hukaa.
 - [4] Nambari 6 = uovu au kutokamilika.
 - [5] Nambari 7 = ukamilisho au ukamilifu wa kimungu.
 - [6] Nambari 10 (na vizardishio vyake) = ukamilisho wa mwanadamu.
 - [7] Nambari 12 = dini iliyopangwa.
 - b. Rangi zina maana maalum, kwa mfano -
 - [1] nyeupe = usafi.

[2] nyekundu = damu.

[3] nyeusi = kifo.

c. Wanyama wa kufugwa wanawakilisha watu wa Mungu, na wanyama wa mwituni wanawakilisha nguvu za uovu.

4. Mara nyingi "hutiwa muhuri" kwa vizazi vijavyo.

C. Swali kuu kuhusu Ufunuo ni jinsi apocalypse hii inapaswa kufasiriwa. Kuna shule kuu nne za mawazo:

1. Mtazamo wa kihistoria unaoendelea unashikilia kwamba Ufunuo ni ramani ya historia ya kanisa tangu wakati wa kuandikwa kwake hadi mwisho wa historia.
2. Mtazamo wa shule ya wakati ujao unashikilia kwamba matukio ya sura ya nne hadi mwisho wa kitabu yatatokea kwa mtindo halisi kabla tu ya Bwana kurudi kwa utawala wa miaka 1000 duniani.
3. Mtazamo wa watu bora zaidi hufanya kitabu kizima kuwa mfano.
4. Shule ya kabla ya ukristo inatafsiri kitabu dhidi ya mapambano yaliyokuwepo kati ya Roma na kanisa wakati wa kuandikwa kwake.
5. Ninaamini mtazamo wa wastani wa preterist unafaa.
 - a. Inaweka kitabu katika muktadha wake wa kihistoria.
 - b. Ni kwa kuzingatia madhumuni ya fasihi ya apocalyptic.
 - c. Huweka Ufunuo upatane na mafundisho mengine ya kimaandiko.
 - d. Inaruhusu manufaa ya Wahyi katika kizazi chochote.

D. Ufunuo uliandikwa wakati ambapo Wakristo walikuwa wanakabiliwa na mateso makali katika himaya nzima.

1. Kuelekea mwisho wa utawala wa Domitian (AD 81-96) mfalme alijitangaza "dominus et deus" (yaani bwana na mungu).
2. Alijitengeneza sanamu za kuabudiwa.
3. Wakristo waliokataa kushiriki katika ibada hii walikuwa chini ya kususia uchumi au hata kifo. (taz. 13:5-10)
4. Mtume Yohana aliyezeeka alikuwa uhamishoni kwenye Patmo (kisiwa katika Bahari ya Aegean) alipopokea Ufunuo. (1:9)

II. Ujumbe mkuu wa kitabu

A. Ujumbe mkuu ni ushindi katika Yesu.

1. Kitabu hiki maalum kilikusudiwa kuwajulisha Wakristo wanaoteswa kwamba kazi ya Kristo hatimaye itashinda.
2. Bila shaka, matumizi ya alama za apocalyptic na taswira badala ya nathari iliyonyooka iliruhusu kusambazwa kwa barua bila

kukandamizwa na serikali.

3. Wapokeaji wa awali wangelewa alama kwa urahisi tunavyotafsiri katuni za kisasa za kisiasa.

B. Ufunuo umekuwa kichocheo cha upuuzi wa kitheolojia unapofasiriwa mbali na muktadha wake wa kihistoria, mtindo wa uandishi, na madhumuni yaliyokusudiwa.

C. “Ufunuo wa Yesu Kristo, aliopewa na Mungu ili awaonyeshe watumwa wake mambo ambayo hayana budi kuwako upesi. Alifanya hivyo kwa kumtuma malaika wake kwa mtumishi wake Yohana.” (Ufunuo 1:1)

III. Muhtasari wa kitabu

A. Utangulizi. (Ufunuo 1:1-20)

1. Madhumuni ya kitabu yanahusiana na wasomaji wa awali wametambuliwa. (1:1-8)
2. Yohana anaeleza juu ya mwito wake wa kuandika kitabu na anakumbuka maono yake ya Kristo aliyetukuzwa. (1:9-20)

B. Barua kwa Mekanisa Saba ya Asia. (Ufunuo 2-3)

1. Efeso. (2:1-7)
2. Smirna. (2:8-11)
3. Pergamo. (2:12-17)
4. Thiatira. (2:18-29)
5. Sardi. (3:1-6)
6. Filadelfia. (3:7-13)
7. Laodikia. (3:14-22)

C. Maono ya Mungu Aliyetawazwa na Gombo lenye Mihuri 7. (4-7)

1. Mwenyezi Mungu amezungukwa na jeshi la mbinguni. (4:1-11)
2. Yohana aliona kitabu chenye hatima ya wanadamu katika mkono wa Baba. (5:1-5)
3. Kitabu kilichukuliwa na Mwana-Kondoo huku mbingu zote zikimsifu. (5:6-14)
4. Mihuri ya kitabu ilipofunguliwa, nguvu nne zinaachiliwa dhidi ya kanisa:
 - a. Ushindi. (6:1-2)
 - b. Vita. (6:3-4)
 - c. Njaa. (6:5-6)

d. Kifo. (6:7-8)

5. Muhuri wa sita unapofunguliwa, wafia imani wanapiga kelele kutaka kuthibitishwa. (6:9-11)
6. Kufunguliwa kwa muhuri wa sita huanza hukumu ya maadui wa kanisa. (6:12-17)
7. Kabla ya hukumu hiyo kuna kutiwa muhuri kwa watakatifu wa Mungu. (7:1-17)

D. Kupigwa kwa Baragumu Saba. (Ufunuo 8—11:19)

1. Baragumu saba zinapigwa. (8:1-6)
2. Nne za kwanza zinapulizwa kwa mfululizo wa haraka na mazingira huathirika. (8:7-12)
3. Baragumu ya tano inaanza mateso dhidi ya Rumi. (9:1-12)
4. Baragumu ya sita inatazamia uvamizi wa nje kwenye milki. (9:13-21)
5. Yohana anamwona malaika akiwa ameshika kitabu cha kukunjwa ambacho Yohana anaambiwa ale. (10:1-10)
6. “Hekalu la Mungu” (yaani, kanisa lake) linapimwa kama uhakikisho wa ulinzi wake wa kimungu (11:1-14), na baragumu ya saba inasikika kuashiria kupinduliwa kwa adui zake. (11:15-19)

E. Maono ya kanisa na maadui zake. (Ufunuo 12-14)

1. Seti mpya ya takwimu imeanzishwa.
 - a. Mwanamke, mtoto na joka ndio wahusika wakuu. (12:1-6)
 - b. Wanawakilisha Israeli, Kristo, na Shetani, mtawalia.
2. Shetani anajaribu kumwagamiza Kristo na watu wake. (12:7-17)
3. Anawaita washirika wawili:
 - a. Mnyama kutoka baharini [Ufalme wa Kirumi]. (13:1-10)
 - b. Mnyama kutoka duniani [ukuhani wa Kirumi]. (13:11-18)
4. Ushindi wa watakatifu unalindwa kwani wale "144,000" wako salama nyumbani pamoja na Mwana-Kondoo. (14:1-5)
5. Msururu wa malaika hutangaza hukumu ya kimungu dhidi ya adui za Mungu. (14:6-20)

F. Mabakuli Saba ya Ghadhabu. (Ufunuo 15-16)

1. Malaika wengine saba wanaachilia mapigo ya mwisho na mabaya zaidi dhidi ya Milki ya Rumi. (15:1-8)
2. Vibakuli vya ghadhabu vinamiminwa juu ya:
 - a. Dunia. (16:1-2)
 - b. Bahari. (16:3)

- c. Maji safi. (16:4-7)
- d. Jua. (16:8-9)
- e. Kiti cha enzi cha mnyama. (16:10-11)
- f. Mto Euphrates. (16:12-16)
- g. Hewa. (16:17-21)

G. Hukumu na Anguko la "Babeli." (Ufunuo 17 – 19:21)

- 1. Roma inaonyeshwa kama kahaba. (17:1-6)
- 2. Siri ya mnyama na kahaba inaelezwa. (17:7-18)
- 3. Rumi (kwa mfano, Babeli) inapinduliwa. (18:1-24)
- 4. Mbinguni sifa! (19:1-10)
- 5. Mnyama na nabii wa uongo wanaangamizwa. (19:11-21)

H. Hukumu ya Shetani na Wanadamu. (20)

- 1. Ibilisi amefungwa kwa "miaka 1000." (20:1-3)
- 2. Wafia imani wanainuliwa kutawala pamoja na Kristo. (20:4-6)
- 3. Kupinduliwa kwa mwisho kwa Shetani kunaonyeshwa. (20:7-10)
- 4. Hukumu ya ubinadamu imeelezwa. (20:11-15)

I. Makao ya Milele. (Ufunuo 21-22)

- 1. Yohana anaruhusiwa kutazama mbinguni. (21:1-22:5)
- 2. Hitimisho. (22:6-21)

IV. Mandhari Muhimu za kitabu.

A. Kutoelewana kwa kawaida kutoka kwa kitabu.

- 1. Wale 144,000 ni akina nani? (Ufunuo 7:1-8)
 - a. Kati ya kufunguliwa kwa muhuri wa sita na wa saba watu 144,000 "wanatiwa muhuri" (yaani - alama ya utambulisho na ulinzi).
 - b. Muhuri wa saba utaleta hukumu ya kutisha dhidi ya Milki ya Rumi. (Ufunuo 8: Kama)
 - c. Hii ni wazi ni kielelezo cha kanisa zima aminifu ambalo lingekuwa chini ya mateso.
 - [1] Nambari inatokana na kutumia alama za nambari kwa dini iliyopangwa ($12 \times 12 = 144$) na ukamilifu wa binadamu ($10 \times 10 \times 10 = 1000$).
 - [2] Nambari 144,000 inawakilisha jumla ya kanisa aminifu duniani.
 - d. Wale 144,000 wanaonekana tena katika Ufunuo 14, wakiwa salama mbinguni baada ya jaribu hilo.
 - e. Dhana ya kwamba watu 144,000 tu ndio watakaokolewa hatimaye (kutoka kwa wanadamu wote) inakanushwa na tukio la mbinguni la

"umati mkubwa ambao hakuna mtu angeweza kuuhesabu." (Ufunuo 7:9)

2. Alama ya mnyama - "666".

a. Wale wanaoabudu "mnyama wa baharini" (yaani mfalme wa Kirumi) wametiwa alama ya nambari 666.

b. Majaribio mengi na ya ajabu yamefanywa kuelezea 666.

[1] Wengi wametumia gematria, mchezo wa maneno wa Kiyahudi ambapo herufi ziligawiwa maadili ya nambari, kuhusisha alama ya mnyama na Nero, Hitler, n.k.

[2] Makisio hayo ni mapana kama mawazo ya mtu.

c. Alama ya mnyama inaelekea zaidi ni cheti walichopewa wale walioabudu kwenye madhabahu yake.

d. Wasioshiriki walipata kisasi cha kijamii na kiuchumi.

e. Uwezekano mwingine ni kuona tu "kutia alama" mnyama kuwa ni kinyume cha kutia alama kwa watu wa Mungu. (Ufunuo 7:3; 14:1)

[1] Yohana anasema 666 ni "idadi ya mtu" au "idadi ya mtu."

[2] Kiishara, 6 hupungukiwa na ukamilifu, kwa hivyo 666 ni uovu hadi mwisho.

[3] Alama ya mnyama inaweza kurejelea jina la kimbungu la Mungu la majeshi ya adui.

3. Kufungwa kwa Shetani na milenia.

a. Hili ni mojawapo ya maandiko yanayotumiwa vibaya sana katika Biblia na ni msingi wa nadharia ya kabla ya milenia.

[1] Andiko hili hakuna popote linazungumzia ujio wa pili wa Yesu, utawala kutoka

Yerusalemu, unyakuo, nk - yote haya ni sehemu ya tafsiri ya kabla ya milenia.

[2] Tafsiri ifaayo inaweza kupatikana ikiwa maandishi yatawekwa katika muktadha.

b. "Kufungwa" kwa Shetani kunamaanisha kupunguzwa kwa nguvu zake ili kuendelea kuharibu kanisa la kwanza kupitia washirika wake wa kifalme. (cf. Ufunuo 13:7)

[1] Wale wanyama wawili na joka (yaani—Shetani) walikuwa ni utatu usio mtakatifu kuwaangamiza – watakatifu.

[2] Sura ya 19 inasimulia juu ya wanyama wawili kuuawa.

[3] Baada ya kuangamizwa kwao, Shetani amefungwa kwa miaka 1000. (20:2)

(a) Nambari 1000 nyakati fulani hutumiwa katika maandiko kuwakilisha kipindi kirefu cha wakati kisichojulikana. (

Kumbukumbu la Torati 7:9; Zaburi 50:10; 2 Petro 3:8)

(b) Katika fasihi ya apokaliptiki, ni ishara ya ukamilifu.

[4] Katika muktadha huu kufungwa kwa Shetani kwa miaka 1000 kunarejelea muda wa enzi ya Kikristo.

c. “Ufufuo wa kwanza” (Ufunuo 20:5) si ufufuo wa kimwili, bali ni ufufuo wa wafia imani ambao walikufa chini ya mnyanyaso wa Roma kwenye viti vyao vya enzi vya mbinguni.

d. Utawala wa miaka 1000 wa Kristo ni utawala unaoshirikiwa na wafia imani walioinuliwa wa Ufunuo; sio uzoefu wa kidunia ambao bado unakuja.

e. Ufunuo 20:6-7 ni hitimisho lenye kuvutia kwa sehemu hii.

[1] Inaweza kuonyesha mateso ya mwisho ya kanisa la Kristo karibu na mwisho wa nyakati.

[2] Huenda ikawa ni maelezo ya ajabu ya kuachiliwa kwa Shetani kwa kusudi la kukabiliana na hukumu yake ya mwisho.

B. Mungu ni Mshindi.

1. Thamani kuu zaidi ya Ufunuo ni ukumbusho wazi, wa ajabu kwamba Mungu wetu mkuu ndiye anayeongoza historia.

2. Ingawa ni kweli kwamba uovu umeenea katika ulimwengu wetu kwa uwiano wa janga, hilo halitakuwa hivyo kila wakati.

3. Ufunuo unatuhakikishia kwamba wema wa Mungu utashinda, na kwamba wale ambao imani yao iko kwake watakombolewa na kuthibitishwa.

4. Sura mbili za mwisho za kitabu hiki zinatoa baadhi ya maneno yenye kufaraji na kutia moyo zaidi katika maandiko yote.

Masomo ya BibleWay Online yaliyo chini katika The Outlined Bible

¹Kwa habari zaidi kuhusu Jinsi tulivyopata Biblia rejea Kukusanya na Kutafsiri Biblia

²Maziwa ya Kiroho, Ukurasa wa 49

³ Kwa habari zaidi juu ya asili ya Mungu na sura yake rejea Mwabudu Mungu na Kumtumikia yeye TU,

⁴Kwa masomo ya ziada juu ya wokovu wa Mungu rejea Ukombozi Uliopangwa

⁵Kwa masomo juu ya Nehemia tazama Tubu, Rudisha na Ujenge Upya

⁶Unaweza pia kupendezwa na Maswali Makuu Zaidi Yaliyowahi Kuulizwa.

⁷Kwa habari zaidi juu ya Mashetani rejea Beyond The Terrestrial.

⁸Kwa masomo ya ziada ya kusulubiwa na maneno ya mwisho ya Yesu soma Msalaba

⁹Kwa utafiti zaidi, ona Maisha ya Kristo.

¹⁰Soma Yesu wa Nazareti juu ya kile alichofanya alipokuwa mwanadamu.

¹¹Kwa utafiti wa kina soma Ubatizo ndani ya Kristo

-
- ¹²Kijitabu kuhusu Kanisa kinaweza kuwa cha kuvutia.
- ¹³Kitabu cha Roho Mtakatifu kinapatikana kwa utafiti wa kina.
- ¹⁴Somo kuhusu Tufanye Nini? aliuliza Peter inapatikana.
- ¹⁵Upatanisho na Mungu ndiyo mada kuu ya Biblia nzima. Rejelea Kuandaa Njia Iendayo Wokovu
- ¹⁶Kwa masomo ya kuyashinda matendo ya mwili rejea Living Liberated.
- ¹⁷Kazi ya Kanisa inaweza kusaidia katika kuelewa kazi yako ya Mwili wa Kristo, Kanisa.
- ¹⁸Kwa zaidi juu ya Ugnostiki rejea Mafundisho, Matendo na Ufafanuzi wa Maandiko baada ya AD 100.
- ¹⁹Tazama Je, unaishi kwa ajili ya UZIMA WA BAADA YA UZIMA au BAADA YA KUFA?
- ²⁰Paulo alikuwa mshauri kwa Wakristo wengi wachanga. Ili kujifunza zaidi kuhusu Mentoring.
- ²¹Kwa kuangalia kwa kina Sabato iliyosomwa na Sabato.
- ²²Soma Maziwa ya Kiroho ili kujifunza kuhusu nafasi yako na kazi yako katika Kanisa.
- ²³Kwa somo rahisi kusoma katika Kitabu cha Ufunuo tazama Ufunuo wa Mtume Yohana,